Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/manualesacrarumc0000vari

The Catholic
Theological Union
LIBRARY
Chicago, Ill.
17

MANUALE
SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

A

PIO MARTINUCCI

APOSTOLICARUM CAEREMONIARUM MAGISTRO

WITHDRAWN

The Catholic Theological Union LIBRARY Chicago, Ill.

EX LIBRIS PROVINCIALE PRO STUDIO THEOL. S.S. CORDIS JESU

LIBER PRIMUS

1869

ROMAE MDCCCLXIX

TYPIS BERNARDI MORINI

ROMAE ET TAURINI
APUD PETRUM EQ. MARIETTI
TYPOGRAPHUM PONTIFICIUM

PARISIIS
APUD VICTORIUM PALMÉ
EDITOREM ET BIBLIOPOLAM

264.
M386m
v.1

HUJUS OPERIS RURSUS EDENDI
JUS SIBI AUCTOR RESERVAT

16237

LECTORI BENEVOLO

PRAELOQUIUM

Scriptores omnes, qui de sacris Ecclesiae caeremoniis, tractatus, sive institutiones seu documenta in lucem prodiderunt, earum excellentiam, amplitudinem, decus, maiestatemque iustis meritisque laudibus sunt prosecuti ; siquidem publicae supplicationes, quae ab Ecclesia fiunt, sunt Fidei professio « Legem credendi lex statuit supplicandi. » Eamdem nobis esse rationem sequendam, operis, quod vulgandum curamus, qualitas et natura monere videretur. Quid enim aequius simul ac praestantius reperiri potest, quam ut in cultu Deo Optimo Maximo praestando, omnia ornate, decore, nobiliter, accurate, quam fieri potest, peragantur ? At quia de illarum magnitudine et praestantia multi multa dixerunt, et cum vulgatam tum veterem esse rem novissemus, praetereundum nobis censuimus. Quapropter quoniam nihil melius, novumque nihil in rebus istis afferre possumus, de methodo, quam hoc manuali conscribendo sequuti sumus, satius erit quidquam innuere.

Summo Romano Pontifici a Caeremoniis quinque et triginta iam annos quum sim, ex illo gradu veluti quadam e specula inopiam librorum prospexi, qui sacrorum alumnos rituum ecclesiasticorum praxim edocerent; sive, ut melius dicam, morem auctorum de Caeremoniis tractantium, quod earum praxim minime attigerunt, paullum sum admiratus. Hisce caussis motus, ad condendum opus quod in caeremoniis obeundis certum et expeditum toti sacerdotali ordini monstraret iter, animum adieci, ut in cultu, qui sacris publicis solemnitatibus Deo redditur, modus, ordo et ratio esset una eamdemque. Ac si cui res, quae his libris aguntur, exiles tenuesque videri forte possent, respondere licebit, quod rebus etiam exiguis, sed genere nobilibus, dignitate praestantibus, usu necessariis eadem, quae maximis, laus idemque est decus.

In iis, qui de ritibus fuse eruditeque tractarunt, in primis elucet clarissimus F. A. Zaccaria e S. I. qui bibliothecam liturgicam tribus copiosis libris digestam edidit. Sed opus illud, quamquam ceteroquin magna exquisitaque doctrina refertum, aliud fere non est, quam de libris ritualibus tractatus completus. Qua de re non est inficiandum, quod in tanto scriptorum numero, nemo

hactenus sacris ritibus, qui solemnitatum omnium pontificalium proprii sunt, exponendis explicandisque minutatim operam dedit. Doctissimus vir p. Catalani interpretationibus illustravit Pontificale Romanum et Caeremoniale Episcoporum; in iis tamen plurimae eruditionis commentariis, nihil prorsus descendit ad praxim, quae quidem ad caeremonias exsequendas necessaria admodum pars est. Horatius autem Cristiani opusculo illo, quod inscripsit *Praxis pontificalis maioris hebdomadae*, partem quae in actu et exercitatione consistit, attigit quidem; extat et Manuale Pontificum Francisci Felicis Tiberii Episcopi Valven. et Sulmonen; sed utrumque Hebdomadam maiorem respicit solummodo.

Visum est igitur nobis operae pretium quaecumque ad sacras caeremonias rite peragendas pertinent, quaeque tot annorum usu potuimus edi-scere, omnia simul colligere et minima etiam consectari, ne, si hoc in manuali quicquam vel exiguum desideraretur, Sacrorum alumni ad quem confugerent, ut edocerentur, nescirent. Sequuti fideliter sumus qua Breviarii, qua Missalis rubricas, Caeremoniale Episcoporum, Pontificale Romanum, ac decisiones authenticas S. C. Rituum, qui omnes a Sede Apostolica comprobati

libri, certi, unde hauriatur veritas, fontes sunt. Si qua de re quaestio habetur, seu nondum ipsa S. Sedes protulit iudicium, praxi Ecclesiarum, in quibus regularius sacra fiunt, non dubitavimus adhaerere. Allegationibus autem, quippe quae, nostra quidem sententia, nihil proficiunt ad ea quae traduntur; contra vero augentes operis molem, difficiliorem efficiunt emptionem, abstinendum duximus, sequentes hac in re exemplum Card. Morozzo Episcopi Novarae, qui in eo, quem edidit in usum dioecesis suae, de sacris Caeremoniis tractatu his fere utitur verbis »· In opere digerendo illius perspicuitati magis, quam allegationum praesidio atque argumentis, referendo varias Rubricistarum sententias, consultum est; secus enim verebamur, ne facile taedio afficeremus lectores, qui hisce praesertim rebus documenta requirunt nudata et simplicia omnique considerationum parum appositarum onere carentia, quae plerumque legentium animos potius perturbant, quam ut illis lucem afferant maiorem. »

Quapropter octo libris distinctum, ut omnia constarent rectius, hoc manuale ita distribuimus: In primum librum ea reiecimus, quae ad clericos sacris caeremoniis studere cupientes, itemque ad alios, qui sacris ordinibus sunt ini-

tiandi, conducere possunt; idcirco et documenta ad Rem divinam et reliqua officia quae ad sacerdotes sive ad clericos sacris ordinibus constitutos spectant, exsequenda inseruimus.

Altero libro describuntur functiones sacrae ordinariae per totum anni circulum in singulis ecclesiis seu cathedralibus aut collegiatis, seu parochialibus aut conventualibus celebrandae.

Tertius functiones praecipuas complectitur in paroeciis ruralibus clero carentibus peragendas.

Quarto Sacramentorum administratio ad parochum spectans, functiones quae iuris eius sunt, et benedictiones ab eo vel ab alio Sacerdote ex Episcopi ordinarii mandato faciendae continentur.

Quinto et sexto dantur functiones universae pontificales, quae vulgo in annum fieri solent.

In septimo agitur de ritibus ab Episcopis servandis in Sacramentorum administratione, in consecrationibus et benedictionibus impertiendis, quae illorum officii sunt et iuris.

In octavo denique functiones ab Episcopo obeundas, qui extra suam dioecesim peregre abierit, digessimus.

Singulis autem capitulis singulisque paragraphis, rerum quae ibi tractantur, summa capita

indicavimus, reiecto ad calcem indice, ut quae quisque cupiat, facilius possit invenire.

Ac nequis linguae latinae disertus barbarismi nos arguat, quod minus latine passim diximus, non recusamus quin huius sermonis parum docti habeamur; fateri tamen liceat, plurima huiusmodi operibus inhaerere, quae si elegantius exponere studuissemus, non ita facile ab omnibus legentibus intelligerentur. Morem sequuti sumus scriptorum earumdem ferme rerum qui nos cum aetate, tum scribendi stilo antecesserunt, parvi pendentes sermonis lepores, quum rectus ordo et dilucida explicatio rerum a nobis expostulari tantum videretur.

Librum primum in praesentia palam facere audemus, reliquos vulgaturi simul ac opus nostrum, qualecumque sit, libenter excipi innotuerit. Hoc labore, quem in Dei gloriam Clerique commodum suscepimns et quindecim non minus annos pertulimus, si prosperi, ut speravimus, non dabuntur successus, benigne tamen nobis Sacerdotalem ordinem indulturum, et nostrae erga se perpetuae voluntatis testimonium accepturum esse confidimus. Vale.

SACRARUM CAEREMONIARUM

MANUALE

LIBER I.

DE CAEREMONIIS, QUAE COMMUNES SUNT CUICUMQUE SACRAE ACTIONI.

CAPUT I.

1. Antequam sacrarum caeremoniarum penetralia subeamus, quasdam notiones sive principia quae cuicumque sacrae actioni sunt communia, consulentes non tam sacrae eruditionis studiosis, quam clericorum tironum institutioni, qui ad illarum exercitium admittuntur, hoc capite perstringenda censuimus. Quamobrem a Crucis signo, quod initium omnium sacrarum actionum est, exordium sumatur oportet.

2. Signum Crucis hoc modo peragitur. Apposita manu sinistra paullum infra pectus, et eius palma aperta et extensa ad pectus conversa, elevabitur manus dextera itidem aperta, et extremis tribus digitis, indice, medio et annulari tangetur leviter frons, dum dicitur *In nomine Patris*: hinc demissa manus dextera ad pectus, pari modo ipsum tangat dum dicitur *et Filii*: transferetur eadem manus prius ad humerum sinistrum deinde ad dexterum similiter tangendum et proferantur verba *et Spiritus Sancti*; ac statim iuncta utraque manu, extensis et iunctis pariter digitis, dicatur *Amen*. Notandum, quod in conficiendo Crucis signo digiti manus dexterae simul iuncti esse debent, et tantum extremis tribus digitis superius nominatis tangi frons, pectus atque humeri debent.

3. Cum manus simul coniunctae fuerint, digiti quoque omnes singuli singulis appositi et iuncti esse debent; nec non palma dexterae cum palma sinistrae. Excipiatur tantum pollex dexter, qui superimponendus est pollici sinistro. Haec autem regula non respicit sacerdotem celebrantem, qui post consecrationem usque ad ablutionem, pollices et indices utriusque manus simul iunctos habebit, ut suo loco innuetur. Advertendum quoque est, quod cum manus iungendae sint ita apponantur pectori ut neque eidem nimis adhaereant, nec ab eo nimis absint, nec nimium ad vultum, neque ad terram conversae, sed naturaliter quasi per transversum ad caelum erectae.

4. Generatim loquendo, cum quid una tantum manu peragendum sit, semper fiat manu dextera, quod dum conficitur, sinistra non sit suspensa, sed applicetur pectori, conversa ad ipsum palma.

5. Reverentia (quae et salutatio et inclinatio quoque vocatur) triplicis generis est, videlicet profunda, media et simplex. Reverentia profunda fit curvando totum corpus. Sed ut accurate fiat nec nimis studiose, regulam scriptores liturgici assignant sequentem: in reverentia profunda curvatio corporis erit regularis, cum extensis brachiis, possint digitorum extremitate tangi genua. Reverentia media, sive mediocris regulariter fiet quando curvatis humeris conspici possint pedum extremitates. Reverentia simplex a rubricistis in tres subdividitur species, nempe in *minimarum maximam, minimarum mediam et minimarum minimam*, videlicet in capitis inclinationem maximam, mediam et infimam. Prior ipsarum absolvitur tota capitis inclinatione et aliquantula etiam humerorum; altera inclinando ex toto caput tantummodo; tertia cum caput aliquantum inclinatur. Prior fit cum nomen *Jesus* nominatur, cum Sacerdos dicit *Oremus*, in hymno *Gloria in excelsis* ad nomen *Deo*, ad verba *Adoramus te*, *Gratias agimus*, et *suscipe deprecationem nostram* in eodem hymno. Secunda fit ad sanctissimum *Mariae* nomen; tertia ad nomen Sancti, vel Sanctorum, quorum celebratur officium et ad nomen Summi Pontificis, nec non in quibusdam aliis occasionibus, in quibus huiusmodi salutatio praescribatur. Adnotandum interea, quod dum nomen *Jesus* pronunciatur, aut dicitur *Oremus* fit inclinatio capitis convertendo

paullum caput et etiam personam versus Crucem: cum autem nominandum est Mariae nomen, aut Sancti cujus festum celebratur, aut etiam Summi Pontificis inclinabitur caput eo situ quo quisque est. Excipe ab hac regula Sacerdotem recitantem vel Diaconum canentem Evangelium, qui cum Jesu nomen erint pronunciaturi, caput semper non ad Crucem, sed librum versus inclinabunt (*a*).

6. Genuflexio duplicis generis est, duplex scilicet et simplex. Genuflexio duplex fit utrumque genu ad terram flectendo una cum reverentia profunda. Simplex vero efficitur submittendo usque ad terram genu tantum sinistrum, nulla alia adiecta capitis, aut corporis inflexione. Notandum quod genuflexio ista effici hac ratione debet, ut corpus nullo modo curvetur, sed recte ac perpendiculariter demittatur, ut dexterum genu humi flexum congruat cum osse malleolo pedis sinistri, nec genu pavimento ullo modo insistat, sed vix depressum sit ad terram, confestim inde erigatur. Quod si duo vel plures genuflectere simul debeant, animadvertant ut uno eodemque tempore, pari modo atque ea motus uniformitate genuflexionem absolvant, ut adhaerere invicem humeris atque unam quasi personam efficere videantur. Quae regula observanda est tum in duplici tum in simplici genuflexione.

7. Illud etiam notandum quod si in peragenda genuflexione simplici occurreret nominandum sanctissimum Jesu nomen, aut Mariae, aut aliud verbum, ad cuius pronunciationem praescriberetur inclinatio capitis, omitti in genuflexione inclinatio ista debet; siquidem maius obsequium, quod est genuflexio, includit minus quod est capitis demissio; dummodo tamen inclinatio ca-

(*a*) Distinctio triplicis reverentiae superius tradita nempe profundae, mediae et simplicis in Missalis rubricis indicatur. Ibi enim reverentia profunda notatur verbis *profunde inclinatus*, vel *facta profunda reverentia*, et similibus; media reverentia exprimitur verbo *inclinatus* vel *parum inclinatus* aut *aliquantulum inclinatus*; simplex denique verbis *caput inclinat*. Subdivisio autem de capitis inclinatione in minimarum maximam, mediam et infimam, ne quis nos arguat commenti, in Caeremoniali Episcoporum innuitur lib. II. cap. 28. n. 46; ubi praescribitur Diacono canenti Evangelium, ut caput inclinet *profundius cum dicit Jesus*.

pitis a rubricis specialiter non praescribatur, sicuti est in Epistola *Ut in nomine Jesu omne genuflectatur* etc.

8. Si quis ad partem oppositam vertere se debet, generatim loquendo, super dexteram suam se convertat. Sin autem plures sint, ut Acolythi in Missa solemni, eam conversionem exsequentur ita, ut unusquisque suum servet locum, et videantur invicem humeris adhaerentes ut efforment quasi corpus unum.

9. Qui clericus fungitur officio accendendi super altare candelas, incipiat eas accendere primum a cornu Epistolae deinde alias a cornu Evangelii; et si candelae plures sunt ab utraque parte accendendae, initium sumat ab illa quae Cruci proxima est, tum ordinem servando accendat alias quot supersunt ab eodem latere. Hoc facto transeat ad cornu Evangelii, et eodem ordine, quo praescriptum est a sinistra, accendat a dextera parte. In extinguendis autem candelis ordinem invertendo exordiatur primum a cornu Evangelii extinguendo ante alias illam quae a Cruce longius abest; tum accedat ad partem Epistolae et eandem regulam servet. Si candelae pluribus ordinibus erunt dispositae, tam in accendendis, quam in extinguendis incipiendum est ab ordine superiori; quo facto, gradum faciat ad secundum ordinem, atque ita deinceps usque ad imum. Si ad accendendas et extinguendas pariter in Altari candelas destinati sint clerici duo, ut in Missa solemni delegantur Acolythi, uterque a parte sua sive Epistolae, sive Evangelii sit, accendant aut extinguant quam maxime possunt symmetrice, servantes regulam superius traditam.

10. Qui rem aliquam Sacerdoti celebranti ministraturus est, e. g. biretum, thuribulum et alia huiusmodi, prius deosculabitur id quod illi offert, deinde manum celebrantis: at in recipienda re oblata deosculabitur primum Celebrantis manum, deinde rem quam recepit. Notandum tamen est quod in Missis aut functionibus funereis et cum in altari sit palam expositum Sanctissimum Sacramentum, item in functionibus diei Parasceve, ut suo loco docebimus, huiusmodi deosculationes omittendae omnino sunt.

11. Non erit abs re quicquam in hoc capite innuere de binis caeremoniis, quae primordiales appellari possunt, quaeque

spectant ad principia stabilienda pro exequendis caeremoniis, licet de eodem argumento inferius erit fusius disserendum.

12. Prior respicit ordinem dandae atque accipiendae pacis. Qui daturus pacem est nemini se inclinabit; postquam vero pacem dederit, salutabit cum cui dederit, iuxta cuiusque gradum et dignitatem. Qui pacem praebet, manus imponat super humeros eius cui praebet; hic vero qui accipit pacem supponat manus suas cubitis pacem praebentis, et eorum sinistrae genae paulum invicem appropinquent: quo in actu qui dat pacem dicet *Pax tecum,* quique accipit respondebit *Et cum spiritu tuo.* Tum se invicem salutabunt.

13. Atque hic animadvertendum illud occurrit, quod reverentia mutua, qua alter alterum honorat, sit media cum in utroque par est dignitas, minus quam media fiet cum persona cui fit, sit inferioris gradus, respectu habito ad inferioritatem; profunda autem erit cum persona salutanda erit superior dignitate, atque in superiorum cathegoria semper comprehenditur Celebrans.

14. Altera respicit modum ferendi thuribulum et rationem thurificationis peragendae.

15. Duplici modo fertur thuribulum, quorum prior dicitur ferre illud *in caeremonia,* alter *non in caeremonia.*

16. Cum thuribulum in caeremonia affertur, digitus auricularis dexterae manus immittetur in annulum qui in summitate capuli catenulas sustinentis superius situs est, dum interea pollex sustentabit alterum annulum catenulae mediae, qua erigitur ac demittitur thuribuli operculum, ita ut ipsum operculum sublevatum stet ac thuribulum apertum maneat. Quum tali modo thuribulum gestatur, thuriferarius leviter illud agitabit, excepto tempore quo cantabitur Evangelium. Naviculam vero gestabit sinistra manu, quae interea sit admota pectori.

17. Quum vero feretur *non in caeremonia,* thuriferarius sustinebit thuribulum ante pectus manu sinistra stringens extremitatem catenularum quae sub capulo sunt, dum interea dextera pectori admota naviculam sustinebit.

18. Regula generalis est, ut feratur thuribulum *in caeremonia,* quum in eo positum sit incensum, et feratur *non in caeremonia*

quando nondum ingestum est incensum, a Celebrante benedicendum.

19. Thuriferarius quum Celebranti thuribulum offeret, ut in eo thus ingerat, Diacono aut Caeremoniarum magistro naviculam tradat. Digito autem auriculari manus dexterae apprehendat annulum catenulae quae sita in medio est, et operculum thuribuli fere usque ad summitatem catenularum sustollat: tum tribus digitis pollice, indice et medio ejusdem manus accipiat supra medietatem tres catenulas, quibus thuribulum sustinetur, et applicans sinistram proprio pectori, dextera porrigat Celebranti thuribulum fere ad altitudinem manus eius, ut commode possit in eo thus ingerere. Postquam Celebrans thus in igne imposuerit et benedixerit, thuriferarius recedat passum unum et relinquens annulum catenulae mediae quem digito auriculari dexterae sustinebat, efficiat ut operculum decidat super thuribulum quod statim Diacono aut Caeremoniario tradet et naviculam ab eo manu dextera recipiat.

20. Thurificationis actus in *duplicem* dividitur et *simplicem*, secundum personarum et functionum differentiam sicuti suo loco docebimus. Duplex thurificationis actus, vel ut aiunt, ductus peragetur tenendo manu sinistra pectori admota districtam extremitatem catenularum prope capulum, cui appensae sunt, ac tribus digitis, pollice nempe, indice et medio dexterae manus catenulas non longe ab ipso thuribulo, quod sit apte clausum. Dextera regens thuribulum erit inclinata prope femur dexterum; deinde elevabitur thuribulum ipsum, vibrabitur ac deprimetur quin unquam relinquatur. Elevabitur videlicet usque ante faciem; vibrabitur ita, ut sua inferiori parte lineam curvam describat, quam distincte Mathematici parabolam appellant, deprimetur, scilicet referetur eodem ac antea loco iuxta dexterum femur. *Ductus simplex* peragetur tenendo thuribulum eodem pacto quo de duplici ductu docuimus; sed uno tantum actu elevabitur, vibrabitur ac deprimetur ut antea: non tamen elevabitur ad vultus sed ad pectoris altitudinem. Notetur postremo quod ductus duplex fieri potest et alio modo, idest duobus ductibus simplicibus, qui immediate alter alterum subsequantur, quod fere congruit cum eo quod nuper dictum est; notatur

autem illorum gratia, quibus modus superius traditus difficilis foret.

DE MODO INCEDENDI, ASSISTENDI, ATQUE EXEUNDI E CHORO.

CAPUT II.

1. Clerici qui in Chorum sunt ordinatim processuri, induti veste talari, cum superpelliceo et bireto praesto erunt in Sacrario debita cum observantia ac silentio in loco ipsis constituto; ad campanulae signum e Sacrario exibunt bini ita compositi, ut humerus dexter unius recta congruat cum sinistro humero alterius; procedent incessu gravi et capite aperto, gestantes utraque manu biretum infra pectus; unumquodque par incedet aequali ab altero subsequenti distantia (*a*).

(*a*) Vestis a clericis in Choro atque in sacrarum functionum ministerio induenda est vestis talaris et superpelliceum.

Talaris vestis adhaerentem quondam habebat fasciam lineam, quae nunc vulgo dicitur *collarium* prouti colligitur ex decretis plurium Conciliorum provincialium, ac dioecesanarum synodorum, quae consuetudo viget etiam nunc in Congregationibus PP. Missionis et Philippinorum, qui antiquum Cleri habitum retinuerunt. Comuni modo usu sancitus mos est, ut collarium sit seiunctum et feratur sub veste talari. Quod tamen parvi aut nihili refert ad formam, cum a locorum regionumque dependeat institutis. Id utique interest ut vestis sit decens, ut pedum tenus descendat atque undequaque sit penitus clausa.

Syrma, quam vulgo caudam vocant, est Praesulum solummodo insigne, et idcirco simplici Clero interdicitur.

Fasciae quoque usus circa lumbos apud Clerum simplicem obsolevit; proprium nunc Praesulum est signum.

Superpelliceum, cuius forma nunc multiplex atque ad merum ornamentum redactum est, cavendum ne tum forma tum etiam nimia elegantia indecens sit. Dissimulare non possumus quod quorumdam superpelliceorum ornamenta potius scenicis repraesentationibus, aut officinis ubi reticula et strophia proponuntur venalia, quam sacras functiones excercenti Clero convenirent.

2. Priusquam de Sacrario proficiscantur, salutabunt reverenter Crucem, vel imaginem praecipuam ibi propositam.

3. Ad Sacrarii ianuam, apud quam sita est concha aquae benedictae, qui proximus huic pertransit, sumat illam extremo digito medio manus dexterae, et nihil clausis ceteris digitis porrigat socio, qui eadem ratione accipiet, ac se crucis signo signabunt (*a*).

4. Cum ad altare pervenerint genuflectent ante Crucem, advertentes ut sese aequaliter eodemque tempore bini deprimant, commodeque consurgant atque concinne. Posteaquam priores duo genuflexionem confecerint, eodem pariter loco peragant secundi, atque ita similiter per vices reliqui. Quapropter secundi unum faciant tardiorem gradum, ut primis dent locum ad genuflectendum commode; post genuflexionem vero bini se invicem salutabunt mediocri reverentia, tum suum quisque locum petet, alter dextrorsum alter sinistrorsum Chori, ibique cuncti stantes pedibus consistent.

5. Clerus qui in Choro erit, morabitur aut stans, aut considens, aut genibus flexis. Quum standum erit, nemo unus sedebit aut congeniculabit, eademque methodus servabitur quum considendum et congeniculandum omnibus erit, eo quod unus comunis debet esse status universis.

6. Atque heic notandum incidit opportune, quod cum in altaribus Choro proximis Missae celebrantur, non debet Clerus genibus flecti ad Sacramenti elevationem; qua de re ut vitetur populi adstantis admiratio, nullus tintinnabuli in iis Missis sonus fiat. Ad haec Clerus in omnibus quae ad cultum divinum spectant pendere debet a quoquam Caeremoniarii nutu.

7. Quotiescumque Clerus consurrecturus erit, prius caput bireto detegat; quod idem faciat etiam quum a sacris ministris aut aliis salutabitur atque ab iis qui e Choro excedent vel illuc redibunt, ut ipsis reddat salutationem.

(*a*) Qui praecedere quique sequi debeant dum ad officia peragenda ordinatim itur ad Chorum; idque pro varietate functionum ipsarum, subsequentibus capitibus docebimus, ne plus aequo longum hoc caput fieret, in quo generales tantum canones traduntur a Clero observandi, cum divinis officiis in Choro erit interfuturus.

8. Qui vero pileolo utuntur, attendant ut illum deponant in officio quum erit genuflectendum, quum legitur Evangelium ante homiliam, dum facient Confessionem ad Completorium nec non ad Primam, qui praecinet antiphonas, aut leget invitatorium, lectiones, responsoria brevia ac Martyrologium : in Missa, quando aspergentur aqua benedicta in Dominicis, quum suas ad invicem Confessiones, *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus* et *Agnus Dei* recitabunt, dum incensabuntur, aut pacem recipient, ad elevationem SS. Sacramenti, tempore quo Clerus aut fideles de sacra mensa participant, ad benedictionem in exitu Missae, quumque SS. Sacramentum fidelibus adorandum super altare, in quo fit officium, proponitur.

9. Si quis e Choro excedere vel illuc redire debeat, advertat illud ne faciat inter officium dum dicitur *Gloria Patri,* vel postremus hymni versus, cum recitabitur oratio aut *Confiteor, Misereatur, Indulgentiam,* aut in Evangelii ante homiliam lectione; tempore item Missae cum aspersio aquae benedictae fiet, aut Confessio alternatim recitabitur, itemque recitentur alternatim *Kyrie, Gloria, Credo, Sanctus, Agnus Dei,* canentur orationes et Evangelium; cum ea pars Chori ad quam ipse pertinet, incensabitur aut pacem recipiet, cumque Chorus universus se inclinabit aut brevi temporis spatio genuflectet, nemini licet exire aut reverti.

10. Caput inclinabitur quum *Gloria Patri* et *Filio* et *Spiritui Sancto* aut canetur in Choro aut recitabitur in officio, pari modo ad nomen Jesu, Mariae et Sancti illius, cuius officium aut commemoratio celebratur. Sed ne saepius eadem frustra retractemus, quotiescumque oportebit caput inclinare suis deinceps locis notabimus.

11. Quum alternatim a Choro canendum erit, pars illa Cleri, cui canere contingit, uniformi utatur cantu; videlicet nemo plusquam ceteri vocem efferat aut submittat, nemo praecedat aut sequatur alios; sed eadem sillabarum, numerorum vocumque moderatione unissonum efforment atque isocronum concentum; ideoque ne quis a ceteris dissonet, sociorum modulationem vocis attendat. Porro si quis esset qui ad aliorum tonum vocem suam non posset componere, satius erit ut sileat, quam dissonum efficiat cantum.

12. Officium Cleri est in Choro morantis silentium, modestiam observare animumque in Deum intendere, abstinere omni actione, quae levitatem aut irreverentiam significet; ne legat videlicet literas vel ephemeridas, ne blateret, rideat, ne alter alteri nicotianam pulverem ministret, ne huc illuc vertat oculos praesertim ad populum, ne sedeat cruribus decussatis, ne decumbat in stallis, atque his similia; quandoquidem si ordo clericalis in quacumque actione gravitatem pietatemque suam vel in publicis viis praeseferre debet, ut iubet Concilium tridentinum, quanto magis dedecebit eadem in Choro Dei servitio vacantes abiicere?

13. Quum necesse alicui erit e Choro exire, praeter ea quae supra monuimus, attendat ut egressus e stallo transeat per Chorum medium gestans manu biretum, genu submittat ante Crucem, deinde inclinabit se toti Clero primum conversus ad cornu Evangelii postea ad latus Epistolae. Quod si adsit Celebrans paratus stans vel sedens in Choro, postquam genuflexerit ad Crucem, reverentiam faciat distinctam Celebranti, tum ad illam Chori partem, cuius principem locum Celebrans occupat, postremo ad partem oppositam (*a*).

14. Sin aliquis serius quam ceteri in Chorum veniat, quando scilicet iam Clerus in suis stallis locum sumpserit, praeterquam quod fas non est ingredi in iis circumstantiis ac temporibus superius indicatis, debebit prius sistere gradum ac genuflectere ad illius ingressum; tum brevi facta oratione consurget, geniculabitur ante Altare, reverentiam faciet Clero et ad locum sibi praestitutum perget.

15. Officio seu functione peracta, ubi egredientur e Presbyterio Acolythi, qui ultimus erit a cornu Epistolae, itemque qui a latere Evangelii, exibunt a suis quisque stallis, coibunt recta linea in medio, genuflectent seque convertentes sequentur aco-

(*a*) Si Chori, ut aiunt, Praefectus adsit, a quo de more aut iuxta constitutiones singularum Ecclesiarum petenda sit aliquo nutu venia e Choro exeundi, qui est egressurus caput nudabit, eriget se in pedibus, et conversus ad praedictum Chori Praefectum, inclinationem illi faciet, postea in medium procedet, quaeque hac paragrapho praescripta sunt accurate exsequetur.

lythos; eodem modo se gerent qui succedunt, omnesque incedent bini quo ordine in Chorum processerunt Quum in Hierophylacium seu Sacristiam venerint, in duos aut plures ordines dirimentur, stantes alter contra alterum. Ingressus postquam erit Celebrans Clerum salutabit reverentia media, cui Clerus ipse simili reverentia respondebit; reverentiaque Cruci peracta, unusquisque cum gravitate, modestia et silentio deponet superpelliceum atque e sacrario decedet (*a*).

16. Quod si nondum absolutum sit officium, Clerus remanebit in Choro; ac posteaquam Celebrans cum ministris acolythisque profectus erit, continuabitur officium, quo tandem peracto, eadem regula eodemque ordine quem superius innuimus, redibit Clerus in Sacrarium.

17. Reliquum est ut de Ecclesiis cathedralibus ac debita proportione etiam de Collegiatis pauca dicamus, sequentes institutiones ab Episcoporum Caerimoniali desumentes (*b*).

18. Et quod ad Cathedrales attinet, in iis functionibus, quae ab ordinario Episcopo celebrantur, Canonici quum Episcopum prosequentur, debebunt una cum eo ante Altare SS. Sacramenti genuflectere quum preces fundet in accessu ad Ecclesiam; itemque quum ex illa excedet. Nullus iis potest assignari locus, quum hic e sacelli amplitudine dependeat: si fuerit balaustrium, ad illud poterunt provolvi genibus, remanentibus senioribus propius Episcopum; vel procumbent in pavimento post Episcopum. Apud Canonicos stabunt Beneficiarii vel Mansionarii, apud quos erunt clerici, observantes quod paullo ante notavimus circa Sacelli capacitatem.

(*a*) Si, chorus pluribus sedilium ordinibus constabit, exibunt primi qui in stallis inferioribus ultimi erunt, quos sequentur alii successive eiusdem ordinis; deinde ultimi qui erunt ordinis illo immediate superioris; atque ita porro.

(*b*) Quum institutiones istae ad Clericos dirigantur, videri quibusdam forte posset non esse hic locus Canonicos Cathedralium erudiendi. Tamen qui recte consideret horum cum illorum actionibus interdum esse ita inter se cohaerentes, ut pene impossibile sit eas segregare, fortasse non insimulabit nos erroris, si quid de Canonicis quoque leviter attingamus ob relationem quam cum ipsis habere clerici possunt.

19. Quum vero Episcopus ad aram maximam orabit, vel ante altare Secretarii, ubi induetur sacris paramentis pro Missa pontificali, unusquisque facta cum Episcopo reverentia profunda ad altare, in genua procumbet in suo stallo, ibique prostratus manebit donec Episcopus ipse consurget. Procedentem ad thronum Episcopum ac transeuntem ante ipsos profunda reverentia prosequentur. Idipsum observabunt Beneficiarii et Clerici, qui post genuflexionem ad Crucem in altari positam, adibunt suum stallum ibique genua flectent, Episcopoque ad thronum eunti genuflexionem facient dum eis benedictionem impertietur.

20. Si quis Canonicorum iam inchoato officio aut Missa superveniet, orationem faciet ut §. 14. dictum est. Tum consurgens salutabit altare, Episcopum ceterosque Canonicos choro praesentes, qui eius salutationi respondebunt detegendo caput ac pedibus assurgentes: hoc ipsum exsequentur Beneficiarii, Mansionarii, Cappellani et Clerici choro praesentes (*a*). Hanc methodum servabit quum primum in Chorum venerit; nam si canonicus iam in choro adfuerit, ac deinde exierit ob aliquam circumstantiam, revertens in chorum reverentiam faciet Altari, Episcopo, si aderit, et choro; eiusque collegae et ceteri inferiores praedicti, caput tantummodo detegent. Advertat praeterea ne redeat in chorum iis temporibus, quae §. 9 excepta sunt.

21. Hoc ipsum exsequetur Praesul, aut nobilis laicus ad magistratum pertinens, si primum veniret in chorum iam inchoata Missa aut officio; siquidem ad locum suum non ibit nisi prius orationem fecerit et salutaverit Altare, Episcopum, Canonicos aliosque nobiles laicos, exceptis temporibus eodem §. 9. praenotatis.

22. Si Beneficiarius aut Mansionarius sit, qui veniat primum in chorum iam incepto officio aut Missa, faciat pariter oratio-

(*a*) Expressio a Caeremoniali adhibita lib. I. cap. 18. num. 6. ut Beneficiarii, *qui solent gestare almutium dum assurgunt a scapulis ad brachia dimittant*, refertur ad tempus hyemale, quo solet ferri almutium super humeros frigoris caussa.

nem, genuflectat ad Altare et Episcopum, si aderit, et revereatur canonicos ceterosque qui erunt in choro. Salutationi respondebunt Canonici, sed nemo ipsorum assurget; consurgent tantum illius collegae ceterique ordinum inferiorum clerici.

23. Ea vero regula observanda est, ut illi pariter omnes qui sunt eiusdem coetus, cum sedendum sit, sedeant, cum consurgendum, consurgant. Etenim illorum, qui ministrant in officiis divinis, plures ordines sunt: primus est eorum qui assistunt vel ministrant Episcopo celebranti, alter Cleri qui manet in choro, tertius est Nobilium laicorum, quartus Beneficiariorum et Clericorum.

24. In praxi autem observabitur haec regula quo modo ab ipso Caeremoniali declaratur. Quum quidam ex assistentibus Episcopo debebit assurgere, debent eodem tempore consurgere omnes alii assistentes et ministri qui praesto sunt Episcopi throno; non tamen Episcopus neque Canonici qui in choro sedent, neque alii ordines Beneficiariorum et Clericorum consurgere debebunt. Si quis Canonicorum in choro sedentium pro aliquo officio quod ad ipsum spectet in functione, assurgere debeat, consurgendum est etiam universis Canonicis, Beneficiariis et clericis, qui ex utraque chori parte erunt, non tamen assistentibus Episcopi throno, qui sedentes remanebunt. Si quis ex nobilibus laicis ob incensationem aut pacem recipiendam assurgere debebit, consurgendum erit omnibus aliis eiusdem ordinis.

25. Si Episcopus non celebrabit, sed tantum intererit Missae sacrificio, est et alius ordo seu coetus, videlicet Celebrantis et Ministrorum, qui eandem regulam ceteris praescriptam observabunt.

26. Quum autem assurget Episcopus, consurgendum erit omnibus aliis ad quemcumque ex supradictis ordinibus pertineant.

27. In eodem Caeremoniali assignatur et alia regula de ordine servando in exsequendis reverentiis, quando scilicet quis Canonicus aut Beneficiarius aut quidam ex Ministris in exercitio sui ministerii debeat plures reverentias successive peragere, videlicet celebranti, altari et Episcopo. Hoc casu non est

prorsus attendenda maior aut minor illius dignitas cui reverentia fieri debeat, sed maior commoditas eius qui exsequi debet: exempli gratia, qui a Celebrante abscedet iturus ad Episcopum, Celebrantem reverebitur primum, deinde Altare, postremo Episcopum; item siquis ab Episcopo abscedet iturus ad Celebrantem, primum Episcopo, tum Altari, postremo Celebranti reverentiam absolvet. Ut uno verbo complectar, primum in loco unde abscedit, postremo quo pervenitur reverentia facienda est, nullo habito respectu maiori aut minori illorum dignitati quibus hic honos debetur *(a)*.

28. Postremo si plures intersint Praesules alia regula in Caeremoniali praescribitur, reverentia videlicet unum eorum dignissimum esse honorandum, nullo respectu habito reliquorum praesentiae, ita ut si functioni interesset Cardinalis Legatus, Episcopus Ordinarius atque alii Praesules, reverentia facienda esset Cardinali Legato solummodo, quippe qui ceteris praesentibus dignitate antecedit.

DE MODO IN CHORO STANDI, SEDENDI AC GENUFLECTENDI

CAPUT III.

Quidquid Clerus sacris in choro functionibus assistens exsequi debeat circa modum standi, sedendi et genuflectendi, eiusdem cleri commoditati breviter innuemus.

§. I.

In Officio feriali.

1. Clerus ubi ad suum quisque stallum pervenerit, stabit pedibus.

(*a*) Expressio Caeremonialis l. I. c. 18. num. 13. innuere videtur, quod quum functionibus intersit Episcopus nulla ad chorum facienda sit reverentia aut inclinatio, uti mos est in pontificia Cappella quum Summus Pontifex adest.

2. Genua flectet una cum Celebrante et secrete dicet orationem *Aperi Domine* etc.

3. Stabit cum dicetur *Pater*, *Ave*, *Credo*, *Domine labia mea, Deus in adiutorium*, Invitatorium, hymnus et prima antiphona primi nocturni. Advertat unusquisque ut unum tantum genu submittat ad verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum*, in invitatorio psalmi *Venite exultemus.*

4. Sedebit Clerus ab intonatione primi psalmi usque ad totum versiculum primi nocturni.

5. Quum dicetur *Pater noster* post primum nocturnum, ad primam absolutionem et ad primam benedictionem ante primam lectionem stabit pedibus.

6. Post primam benedictionem sedebit usque ad totum versum post tertium psalmum secundi nocturni.

7. Quum dicetur *Pater noster* ante lectiones secundi nocturni consurget et stabit usque ad benedictionem ante primam lectionem.

8. Initio quartae lectionis sedebit usque ad versum qui praecedit tertii nocturni lectiones.

9. Quum in tertio nocturno dicetur *Pater noster* consurget et stabit donec lector totam recitaverit lectionem brevem Evangelii: deinde sedebit ad tres supradictas lectiones. Si nona lectio habebit alterum Evangelium, stabit pedibus ad nonam benedictionem *Per evangelica dicta* etc. ad lectionem brevem Evangelii usque ad verba *Et reliqua* inclusive, tum ad lectionem ipsam sedebit.

10. Consurget quum erit canendus hymnus ambrosianus, et genuflectet genu tantum dextero ad ℣. *Te ergo quaesumus.... redemisti.*

11. In principio Laudum cum dicitur *Deus in adiutorium* stabit pedibus, idque etiam si omissus fuerit hymnus ambrosianus. Perget stare usque ad primam antiphonam quae primum Laudum psalmum praecedit.

12. Incepto primo Laudum psalmo, sedebit usque ad integram repetitionem antiphonae post quintum Laudum psalmum.

13. Consurget ad Capitulum Laudum et stabit usque ad earum exitum.

14. Si Matutinus constabit unico nocturno, stabit, ut supra, ad recitationem *Pater*, *Ave*, *Credo*, *Domine labia mea*, *Deus in adiutorium* ad Invitatorium, genuflectendo ad *Venite adoremus*, ut superius dictum est, et ad hymnum. Ad praeintonationem primi psalmi, ut supra, sedebit et ad versum post psalmos consurget usque ad initium primae lectionis sive ad brevem homiliae lectionem stans pedibus. Si dicendum erit *Te Deum* consurget, secus, ad verba *Deus in adiutorium* ad Laudes, quemadmodum supra docuimus.

15. In officio feriali quum preces ad Laudes recitabuntur genua flectet Clerus post repetitionem antiphonae ad *Benedictus*, et genuflexus manebit usque ad totum ℣. *Fidelium animae* etc. quo Laudum recitatio completur.

16. Ad Primam horam stabit pedibus ad recitationem *Pater*, *Ave*, *Credo*, *Deus in adiutorium*, ad hymnum et praeintonationem primi psalmi.

17. Sedebit post primum versum primi psalmi usque ad integram repetitionem post psalmos antiphonae.

18. Ad Capitulum, ad ℣. breve, ad Preces, ubi recitandae sint, ad orationem *Domine Deus Omnipotens*, ad *Dominus vobiscum* et ad *Benedicamus Domino* pedibus stabit.

19. Ad lectionem Martyrologii considebit, excepta vigilia Natalis Domini, in qua initio lectionis stabit pedibus, genua submittet ad verba *Nativitas Domini nostri* etc. et ad reliqua considebit.

20. Post Martyrologii lectionem ad ℣. *Pretiosa* usque ad finem, stabit.

21. Si ad Laudes recitatae fuerint preces, in Prima hora genuflectet Clerus ab initio precum usque ad Martyrologii lectionem, ad quam, ut supra, sedebit.

22. Ad alias horas, scilicet ad Tertiam, Sextam et Nonam pedibus stabit quum dicetur *Pater*, *Ave*, *Deus in adiutorium*, hymnus et quum praeintonabitur primus psalmus, quo incepto sedebit. Ad capitulum autem consurget et stabit usque ad totum ℣. *Fidelium animae* etc.

23. Si preces in horis supradictis erunt recitandae, post Capitulum genua flectet et ad totum ℣. *Fidelium animae* genibus flexis manebit.

24. Orationem dominicam cum antiphona finali B. Mariae Virginis recitabit aut consistens aut genibus flexis, pro temporis qualitate, ut perspicue innuit rubrica.

25. Ad Vesperum quod attinet, postquam recitaverit adgeniculatus *Aperi Domine* etc. consurget et stabit quum dicetur *Pater, Ave, Deus in adiutorium* usque ad primum primi psalmi versum.

26. Initio eiusdem primi psalmi considebit quoad quinta antiphona post quintum psalmum repetita fuerit.

27. Consurget ad Capitulum et stabit pedibus usque ad integrum ℣. *Fidelium animae* etc. quo Vesperis finis imponitur.

28. Si preces recitandae fuerint, post repetitionem antiphonae ad *Magnificat* genua flectet usque ad totum Vesperarum exitum.

29. In Quadragesima, quo tempore in diebus ferialibus, licet festis, Vesperae reliquo officio adiunguntur, omittetur oratio *Aperi Domine* ac postquam recitata fuerit Nona, seu post Missam ferialem post Nonam celebratam, incipientur Vesperae a recitatione *Pater, Ave,* ut superius dictum est.

30. Ad Completorium stabit a ℣. *Jube domne* etc. usque ad initium psalmi *Cum invocarem* etc.

31. Ubi psalmus praedictus fuerit intonatus sedebit post primum versum usque ad repetitionem antiphonae ante Capitulum.

32. Ad capituli initium stabit pedibus usque ad totam benedictionem *Benedicat nos* etc.

33. Si preces ad Vesperas flexis genibus recitatae fuerint, recitabuntur eadem positione ad Completorium quoque; ideoque submittet genua post repetitionem antiphonae ad canticum *Nunc dimittis* etc. flexisque manebit genibus donec absolutum sit Completorium.

34. Antiphona finalis B. Mariae Virginis recitabitur, ut supra dictum est. *Pater, Ave Credo* post eamdem antiphonam dicetur aut stando, aut flexis genibus, secundum quod observatum est in eiusdem antiphonae recitatione.

35. Oratio *Sacrosanctae* etc. ad lucrandam indulgentiam recitabitur genibus flexis.

§. 2.

In Vesperis solemnibus.

36. Ubi Clerus in chorum pervenerit et suum quisque stallum adiverit, stabit, donec incipietur *Aperi Domine* ad quod recitandum una cum Celebrante genua submittet.

37. Consurgent deinde simul cum Celebrante et stabunt pedibus dicentes *Pater, Ave, Deus in adiutorium*, ad primam antiphonam et ad primi psalmi intonationem.

38. Quo facto considebunt universi per totum primum psalmum et repetitionem primae antiphonae, quae vel a musicis, vel cum organo cantabitur.

39. Ad secundae antiphonae praeintonationem, quum surrexerit qui dignissimus adest in choro ut eam praecinat, consurget una cum eo totus chorus, et simul ac intonaverit ille antiphonam, rursus considebit (*a*).

40. Eadem adhibebitur methodus in omnium aliarum antiphonarum intonatione.

41. Ad Capitulum, ad cantum hymni, ad versum et ad antiphonae intonationem quae *Magnificat* praecedit, pedibus stabit.

42. Ad cantum eiusdem antiphonae considebit.

43. Tum ad intonationem cantici *Magnificat* quoad ipsum cantabitur una cum *Gloria Patri* stabit pedibus.

44. Ad *sicut erat* etc. et ad repetitionem antiphonae post *Magnificat* sedebit, postea consurget et usque ad Vesperi exitum stabit.

45. Si post cantatum *Gloria Patri*, non erit absoluta totius Cleri thurificatio, non cessabit chorus stare pedibus donec absolvetur.

46. In hymnis *Ave maris stella* et *Veni Creator Spiritus*, ad primae strophae cantum flectentur genua: hoc ipsum observabitur in hymno *Vexilla* ad strophem *O Crux* tam in festis S. Cru-

(*a*) Quod ad intonationem antiphonae consurgere debet totus chorus, non altera ipsius pars, praescribitur a Caeremoniali, prout capite praecedenti docuimus.

cis, quam tempore Passionis; et ad strophem *Tantum ergo* in hymno *Pange lingua*, quum expositum erit SS. Sacramentum in altari, in quo peragetur officium.

§. 3.

De Matutino solemni cum Laudibus.

47. Clerus simul atque in chorum pervenerit, stabit pedibus in suis stallis.

48. Ad orationem *Aperi Domine* genua flectet una cum Celebrante.

49. Stabit autem ad *Pater*, *Ave*, *Credo*, *Domine labia mea*, *Deus in adiutorium* ad invitatorium, ad hymnum et ad primae antiphonae cantationem. Adgeniculabitur genu tantum dextero ad verba *Venite adoremus et procidamus* etc. quum cantabitur invitatorium.

50. Ad primi psalmi intonationem sedebit usque ad repetitionem antiphonae post eundem psalmum, quomodocunque fiet vel canendo vel sonantibus organis.

51. Consurget quum a seniore intonabitur secunda ante secundum psalmum antiphona, ac sedens manebit usque ad intonationem tertiae antiphonae ante tertium psalmum, ad quas intonationes tantum consurget, sicuti in Vesperis observatum est.

52. Post ℣ stabit ad *Pater noster*, ad absolutionem et benedictionem ante lectionem primam.

53. Incepto primae lectionis cantu, sedebit usque ad intonationem primae antiphonae ante primum psalmum secundi nocturni, et observabitur in secundo et tertio nocturno quod de primo praescriptum fuit. Notandum tamen est, quod in tertio nocturno stabit quum cantabitur brevis Evangelii lectio ante septimam lectionem, et ad nonam lectionem quae a Celebrante canetur.

54. Itidem stabit pedibus ad cantum hymni *Te Deum* et genua flectet ad ℣. *Te ergo quaesumus* etc.

55. Ad Laudes idipsum quod de Vesperis praescriptum est, observabitur; nulla enim diversitas intercedit.

§. 4.

In Missa solemni.

56. Clerus stabit in choro donec Celebrans cum ministris ad Altare pervenerit.

57. Ad confessionem Clerus genua flectet, praeter Praesules et Canonicos in sua Ecclesia, qui stabunt pedibus dum confessionem recitabunt.

58. Quum Celebrans ascenderit Altare, consurget et stabit quoad ipse Celebrans cum ministris recitaverit *Kyrie eleison.*

59. Si musici protrahent longius *Kyrie* cantum, Clerus sedebit, ac si Celebrans etiam ad sedendum iret cum ministris, caveat Clerus ne consideat quoad ipse Celebrans sederit.

60. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* et ad ipsius recitationem stabit pedibus, deinde considebit postquam sederit Celebrans.

61. Quum assurget Celebrans rediturus ad Altare et quum dicet *Dominus vobiscum* et cantabit deinde orationem sive orationes, stabit pedibus.

62. Sedebit ad Epistolam et dum canetur Graduale, Tractus etc.

63. Ad Evangelii cantationem stabit, itidem ad *Credo* donec Celebrans recitaverit ex toto, animadvertendo solummodo ut genu flectat dexterum tantum ad ℣. *Et Incarnatus* etc.

64. Quum sederit Celebrans interea dum canetur symbolus, considebit et Clerus; et ad ℣. *Et Incarnatus* submittet genua, exceptis Praesulibus et Canonicis in sua Ecclesia (*a*).

65. Ad exitum symboli consurget una cum Celebrante, qui rediturus est ad Altare; item ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus.*

66. Postquam Celebrans *Oremus* cecinerit, ut supra, sedebit quoad Celebrans incensabitur post oblata.

67. Dum Diaconus, post incensatum Celebrantem, reverentiam seu genuflexionem ante Crucem altaris faciet iturus ad chorum, consurget Clerus, et stabit toto thurificationis tempore.

(*a*) Tali modo praescribitur in Caeremoniali Episcoporum.

68. Postquam totus Canonicorum ordo fuerit incensatus, poterunt hi quidem sedere, sed ceteri consistentes manebunt.

69. Quum Celebrans cecinerit *Per omnia secula* ante Praefationem, stabitur pedibus donec ipse recitaverit *Benedictus . . . Hosanna in excelsis.*

70. Post Trisagium genibus flexis manebitur, donec elevatio Calicis facta erit.

71. Elevatione absoluta, consurgetur et stabitur usque ad Calicis sumptionem.

72. Si Clerus de mensa eucharistica participaturus sit, ad recitationem *Confiteor* a Diacono faciendam, genibus procumbent clerici illi tantum qui sanctam Eucharistiam sumpturi sunt. Reliquum Cleri pedibus stabit etiam quum s. Communio administrabitur.

73. Post sumptionem et communionem Clerus sedebit.

74. Ad *Dominus vobiscum* et ad orationes *postcommunio* stabit pedibus.

75. Ad benedictionem quam Celebrans impertitur, genua flectet, exceptis Praesulibus et Canonicis in sua Ecclesia.

76. Ad ultimum Evangelium stabit pedibus.

77. In missis solemnibus ferialibus totus Clerus manebit genibus flexis ad orationes tum ante Epistolam cum ad *postcommunio* et a cantu Trisagii ad totum *Pax Domini* etc. Quum cantabitur ℣. *Adiuva nos Deus* in iisdem Missis genua flectet ad eius cantationem una cum Celebrante et Ministris.

78. Notetur illud quod in Epistola aut in Evangelio debebit genibus procumbere quum quaedam canentur verba, ad quae genuflexio praescribitur.

§. 5.

De Missa solemni duobus assistentibus clericis.

79. Clerus adgeniculabitur ad Confessionem, exceptis Praesulibus et Canonicis in sua Ecclesia, qui pedibus stabunt.

80. Stabit autem ad Introitum, et ad *Kyrie*, donec a Celebrante recitabitur. Poterit quidem sedere quum canetur *Kyrie.*

81. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* et donec a Celebrante recitabitur, stabit pedibus.

82. Considebit quum *Gloria* canetur, postquam sederit Celebrans.

83. Stabit quum cantabitur *Dominus vobiscum* et orationes.

84. Ad cantationem Epistolae, Gradualis aut Tractus etc. considebit.

85. Ad Evangelium donec cantabitur, stabit.

86. Quum incipietur *Credo* stabit, deinde sedebit sicut ad *Gloria in excelsis* animadvertendo quod superius dictum est ad cantum ℣. *Et incarnatus* etc.

87. Ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus* ante Offertorium stabit pedibus.

88. Considebit ab Offertorio usque ad *Per omnia saecula* ante Praefationem.

89. Ad Praefationem et ad Trisagium consurget, deinde submittet genua usque ad Calicis elevationem inclusive.

90. Post elevationem Calicis stabit usque ad sumptionem ipsius et ad Communionem, si fiet, uti dictum est superius.

91. Sedebit post sumptionem aut communionem usque ad *Dominum vobiscum.*

92. Stabit pedibus ad ℣. supradictum et ad orationes quae *postcommunio* appellantur.

93. Ad benedictionem quam impertitur Celebrans, genua flectet, praeter Praesules et Canonicos in sua Ecclesia, qui stabunt.

94. Ad ultimi Evangelii recitationem stabit pedibus. Notandum illud est, quod in Missis ferialibus eadem regula circa genuflexiones observabitur, quam superius in Missis solemnibus tradidimus.

§. 6.

In aspersione aquae benedictae in Dominicis.

95. Clerus in aspersione aquae benedictae stabit semper, quamquam Celebrans cum Ministris genua flectet ante Altare intonaturus antiphonam *Asperges me*, vel aliam *Vidi aquam*.

§. 7.

In Officio pro defunctis.

96. In Vesperis pro defunctis Clerus stabit pedibus ad cantationem antiphonae quae primum psalmum praecedit.

97. Sedebit ab intonatione primi psalmi usque dum intonabitur *Magnificat.*

98. Ad finem huius cantici considebit, sicut etiam ad repetitionem antiphonae cantici praedicti.

99. Adgeniculabitur ad *Pater noster*, ad preces et ad orationem.

100. In Matutino autem stabit ad invitatorium et genua flectet tantummodo ad verba *Venite adoremus et procidamus* etc.

101. Stabit ad primae antiphonae cantationem et sedebit donec cantatus erit ℣. ad finem primi nocturni.

102. Ad *Pater noster* secrete ante lectiones pedibus stabit.

103. Sedebit ad lectiones et ad secundum nocturnum usque ad *Pater noster*, ad quam orationem consurget.

104. Rursus sedebit ad lectiones secundi nocturni et ad psalmos tertii.

105. Consurget post versum ad *Pater noster*, quo recitato sedebit et sedens manebit non solum ad lectiones eiusdem nocturni, sed etiam ad Laudes canendas.

106. Ad intonationem *Benedictus* consurget sicque stabit ad totum canendum canticum.

107. Sedebit ad repetitionem antiphonae post canticum supradictum.

108. Submittet genua ad recitandum *Pater noster*, ad preces et ad orationem.

§. 8.

In Missa solemni de requie.

109. Clerus aut pedibus stabit aut genibus flexis ad confessionem prouti in Missis solemnibus adnotatum fuit.

110. Stabit quum dicetur introitus et *Kyrie.*

111. Ad orationem quae cantabitur flectet genua.

112. Sedebit ad cantationem Epistolae, Gradualis et Sequentiae.

113. Stabit dum cantabitur Evangelium, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante Offertorium.

114. Ab Offertorio usque ad *Per omnia secula* ante Praefationem considebit.

115. Consurget dum cantabitur Praefatio et *Sanctus.*

116. Quum recitatum fuerit Trisagium, submittet genua et genibus flexis manebit donec cantatum fuerit *Pax Domini* etc.

117. Consistet pedibus usque ad sumptionem Calicis; deinde sedebit usque ad orationem *postcommunio.*

118. Ad orationem praedictam adgeniculabitur.

119. Ad Evangelium in exitu Missae consistet pedibus.

§. 9.

In Missa cantata de requie duobus assistentibus clericis.

120. Observabitur eadem methodus, quae superius pro Missis solemnibus de requie tradita est.

§. 10.

In festo Purificationis B. Mariae Virginis.

121. Donec Celebrans cum Ministris perveniet ad Altare, Clerus in suis stallis pedibus consistet atque eadem positione manebit interea dum fiet candelarum et benedictio et distributio. Sedebit tunc demum, quum omnis respectivus chori ordo candelam acceperit.

122. Quod ad distributionem spectat, candelam unusquisque suam genibus flexis accipiet (*a*) vel etiam stando, candelam autem et manum Celebrantis deosculabitur.

(*a*) Praesules et Canonici in sua Ecclesia candelam stantes accipient.

123. Consurget iterum quum Celebrans post distributionem cantabit orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. ac si ante eamdem orationem a Diacono cantabitur ℣. *Flectamus genua*, fiet genuflexio.

124. Post hanc orationem fiet processio. Qui ad dexteram incedet gestabit candelam manu dextera, qui ad sinistram, manu sinistra: intra Ecclesiam unusquisque incedet capite detecto, extra Ecclesiam caput cooperiet bireto. Si quis medius inter alios duos ibit, candelam feret manu dextera.

125. Quum processio in chorum redierit, Clerus stabit donec Celebrans pervenerit ante Altare, sedebit autem quum Celebrans ipse cum Ministris exuetur paramentis violaceis et induetur albis, vel si festum inciderit in quamdam ex Dominicis privilegiatis, quum Celebrans induet se planeta violacea et Ministri dalmatica seu tunicella violacea.

126. Interea dum Celebrans ad Altare accedet, consurget Clerus propter Missam solemnem, in qua observabitur, quod superius notatum est. In hac Missa candelam unusquisque accensam tenebit dum canetur Evangelium et a Praefatione usque ad sumptionem Calicis. Si celebrabitur Missa de Dominica privilegiata, candelae nequaquam accendentur.

§. 11.

In Feria IV. Cinerum.

127. Dum Celebrans cum Ministris ad Altare accedet, Clerus in choro consistet pedibus.

128. Quum cantabitur antiphona *Exaudi nos Domine* etc. sedebit.

129. Stabit autem ad benedictionem cinerum et earum distributionem, et quisque a Celebrante illas accipiet sive stans pedibus sive flexis genibus, sicuti in candelarum functione observatum est.

130. Sedebit Clerus, postquam unusquisque ordo cineres receperit.

131. Post distributionem ad orationem *Concede nobis* etc. stabit pedibus.

132. Considebit quum Celebrans deponet pluviale atque induet planetam.

133. Consurget dum Celebrans ad Altare accedet Missae solemnis initium facturus, in qua Clerus regulas observabit, quae superius de solemnibus missis ferialibus traditae sunt.

§. 12.

De Dominica in Palmis

134. Quod ad aspersionem aquae benedictae attinet, quae fiet ante hanc functionem, observabitur quod superius dictum est.

135. Deinde quum Celebrans ad Altare ascenderit, Clerus considebit dum cantabitur ℣. *Hosanna filio David* etc.

136. Ad orationem, quae sequitur cantationem ℣. praedicti, stabit pedibus.

137. Sedebit dum cantabitur lectio et tractus.

138. Ad Evangelium, quoad canetur, ac postea ad benedictionem palmarum stabit pedibus.

139. In palmarum distributione unusquisque accipiet vel consistens, vel genuflexus ut supra, deosculans palmam ipsam et manum Celebrantis; ac posteaquam unus ordo palmam acceperit, omnes qui ad illum ordinem pertinent, sedebunt.

140. Stabit pedibus ad orationem *Omnipotens sempiterne Deus*, quae post distributionem recitabitur. Locus deinde erit Processioni cum animadversionibus quae de Candelarum processione superius traditae sunt.

141. Dum cantabitur hymnus *Gloria, laus* etc. extra portam, Clerus stabit, atque hinc et inde in duas alas dirimetur, Celebrante in medio remanente.

142. Posteaquam processio redierit ad Altare, Clerus stabit in choro; et quum Celebrans deponet pluviale et sumet planetam, considebit.

143. In Missa solemni adhibebitur ritus modo praescriptus, notando quod ad verba Epistolae *Ut in nomine Jesu* etc. quae cantabit Subdiaconus, genuflectendum est, atque interea dum canetur *Passio* standum pedibus est.

144. Ubi cantus *Passio* finierit, Clerus sedebit ad actiones Diaconi praecedentes ultimam partem *Passio*, quae canetur a Diacono pro Evangelio. Palma sustinebitur manu dextera dum canetur *Passio* et pars ultima a Diacono.

§. 13.

In Matutinis Tenebrarum.

145. Clerus ubi in chorum venerit, stabit pedibus unusquisque in suo stallo.

146. Genua flectet simul cum Celebrante et recitabit orationem *Aperi Domine* etc.

147. Consurget deinde ac recitabit *Pater, Ave, Credo*, et stabit ad primae antiphonae cantum.

148. Considebit ab intonatione primi psalmi usque ad totum versum canendum sub exitum primi nocturni.

149. Stabit autem cum dicetur *Pater noster.*

150. A lamentationibus canendis ad alterum versum secundi nocturni considebit.

151. Stabit rursus ad *Pater noster.*

152. Sedebit ad lectiones secundi nocturni ac deinceps ad psalmos tertii.

153. Consurget autem quum dicetur *Pater noster* et ad lectiones sedebit nsque ad intonationem psalmi *Benedictus* sub exitum Laudum.

154. Rursus considebit ad repetitionem antiphonae post *Benedictus*; deinde genua flectet quum canenda erit antiphona *Christus factus est* etc. usque ad finem officii.

§. 14.

In Coena Domini.

155. Ad Horas minores horum trium dierum *Pater*, *Ave* ante omnem horam, et *Credo* ante horam Primam recitabitur, stando.

156. Ad primi psalmi intonationem considebitur usque ad omnium psalmorum finem.

157. Ad antiphonam *Christus factus est* etc. usque ad finem stabitur submissis genibus.

158. In Missa solemni observabitur ritus praescriptus usque ad Communionem.

159. Post sumptionem Calicis non sedebit Clerus, sed stabit pedibus usque ad finem respectu SS. Sacramenti super altare propositi.

160. Submittet genua quum Celebrans, indutus pluviali redibit ante Altare incensaturus SS. Sacramentum; tum fiet processio.

161. In sacello in quo reponetur SS. Sacramentum, Clerus manebit flexis genibus, donec claudetur custodia, et redibit ad Altare maximum.

162. In vesperis stabit pedibus dum dicetur *Pater* et *Ave*. Sedebit ab intonatione primi psalmi usque ad intonationem *Magnificat*.

163. Stabit pedibus quum recitabitur canticum praedictum et repetetur antiphona.

164. Ad antiphonam *Christus factus est* etc. submittet genua usque ad exitum Vesperarum.

165. Donec Altarium denudatio fiet, stabit pedibus.

166. Ad *Mandatum*, si disposita erunt subsellia Cleri commoditati, considebit in actionibus Diaconi in praeparationem ad Evangelium canendum.

167. Stabit pedibus interea dum Evangelium cantabitur.

168. Quum Celebrans incipiet lavare pedes pauperum considebit.

169. Stabit autem pedibus ad preces et ad orationem finalem.

§. 15.

Feria VI. in Parasceve.

170. Ad horas minores eadem regula ut pridie.

171. Dum Celebrans perget ad Altare, Clerus stabit.

172. Quum Celebrans se cum Ministris prosternet humi, Clerus adgeniculabitur.

173. Consurget deinde quum Celebrans ascendet Altare.

174. Dum cantabitur prima lectio et Tractus considebit.

175. Stabit pedibus ad orationem quae cantabitur, et genuflectet ad *Flectamus genua* tum in hac tum in ceteris orationibus.

176. Sedebit dum cantabitur secunda lectio et Tractus.

177. Donec cantabitur *Passio* stabit pedibus.

178. Absoluta cantatione *Passio* sedebit ad actiones Diaconi.

179. Stabit pedibus interea dum cantabitur ultima pars ac deinceps omnes orationes.

180. Sedebit dum Celebrans planetam deponet.

181. Consurget simul ac Diaconus accipiet Crucem ex Altari.

182. Ad verba *Venite adoremus* in detectione Crucis genuflectet.

183. Postquam tertia vice cantatum erit *Venite adoremus* submissis stabit genibus quousque Celebrans, Cruce super cussino posita, consurrexerit.

184. Ad Crucis adorationem stabit pedibus; deinde sedebit quisque Cleri ordo quum omnes qui sunt eius ordinis, adorationem fecerint.

185. Consurget et submittet genua dum Diaconus Crucem de cussino resumpserit, ac genibus flexis manebit donec iterum eam super altare reposuerit.

186. Disponetur deinde Clerus in processionis ordinem procedens ad Sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum. In discedendo ab altari fiet Cruci genuflexio simplex.

187. In sacello praedicto, facta ad ingressum duplici genuflexione, unusquisque submissis genibus manebit loco sibi attributo.

188. Postquam Celebrans SS. Sacramentum incensaverit, consurget Clerus et processionaliter redibit ad Altare maximum, ibique non genuflectet ad Crucem Altaris, sed recta ibit ad respectiva stalla ubi submittet genua, vel potius in gyrum disponetur circa Altare maximum, si capacitas Presbyterii hoc patiatur.

189. Quum Celebrans consummaverit Hostiam sanctam in Calice, Clerus consurget et sedebit.

190. Ad orationem *Quod ore* etc. et discedente e choro cum ministris Celebrante, stabit.

191. Ad Vesperas observabitur id ipsum quod de praecedente die praescriptum fuit.

§. 16.

In Sabbato Sancto.

192. Ad Horas minores eadem regula quae duobus praecedentibus diebus.

193. Ad benedictionem ignis et thuris foris portam Ecclesiae stabit.

194. Geneflectet ter cum Diacono dum ipse canet *Lumen Christi.*

195. Quum in Chorum ventum erit, stabit dum cantabitur Praeconium, quo finito sedebit.

196. Ad prophetias et Tractum, post aliquas ipsarum considebit; stabit ad orationes quae canentur, et genuflectet quum Diaconus cantabit ℣. *Flectamus genua.*

197. Ordinabitur deinde processio ad fontem baptismalem, ac si subsellia ibi erunt parata Clero, sedebit post benedictionem, quum aspersio aquae benedictae per Ecclesiam fiet, quumque Celebrans manus lavabit.

198. Ad Litanias submittet genua.

199. In Missa observabitur idipsum quod de Missis solemnibus traditum est; praeterea stabit dum cantabitur, post Epistolam, alleluia et canticum *Magnificat* sicuti in Vesperis solemnibus.

§. 17.

In Processionibus.

200. In processionibns de Litaniis maioribus et minoribus nec non in extraordinariis quae celebrandae essent Episcopi mandato, congregabitur in Presbyterio, vel si non erit capax,

extra illud; et ordinabitur circa Altare, advertendo quod qui primas obtinent, sive antiquiores, sint propius Celebrantem, et idipsum observabitur in processione, in qua minus antiqui ibunt pone Crucem, quae Clerum praecedit, primores autem vadent propius Celebrantem.

201. Si cantabitur antiphona *Exurge Domine*, Clerus stabit dum canetur, deinde genuflectet initio Litaniarum.

202. Si statio fiet in aliqua Ecclesia quae occurrat in itinere, genuflexione facta ante SS. Sacramentum, consistet circa Altare aut in Presbyterio, ut supra dictum est, et discedet ex Ecclesia postquam antiphona et oratio de Sancto Patrono aut Titulari cantata fuerit.

203. In Ecclesia in qua processionis fiet finis, Clerus genuflexus manebit ad preces et orationes quae a Celebrante canentur.

§. 18.

In Vigilia et in festo Pentecostes

204. In Missa de Vigilia ad prophetias, ad benedictionem fontis, ad Litanias et ad Missam observabitur totum id quod de Sabbato Sancto notatum fuit, cum debitis limitationibus.

205. Ad Vesperas et ad horam Tertiam, capite detecto submittet genua ad primam strophem hymni *Veni creator Spiritus*, qui canitur vel recitatur in illis horis. In Missa solemni de Festo et de octava flectet genua dum cantabitur ℣. *Veni, Sancte Spiritus, reple* etc. post Epistolam.

§. 19.

In solemnitate Corporis Christi.

206. Quum ad Vesperas expositum in Altari sit SS. Sacramentum, genua submittet ad strophem *Tantum ergo* etc. Quod si in toto officio aut in parte SS. Sacramentum expositum maneat, poterit sedere, sed capite semper detecto, nec fient reverentiae superius praescriptae.

207. In Missa solemni quae processionem praecedet, non sedebit Clerus post Celebrantis communionem, siquidem in Altari propositum erit SS. Sacramentum.

208. Sacrificio peracto, quum unusquisque candelam accensam vel intorticium acceperit, ad nutum Caeremoniarii, ordinatim e choro discedent, ac bini incedentes genuflexione duplici ante Altare facta, capite detecto ordinabuntur in processionem. Qui ad dexteram incedent, gestabunt candelam vel intorticium manu dextera, qui ad sinistram, ferent itidem candelam vel intorticium sinistra, ac respective sustinebunt biretum altera manu ante pectus.

209. Si in itinere faciendo statio aliqua fiet, consistet circa Altare, ut dictum est in processionibus Rogationum; submittet genua et in discessu genuflexionem duplicem in medio faciet.

210. In reditu ad Ecclesiam, nulla facta genuflexione recipiet locum quisque suum in choro, atque ibi genuflexus manebit donec a Celebrante SS. Sacramenti benedictio impertietur. Deinde unusquisque suam candelam aut intorticium extinguet, quod in choro relinquetur, aut tradetur clerico ad id deputato, atque ordine iam indicato pro Missis solemnibus ad Sacrarium redibitur.

211. Si post processionem adhuc expositum SS. Sacramentum in Altari maneret, dum discedetur ab Altari fiet genuflexio duplex.

§. 20.

In SS. Sacramenti quadraginta horarum expositione.

212. Eadem methodus, quae superius pro festo Corporis Christi assignata fuit, adhibebitur relate ad Missam et processionem. Ad preces, quae post processionem in expositione et ante processionem in repositione recitabuntur, Clerus flexis genibus manebit.

213. Presbyteri sive clerici ad orandum designati ante SS. Sacramentum in Altari propositum, induti superpelliceo

in Sacrario, ibunt ad Altare, clerico praecedente. Quo quum venerint, consurgent clerici qui orationem absolverint, atque coniunctim ab utrisque duplex fiet genuflexio. Tum, remanentibus primis, discedent secundi.

§. 21.

In processione SS. Sacramenti in Dominica tertia cuiusque mensis.

214. Observabitur methodus, quam pro Corporis Christi processione superius tradidimus.

§ 22.

In exequiis.

215. In accessu ab Ecclesia ad domum defuncti, Clerus sequetur Crucem ordine saepius indicato, nempe ut minus antiqui sequantur Crucem, primores autem vadant proximi Parrocho. Unusquisque e Clero seculari induetur superpelliceo et bireto.

216. Ubi domum ventum erit, ex qua sit cadaver efferendum, consistet Clerus circa ipsam, servando eumdem ordinem; ac supervacaneum esset monere, quod cum sit sacra functio, servandum sit silentium ac debita gravitas.

217. Quum processio ad Ecclesiam redierit, in ordinem disponetur ad feretri latera, consistentibus minus dignis prope Crucem, ceteris vero dignioribus iuxta Parochum. Capite detecto unusquisque manu dextera sustinebit candelam accensam, quae ipsi ministrabitur in Ecclesiae ingressu, et cantabitur ℟. *Subvenite* etc.

218. In Officii recitatione et ad Missam cantatam observabitur quod superius innuimus in respectivis paragraphis.

219. In absolutione cadaveris, Clerus sequetur Subdiaconum gestantem Crucem et ordinabitur circa feretrum quo ordine praescriptum est superius. Si cadaver ad coemeterium extra Ecclesiam sit ferendum, toto viae intervallo ab Ecclesia ad sepulturam caput bireto cooperiet, quod postea deponet ad antiphonam *Ego sum* ante canticum *Benedictus*.

220. In aliis absolutionibus, absente cadavere, si lectica sive tumulus situs sit in presbyterio aut in choro, remanebit loco unusquisque suo et sedebit ad ℟. *Libera me Domine.* Quod si tumulus sit extra Altare, accedet ad illum Clerus ordine superius indicato.

221. In reditu ad Sacristiam observabitur methodus pro aliis functionibus tradita.

PRO FUNCTIONIBUS PONTIFICALIBUS

§. 23.

In accessu Episcopi ad Ecclesiam.

222. Quum Episcopus ad portam Ecclesiae asperget circumstantes, Beneficiarii aut Mansionarii et clerici ad eamdem aspersionem genuflectent.

223. Itidem dum Episcopus transiens inter ipsos ingredietur Ecclesiam et bene precantis signum super eos faciet, genuflectent versus ipsum (*a*).

224. Ad altare SS. Sacramenti submittent genua pone Episcopum, iterumque genuflexionem illi facient, quum benedictionem ipsis impertietur transiens per medium eorum iturus ad Altare maximum aut ad Secretarium.

225. In choro aut in Secretario submittent genua ad suum quisque locum, dum Episcopus genuflexus ante Altare morabitur.

226. Assurgente Episcopo, consurgent, ac dum eis benedicet antequam thronum ascendat, genuflectent.

§. 24.

In Vesperis pontificalibus

227. Postquam Episcopus thronum ascenderit, consistent pedibus usque ad intonationem primi psalmi, deinde considebit omnis chorus.

(*a*) In praesentibus instructionibus, quum docuerimus Clero esse genuflectendum ante Altare et Episcopum, intelligendum est de Beneficiariis, Mansionariis, et clericis, non vero de Canonicis.

228. Ad praeintonationem antiphonarum Clerus consurget, quum easdem antiphonas intonabunt Canonici qui aderunt in choro.

229. Consurget post primum psalmum dum cantabitur capitulum, hymnus et versus.

230. Intonata ab Episcopo antiphona ad canticum *Magnificat*, Clerus sedebit, et rursus assurget quum praedictum canticum intonatabitur.

231. Dum Episcopus perget ad Altare propter thurificationem et redibit ad thronum, Clerus genuflexionem peraget Episcopum versus, momento temporis quo benedictionem versus Clerum impertietur.

232. Post cantatum *Gloria Patri* etc. si absoluta erit thurificatio, considebit.

233. Stabit autem ad verba *Dominus vobiscum*, ad orationem et ad commemorationes si fient, et ad *Benedicamus Domino*.

234. Ad Benedictionem Episcopi Clerus submittet genua.

235. Stabit dum Episcopus sacra paramenta deponet; rursus flectet genua quum Episcopus de throno descendens submittet genua ante altare.

236. Discedente e choro Episcopo genuflexionem faciet ipsum versus, quum per chorum transiens benedictionem largietur.

237. Sequetur Episcopum usque ad portam ac versus eum genuflexionem faciet, quum ad portam perveniens se convertet Clerum versus eique benedictionem impertietur ut dimittat.

238. In Vesperis solemnibus, quibus intererit Episcopus indutus cappa, idem ordo tenebitur, exceptis iis quae diximus de tempore quo sacris paramentis induitur et dum accedit ad Altare propter thurificationem.

§. 25.

In Matutino et in Laudibus Pontificalibus.

239. Clerus manebit genuflexus donec Episcopus quoque submissis genibus steterit ante Altare.

240. Consurget autem quum Episcopus surrexerit.

241. Genuflexionem Episcopum versus peraget, quum ille transiens per medium chorum, sive priusquam ascendat in thronum, benedictionem Clero largietur.

242. Ubi Episcopus in throno sederit, sedebit et Clerus.

243. Consurget assurgente Episcopo et stabit dum dicetur *Pater*, *Ave*, *Credo*, ad intonationem Matutini, dum cantabitur invitatorium et hymnus. Advertat ut genuflexionem faciat ad illa verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum* in invitatorio.

244. Post intonationem primi psalmi considebit.

245. Consurget ad intonationem antiphonarum, quam Canonici in choro exequentur, ut superius notatum est.

246. Post cantatum versum consurget et sedebit quum Episcopus sederit postquam cantori primae antiphonae benedictionem impertitus fuerit.

247. Idipsum observabitur in reliquis nocturnis, et ad primam lectionem tertii nocturni considebit post cantatam lectiunculam Evangelii.

248. Stabit ad nonam lectionem, quam cantabit Episcopus, et dum canetur *Te Deum*, animadvertendo quod genuflectendum est ad ℣. *Te ergo quaesumus* etc. dum a choro aut a cantoribus cantabitur.

249. Perseverabit stare quo tempore Episcopus se parabit propter Laudes canendas, in quibus observabuntur quae de Vesperis pontificalibus superius notavimus.

§. 26.

In Missa pontificali.

250. Ubi Episcopus ad Secretarium venerit unusquisque de Clero ante suum stallum genua submittet, et assurgente Episcopo post precationem, consurget etiam Clerus et genuflectet quum Episcopus priusquam in thronum ascendat, benedictionis signum faciet versus chorum.

251. Ut sederit Episcopus considebit et Clerus, qui deinde consurget ad *Pater*, *Ave*, ad intonationem horae Tertiae ad hymnum canendum et ad primi psalmi intonationem.

252. Interea dum Episcopus recitabit psalmos, preces, et orationem in praeparationem, Clerus sedebit.

253. Quum Episcopus assurget depositurus cappam, consurget et Clerus.

254. Ad ablutionem manuum Episcopi Clerus submittet genua, exceptis Canonicis et Praelatis, si aderunt.

255. Stabit interea dum se parabit Episcopus.

256. Sedebit postquam Episcopus paratus fuerit pluviali et mitra.

257. Consurget dum cantabitur Capitulum et stabit usque ad *Benedicamus Domino* ac deinceps dum Episcopus reliquis paramentis induetur.

258. In discedendo de Secretario fiet ab unoquoque ante Altare et Episcopum genuflexio.

259. Quum Clerus ad altare maximum venerit unusquisque in medio genuflexionem ante Altare faciet, reverentiam socio et perget ad proprium stallum.

260. Quum Episcopus in chorum ingredietur, fiet versus ipsum genuflexio, dum per medium transiens benedictionem Clero impertietur.

261. Ad Confessionem Clerus genuflexus manebit.

262. Consurget quum Episcopus ascendet ad Altare ac persistet stare ad incensationem praedictam.

263. Genuflexionem faciet versus Episcopum ad benedictionem quam largietur versus chorum, dum transibit per ipsum, aut priusquam thronum ascendet.

264. Stabit ad introitum et ad recitationem *Kyrie*.

265. Si Episcopus dum canitur *Kyrie* sedebit, considebit etiam Clerus.

266. Ad intonationem *Gloria in excelsis* et ad recitationem ipsius stabit, deinde sedebit.

267. Postquam cantus hymni *Gloria* absolutus erit,, consurget ad salutationem *Pax vobis* et ad orationem, sive orationes, quae erunt canendae.

268. Sedebit toto tempore quo cantabitur Epistola, Graduale, Sequentia etc.

269. Consurget quum cantabitur Evangelium.

270. Si post Evangelium fiet sacra concio, perseverabit stare et submittet genua dum a concionatore recitabitur *Ave Maria.*

271. Concionis tempore sedebit.

272. Fine concionis facto, stabit dum cantabitur *Confiteor* et ad publicationem indulgentiae.

273. Submittet genua ad absolutionem et benedictionem quam Episcopus donabit.

274. Ad intonationem Symboli et donec recitabitur, stabit, notando quod ad ℣. *Et incarnatus* etc. una cum Episcopo genuflectendum est.

275. Donec cantabitur *Credo* sedebit; quum vero ad ℣. *Et incarnatus* cantores pervenerint, submittet genua.

276. Postquam cantatum fuerit Symbolum consurget et stabit dum Episcopus chirothecas deponet.

277. Genua submittet ad ablutionem manuum Episcopi.

278. Dum Episcopus iturus ad Altare benedictionem versus Clerum donabit, genuflexionem versus ipsum faciet.

279. Ubi Episcopus ad Altare pervenerit, considebit usque ad finem thurificationis Altaris.

280. Genua submittet ad alteram ablutionem manuum Episcopi.

281. Stabit dum incensabitur Clerus ac deinceps dum cantabitur Praefatio et recitabitur *Sanctus.*

282. Post recitatum *Sanctus* procumbet in genua usque post calicis elevationem.

283. Post consummationem, si fiet Cleri Communio, genua submittent ad confessionem qui solum communicandi sunt ceteri persistent stare pedibus etiam communionis tempore.

284. Post consummationem Calicis seu post Communionem Clerus sedebit.

285. Ad ablutionem manuum Episcopi rursus genua flectet.

286. Stabit dum cantabitur oratio *Postcommunio* et ad dimissionem *Ite Missa est.*

287. Submittet genua ad benedictionem Episcopi, deinde processionaliter redibitur ad Secretarium, sed ante Altare maximum ab unoquoque fiet genuflexio.

288. Ante Altare Secretarii unusquisque faciet genuflexionem, reverentiam socio et perget ad suum stallum.

289 Genuflectet Episcopum versus momento temporis quo benedictionem Clero impertietur dum transibit per sacellum ipsum iturus ad thronum.

290. Stabit pedibus quo tempore Episcopus deponet paramenta.

291. Resumpta ab Episcopo cappa, sedebit, et dum Episcopus recitabit preces pro gratiarum actione, perget sedere.

292. Quum assurget Episcopus descensurus de throno, consurget et genuflexionem faciet versus Episcopum ipsum, qui benedictionem Clero largietur.

293. Procumbet in genua dum Episcopus manebit genuflexus ante Altare.

294. Consurget assurgente Episcopo, cui genuflexionem faciet momento quo transiens per chorum benedictionem impertietur versus Clerum.

295. Prosequetur Episcopum usque ad portam Ecclesiae et genuflectet versus eumdem interea dum progressus ad portam et ad Clerum conversus benedicet ipsi.

§. 27.

Quum Episcopus Missae solemni intererit.

296. Quo tempore genuflexus ante Altare manebit Episcopus, unusquisque suo loco in choro adgeniculabitur.

297. Consurget assurgente Episcopo, versus quem genuflexionem faciet dum transiens per chorum aut priusquam ascendat in thronum signum bene precantis versus Clerus faciet.

298. Stabit quo tempore Episcopus sacris induetur paramentis.

299. Quum Episcopus de throno descendet ad inchoandum cum Celebrante sacrificium, genuflexionem faciet versus Episcopum qui benedicet Clero transiens per chorum, vel postquam de throno descenderit.

300. Ad confessionem genua submittet, et consurget quum Celebrans ad altare ascendet.

301. Genuflexionem iterum versus Episcopum faciet dum ipse in thronum revertetur.

302. Stabit ad incensationem Altaris et dum recitabitur introitus et *Kyrie.*

303. Si Episcopus interea dum canitur *Kyrie* sedebit, considebit Clerus quoque.

304. Consurget ad intonationem et recitationem hymni *Gloria in excelsis*, et considebit quum sederit Episcopus.

305. Ut finis canendi *Gloria* factus sit, consurget dum canentur orationes.

306 Considebit dum cantabitur Epistola, Graduale, Tractus, Sequentia etc.

307. Consurget ad Evangelium quod cantabitur.

308. Si fiet sacra concio post Evangelium, observabitur id ipsum quod de Missa pontificali praescriptum fuit.

309. Ad intonationem Symboli et donec recitabitur, stabit, animadvertens quod dum recitatur ℣. *Et incarnatus* etc. ac dum etiam cantabitur, genuflectendum est.

310. Consurget quum *Dominus vobiscum* et *Oremus* canetur ante versum Offertorii, deinde rursum sedebit.

311. Stabit ad incensationem chori, ad praefationem dum canetur, nec non dum recitabitur *Sanctus.*

312. Genuflexionem versus Episcopum faciet quum de throno descendens aut transiens per chorum Clero benedicet.

313. Genua flectente Episcopo ante Altare, geniculabitur et Clerus usque ad Calicis elevationem.

314. Post elevationem Calicis consurget et stabit usque ad consummationem Calicis et ad Communionem, si fiet, ut iam docuimus in Missa pontificali.

315. Post consummationem, aut post communionem sedebit quum sederit Episcopus.

316. Stabit *ad Dominus vobiscum*, ad orationes *Postcommunio* usque ad *Ite Missa est.*

317. Ad solemnem Episcopi benedictionem genua submittet.

318. Stabit dum recitabitur ultimum Evangelium et quum Episcopus paramenta deponet.

319. Discendente ab Altari Episcopo observabitur quod superius innuimus in Vesperis et in Missa pontificali.

320. Si Episcopus cappa indutus Sacrificio intererit, eadem methodus adhibebitur, exceptis iis quae respiciunt tempus quo Episcopus deberet indui, vel deponere sacra paramenta.

§. 28.

In Missa feriali pontificali.

321. Eadem regula est heic utendum, quam pro Missa pontificali tradidimus. Notandum tamen quod Episcopus induetur sacris paramentis apud Altare, in quo cantabit Missam et postquam hora Nona cantata sit. Idcirco nulla fiet a Secretario ad Altare processio, et Clerus stabit solummodo quum Episcopus paramenta sumet post Nonam cantatam, et genuflectet versus Episcopum qui ei benedicet momento quo de throno descendens ad Altare introibit.

322. Clerus autem genua submittet ad orationes quae canentur ante Epistolam; deinde ad *Sanctus* usque ad *Pax Domini* et ad ceteras orationes *postcommunio*.

§. 29.

Quum Episcopus Missae feriali solemni intererit.

323. In hac quoque functione observabuntur documenta quae superius de assistentia ad Missam solemnem tradita sunt.

324. Quum Episcopus post *Kyrie* de throno descendet genuflexurus ad faldistorium ante Altare, quumque ad thronum ante Epistolam redibit, Clerus genuflexionem faciet versus ipsum dum ei benedicet.

325. Hoc idem exequetur in aliis orationibus post communionem atque etiam quadragesimali tempore in Missis quibus cantabitur. ℣. *Adiuva nos Deus* etc.

326. Clerus genibus flexis manebit a Trisagio usque dum a Celebrante cantatum fuerit *Pax Domini* etc.

§. 30.

In Missa pontificali de requie.

327. Postquam Episcopus ad Altare maximum venerit, unusquisque de Clero submittet genua in suo stallo, nec consurget nisi quum assurrexerit Episcopus.

328. Transeunte per chorum Episcopo Clerus genuflectet, licet Episcopus in hac functione omittat benedictionem largiri.

329. Sedebit Clerus dum Episcopus recitabit orationes ad se parandum praescriptas.

330. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

331. Stabit dum Episcopus induetur sacris paramentis ad operandum.

332. Genuflectet quum Episcopus de throno descendet et per chorum transiens ad Altare introibit.

333. Submittet genua ad confessionem, postea consurget iterumque genuflectet redeunte ab Altari ad thronum Episcopo.

334. Stabit ad introitum et dum recitabitur *Kyrie*.

335. Adgeniculabitur dum cantabitur oratio.

336. Sedebit quo tempore Epistola, Graduale et Sequentia canetur.

337. Stabit autem dum cantabitur Evangelium, ad *Dominus vobiscum*, ad *Oremus* et dum recitabitur ℣. pro Offertorio.

338. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

339. Genuflectet dum Episcopus transiens per chorum ibit e throno ad Altare.

340. Sedebit quum Episcopus ad Altare pervenerit.

341. Sub finem incensationis Altaris consurget et geniculabitur ad ablutionem manuum Episcopi.

342. Sedebit usque dum cantabitur *Per omnia saecula* etc. ante Praefationem; deinde consurget et quum recitatum sit Trisagion, submittet genua usque dum canetur *Pax Domini*.

343. Consurget et sedebit post Calicis consummationem.

344. Ad ablutionem manuum Episcopi geniculabitur rursum.

345. Stabit dum recitabitur ℣. *Postcommunio* et geniculabitur ad orationem.

346. Consurget et usque ad exitum Missae stabit.

347. Redeunte Episcopo ab Altari ad thronum genuflexionem faciet.

348. Pro absolutione post Missam sequentes regulae servabuntur.

§. 31.

Quando Episcopus Missae solemni de requie intererit.

349. Quum Episcopus ad Altare pervenerit, unusquisque de Clero genua submittet in suo stallo, consurgetque si Episcopus ad thronum perget sacra vestimenta sumpturus.

350. Si Episcopus ad thronum perget, Clerus genuflexionem faciet ad ipsum transeuntem per chorum, atque hoc ipsum iterabit quum de throno ad Altare redibit, licet in hac functione omittat Episcopus benedictionis signum facere.

351. Ad confessionem manebit flexis genibus.

352. Genuflectet ad Episcopum ab Altari revertentem ad thronum.

353. Stabit ad recitationem introitus et *Kyrie*.

354. Genuflectet iterum ad Episcopum a throno redeuntem ad Altare.

355. Submittet genua dum oratio canetur.

356. Rursus genuflectet ad Episcopum qui ad thronum ab Altari redibit.

357. Dum cantabitur Epistola, Graduale et Sequentia considebit.

358. Stabit donec canetur Evangelium, *Dominus vobiscum* et *Oremus* ante offertorium.

359. Sedebit ab offertorio usque dum canetur *Per omnia saecula* etc. ante praefationem.

360. Si Episcopus Missae intererit indutus pluviali, Clerus non consurget quum Episcopus post offertorium incensabitur.

361. Consurget ubi praefatio cantabitur et stabit usque ad recitationem Trisagii.

362. Deinde submittet genua et genibus flexis manebit usquedum cantabitur *Pax Domini* etc.

363. Consurget deinde atque usque ad consummationem Calicis stabit.

364. Sedebit post communionem, sed consurget ac genuflectet versus Episcopum de throno ad altare descendentem.

365. Geniculabitur ad orationem *Postcommunio*.

366. Consurget iterumque genuflectet versus Episcopum, qui de Altari revertetur ad thronum.

367. Ad exitum vero Missae stabit.

§. 32.

De absolutione.

368. Si Episcopus Missam cantaverit, Clerus stabit donec Episcopus, depositis paramentis missalibus, pluviali et mitra indutus fuerit.

369. Si Episcopus Missam non celebraverit, stabit Clerus donec Celebrans cum Ministris ab Altari discesserit.

370. Si fiet absolutio super lecticam sive tumulum ante Altare positum, quum Episcopus in throno sederit, Clerus considebit dum cantabitur ℟. *Libera me Domine* etc.

371. Consurget dum post responsorium canetur *Kyrie* et stabit usque ad exitum absolutionis, necnon quum Episcopus paramenta demittet, si absolutionem peregerit.

372. In discessu Episcopi ab Ecclesia, id observabitur quod de Vesperis et de Missa pontificali docuimus.

373. Quod si peragetur absolutio aut super cadaver aut super castrum doloris extra presbyterium erectum, simul atque Episcopus se pluviali induerit et mitra, discedet Clerus de choro et Subdiaconum gestantem Crucem prosequetur.

374. In discessu de choro fiet genuflexio in medio prius ad Altare, deinde ad Episcopum.

375. Si Celebrans fuerit Archiepiscopus, Clerus praeibit Cruci, et Canonici tantum archiepiscopalem Crucem sequentur.

376. Ubi ad feretrum sive ad castrum doloris ventum erit, sese circa illud disponent, advertentes quod antiquiores e Clero se sistant apud faldistorium, in quo sedebit Episcopus.

377. Stabitur toto absolutionis tempore, post quam Crucem sequendo ad chorum revertetur.

378. Si absolutio fiet super castrum doloris, nec aderit cadaver alicuius sive Presbyteri sive Episcopi, Clerus ad Altare revertens quum sit transiturus ante Episcopum in faldistorio sedentem, genuflexionem ipsi faciet.

379. Rediens autem ad chorum faciet etiam ad Altare genuflexionem, deinde Episcopum versus genuflectet quum ad thronum redibit, et stabit quo tempore paramenta dimittet.

380. In discessu Episcopi exequetur quae superius notata sunt.

§. 33.

In festo Purificationis B. Mariae Virginis.

381. Ubi Episcopus ante Altare venerit, unusquisque de Clero in suo stallo sumet locum, ac manebit genibus flexis usquedum Episcopus orationem perfecerit.

382. Quum Episcopus in thronum ascenderit, Clerus stabit dum ille sacris indumentis se parabit.

383. Perseverabit stare ad candelarum benedictionem.

384. Accipiens ab Episcopo candelam unusquisque genuflectet ad Altare deinde ad thronum; ascendet ad thronum, procumbet in genua super scabellum, quo Episcopus ponet pedes, osculabitur candelam et Episcopi manum; descendet a latere de throno, iterabit genuflexionem ante Episcopum deinde ad Altare si ante ipsum transiturus sit, et ad locum suum revertetur.

385. Quisque ordo in choro sedebit postquam omnes qui eius ordinis sunt, candelam acceperint.

386. Genuflectet Clerus ad ablutionem manuum Episcopi.

387. Stabit ad orationem, quae processionem praecedet.

388. Postquam cantatum fuerit *Procedamus in pace*, exibit ordinatim de choro, et facta ad Altare et Episcopum genuflexione, uusquisque sumet in processione locum sibi attributum.

389. In reditu ad chorum post processionem, unusquique genuflexionem faciet ad Altare et ad stallum suum redibit.

390. Quum Episcopus revertetur ad Altare, genuflexio fiet versus eumdem dum Clero donabit benedictionem.

391. In Missa, cui intererit Episcopus, eaedem regulae superius pro hac functione praestitutae observabuntur.

§. 34.

In feria IV. Cinerum.

392. Clerus genua submittet, quum Episcopus ad Altare veniens orabit genuflexus ad faldistorium.

393. Stabit dum Episcopus sacra indumenta sumet, ac postea ad orationes ab ipso canendas pro Cinerum benedictione.

394. Unusquisque de Clero alius post alium veniet ad thronum ad accipiendas ab Episcopo cineres, ideoque genuflexionem faciet ad Altare, deinde ad Episcopum antequam ascendat ad thronum; quo quum ascenderit submittet genua super scabellum cathedrae episcopalis, accipiet ab Episcopo cinerem, quin eius manum osculetur; descendet a latere de throno, iterabit genuflexionem ad Episcopum, atque etiam ad Altare, si ante ipsum sit transiturus quum ad locum suum redibit.

395. Quisque chori ordo sedebit postquam omnes qui eius ordinis sunt, cinerem receperint.

396. Ad ablutionem manuum Episcopi Clerus geniculabitur.

397. Stabit ad orationem quam canet Episcopus post cinerum impositionem.

398. In Missa, cui Episcopus intererit, serventur leges respectivis paragraphis huius capitis praescriptae.

§. 35.

In Dominica Palmarum.

399. Posteaquam Episcopus ante Altare maximum venerit unusquisque de Clero suum stallum petet ibique genuflexus manebit, donec Episcopus effundet preces.

400. Stabit quo tempore Episcopus sacris indumentis parabitur.

401. Dum canetur antiphona *Hosanna filio David* etc. considebit.

402. Stabit ad orationem, quam canet Episcopus post antiphonam eandem.

403. Sedebit ad lectionem, tractum aut responsorium canendum post praedictam lectionem.

404. Stabit dum canetur Evangelium, deinde ad omnes orationes alias pro palmarum benedictione.

405. Pergent deinde singuli ad thronum accepturi ab Episcopo palmam; genuflexionem facient ad Altare et ad Episcopum ante thronum, ascendent ad thronum, procumbent in genua super scabellum cathedrae, osculabuntur palmam deinde manum Episcopi, descendent a latere de throno, genuflexionem iterabunt ad Episcopum et ad suum locum revertent; si a throno profecti ante Altare transituri sint, repetent genuflexionem etiam versus Altare.

406. Quisque chori ordo sedebit postquam omnes illi, qui eius ordinis sunt, palmam acceperint.

407. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

408. Stabit ad orationem quae ante processionem cantabitur.

409. Quum dicetur *Procedamus in pace*, unusquisque ordinatim exibit de choro, genuflexionem faciet ad Altare et Episcopum et loco sibi attributo incedet.

410. Extra portam Ecclesiae disponetur Clerus in unum aut plures ordines, prouti a Caeremoniario innuetur; in reditu ad Altare facta prius ad ipsum genuflexione, redibit ad locum quisque suum. Foris portam Ecclesiae Clerus cooperiet caput bireto.

411. Genuflectetur versus Episcopum, dum transiens per chorum benedictionem Clero impertietur.

412. Quum Episcopus Missae intererit, observabitur ordo superius praescriptus.

413. Si Episcopus Missam celebrabit, notandum occurrit quod Clerus genuflectere debet versus ipsum quum veniet ad Altare lecturus *Passio*, et quum post cantatum *Passio*, ad

thronum redibit momento temporis quo benedictionis signum versus Clerum faciet.

414. Clerus palmam dextera sustinebit quo tempore canetur *Passio*. Ad elevationem sustinebit unus tantum Episcopus si Missae interierit.

§. 36.

In Matutinis Tenebrarum.

415. In accessu Episcopi ad Ecclesiam eaedem regulae, quae supra, observabuntur, ac si in Coena Domini et in Parasceve remota sit ab Ecclesia aqua benedicta, non est genuflectendum cum nulla fiat ab Episcopo aquae benedictae aspersio.

416. In Coena Domini advertat Clerus ut genuflexionem duplicem peragat ad SS. Sacramentum tum ante tum post matutinum, quum Episcopum illuc comitabitur.

417. Episcopus ad Altare maius ubi venerit, locum quisque suum occupabit ibique genua flectet.

418. Assurgente post orationem Episcopo, consurget et Clerus, qui genuflexionem faciet versus Episcopum per chorum transeuntem, licet hisce diebus omittet benedictionem impertiri.

419. In Matutino serventur leges hoc capite ad §. 13. traditae.

420. Quum Episcopus ad faldistorium perget, ad repetitionem antiphonae post *Benedictus*, fiet versus Episcopum genuflexio.

421. De reliquo sequentur documenta superius exhibita.

§. 37.

Feria V. In Coena Domini.

422. Quum Episcopus in Secretarium venerit, Clerus in genua procumbet in propriis stallis et consurget quum Episcopus thronum ascenderit.

16237

423. Stabit dum recitabitur *Pater*, *Ave*, ante horam Nonam.

424. Incepto primo psalmo de Nona, considebit.

425. Submittet genua quum Episcopus ad faldistorium descendet pro *Miserere* recitando et quum redibit ipse ad thronum, consurget.

426. Genua flectet etiam ad ablutionem manuum Episcopi.

427. Stabit dum Episcopus induetur sacris indumentis, et in reliqua functione sequetur documenta tradita pro Missa pontificali.

428. In benedictione et consecratione oleorum quae fiet in Missa solemni stabit semper, quamvis Episcopus una cum suis ministris interdum sedebit.

429. Ad ablutionem manuum Episcopi submittet genua.

430. Stabit etiam post consummationem, siquidem in Altare propositum erit SS. Sacramentum.

431. Sacrificio peracto, unusquisque locum sibi debitum in processione sumet, genuflexionem duplicem faciens in medio Presbyterii.

432. Qui ad dexteram incedet, dextera gestabit intorticium seu candelam accensam et manu sinistra biretum: qui vero ad sinistram incedet, gestabit intorticium aut candelam manu sinistra, dextera biretum: si quis medius inter alios duos incedet, feret candelam aut intorticium manu dextera.

433. Ubi ad sacellum ventum erit, in quo SS. Sacramentum exponetur, nulla facta ad Altare genuflexione, consistet loco quisque sibi attributo, advertendo quod antiquiores maneant propius Episcopum atque Altare.

434. Superveniente Episcopo cum SS. Sacramento Clerus in genua procumbet et genuflexus manebit donec clausa fuerit custodia in qua SS. Sacramentum exponetur.

435. Deinde discedet ordinatim de sacello, peragens in medio Presbyterii genuflexionem duplicem ante SS. Sacramentum. In exeundo de cappella praedicta tradet candelam aut intorticium clerico ad hanc rem delegato.

436. Revertetur ad chorum, genuflectet ad Altare et redibit ad suum quisque stallum, animadvertens ut genuflectat Episcopo ad thronum redeunti.

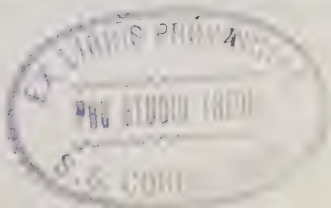

437. Stabit dum Episcopus sacra indumenta dimittet.

438. Ad Vesperas stabit quum dicetur *Pater*, *Ave*; sedebit deinde a principio primi psalmi usque ad initium *Magnificat*.

439. Genua submittet quum Episcopus ibit ante Altare pro recitando *Miserere*.

440. Absolutis Vesperis consurget ad Altaris denudationem, genua flectet autem quum Episcopus post hanc functionem genuflexus ad faldistorium orabit.

441. Prosequetur Episcopum in aulam in qua peragetur *Mandatum*, ac si parata fuerint pro Clero subsellia, locum quisque sibi debitum occupabit.

442. Stabit dum Episcopus sacris vestibus induetur.

443. Sedebit ad actiones Diaconi antequam cantetur Evangelium.

444. Ad Evangelium, quod canetur, stabit.

445. Sedebit autem quum Episcopus lavare pedes pauperum incipiet.

446. Si Episcopus in descendendo aut redeundo ad thronum ante Clerum transibit, fiet genuflexio.

447. Genua flectet ad ablutionem manuum Episcopi.

448. Stabit ad recitationem versuum et orationis et quum Episcopus paramentis sacris exuetur.

449. Prosequetur Episcopum ad suam diaetam redeuntem.

§. 38.

Feria VI. In Parasceve.

450. Adveniente Episcopo ad ecclesiae portam, genuflectet Clerus ad aspersionem aquae benedictae, si ab Episcopo fiat prouti in Matutinis tenebrarum adnotatum fuit.

451. Discedens de Altari, in quo propositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem exequetur.

452. Ubi Episcopus venerit in Secretarium, unusquisque de Clero locum sumet in suo stallo et genuflexus manebit quoad Episcopus assurget oratione peracta iturus ad thronum.

453. Stabit dum dicetur *Pater*, *Ave* antequam recitetur hora Nona.

454. Initio primi psalmi horae Nonae considebit.

455. Consurget post tertium psalmum, et ad recitandum *Miserere* procumbet in genua.

456. Rursus consurget quum Episcopus ad thronum redibit.

457. Submittet genua ad ablutionem manuum Episcopi.

458. Stabit dum Episcopus sacris paramentis induetur.

459. Parato Episcopo et mitra capiti imposita, locum quisque sibi debitum occupabit in processione, ac discedens de Secretario genuflectet ad Crucem Altaris.

460. Ante Altare maximum genuflectetur ab unoquoque et locus in choro respectivus occupabitur.

461. Postquam Episcopus ad Altare pervenerit, Clerus genua submittet, nec consurget nisi quum Episcopus de oratione surrexerit.

462. Assurgente Episcopo consurget et Clerus, qui quum Episcopus sederit ad faldistorium, et ipse considebit.

463. Dum cantabitur oratio post primam prophetiam et primum tractum, stabit; genuflectet autem ad *Flectamus genua.*

464. Sedebit quo tempore canetur secunda prophetia aut lectio, et secundus tractus.

465. Donec canetur *Passio* stabit, ad verba autem illa *tradidit spiritum* submittet genua.

466. Considebit ad actiones quae a Diacono fient antequam canat postremam partem *Passio.*

467. Dum cantabitur postrema illa pars, stabit pedibus.

468. Si fiet sacra concio sedebit, ac consurget quum concionator publicabit indulgentiam post concionem.

469. Ad orationes quae cauentur stabit et genuflectet Diacono canente ℣. *Flectamus genua.*

470. Persistet stare dum Episcopus planetam dimittet, et ad Crucis detectionem.

471. Ad verba *Venite adoremus* genuflectet versus Crucem, ac tertia vice manebit genibus submissis, quoad Episcopus Crucem cussino imposuerit atque assurrexerit.

472. Stabit ad adorationem quae fiet ab Episcopo.

473. Unusquisque perget ad Crucem adorandam quum ipsi innuetur, animadvertet genuflectere pari tempore cum socio suo ac tribus in locis quae indicabuntur.

474. Quisque chori ordo tunc cum debit. quum de adoratione Crucis redierint omnes illi qui eiusdem ordinis sunt.

475. Quum post adorationem a Diacono refertur Crux super Altare, omnis Clerus genua submittet nec consurget usquum Diaconus imposuerit eam super basim.

476. Ad ablutionem manuum Episcopi Clerus adgenuflabitur.

477. Discedet unusquisque de choro ordine debito, et facta genuflexione simplici ad Crucem altaris, occupabit locum sibi in processione assignatum.

478. Ubi in Saccllum ventum erit in quo propositum erit SS. Sacramentum, genuflexionem duplicem faciet in medio presbyterio, perget ad suum locum ibique genuflexus manebit.

479. Quum Episcopus SS. Sacramentum manibus acceperit, consurget unusquisque ordinatim et genuflexione duplici ad ipsum Sacramentum peracta in medio presbyterio, redibit in processionem loco sibi praestituto.

480. Ad Altare maximum ubi ventum erit nulla fit genuflexio ad Altare siquidem comitatur SS. Sacramentum; ordinabitur Clerus circa Altare, vel si Presbyterium non erit capax, revertetur unusquisque ad propriam stallam ibique genibus flexis manebit donec Episcopus sacram Particulam in Calice positam consummaverit.

481. Redibit unusquisque ad locum suum in choro, sed stabit ad orationem *Quod ore* etc. quam recitabit Episcopus.

482. Ad ablutionem manuum Episcopi, Clerus genua flectet.

483. Redeunte Episcopo ad thronum ac deponente sacra indumenta, Clerus stabit.

484. In recitatione Vesperarum, observabitur idipsum quod docuimus in functione de Feria V. in Coena Domini.

485. Si Episcopus huius diei functionibus assistet tantum, postquam pervenerit ad Altare maximum, unusquisque de Clero suo loco submittet genua, nec consurget nisi assurgente Episcopo.

486. Quum in thronum ascenderit Episcopus, constitebit Clerus ad primam lectionem et primum tractum dum canetur.

487. Consurget dum oratio cantabitur, genuflexionem faciens ad ℣. *Flectamus genua*.

488. Sedebit dum canentur secunda Lectio et secundus tractus.

489. Stabit donec cantabitur *Passio.*

490. Sedebit ad actiones Diaconi antequam cantet ultimam partem *Passio.*

491. Ad praedictam ultimam partem, dum canetur, stabit.

492. Si fiet sacra concio, sedebit ; consurget autem quum concionator post concionem publicabit indulgentiam.

493. Dum canentur orationes stabit, sed genuflectet quum Diaconus intonabit ℣. *Flectamus genua.*

494. Sedebit quum Celebrans de Altari discedet post orationes ut deponat planetam.

495. Stabit ad Crucis detectionem et genuflectet dum canetur *Venite adoremus.* Tertia vice genuflexus restabit nec consurget nisi quum Celebrans Crucem cussino imposuerit.

496. Dum Episcopus adorationem Crucis peraget, Clerus stabit.

497. Adoratio Crucis a Clero fiet ordine superius indicato in functione ab Episcopo celebrata.

498. Genua submittet quum Diaconus resumet Crucem et deferet ad Altare, et consurget quum ea super basim locata fuerit.

499. Stabit quum Episcopus sacris indumentis parabitur.

500. Procedet inde ad sacellum, in quo propositum erit SS. Sacramentum, atque in discessu de Altari maximo genuflexione simplici venerabitur Crucem super Altare locatam.

501. Ad praedictum sacellum quum quisque venerit, faciet in medio presbyterio genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, et suum locum petet, ubi genuflexus manebit.

502. Quum SS. Sacramentum a Celebrante traditum erit Episcopo, unusquisque redibit in medium sacellum et SS. Sacramento duplici genuflexione adorato, locum suum in processione recipiet.

503. Ubi ad Altare maximum ventum erit, nulla fiet ad Altare genuflexio, siquidem Clerus prosequitur SS. Sacramentum, et disponetur in ordinem circa Altare, si capacitas presbyterii id patiatur, vel redibit ad locum quisque suum ibique

genuflexus manebit usque ad functionis exitum, in quo Episcopus ad thronum revertetur.

504. Discedente de Altari Celebrante, stabit.

505. In recitatione Vesperarum eaedem quae superius assignantur regulae.

§. 39.

In Sabbato Sancto.

506. Postquam Clerus comitatus erit Episcopum animadversionibus pridie notatis, et ad Altare maximum venerit, unusquisque suo loco adgeniculabitur, nec consurget nisi quum surrexerit Episcopus.

507. Quum Episcopus in thronum ascenderit, Clerus stabit dum ipse sacris paramentis induetur, benedictionem novi ignis ac thuris efficiet et sacra deinde vestimenta dimittet.

508. Profecto de presbyterio Diacono ac Subdiacono cum clericis, considebit Clerus.

509. Quum canetur *Lumen Christi* consurget ac genuflectet deinde rursus sedebit tum prima tum secunda vice.

510. Tertia vice, quum in chorum redibunt praedicti Ministri, consurget et genuflectet quum canetur *Lumen Christi.*

511. Sedebit ad actiones quas exequetur Diaconus priusquam cantetur Praeconium.

512. Stabit dum canetur praedictum Praeconium, et sedebit quum Diaconus immittet grana in Cereum, quum Cereum ipsum accendet, quumque lampades accendentur.

513. Postquam canendi Praeconium factus sit finis, stabit dum recitabitur *Pater*, *Ave* et considebit initio primi psalmi horae Nonae, quae recitabitur sicuti duobus anteactis diebus.

514. Sub exitum horae Nonae submittet genua ad recitandum psalmum *Miserere*, et consurget quum Episcopus ad thronum redibit.

515. Sedebit interea dum Episcopus recitabit psalmos et preces in praeparationem ad Missam.

516. Adgeniculabitur ad ablutionem manuum Episcopi.

517. Stabit quo tempore Episcopus sacris vestibus induetur.

518. Genuflectet Episcopum versus quum veniet ad Altare ac deinde ad thronum redibit, momento temporis quo Clero benedictionem donabit.

519. Sedebit ad prophetias quae canentur, et stabit dum canentur orationes post prophetias et genuflectet ad ℣. *Flectamus genua.*

520. Stabit dum Episcopus missalia paramenta dimittet ac pluviali induetur.

521. Mitra Episcopo imposita, decedet de loco quisque suo atque in medio presbyterio genuflexione peracta ad Altare et Episcopum, sumet locum sibi debitum in processione, quae procedet ad baptisterium.

522. In baptisterio, vel extra ipsum, unusquisque occupabit locum qui assignabitur, ac si parata erunt sedilia, tunc tantum considebit quum per Ecclesiam fiet aquae benedictae aspersio.

523. Stabit quum Episcopus olea sancta in aquam baptismalem infundet.

524. Genuflectet ad ablutionem manuum Episcopi.

525. Si qui baptizandi erunt, stabit ad exorcismos et dum peragetur baptismum, ac similiter quum Episcopus pluviale commutabit.

526. In reditu processionis ad Altare, fiet ab unoquoque genuflexio ad Crucem in medio presbyterio, et respectivus locus occupabitur.

527. Dum Episcopus transibit per chorum et benedictionem Clero impertietur, fiet ipsum versus genuflexio.

528. Ad Litanias genua submittet loco quisque suo ac genuflexus manebit etiam quum assurget Episcopus ut dimittat paramenta violacea atque induatur aliis albi coloris.

529. In Missa adhibebitur ritus pro Missa pontificali praescriptus.

530. Ad annunciationem et praeintonationem *Alleluia* stabit; animadvertatur autem ut pars una Cleri, si utetur cappa, pergat in Sacrarium ut eam deponat, atque adsit in choro

dum canetur *Alleluia*, eodemque tempore discedat pars altera ad cappam pariter dimittendam.

531. Quum Episcopus post consummationem ad thronum redibit, Clerus genuflexionem versus eum faciet quo tempore ipsi benedicet.

532. Sedebit dum cantabitur antiphona *Alleluia*, psalmus *Laudate Dominum* et repetitio fiet antiphonae.

533. Consurget ad praeintonationem antiphonae *Vespere autem Sabbati* atque iterum considebit.

534. Rursus quum incoabitur cantus *Magnificat* consurget ac versus Episcopum genuflectet, quum ad Altare accedet ad illius thurificationem, quum post Altaris incensationem redibit ad thronum, quumque ad Altare redibit completurus Sacrificium.

535. In reliqua functione documenta superius tradita observabuntur.

536. Si Episcopus huius diei functionibus interierit tantum, observatis iis quae pro accessu ad Ecclesiam et ad Altare innuimus, Clerus considebit, quum profecti de Presbyterio fuerint Diaconus, Subdiaconus ceterique clerici.

537. Consurget et quum prima et secunda vice canetur *Lumen Christi* genuflectet. Ingredientibus autem in Presbyterium praedictis Ministris, consurget, deinde genuflectet ut in aliis vicibus.

538. Sedebit ad actiones Diaconi, quae Praeconium canendum praecedunt.

539. Consurget quum Praeconium canetur, sed considebit quum Diaconus immittet grana in Cereum, accendet Cereum eundem et accendentur lampades.

540. Sedebit dum Celebrans et Ministri suis quisque paramentis induentur.

541. Ad prophetias quae canentur sedebit, stabit autem quum canentur orationes post unamquamque prophetiam, genuflectens ad ℣. *Flectamus genua.*

542. Absoluta duodecima prophetia cum duodecima oratione, discedet ordinatim de loco quisque suo, et genuflexione peracta ad Altare et Episcopum sumet locum suum in processione quae ad baptisterium procedet.

543. Ubi ad baptisterium Clerus pervenerit, se in ordinem disponet intus aut foris sacellum secundum loci capacitatem, et ad subsellia si parata fuerint.

544. Stabit ad benedictionem fontis, ac si aderunt subsellia, considebit qno tempore fiet aquae benedictae per Ecclesiam aspersio.

545. In reditu processionis ad Altare, occupabit unusquisque locum sibi convenientem, et genuflexionem Episcopum versus efficiet dum per presbyterium transibit.

546. Ad Litanias manebit flexis genibus etiam quum assurgent Celebrans et Episcopus sacra indumenta sumpturi.

547. In Missa solemni observabuntur ritus pro assistentia ad Missam pontificalem descripti.

548. Stabit ad praeintonationem *Alleluia* post epistolam, atque attendat ad capparum, seu vestium choralium commutationem.

549. Post communionem sedebit dum canetur ant. *Alleluia* psalmi *Laudate* et eadem antiphona repetetur.

550. Consurget ad praeintonationem antiph. *Vespere autem Sabbati*, dum vero eadem antiphona cantabitur, considebit.

551. Stabit ad Magnificat donec canetur, et sedebit quum antiphona repetetur, si thurificatio chori absoluta fuerit.

552. De reliquo adhibebitur ritus superius demonstratus.

§. 40.

In die Resurrectionis Dominicae.

553. In hac solemnitate et sequentibus diebus dum canetur vel recitabitur antiph. *Haec est dies* etc. Clerus stabit.

554. Si Episcopus Missam cantabit, post celebratam Missam solemnem, benedictionem Pontificalem populo impertietur.

555. Clerus genuflexionem peraget versus Episcopum ad thronum revertentem.

556. Sedebit ad lectionem Pontificii Brevis tum latino, tum vulgari sermone.

557. Submittet genua ad preces et ad benedictionem.

558. Stabit ad publicationem indulgentiae.

§. 41.

In processionibus.

559. Si Episcopus officiabit in Litaniis maioribus et ad Litanias minores assistet, postquam ipse venerit ante Altare maximum, unusquisque de Clero locum suum occupabit et stabit donec Episcopus sacris parabitur indumentis.

560. Genuflectet deinde versus Episcopum de throno ad Altare descendentem et benedictionis signum donantem Clero.

561. Stabit dum canetur antiphona *Exurge Domine* etc.

562. Ad cantum Litaniarum genua flectet.

563. Postquam cantatum sit et repetitum ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, unusquisque de Clero consurget ordinatim et genuflexione ad Altare peracta in medio presbyterio, locum sibi debitum in processione occupabit.

564. Si qua in Ecclesia processionis statio fiet in itinere se disponet Clerus circa Altare in unum aut plures ordines, ut unicuique indicabitur, et genuflexionem ad Altare efficiet tum in accessu ad Ecclesiam tum in discessu de ipsa. Quum cantabitur antiphona, versus et oratio Sancti patroni stabitur pedibus.

565. Idipsum observabit in Ecclesia in qua processio compleatur, et quum ante Altare venerit Episcopus, ad preces et orationem quae canentur, genibus flexis manebit Clerus.

566. Eadem methodus observabitur in ceteris Litaniis, exceptis iis quae notavimus de tempore, quo parabitur Episcopus; nisi enim officium exequetur, non induetur sacris paramentis.

§. 42.

In vigilia Pentecostes.

567. Functio huiusce diei similis est Sabbati Sancti functioni, praeter benedictionem Cerei et ritum Missae, qui solemnibus est communis.

568. Proinde ne saepius eadem retractemus, referatur lector ad documenta pro Sabbato Sancto exhibita.

§. 43.

In solemnitate Corporis Christi.

569. Si in officio aut in eius parte propositum erit in Altari SS. Sacramentum, Clerus debebit semper habere caput nudatum etiam pileolo. Sedere poterit, cum regulis tamen hoc capite traditis pro officio; sed abstinebit reverentiis faciendis, quae pro choro praescriptae sunt, exceptis illis quae sunt invitatio quaedam ad actionem quam quis exequi debet. In accessu ad Altare et in discessu ab eodem, genuflexio duplex efficietur, et quisquis in medium chorum prodibit ad recitandas lectiones, ad praecinendas antiphonas, psalmos etc. debebit genuflexionem simplicem peragere.

570. Quod ad processionem, notatur quod ad Missam privatam Episcopi, quae processioni ipsi praemittitur, Clerus flexis semper genibus assistet, praeter Evangelii lectionem, ad quam consurget.

571. Peracto Sacro, ordinabitur in processionem quo tempore monstrabit Caeremoniarius, et unusquisque in discessu de choro genuflexionem duplicem peraget in medio presbyterio.

572. Qui dextrorsum incedet, intorticium vel candelam gestabit manu dextera, sinistra autem biretum pectori applicitum: qui vero incedet sinistrorsum deferet candelam aut intorticium manu sinistra, dextera biretum pectori applicitum. Si quis medius inter alios duos ibit, dextera intorticium aut candelam, sinistra biretum, ut supra, gestabit.

573. Curabit unusquisque ut recta incedat cum socio, nec nimium appropinquet praecedenti ne cera liquescente vestes eius deturpet: qua de re alter ab altero duos circiter passus absit.

574. Si processio subsistet ad aliquod Altare in via erectum, Clerus disponetur circa Altare in unum aut plures ordines, prouti ipsi monstrabitur, et genua flectet simul atque in conspectum eius venerit SS. Sacramentum.

575. Recitata ab Episcopo post *Tantum ergo* oratione, con-

surget et duplici ante Altare facta genuflexione, locum quisque suum in processione recipiet.

576. In reditu ad Ecclesiam, nulla facta ad Altare genuflexione, siquidem comitantur SS. Sacramentum, locum suum unusquisque occupabit et procumbet in genua in stallo tenens adhuc candelam aut intorticium accensum donec benedictio data erit SS. Sacramenti.

577. Benedictione peracta, extinguentur candelae et intorticia, tradentur clerico, qui recipiet, vel relinquentur in stallo, atque ordine debito discedet unusquisque de choro exequens in medio presbyterio ad SS. Sacramentum genuflexionem. Quod si SS. Sacramentum erit adhuc in Altari propositum, fiet genuflexio duplex.

578. Disponetur Clerus secundum Sacrarium, et transeunte Episcopo fiet eum versus genuflexio; deinde more solito prosequentur eundem ad aedes eius.

§. 44.

In sacra Visitatione.

579. Clerus, praeeunte Cruce cum acolythis prodibit de Ecclesia processionaliter, et ad residentiam Episcopi procedet.

580. Subsistet ibi loco usitato; hinc praeibit Episcopum, qui pone Clerum sequetur, atque in itinere canetur canticum *Benedictus Dominus Deus Israel* etc. aliique psalmi.

581. Ad Ecclesiae ingressum Clerus, monente Caeremoniario, subsistet; se convertet portam versus Ecclesiae, ad aquae benedictae aspersionem genua flectet et postquam incensatus fuerit Episcopus, procedet ad Altare SS. Sacramenti.

582. Disponetur circum Altare, facta prius in medio genuflexione, submittet genua loco sibi assignato, et ad nutum Caeremoniarii consurget, genuflexionem iterabit ad Sacramentum, procedet ad Altare maximum, et genuflexione ad Crucem peracta, perget ad stallum quisque suum.

583. Veniente ad Altare Episcopo, fiet ipsum versus genuflexio momento temporis quo Clero benedictionem donabit.

584. Stabit ad preces quas antiquior de Clero recitabit, quum Episcopus genuflexus morabitur ante Altare.

585. Ad obedientiam alius post alium ad thronum vadet, facta prius ad Altare genuflexione deinde ad Episcopum ante thronum, quum ascenderit planum throni, genuflexus eius manum osculabitur.

586. Si Episcopus homiliam habebit, Clerus considebit.

587. Quum canetur *Confiteor* stabit.

588. Procumbet in genua ad absolutionem et benedictionem quam donabit Episcopus.

589. Stabit dum Episcopus parabitur sacris indumentis quumque stans ante Altare absolutionem peraget pro Episcopis defunctis.

590. Hac absolutione peracta, discedat de loco quisque suo et genuflexione facta ad Altare et Episcopum, ordinabitur in processionem iturus ad Coemeterium, vel in mediam Ecclesiam pro aliis absolutionibus.

591. In reditu Clerus ordinabitur circa Altare SS. Sacramenti, et genuflexione in medio peracta, manebit loco quisque suo, donec Episcopus deposuerit paramenta nigra et alia sumpserit albi coloris.

592. Procumbet in genua ad visitandum SS. Sacramentum, et profecto de Altari Episcopo, consurget ac redibit ad Sacrarium, expectans ibi Episcopum ut ad residentiam eius prosequatur.

§. 45.

In ceteris functionibus.

593. Ne plus aequo prolixi simus in hisce tradendis documentis, necesse erit quasdam regulas generales statuere pro aliis functionibus pontificalibus, quae rarius celebrantur, cuiusmodi sunt exempli causa, dedicationes Ecclesiarum, aut Altarium consecrationes, benedictiones caemeteriorum, campanarum etc.

594. Clerus genuflectet Episcopo manus abluente.

595. Stabit interea dum Episcopus sacris induetur vestimentis.

596. Quum sederit Episcopus, considebit.

597. In recitatione orationum aut in invitatione ipsarum stabit.

598. Quum Episcopus aliquam peraget peculiarem actionem, ut e. g. traditionem instrumentorum ad ordinandos relativorum, unctiones super Altaria etc. Clerus considebit.

599. Si genua flectet Episcopus, adgeniculabitur et Clerus, et in quibusdam actionibus licet Episcopus assurgeret, manebit genuflexus Clerus, ut in benedictione quam donat Episcopus in consecrationibus sub exitum Litaniarum.

600. Hisce constitutis principiis, satis erit in occasionibus nutus aliquis Caeremoniarum Magistri, ut qua positione consistendum sibi sit, Clerus facile intelligat.

DE ORDINE PRAECEDENTIAE IN CHORO ET IN PROCESSIONIBUS SERVANDO

CAPUT IV.

1. In functionibus ecclesiasticis praecedentia et locus distinctior ad digniores spectat et antiquiores.

2. Dignitas e gradu desumitur quo quisque est insignitus, ita ut in Cathedralibus Dignitates praecedant Canonicos, Canonici Beneficiarios et Mansionarios, Mansionarii Cappellanos chori et clericos. Antiquitas autem desumitur a die possessionis, quam unusquisque beneficiarius inivit de respectiva praebenda, non vero ab aetate aut a vetustate ordinationis (*a*).

(*a*) Si inter coetum Canonicorum aut Beneficiariorum esset Canonicus aut Beneficiarius clericus, quum alter Canonicus aut Beneficiarius nominaretur qui Sacerdos esset aut in sacris Ordinibus constitutus, hic locum et antiquitatem super clerico accipiet, quamvis ille antiquiore possessione sit. Notandum autem in hanc rem est, quod unaquaeque Ecclesia aut Capitulum suas habet constitutiones consuetudinesque, ad quarum observantiam tenentur qui Capitulo aut Ecclesiae eidem addicti sunt; ideoque

3. Hisce praemissis principiis quaenam methodus in choro quaeque in processionibus a Clero sit adhibenda, mox innuemus.

4. Et quod ad chorum spectat, locorum dispositio dependet a diversa Altaris positione; Altare enim potest esse locatum in media absida, quo casu Celebrans ad Altare ingressus, faciem ad populum conversam habebit secundum veterem disciplinam, et Episcopi thronus situs erit in media tribuna adversum Altare cum Cleri subselliis ad latera: vel Altare adhaerebit muro, et hoc casu thronus Episcopi situs erit ad cornu Evangelii, subsellia autem Cleri erunt in presbyterio: vel Altare dirimetur muro et retro altare erunt subsellia Cleri, thronus autem Episcopi in parte anteriori ad latus Evangelii in presbyterio.

5. Tribus hisce suppositis casibus, statuendum principium est, quod locus honoratior est throni locus, et consequenter nobiliores Cleri loci sunt qui ipsi throno propius adsunt, adsit, vel non Episcopus: Consequitur quod in ordine sedendi, respectus ad thronum non vero ad Altare est habendus. Idcirco priore casu superius declarato, Dignitates dextrorsum chori sedebunt et post Dignitates eodem a latere Canonici ex ordine presbyterorum: ex latere adverso ad sinistram throni Canonici ex ordine Diaconorum, deinceps Canonici ex Subdiaconorum ordine. Si subsellia pro Canonicis ex presbyterorum ordine ad dexteram throni non satis essent, qui postremi huius ordinis sunt, sedebunt e latere adverso prope Altare suum ordinem servantes veluti nulla facta esset interruptio, ita ut ultimus Canonicorum ex presbyterorum ordine, proximus sit postremo ex ordine Subdiaconorum Canonico.

6. Altero in casu, locus Dignitatum erit ad throni dexteram et post Dignitates sedebunt Canonici ex ordine Presbyterorum. Canonici vero e Diaconorum ordine sedebunt in subselliis adversis e regione Dignitatum, et post Canonicos e Dia-

si dispositioni praenotatae obstarent constitutiones sive statuta, sive consuetudo, debebunt illae observari tamquam lex peculiaris Capituli sive Ecclesiae eiusdem.

conorum ordine sedebunt reliqui ex ordine Subdiaconorum. Si Canonicorum numerus ex ordine Presbyterorum superaret subselliorum numerum, occupabunt sine ulla intermissione extremos locos in subselliis Canonicorum Diaconorum, et locus ultimi Presbyteri ultimi Subdiaconi loco respondebit.

7. Tertio denique casu, locus Dignitatum erit in extremitate subselliorum versus thronum sinistrorsum ipsius, secunda Dignitas sedebit ad laevam primae, tertia ad laevam secundae, atque ita porro, si reliquae fuerint. Canonici Presbyteri sedebunt post Dignitates, videlicet primus Presbyter ad sinistram ultimae Dignitatis, secundus Presbyter ad sinistram primi, et sic deinceps. Canonici Diaconi ex latere adverso sedebunt e regione Dignitatum, scilicet primus Diaconus versus Altare ad latus Epistolae, alter dextrorsum primi, tertius dextrorsum alterius, atque ita de reliquis. Post Diaconos sedebunt eodem ordine Subdiaconi; ac si Presbyteri oporteret ut in Diaconorum vel Subdiaconorum subselliis considerent, eumdem ordinem sine interruptione sequentur adeo ut ultimus Presbyter ad ultimi Subdiaconi dexteram consederit.

8. Idem ordo a Beneficiariis aut Mansionariis servabitur, praesertim si etiam istorum essent ordine distinctae praebendae. Sin sedilia ipsis assignata alia essent locata positione, sequendum semper erit in sedendo principium superius positum, locum scilicet honorificentiorem esse propiorem throno.

9. Eamdem methodum sequentur Cappellani chorales et clerici Seminarii.

10. Vicarius generalis sedebit primo chori loco, seu loco inter thronum et sedilia Canonicorum distincto, idque iuxta varias regionum consuetudines. Notandum tamen, quod si Vicarius generalis esset Canonicus, si distributionibus vult frui, nec multari ut absens, necesse erit ut sedeat loco qui convenit ei tamquam Canonico, neque ullam sibi potest sumere praecedentiam. Quibus autem functionibus sese vestimentis sacris parabunt Canonici, nequit Vicarius paramenta sibi induere, atque hoc casu si choro interesse cupiet, postremo Canonicorum loco erit illi sedendum, seu post universos Canonicos sacris indumentis paratos.

11. Omnia autem haec respiciunt Ecclesias cathedrales, vel etiam illas, in quibus adesse nonnullis temporibus officio solet Episcopus cum suo Capitulo.

12. Relate ad collegiatas aliasque Cleri secularis Ecclesias, solet Altare esse locatum ante parietem et subsellia in presbyterio disposita. Quocirca loci dignitas ab Altari desumetur, ac primus erit qui a cornu Evangelii versus Altare ipsum situs est, secundus a latere Epistolae versus Altare, atque ita deinceps. Quod si chorus positus esset pone Altare, vel Altare in media absida, quum nullus foret thronus aut sedes episcopalis, in hisce quoque Ecclesiis servabitur indicatus ordo dignitatem sive superioritatem loci ab Altari desumendi.

13. In processionibus sequens methodus semper adhibebitur. Confraternitates laicorum incedent primae, servantes ordinem praecedentiae ab epocha suae institutionis, ita ut prior ad incedendum sit quae novissimae institutionis est, et sic de ceteris. Regulares locum sibi sument post Confraternitates, qui etiam procedent iuxta ordinem erectionis suae familiae in regione qua morantur, quemadmodum praescribit Gregorii XIII Constitutio *Exposcit pastoralis.* 25 *Jul.* 1583. Qui minus antiqui sunt incedent immediate post respectivam Crucem, et antiquiores in fine, propiores alteri familiae quae sequetur. Regulares deferent propriam Crucem, ex qua pendebit pannus eius coloris quem functio reposcit.

14. Clerus secularis praecedetur semper Cruce delata a Subdiacono cum duobus acolythis gestantibus candelabra cum candelis accensis: interdum praeibit thuriferarius cum thuribulo, et Subdiaconus induetur etiam tunicella, quemadmodum indicabitur deinceps. Crucem sequentur Clerici simplices, deinde reliqui minoribus ordinibus, tum maioribus constituti ac Presbyteri, ita ut postremus locus sive ultimum par sit semper atiquiorum.

15. Si processioni intererit omnis Clerus secularis, post crucem incedent clerici Seminarii, deinde Parochi civitatis, Collegiatae, si fuerint, tum Beneficiarii et Mansionarii Cathedralis, postremo Canonici Cathedralis et Diguitates, omnesque procedent iuxta ordinem possessionis qui singulos respicit.

Celebrans paratus semper ultimo loco post Canonicos ibit, ac si cum Celebrante forent etiam nonnulli Beneficiarii parati, ipsi quoque paramentorum caussa quibus induentur, postremo loco sequentur cum Celebrante.

16. Si Archiepiscopus intererit, Crux archiepiscopalis praeibit Canonicis, ut inferius demonstrabitur.

17. Post Celebrantem incedet Episcopus cappa indutus si aderit, ac si non ipsemet celebrabit functionem, post Episcopum ceteri Praesules, si aderunt, et Vicarius generalis sequentur, eo tamen discrimine ut digniores propius Episcopo, minus autem digni longius absint.

18. Magistratus seu publici repraesentantes si intersint sacris functionibus habitu formali induti, utentur subsellio distincto extra presbyterium atque in processionibus incedent ante Crucem Cleri secularis, seu Clerum regularem inter et secularem, quemadmodum dilucide praescribit Episcoporum Caeremoniale.

DE ORDINE IN THURIFICATIONE SERVANDO

CAPUT V.

1. Primo huiusce libri capite *de Caeremoniis communibus* notavimus quomodo gestandum sit thuribulum quaque ratione sit peragenda thurificatio (*a*). Praesenti autem capite agemus de thurificatione a Celebrante peragenda in Missis solemnibus, in Vesperis solemnibus, et in Laudibus item solemnibus nec non de Cleri in choro et ceterorum ministrorum incensatione (*b*).

(*a*) Quum modus sustinendi thuribulum traditus a Caeremoniali lib. I. cap. 11. num. 7. in praxi evadat difficilis, visum nobis est usum generatim receptum persequi.

(*b*) Quum in hoc opusculo agatur etiam de Celebrante, in functionibus solemnibus thurificationem Altaris a Celebrante peragendam, ne extra locum eam poneremus, hoc capite describendam esse censuimus.

2. Itaque Celebrans confessione recitata et ingressus ad Altare, postquam ipsum in medio osculatus fuerit paullum convertet faciem ad latus Epistolae, et manu sinistra pectori admota, dextera sumet cochleare in extremo manubrio, quod ei ministrabitur a Diacono. Tum de navicula, quam Diaconus pariter praebebit, sumet tribus vicibus incensum et iniiciet in ignem thuribuli, quod ipsi apertum porriget thurifer-arius. Dum ponet sive iniiciet thus in ignem, pronunciabit formulam *Ab illo benedicaris, in cuius honore cremaberis. Amen.* Tum reddito cochleari Diacono, Crucis signum dextera efficiet super incensum, quod in ignem immiserit, ponens manum sinistram extensam super Altare dum hanc donat benedictionem (*a*).

3. Thure benedicto, Celebrans se convertet ad Altare, et a Diacono thuribulum accipiet. Manu sinistra sumet extremitatem catenularum, earumque manubrium inter digitos pollicem et indicem sustinens, applicabit manum extensam ante pectus, neque eam inde movebit toto thurificationis tempore; dextera autem accipiet thuribulum in extremitate catenularum prope cooperculum et catenulas sustinebit tribus digitis pollice, indice et medio, reliquos duos digitos extensos coniungens.

4. Celebrans profunde inclinabitur ante Crucem, eamque tribus ductibus incensabit nullum faciens verbum: deinde iterabit reverentiam ad Crucem, incensabit Altare ad latus Epistolae, ter ducens thuribulum partem posteriorem versus, ubi erunt candelabra pari intervallo a medio altari usque ad extremitatem cornu Epistolae: illuc quum venerit, inclinans manum incensabit partem posteriorem ducens una tantum vice thuribulum in partem inferiorem atque una etiam in superiorem (*b*).

(*a*) Celebrantem thuri benedicentem debere manum sinistram imponere Altari desumitur ex Rubricis Missalis *Ritus celebrandi Missam* tit. 3. num. 5. « In aliis benedictionibus quum est ad Altare et benedicit oblata, vel aliquid aliud, ponit sinistram super Altare nisi aliter notetur ».

(*b*) Ex verbis rubricae Rit. celeb. Miss. tit. 4. num. 4. « et facta iterum Cruci reverentia, incensat Altare ter ducens thuribulum » atque ex statuto Caeremonialis lib. I. cap. 23. num. 5. « Mox iterum facta Cruci reverentia, incensat Altare ter ducens thuribulum aequali distantia, prout distribuuntur candelabra « subscribimus opinioni eorum rubricistarum, innixae auctoritatibus supradictis, incensandi videlicet Altare uno ductu

5. Hoc facto, se convertens ad medium Altare incensabit super mensam eodem latere epistolae usque ad medietatem, ducens ter thuribulum super ipsam (*a*).

6. Quum ad medium Altare venerit, iterabit ad Crucem reverentiam profundam, deinde thurificationem continuabit ad latus Evangelii prouti fecerit a cornu Epistolae.

7. Quum incensaturus erit super mensam in latere Evangelii, non redibit ad medium Altare, sed exsequetur stans in angulo Evangelii: mensae thurificatione peracta, inclinabit manum cum thuribulo et frontem Altaris incensabit tribus thuribuli ductibus recta linea, atque eodem tempore ad medium Altare revertetur.

8. Reverentiam profundam iterabit ad Crucem et procedens versus latus Epistolae tribus aliis ductibus incensabit frontem Altaris a cornu Epistolae.

9. Subsistens ad extremitatem suppedanei in cornu Epistolae reddet thuribulum Diacono et coniunctis stans manibus incensabitur ab illo tribus thuribuli ductibus (*b*).

simplici. Neque haec opinio carere fundamento videtur, quoniam idem Caeremoniale cap. cit. num. 8. hisce utitur verbis. » Dum autem Episcopus, seu alius Celebrans praedictam Altaris thurificationem facit, advertat ut se in ea graviter et decore gerat . . . dexteram vero manum ac brachium commode ac tractim cum thuribulo movebit, ita ut cum thuribulum ad se retrahit, illud sub brachio leviter et competenti more reducat ». Hic loquendi modus, nempe ut manus et brachium commode ac graviter moveatur, et in retrahendo ad se thuribulum ut ducatur sub brachium concinne, non potest nisi ad simplicem thuribuli ductum referri, qui in praxi facilior gravior et decorior evadit. Neque putandum est Caeremonialis auctori fuisse in animo praescribere modum thurificationis peculiarem pro Episcopo tantum, siquidem thurificationis ritus peragendus eodem modo est ab Episcopo et a Presbytero. Observantia Caeremonialis non tenet Episcopos tantum sed omnes Ecclesias, ut patet ex Constitutionibus Summorum Pontificum eidem Caeremoniali praefixis. Denique in casu proposito omnem dubitationem removet idem Caeremoniale verbis supra relatis nempe » Episcopus seu alius Celebrans.

(*a*) Caveat Sacerdos ne in modum circuli super mensam incenset quemadmodum perperam solent nonnulli; quoniam huiusmodi thurificandi ratio a rubrica et Caeremoniali praescribitur in thurificandis tantum oblatis.

(*b*) Si adfuerit Episcopus ordinarius sive alius Superior, Celebrans incensabitur duobus ductibus, quemadmodum Episcoporum Caeremoniale praescribit.

10. Deinde se convertet ad Missale et Missam exordiatur a lectione introitus.

11. Si super Altare inter candelabra fuerint vascula, seu thecae cum Reliquiis, postquam incensaverit Crucem et profundam reverentiam ad ipsam effecerit, antequam discedat de medio Altari thurificabit illa quae sunt a cornu Evangelii duobus ductibus ad omnia, nulla facta reverentia, neque antea neque postea: iterata deinde reverentia profunda ad Crucem, duobus ductibus incensabit reliqua quae sunt a latere Epistolae; tum nulla alia facta ad Crucem reverentia, continuabit thurificationem Altaris a cornu Epistolae, ut superius dictum est.

12. Si in Altari erit tabernaculum, in quo asservetur SS. Sacramentum, accepto thuribulo, efficiet genuflexionem priusquam incipiat thurificationem eamque efficiet quotiescumque transeundum ei sit in medium Altare, atque hoc casu nullam faciet ad Crucem reverentiam. In peragenda autem genuflexione, Celebrans imponet manum sinistram anteriori Altaris extremitati.

13. Si in medio Altari sit theca seu vas cum Reliquiis expositum, in quo Reliquiae praesertim sint Sancti illius, de quo fit officium, existimant scriptores quidam esse statim post Crucem incensandum binis thuribuli ductibus. Nihilominus Caeremoniali Episcoporum et Rubricis Missalis nulla fit huius thurificationis mentio (*a*).

14. Quod ad alteram post Offertorium thurificationem attinet, statim ac Celebrans recitaverit orationem *In spiritu humilitatis* etc. et Crucis signum super oblata confecerit dicens *et benedic hoc sacrificium* etc. se convertet versus latus Epistolae et accepto a Diacono cochleari, ter incensum in thuribulum immittet, ut supra notavimus, advertens tamen ut recitet orationem *Per intercessionem beati Michaelis Archangeli stantis a dextris Altaris incensi, et omnium Electorum suorum, incensum istud dignetur*

(*a*) Relate ad Reliquiariam thecam in medio Altari propositam, donec non prodibit autentica in hanc rem decisio, expediet ut stetur consuetudini cuiusque Ecclesiae. Idipsum dicatur de quibusdam imaginibus insignibus et prodigiosis, quae quum sint detectae, thurificantur post incensatam Crucem.

Dominus benedicere, et in odorem suavitatis accipere. Per Christum Dominum nostrum. Amen. Et ad verbum *benedicere* cochleari Diacono reddito ac posita sinistra manu super Altare, Crucis signum super incensum efficiet et continuabit formulam dicens *Et in odorem* etc.

15. Post haec accepto a Diacono thuribulo, quod sustinebit modo superius declarato, nulla facta ad Crucem reverentia, thurificabit oblata tres Cruces thuribulo efficiens, quod sustinebit aequaliter elevatum, super Hostiam et Calicem simul linea recta ac transversaria eodem modo, quo efficiet in iis manu benedicendis. Ad primam Crucem dicet *Incensum istud*, ad alteram *a Te benedictum*, et ad tertiam *ascendat ad te Domine* (*a*).

16. Post tres cruces efficiet tres circulos in modum coronae circum Hostiam et Calicem. Ut decore et accurate tres istos circulos exsequatur, effectis tribus crucibus, deferet thuribulum in medium Altare Hostiam inter et semetipsum, et inclinabit paullum ita ut circumdet Calicem, sed quin tangat corporale. In efficiendis duobus primis circulis thuribulum ducet a dextera ad sinistram partem, videlicet a latere versus Epistolam ad latus Evangelii, et in tertio circumducet thuribulum a sinistra ad dexteram, nempe a latere versus Evangelium ad latus Epistolae: inter unum et alterum circulum faciet maioris gravitatis caussa quamdam perbrevem moram: ad primum circulum pronunciabit verba *Et descendat super nos*, ad alterum *misericordia*, ad tertium *tua*.

17. Crucem deinde et Altare thurificabit, ut dictum est ad Introitum, efficiens primum reverentiam profundam ad Crucem, vel genuflexionem, si asservabitur SS. Sacramentum. Inter incensandam Crucem et Altare et Reliquias, si aderunt, recitabit verba *Dirigatur, Domine* etc. quae dispertietur ita, ut finiat simul cum thurificatione (*b*). Dum thuribulum Diacono

(*a*) Advertat Celebrans in thurificandis oblatis, ne lineam rectam et transversariam ducat instar quatuor punctorum, quemadmodum in praxi quidam perperam facere consueverunt.

(*b*) Res perlevis videtur verba orationis *Dirigatur* etc. distribuere in singulos thuribuli ductus; quum id neque a rubrica neque a Caeremoniali indicetur. Tamen ut regula quaedam statuatur, poterunt sequenti modo di-

reddet, dicet verba, seu orationem *Accendat in nobis Dominus ignem sui amoris et flammam aeternae charitatis. Amen.* Incensabitur deinde a Diacono, lavabit manus et Missam ritu statuto continuabit.

18. In Vesperis et Laudibus solemnibus, in quibus Celebrans erit pluviali paratus, exsequetur thurificationem Altaris quo tempore canetur *Magnificat* vel *Benedictus*, methodo superius demonstrato pro introitu Missae (*a*).

19. Relate autem ad thurificationem chori, Diaconus accepto a Celebrante thuribulo, descendet Altaris gradus et conversus ad Celebrantem incensabit eum tribus thuribuli ductibus, profunda ipsum venerans reverentia ante et post thurificationem. Procedet deinde in medium ante Altare, genuflexionem vel reverentiam ad Crucem efficiet et perget ad thurificandum chorum, subsistens ad principium chori in digniore ipsius parte, et aequa ab iis distantia, quos erit thurificaturus.

20. Si in choro aderunt Praesules, inclinabitur ad unumquemque antea et postea, et singulos incensabit binis thuribuli ductibus. Idipsum exsequetur relate ad Canonicos, qui erunt in propria Ecclesia. Quod si nec Praesules aderunt nec Canonici, facta omnibus communi reverentia, uno thuribuli ductu incensabit omnes eos, qui stallis superioribus erunt, et peracta ipsorum thurificatione, iterabit ad eos reverentiam communem. Deinde perget Diaconus ad alteram chori partem, genuflectens ad Altare quum ante illud transibit, et superiorem chori partem thurificabit eadem ratione, qua ex altera parte demon-

spertiri. In thurificatione Crucis *Dirigatur, Domine, oratio mea*, in incensatione ad latus Epistolae, *sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum;* ad latus Evangelii, *pone, Domine, custodiam ori meo et ostium circumstantiae labiis meis;* in fronte Altaris, *ut non declinet cor meum in verba malitiae ad excusandas excusationes in peccatis.*

(*a*) In thurificatione Altaris ad Vesperas et Laudes solemnes, solet Celebrans alternatim cum suis assistentibus recitare *Magnificat* ad Vesperas, et *Benedictus* ad Laudes. Consuetudo haec nihil prorsus praescribitur rubrica, sed vulgo retinetur, ita ut dici posset id ipsum quod superius §. 13. huius capitis docuimus.

stratum est. Superiori chori parte thurificata, et facta post thurificationem reverentia, alteram deinde reverentiam efficiet ad chori partem inferiorem in eodem chori latere, et singulos singulis simplicibus thuribuli ductibus incensabit; atque omnibus thurificatis communem versus eosdem iterabit reverentiam. Transibit postea ad alteram chori partem, et thurificabit eos qui erunt in stallis inferioribus, ut supradiximus, advertens ut quotiescumque ante Altare transibit, genuflexionem ad ipsum efficiat. Hoc ipsum perget exequi, si plures subselliorum ordines in choro fuerint.

21. Peracta chori thurificatione, redibit ad Altare, et subsistens ante gradum infimum versus latus Epistolae, se convertet ad Subdiaconum, quem incensabit binis thuribuli ductibus cum reverentia ante et post thurificationem.

22. Subdiacono thurificato et thuribulo thuriferario reddito, Diaconus redibit pone Celebrantem super gradum superiorem, ibique facta ad Crucem genuflexione, se convertet versus thuriferarium, a quo duobus thuribuli ductibus incensabitur cum reverentia ante et post thurificationem.

23. Hinc thuriferarius incensabit Caeremoniarium atque acolythos uno ductu simplici, cavens ne suo loco discedat neu genuflectat, quum genuflexionibus non sit locus. Postremo thuriferarius perget ad ostium cancellorum sive ad balaustrium, et genuflexione ad Altare facta, se convertet versus Ecclesiae portam; tum inclinatione facta adstantes versus, thurificabit eosdem tribus ductibus, nempe in medio, ad suam sinistram et dexteram, atque ipsos versus reverentiam iterabit. Conversus iterum ad Altare, genuflexionem ipsum versus renovabit, et ad Sacrarium vel ad abacum revertetur.

24. Ad Vesperas et Laudes solemnes observabitur quod supra dictum est de officio Diaconi. Thurificatio peragetur vel ab aliquo ex pluvialistis, vel a Caeremoniario vel etiam a thuriferario Vide in hanc rem documenta pro pluvialistis cap. IX. huiusce libri exposita.

25. In Missis pontificalibus solemnibus ab Episcopo ordinario celebratis nihil est immutandum circa ritum pro Altaris et oblatorum thurificatione praescriptum.

26. Post Altaris incensationem ad introitum, Diaconus Episcopum Celebrantem thurificabit.

27. Post offertorium Diaconus thurificabit Episcopum, deinde nulla mora incensabit Presbyterum assistentem, primum Diaconum assistentem et secundum Diaconum assistentem Perget postea ad chorum et thurificabit Dignitates, Canonicos ex ordine Presbyterorum, reliquosque ex Diaconorum et Subdiaconorum ordinibus. Post Canonicos, Magistratum, si aderit, et reversus ad Altare, Subdiaconum incensabit. Thurificato Subdiacono tradet thuribulum Caeremoniario, qui ipsum comitatus fuerit, et ab isto thurificabitur. Tum Caeremoniarius continuabit thurificationem chori, nempe Beneficiarios seu Mansionarios, cappellanos de mitra, baculo etc: cappellanos chori, clericos Seminarii, acolythos ceterosque apud abacum clericos ac postremo populum thurificabit. Familiares nobiles Episcopi, quamvis ex ordine sacerdotali essent, non tamen thurificabuntur, propterea quod nullam habent cum choro rationem.

28. In Missis solemnibus, quibus intererit Episcopus cappa vel pluviali indutus, observabitur quod respectivis capitibus docebimus.

29. In Missa solemni celebrata ab Episcopo extraordinario, Diaconus postquam thurificaverit Episcopum Celebrantem, perget ad thurificandum chorum, et reversus ad Altare Presbyterum assistentem et Subdiaconum incensabit, deinde a thuriferario incensabitur ipsemet.

30. Denique illud est notandum, quod sub exitum praefationis cantatae, finis thurificationis est faciendus, quocumque loco stet adhuc Diaconus, sive alius quispiam, thurificationem peragens.

DE ORDINE TENENDO IN DANDO OSCULO PACIS.

CAPUT VI.

1. Quod ad modum dandae et recipiendae in choro pacis spectat, in huius libri cap. I. *De Caeremoniis cuicumque sacrae fun-*

ctioni communibus num. 11. nonnihil innuimus. A quo pacis osculum sit dandum Clero, qui aderit in choro Missae solemnis tempore, hoc capite declarabimus.

2. In Missa solemni Subdiaconus postquam pacis osculum a Diacono acceperit, comitante Caeremoniario, seu thuriferario, genuflexionem efficiet ad Sacramentum et perget ad partem chori honoratiorem et osculum pacis praebebit primo eorum, qui stallis superioribus sunt, cavens tamen ne reverentia eum prosequatur priusquam det illi amplexum, manusque imponat super humeros, dicens interea *Pax tecum*. Dato osculo pacis illi, qui honoratiori loco est, et reverentia eum prosequutus, transibit ad adversam chori partem et pacem praebebit primo quem reperiet in stallis superioribus, ut superius docuimus, advertens tamen ut genuflexionem efficiat quum ante Altare sit transiturus.

3. Dato pacis osculo ei qui primus erit in stallis superioribus, dabit et primo in stallis inferioribus; tum reversus ad chori partem adversam dabit alii primo in stallis inferioribus; ac si chorus pluribus stallorum seu sedilium constabit ordinibus, perget eadem methodo pro reliquis uti.

4. Postquam dederit pacis osculum choro, redibit ante Altare, genuflexionem iterabit et se convertens super suam sinistram, pacem dabit Caeremoniario vel thuriferario, qui eum prosequutus erit, tum ascendet in suppedaneum ad dexteram Celebrantis, ut suum persequatur officium ad Altare ministrandi.

5. Caeremoniarius, vel thuriferarius, genuflexione facta, perget ad abacum et pacem praebebit acolythis ceterisque etiam clericis, si qui ibi adessent.

6. Iam vero ii, qui primo loco erunt uniuscuiusque subselliorum ordinis, pacis osculum dabunt secundo, secundus tertio, tertius quarto, atque ita deinceps alter alteri usque ad ultimum eiusdem ordinis, licet in principio subselliorum esset unus pluresve Praesules aut Dignitates.

7. Advertet Subdiaconus ut manus supponat brachiis non vero super humeros Praesulum, si qui aderunt. Adverte quod Praesulum nomine existimantur tantummodo Episcopus ordina-

rius, Cardinalis, Metropolitanus, Legatus seu Nuncius Apostolicus in locis suae Nunciaturae subiectis, minime vero alii Praesules, quocumque demum honorifico titulo potiantur.

8. Relate ad Magistratum laicum, si Missae intererit, cum habitu formali et in solito scamno extra presbyterium sequens observabitur methodus.

9. Caeremoniarius vel thuriferarius sumet ex abaco pacis instrumentum velo aut panno albo contectum, idque sustinens utraque manu ante pectus, socium se addet Subdiacono. Qui postquam Clero, seu Canonicis pacis osculum dederit, perget cum Caeremoniario vel thuriferario ad scamnum, in quo stabit Magistratus. Instrumentum pacis a Caeremoniario vel thuriferario accipiet; dextraque acceptum absterget velo, quod erit appensum, et discooperiet. Deinde porriget osculandum singulis illorum, dicens *Pax tecum* dum porriget, et unusquisque ex eis respondet *Et cum spiritu tuo.* Tum rursus instrumento velo contecto, reverentiam ad illos faciet, reddet instrumentum Caeremoniario vel thuriferario, et redibit ad chorum ut suum assistendi officium persequatur.

10. In Missis solemnibus pontificalibus ab Episcopo ordinario in sua cathedrali aut dioecesi celebratis, observabitur methodus diversa ab illa quam superius in danda pace praescripsimus.

* 11. Posteaquam Presbyter assistens recitaverit *Agnus Dei* una cum Episcopo transibit ad dexteram eius et submittet genua super suppedaneum. Peracta ab Episcopo oratione *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc. consurget Presbyter Assistens, manibus iunctis Altare simul cum Episcopo deosculabitur, et conversus ab ipso pacem recipiet.

12. Dein genuflexione facta ad Sacramentum, de Altari descendet et ibit ad chorum, ibique pacis osculum dabit primae Dignitati, primo Canonico e Presbyterorum ordine, primoque ex ordine Diaconorum et primo ex ordine Subdiaconorum. Si Canonici solerent universi pluviale induere, quum hoc casu amplius non distinguerentur praebendae, pacem dabit primo in unaquaque chori parte; hoc enim casu nequaquam ordine hierarchico distinctae essent praebendae. Si qui e Canonicis

presbyteris ob sedilium angustiam forent in extremitate subsellii seu sedilis destinati pro Canonicis Diaconis aut Subdiaconis, Presbyter assistens pacem dabit etiam Canonico presbytero antiquiori, qui ibi sedebit ad extremum sedile, ordinis praedicti continuandi caussa, tum dabit primo Canonico e Diaconorum ordine et primo ex ordine Subdiaconorum.

13. Si Magistratus intererit habitu locoque proprio ad Missam pontificalem, Presbyter assistens pacem instrumento dabit ipsi, ut superius declaravimus, postquam eam Canonicis paratis praebuerit.

14. Advertat Presbyter assistens ut genuflectat quum ante Altare transibit.

15. Binis Diaconis assistentibus, et Diacono ac Subdiacono ministrantibus pax dabitur ab Episcopo, ut respectivo capite innuemus.

16. Presbyter assistens postquam pacem dederit Canonicis paratis et Magistratui, si aderit, redibit ante Altare, et genuflexione facta, pacem dabit Caeremoniario; tum vadet ad Missale ut pergat in Missa, quam diximus, pontificali Episcopo assistere (*a*).

17. Caeremoniarius autem pacem deferet ceteris qui in choro aderunt, nempe primo Beneficiario seu Mansionario in unamquamque chori partem, primo ex quatuor cappellanis qui Episcopo inserviunt pro baculo etc. Cappellanis chori, clericis Seminarii atque acolythis qui sunt ad abacum. Familiaribus Episcopi nobilibus, licet ecclesiasticis, quia partem chori nullam constituunt, quum in eius famulatu seu comitatu sint, pacis osculum nequaquam datur.

18. In Missis solemnibus, quibus intererit Episcopus ordinarius pluviali paratus, vel cappa indutus, observabitur quod singulis capitibus praescribetur, respectu habito regulis superius traditis de danda Clero in choro pace.

19. In Missis solemnibus ab Episcopo extraneo celebrandis, Presbyter assistens pacem a Celebrante acceptam de-

(*a*) Rituum dandi pacis osculi in Missis pontificalibus demonstravimus ut gratificaremur clericis, qui quandoque in quibusdam officiis Caeremoniarum Magistri vice fungentur.

feret ad chorum. Reversus ad Altare dabit Diacono, Diaconus Subdiacono, atque hic Caeremoniario vel thuriferario.

20. Notandum ad ultimum est, ut distribuendae pacis finis sit faciendus, quum Celebrans canet *Dominus vobiscum* ante orationem, quae appellatur *Postcommunio* quicumque demum sit vir vel chori ordo, cui tunc pacis osculum sit praebendum.

DE OFFICIO THURIFERARII

CAPUT VII.

1. De modo ferendi thuribulum, nec non de exsequenda thurificatione documenta iam tradidimus in hoc libro cap. I. *de Caeremoniis quae sunt cuicumque sacrae actioni communes*, num. 13. et seqq. Praesenti autem capite officium thuriferarii perbreviter innuemus, ut in memoriam redigamus actiones, quae ad ipsum pertinent in unaquaque sacrarum functionum.

§. I.

In Vesperis solemnibus.

2. Thuriferarius superpelliceo indutus se comitem addet ceteris de Clero, quibuscum in chorum veniet ad locum suum; congruet et cum illis in sedendo, stando et genuflectendo.

3. Sub hymni exitum perget ad abacum vel in Sacrarium ad sumendum thuribulum cum navicula, redibit in chorum dum canitur antiphona quae praecedit *Magnificat*: et se sistet apud Altare a cornu Epistolae, nisi thurificandum sit Altare SS. Sacramenti (*a*).

(*a*) Thuribulum praeparari poterit in Sacrario vel super abaco, praesertim si Sacrarium longius absit a choro. Si paratum super abaco fuerit, advertatur ut in promptu sit ignis convenienti loco.

4. Sin e choro exeundum erit propter thurificationem praedictam, se cum acolythis coniunget in medio choro aut praesbyterio.

5. Quum Celebrans ad Altare ascendet, thuriferarius nullam faciens genuflexionem, illuc a latere ascendet a cornu Epistolae, tradet naviculam primo pluvialistae, deinde thuribulum praebebit Celebranti.

6. Caveat, donec Celebrans non benedixerit incensum, ne demittat neu thuribulum hac vice claudat tantum, quantum alias solet.

7. Tum claudet thuribulum, quod tradet primo pluvialistae, a quo naviculam recipiet, eamque tenens utraque manu ante pectus, de Altari a latere descendet, ibique morabitur donec durabit thurificatio.

8. Si Altare SS. Sacramenti erit incensandum, efficiet dum discedet genuflexionem ad Altare et reverentiam ad chorum simul cum ceroferariis et procedens ante ipsos gradu quidem gravi, sed minime artificioso, perget ad Altare Sacramenti. Quo quum pervenerit genuflectet atque ibit ad latus Epistolae, ut ascendat et ministret thuribulum.

9. Thurificatione absoluta, recipiet thuribulum a primo pluvialista, ac si ad chorum ex Altari SS. Sacramenti sit redeundum, se coniunget cum ceroferariis, quibuscum genuflexionem efficiet eodemque ordine ad chorum revertetur.

10. Postquam in chorum ventum erit, abscedet ab acolythis ut cum Celebrante et pluvialistis unam eamdemque efformet lineam, et subsistet versus cornu Epistolae ad dexteram primi acolythi, quo loco efficiet reverentiam ad chorum, deinde genuflexionem ad Altare, quum illuc una cum acolythis pervenerit.

11. Ascendet postea ad Altare, ut superius notavimus, tradet thuribulum, et post Altaris thurificationem recipiet, advertens ut naviculam super abaco relinquat.

12. Prosequetur pluvialistas, et quum Celebrans ad suum locum venerit, ministrabit thuribulum primo pluvialistae qui Celebrantem thurificabit. Si plusquam duo sint pluvialistae, thuribulum a primo receptum tradet alteri qui debebit Cleri thu-

rificationem peragere. Attendat hoc tempore ut stet ad dexteram pluvialistae ipsius, et attollat pluviale eius, ut libere possit inter thurificationem brachium movere.

13. Recepto a pluvialista thuribulo, eum thurificabit primum, dein clericos, postremo populum quo ordine superius capite V. de thurificatione demonstratum est, et functus officio suo, ad deponendum thuribulum cum navicula revertetur.

14. Redibit postremo in chorum et se adiunget Clero, quocum, officio absoluto, de choro discedet.

§. 2.

In Matutino et Laudibus solemnibus.

15. In matutino solemni simul cum Clero ad chorum incedet loco sibi debito, neque ullo fungetur speciali munere, quod relationem habeat cum ipsius officiis in Matutino.

16. Ad Laudes officium suum exercebit sicut in Vesperis, siquidem nullum intercedit discrimen. Id tantum monemus, quod ad psalmum *Benedictus* non solet Altare SS. Sacramenti sive aliud, praeter chori Altare, thurificari.

§. 3.

In Missa solemni.

17. Sese acolythis adiunget, quibus praeibit manibus iunctis in accessu ad Altare, advertens ut ad Crucem vel ad imaginem principem Sacrarii reverentiam efficiat et ad fores ipsius se aqua benedicta signet.

18. Postquam cum ceroferariis ante Altare venerit, facta genuflexione, perget ad parandum thuribulum, quod in promptu esse debebit, cum ipso naviculam quoque deferens ad latus Epistolae, quum Celebrans confessionem erit absoluturus.

19. Celebrante ad Altare ascendente, ascendet a latere thuriferarius, naviculam tradet Diacono, et Celebranti obiiciet thuribulum, quod deinde tradet Diacono et ab ipso recipict naviculam quam super abacum locabit. Legile seu cussinum cum

Missali amovebit ab Altari thurificationis tempore, postea illuc referet.

20. Recipiet thuribulum posteaquam Diaconus Celebrantem thurificaverit, et referet ad abacum vel ad Sacrarium, et redibit in chorum ad locum suum, vel si chorus non erit, apud abacum.

21. Ubi cantata sit Epistola, receptum thuribulum referet ad Altare quo tempore Celebrans leget Evangelium, loco praedicto subsistens.

22. Ad Caeremoniarii nutum ascendet ad Altare, naviculam tradet Diacono, thuribulum obiiciet Celebranti, a quo postquam incensum erit benedictum, recipiet etiam naviculam, quam relinquet super abaco, et thuribulum in caeremonia deferens sese adiunget ceroferariis in medio Presbyterio ante Altare.

23. Genuflexionem ad Altare et reverentiam ad chorum efficiet cum Diacono, Subdiacono et Acolythis, et subsistet loco quo canetur Evangelium prope sinistram Diaconi fere eadem linea cum Acolytho priore, qui erit dextrorsum Subdiaconi.

24. Dum Diaconus canet *Initium* vel *Sequentia Sancti Evangelii*, occludet thuribulum, appropinquabit Diacono, eique illud ministrabit.

25. Recepto a Diacono thuribulo, redibit eodem ac antea, aperiet paullum thuribulum quod manu dextera sustinebit, neque agitabit interea dum canitur Evangelium.

26. Fine facto canendi Evangelii, rursus claudet thuribulum, et profectis ceroferariis cum Subdiacono tradet thuribulum Diacono, qui Celebrantem incensabit ac thuribulum thuriferario restituet.

27. Hic thuribulo recepto, tardo gradu incedens se sistet in medio Presbyterio ante Altare dum a Celebrante intonabitur *Credo*, et ad verbum *Deum* caput inclinabit. Genuflexione deinde facta abscedet inde, ac thuribulum deponet.

28. Tum redibit in chorum ad locum suum, vel prope abacum.

29. Si non cantabitur *Credo*, quin thuribulum ad abacum referat vel ad Sacrarium, subsistet ad latus Epistolae prope Altare.

30. Quum canendi *Credo* factus erit finis, redibit a Sacra-

rium, resumet thuribulum cum navicula, et reversus ad Altare subsistet in latere Epistolae.

31. Quum Subdiaconus de Altari descendet, ipse ascendet cum thuribulo et navicula, quam tradet Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti. Ubi Celebrans benedixerit incenso, thuriferarius thuribulum occlusum tradet Diacono, a quo recipiet naviculam, descendet ex Altari, naviculam super abaco relinquet, ac si nemo alius aderit, ascendens iterum Altare amovebit cum cussino vel legili Missale ab Altari eodem propter thurificationem peragendam.

32. Praesto erit in plano apud latus Epistolae sub exitum thurificationis seque adiunget Diacono, stans sinistrorsum eius, eumque ad chori thurificationem prosequetur.

33. Postquam Diaconus Subdiaconum thurificaverit, recipiet ab eo thuribulum, incensabit Diaconum ipsum, deinde Caeremoniarium et clericos, postremo populum et revertetur ad thuribulum deponendum.

34. Redibit ad abacum et pulsabit campanulam ad Trisagium.

35. Tempore *Memento* recipiet thuribulum cum navicula et se sistet apud Altare prope cornu Epistolae fere sub tempus orationis *Hanc igitur* etc. Naviculam praebebit Caeremoniario eique obiiciet thuribulum, in quod ille immittet incensum, ipsumque thuribulum tradet Caeremoniario qui SS. Sacramentum ad elevationem tum Hostiae tum Calicis incensabit, vel incensabitur ab ipso thuriferario. Si non thurificabit, advertat, sicut supra innuimus, ut campanulam ad Elevationem pulset.

36. Post Elevationem thuribulum referet ad abacum vel in Sacrarium, et in chorum redibit sive apud abacum, functus omni in Missa solemni suo munere speciali.

37. Poterit autem succedere in Caeremonarii vicem ad comitandum Subdiaconum quum osculum pacis ille in choro ministrabit.

38. Sin autem fiet Communio, manentibus ceroferariis genuflexis cum intorticiis etiam post Elevationem, advertet ut a Subdiacono recipiat velum humerale sub finem *Pater noster*, et post consummationem ad Altare deferat ampullas.

§. 4.

In Missis solemnibus ferialibus.

39. De rebus pro Missa solemni superius indicatis nil immutandum occurrit. Id in memoriam revocamus, ut, quemadmodum in Missis solemnibus, in quibus fiet Communio, recipiat velum humerale a Subdiacono et post consummationem ampullas ad Altare deferat (*a*).

40. Quod ad genuflectendum attinet ad orationes et post elevationem, sese accomodabit rationi qua chorus utetur.

§. 5.

In Missis cantatis duobus assistentibus Clericis.

41. Quia in huiusmodi Missis non est locus thuribulo, nulla est praescribenda actio thuriferario, qui ex his excluditur.

§. 6.

In aspersione aquae benedictae in Dominicis.

42. Thuriferarius sumet in Sacrario vasculum aquae benedictae cum aspersorio, sese addet ceroferariis, reverentiam efficiet cum eis ad Crucem vel ad imaginem praecipuam Sacrarii eisque praeibit in accessu ad Altare.

43. Perveniens ad Presbyterium, si Clerus in choro aderit, transibit in partem prioris acolythi, ut unam efficiat lineam cum Celebrante, Ministris et Acolythis, cum ipsis reverentiam ad Clerum in choro faciet et perget ad Altare.

44. Quo quum venerit genuflexionem ad ipsum efficiet, accedet ad dexteram Diaconi, genua submittet in gradu infimo, atque immersum aqua benedicta aspersorium Diacono ministrabit.

(*a*) Si alii clerici, non vero acolythi, gestabunt intorticia, thuriferarius acolythorum vice non fungetur, ut hac et praecedenti paragrapho adnotavimus.

45. In aspersione autem sequetur Celebrantem et Diaconum, ad dexteram huius incedens, ut aquam benedictam ministret, quum opus fuerit.

46. Aspersione peracta, ponet super abacum vel in Sacrarium referet vasculum aquae benedictae cum aspersorio, et advertet animum ad actiones quae ei pro Missa solemni fuerunt praescriptae.

§. 7.

In Missa solemni
quae ante SS. Sacramentum expositum celebratur.

47. In accessu ad Altare prima vice efficiet duplicem genuflexionem.

48. Quum ascensurus erit ad Altare ut thuribulum Celebranti praesentet, quumque descenderit post traditum Diacono thuribulum, genuflexionem simplicem exequetur.

49. Ad Trisagium et ad Elevationem campanula minime pulsabitur.

50. De reliquo nihil est notandum diversum ab rebus superius praescriptis. Monemus tamen, quod omittuntur reverentiae quae ad Clerum in choro fieri solent.

§. 8.

In Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis.

51. In hisce officiis quamvis solemnibus, non est thuriferario locus.

§. 9.

In Missa solemni de requie.

52. In accessu ad Altare se adiunget ceroferariis, quibus praeibit.

53. Ad Altare quum ventum erit, ante ipsum efficiet genuflexionem una cum acolythis sacrisque Ministris, et recedet ad suum in choro locum: si chorus non erit, sese addet acolythis apud abacum.

54. Ad introitum et dum canitur Evangelium nequaquam adhibetur incensum.

55. Principio offertorii sumet thuribulum cum navicula, perget ad Altare et in plano laterali ipsius subsistet ad latus Epistolae.

56. Quum Subdiaconus, infusa in Calicem aqua, de Altari descendet, ascendet thuriferarius, qui tradita Diacono navicula obiiciet Celebranti thuribulum apertum. Postquam Celebrans incensum immiserit in thuribulum et benedixerit, thuriferarius ministrabit thuribulum Diacono, a quo naviculam recipiet; tum descendet de Altari, naviculam relinquet super abaco, transibit ad alteram Altaris partem ut amoveat legile seu cussinum cum Missali, ipsumque reponat post thurificationem, si nemo alius aderit qui hoc officio fungatur.

57. Redibit ad latus Epistolae, thuribulum a Diacono, postquam hic incensaverit Celebrantem, recipiet, ac referet ad abacum vel ad Sacrarium.

58. Ad Trisagium pulsabit campanulam, deinde recipiet thuribulum, quod ad Altare deferet quum Celebrans orationem *Hanc igitur* etc. recitabit.

59. Curabit ut a Caeremoniario sive alio Clerico (nunquam vero a Subdiacono) immittatur incensum, tradet thuribulum Subdiacono, qui ad elevationem thurificabit SS. Sacramentum, et ipse thuriferarius hoc tempore campanulam pulsabit.

60. Post Elevationem thuribulum referet ad abacum vel in Sacrarium; genibus flexis subsistet apud abacum, et post consummationem ampullas referet ad Altare.

61. De reliquo exequetur quod traditum est in Missis solemnibus.

§. 10.

In festo Purificationis B. Mariae Virginis.

62. Thuriferarius ad Altare procedet cum Clero, vel praecedens ceroferariis, ut in Missis solemnibus monuimus.

63. Orationum initio, quibus Celebrans benedicet candelas, ibit ad abacum vel in Sacrarium, parabit thuribulum et prae-

sto erit cum ipso et navicula prope Altare sub exitum quartae orationis.

64. Quinta oratione absoluta, ascendet ad Altare, porriget Diacono naviculam, Celebranti obiiciet thuribulum, in quo ille incensum immittet et benedicet.

65. Dein thuriferarius occludet thuribulum, naviculam a Diacono recipiet et recedet paullum post Diaconum ipsum.

66. Quum autem Diaconus aspersorium reddiderit Clerico, qui vasculum aquae benedictae sustinebit, thuriferarius Diacono ministrabit thuribulum, ab eoque postea recipiet et ad abacum vel in Sacrarium restituet.

67. Candelam, quum erit tempus, accipiet, eamque super abaco ponet, quippe eam non potest processionis tempore sustinere manu.

68. Sub finem candelarum distributionis, redibit ad thuribulum cum navicula accipiendum, seque ad latus Epistolae sistet in plano laterali Altaris.

69. Posteaquam Celebrans cecinerit orationem *Exaudi*, *quaesumus*, *Domine* etc. thuriferarius ad Altare ascendet cum thuribulo, et Celebrans incensum propter processionem immittet.

70. Sese adiunget ceroferariis et Subdiacono Crucem gestanti, et genuflexione ad Altare facta, praecedet in processione Subdiaconum, thuribulum in caeremonia gestans.

71. Si ante Altare SS. Sacramenti sit transeundum, efficiet genuflexionem.

72. Rediens cum processione ad Altare, genuflexionem ad ipsum faciet, et perget ad abacum vel in Sacrarium ad renovandum thuribuli ignem, si forte processionis tempore extinctus esset.

73. In Missa solemni documenta iam tradita sequetur.

§. 11.

In feria IV. Cinerum.

74. In accessu ad Altare exsequetur quod dictum est de candelarum benedictione.

75. Initio orationum pro benedictione Cinerum praescriptarum, perget ad sumendum thuribulum cum navicula et subsistet in plano laterali Altaris a cornu Epistolae sub finem tertiae vel ad quartae orationis principium.

76. Quarta oratione absoluta, ascendet ad Altare, porriget Diacono naviculam, et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui benedicens incensum immittet.

77. Post haec recipiet naviculam, recedet paullum prope Diaconum , qui quum reddiderit aspersorium clerico vasculum ferenti, tradet ipsi thuribulum.

78. Recipiet deinde a Diacono thuribulum , quod referet in Sacrarium vel ad abacum.

79. Cineres ipse, quum tempus erit, in caput a Celebrante accipiet.

80. In Missa solemni sequetur documenta tradita pro Missis solemnibus ferialibus.

§. 12.

In Dominica Palmarum.

81. Thuriferarius in accessu ad Altare se geret eadem ratione, qua superius in aliis functionibus.

82. Fiet aspersio aquae benedictae.

83. Idcirco in choro stabit loco suo, vel prope abacum cum acolythis.

84. Postquam Subdiaconus functionis initio lectionem in modum Epistolae cecinerit, thuriferarius sumet thuribulum cum navicula et redibit ad Altare subsistens in plano ipsius laterali ad latus Epistolae.

85. Quum Diaconus attulerit Evangelii textum super Altare et redierit ad dexteram Celebrantis, ascendet thuriferarius ad Altare, et navicula Diacono tradita, thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui incensum benedicens immittet in illud.

86. Tum descendet de Altari, et relicta super abaco navicula, se addet acolythis propter Evangelium canendum, eumdem ac in Missis solemnibus observans ritum , et Celebrante , a

Diacono thurificato, revertetur ad abacum vel in Sacrarium, ibique thuribulum deponet.

87. Rediens ad Altare stabit prope abacum ut sit ad suum officium paratus.

88. Celebrans interea orationes praescriptas cantabit cum praefatione.

89. Ad quartam orationem post praefationem praedictam redibit ad recipiendum thuribulum cum navicula et subsistet apud Altare loco iam demonstrato.

90. Post quintam orationem ascendet ad Altare, tradet naviculam Diacono et thuribulum obiiciet Celebranti, qui incensum benedicens in illud immittet.

91. Thuribulo occluso receptaque navicula a Diacono, recedet paullum prope ipsum.

92. Quum Diaconus aspersorium reddiderit Clerico, qui hoc fungitur munere, thuriferarius eidem Diacono ministrabit thuribulum, quo postea recepto, ad abacum vel in Sacrarium revertetur ad thuribulum cum navicula deponendum.

93. Accipiet loco suo a Celebrante palmam, quam super abaco relinquet, siquidem in processione ferre manu non potest.

94. Sub exitum distributionis recipiet cum navicula thuribulum, et post orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. ad Altare ascendet, ministrabit naviculam Diacono ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui solita facta benedictione iniiciet incensum. Tum recepta navicula, ferens thuribulum in caeremonia sese in processione adiunget Subdiacono et acolythis.

95. Descendens ab Altari maximo faciet ad ipsum genuflexionem. Si per Ecclesiam incedens transiturus esset ante Altare, in quo asservatur SS. Sacramentum, genuflexionem ibi efficiet.

96. Redeunte processione, subsistet cum Subdiacono et ceroferariis extra fores Ecclesiae, stans ad dexteram primi acolythi quo tempore cantabitur hymnus *Gloria, laus, et honor* etc.

97. Reseratis foribus, primus ante Crucem ingredietur Ecclesiam.

98. Quum venerit ante Altare, genuflexione facta, perget

ad renovandum thuribuli ignem, ut in promptu habeat initio Missae, quae statim post processionem cantabitur.

99. In Missa solemni nullum discrimen patiuntur superius descripti ritus: id tantum advertat, ut palmam manu sustineat, dum canitur *Passio*, sicuti Clerus in choro; et sumat thuribulum cum navicula propter ultimam partem *Passio* quae canetur, quum tres illi, qui ipsum *Passio* cecinerint, de Altari decedent.

§. 13.

In matutinis tenebrarum.

100. In hisce Matutinis nullius rei particeps est thurifer-arius, siquidem in ipsis numquam adhibetur thuribulum.

§. 14.

Feria V. in Coena Domini.

101. Officium thuriferarii in solemni huius diei Missa nihil est diversum ab aliis Missis solemnibus, in quibus si Subdiaconum comitabitur ad pacem dandam choro, hac die advertet quod pax non datur.

102. Pro processione autem opus est duobus thuriferariis, qui sub finem Missae solemnis profecti e suis in choro locis, in medio ante Altare efficient simul genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum, et pergent ad abacum vel in Sacrarium ad accipienda cum naviculis thuribula.

103. Reversi ad Altare cum thuribulis et naviculis, genuflexionem iterabunt ad SS. Sacramentum aut in medio aut in latere Epistolae, si ab illa parte redibunt ad Altare, consurgent et subsistent in eodem Epistolae latere apud scamnum Celebrantis ita tamen, ut ipsi Celebranti, Ministris atque aliis inservientibus transitum nullatenus impediant.

104. Postquam Celebrans cum Ministris ante Altare genibus flexis paulisper steterit, primus thuriferarius ad ipsum Altare accedet, et quum Celebrans cum Ministris consurrexerit, ministrabit Diacono naviculam et stans obiiciet Celebranti thu-

ribulum apertum, in quod ille sine sueta benedictione incensum iniiciet (*a*).

105. Interim ad Altare accedet alter thuriferarius qui naviculam tradet Caeremoniarum magistro.

106. Incenso in thuribulum a Celebrante immisso, recedet primus thuriferarius, et succedet alter, qui Celebranti thuribulum suum obiiciet atque ille et in hoc thus iniiciet nulla facta benedictione. Tum primus thuriferarius naviculam a Diacono recipiet.

107. Postquam Celebrans rursus cum Ministris genua submiserit, thuriferarius prior suum thuribulum occlusum tradet Caeremoniario: hic ministrabit illud Diacono, Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

108. Thuriferarius prior, recepto thuribulo, sese adiunget secundo, simulque incedent in medium ante Altare et genuflexione facta ad SS. Sacramentum, consurgent seque separabunt ac sistent ante Altare eadem fere linea cum angulo graduum, quum de Altari discedet Celebrans, qui SS. Sacramentum gestabit.

109. In processione prior incedet ad dexteram sive a latere Diaconi, manuque sinistra thuribulum sustinebit; alter incedet ad sinistram, sive a latere Subdiaconi, dextraque gestabit thuribulum. Cavebunt ne tergum directe vertant ad SS. Sacramentum, atque in incessu thuribulum agitabunt leviter. Quatuor vel quinque passus aberunt a Celebrante.

110. Quum ventum erit in sacellum, in quo exponetur SS. Sacramentum, se ante Altare separabunt, prior scilicet versus Epistolae, alter versus Evangelii latus, ibique subsistent.

111. SS. Sacramento super Altari in custodia reposito, antequam haec claudatur, thuriferarius primus ad Celebrantem accedet, qui cum Ministris consurrexerit; naviculam Diacono ministrabit et thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui sine benedictione sueta immittet incensum. Recepta a Dia-

(*a*) Hic monemus etiam in posterum, quod quum SS. Sacramentum propositum in Altari est, thuriferarius debet semper stans obiicere thuribulum, quacumque demum dignitate sit Celebrans, idque respectu SS. Sacramenti

cono navicula, thuribulum tradet Caeremoniario, hic autem Diacono, Diaconus Celebranti, qui SS. Sacramentum thurificabit.

112. Hinc bini thuriferarii pergent ad extremitatem sacelli prope ingressum, et duplici genuflexione facta praeibunt Cruci et ceroferariis, qui ad Sacrarium redibunt: thuriferarii nunc manu dextra thuribulum minime agitantes, sustinebunt.

113. Quum in Sacrarium venerint, functi in hac functione officio suo, thuribula deponent.

114. In Altarium denudatione non est thuriferario locus nisi quod sit destinatus aedituo et clericis opitulari in deferendis ad Sacrarium rebus ab Altari remotis.

115. Ad *Mandatum* uno tantum opus est thuriferario, qui thuribulo cum navicula sumpto in Sacrario, ubi parati erunt Celebrans et Ministri, praeibit acolythis in accessu ad Altare.

116. Quo quum venerit, genuflexionem una cum iis efficiet, et in plano Epistolae lateris subsistet.

117. Postquam Diaconus ad Altare attulerit Evangelii textum, ascendet ad Altare thuriferarius, qui navicula Diacono tradita, obiiciet thuribulum Celebranti, qui incensum cum benedictione iniiciet.

118. Recipiet naviculam, descendet de Altari seque acolythis adiunget.

119. Interea dum canitur Evangelium, observabit quae pro Missa solemni sunt praescripta.

120. Post cantatum Evangelium, Celebrante a Diacono thurificato, recipiet thuribulum, et genuflexione ad Altare facta, redibit in Sacrarium ad deponendum illud, suo munere iam plane functus.

121. Si quod ei commissum erit in Mandato seu pedum lotione supplendum, redibit apud abacum, vel Clero sese adiunget.

§. 15.

Feria VI. in Parasceve.

122. Thuris usus in huius diei functione sub finem ipsius praescribetur.

123. Idcirco bini thuriferarii pergent in chorum ad suum stallum, unde non prius discedent, quam quum Crucis adoratio erit absolvenda.

124. Itaque de stallo excedent, et quin abrumpant ordinem illorum, qui Crucem adoratum ibunt, genuflexionem versus Crucem ipsam efficient.

125. Quum in Sacrarium venerint, sument thuribulum cum navicula, quumque perventurus erit Clerus ad Sacellum, in quo propositum erit SS. Sacramentum, ad ipsum Sacellum pergent, genuflexionem duplicem in medio efficient ante Altare, deinde stantes versus Epistolae latus subsistent.

126. Postquam Celebrans paullum oraverit, et aperta fuerit custodia, in qua asservatur SS. Sacramentum, thuriferarii ad Altare accedent.

127. Celebrans et Diaconus consurgent. Thuriferarius primus tradet naviculam Diacono ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui thus in illud sine benedictione immittet.

128. Interim alter thuriferarius naviculam suam tradet Caeremoniario.

129. Thure in primum thuribulum immisso, recedet primus thuriferarius et succedet alter, qui pariter obiiciet Celebranti thuribulum, atque hic incensum immittet nulla facta benedictione.

130. Recedet secundus thuriferarius, naviculam suam a Caeremoniario accipiet, ibique seorsim manebit.

131. Tunc accedet ad Altare primus thuriferarius, tradet thuribulum Caeremoniario, hic Diacono et Diaconus Celebranti qui SS. Sacramentum incensabit.

132. Recepto deinde a primo thuriferario thuribulo, utrique simul procedent in medium ante Altare, et genuflexione duplici facta, consurgent ac dividentur, recedentes in latus quisque suum, eadem fere linea cum gradu infimo, expectantes ibi stando tempus cum processione abeundi.

133. In processione autem procedent ante Celebrantem, qui SS. Sacramentum gestabit, modo superius in hesternis functionibus demonstrato.

134. Quum ventum erit ad Altare maius, subsistent ad eius

latera, et Sacramento Altari imposito, accedet primus thuriferarius ad Celebrantem, qui consurget cum Diacono, naviculaque Diacono tradita, praesentabit thuribulum Celebranti, qui thus sine benedictione iniiciet.

135. Celebrans genua rursus submittens, accepto a Diacono thuribulo, SS. Sacramentum thurificabit.

136. Thuriferarius, recepto a Caeremoniario thuribulo, sese adiunget alteri, quocum facta in medio ante Altare ad SS. Sacramentum genuflexione, alter thuriferarius redibit in Sacrarium ad deponendum thuribulum, quo non amplius opus est; et primus se sistet in plano ante Altare ad latus Epistolae, ubi manebit propter actiones quae sequuntur.

137. Quum Subdiaconus, postquam aquam in Calicem infuderit, de Altari descendet, ascendet thuriferarius, qui priusquam ascendat, advertat ut genuflexionem ad SS. Sacramentum in Altari positum efficiat. Tradet naviculam Diacono, ac thuribulum apertum obiiciet Celebranti, qui thus in ipsum thuribulum sine benedictione immittet. Tradito deinde thuribulo Diacono ab eoque recepta navicula, descendet de Altari, efficiet ut antea genuflexionem, ibique manebit toto thurificationis tempore.

138. Altari thurificato, Celebrans dabit thuribulum Diacono, atque hic thuriferario, qui referet in Sacrarium, iam functus officio suo.

139. Tum redibit ad Altare, et locum sibi debitum occupabit cum Clero circum Altare vel in choro disposito.

§. 16.

In Sabbato Sancto.

140. Post Horas minores recitatas, quum redierit Clerus in Sacrarium ut sese adiungat Celebranti et Ministris, thuriferarius sumet thuribulum vacuum, id est sine igne et navicula, seque addet acolythis.

141. Reverentia ad Crucem cum ipsis facta, vel ad imaginem praecipuam Sacrarii, ibit cum acolythis ad portam Ecclesiae praecedens Subdiaconum qui Crucem deferet. Primus aco-

lythus qui vasculum aquae benedictae cum aspersorio sustinebit, medius incedet inter thuriferarium cum thuribulo dextrorsum et alterum acolythum sinistrorsum, qui afferet grana thuris.

142. Thuriferarius et acolythus, qui grana thuris afferet, quum venerint ad atrium sive ad fores Ecclesiae, subsistent prope dexteram Celebrantis.

143. Quum Celebrans super grana incensi recitabit orationem *Veniat, quaesumus*, *Domine* etc. thuriferarius forcipe sumet de foco paullum ignis benedicti eumque ponet in thuribulo.

144. Recitata a Celebrante praedicta oratione, accedet ad eum, et navicula ministrata Diacono, obiiciet eidem Celebranti apertum thuribulum, in quod ille thus immittet cum benedictione.

145. Recedet dein prope Diaconum, quumque hic aspersorium restituerit primo acolytho, tradet ei thuribulum, quo Celebrans ignem benedictum atque incensi grana thurificabit.

146. Recipiet a Diacono thuribulum et manebit prope Celebrantem.

147. Quum Diaconus vestibus sacris albi coloris indutus erit, redibit ad dexteram Celebrantis, et recipiens a Diacono naviculam, ministrabit thus Celebranti, qui cum benedictione ingeret illud in thuribulum, quod apertum sustinebit thuriferarius.

148. Thure benedicto, thuriferarius recipiet naviculam, et thuribulum in caeremonia deferens, se locabit ante Crucem, et dextrorsum eius ibit secundus acolythus, qui bacinum cum granis incensi gestabit.

149. Quum *Lumen Christi* canetur genuflectet cum ceteris de Clero.

150. Ubi ad Altare venerit, recedet ante infimum gradum versus cornu Evangelii, ut in medio eodem gradu sit Diacono et Subdiacono locus.

151. Postquam Diaconus benedictionem a Celebrante acceperit, ut canat Praeconium, procedet cum eo aliisque Ministris ad legile, in quo aperto a Diacono libro, tradet ei thuribulum, quo librum ipsum thurificabit.

152. Receptum a Diacono thuribulum referet cum debitis

genuflexionibus ad abacum vel ad Sacrarium et redibit prope Diaconum.

153. Paullo ante quam Diaconus in praeconio cantet verba *apis mater eduxit*, accendet de tricereo sive arundine gossypium ceratum, quo, cantatis iis verbis, lampades per Ecclesiam accendet.

154. Redibit deinde ad legile, et fine facto canendi praeconium, recipiet a Subdiacono Crucem hastilem, quam ponet ad latus Evangelii in basi praeparata, vel applicabit muro.

155. Dum canentur prophetiae redibit in chorum ad locum suum, vel stabit cum acolythis apud abacum.

156. In Missa solemni utetur methodo, superius descripta. Hac autem die minime datur pacis osculum. Ubi Celebrans consummaverit Calicem, redibit ipse in Sacrarium, vel ad abacum, thuribulum cum navicula resumet, et praesto erit in plano laterali ad cornu Epistolae, quum Celebrans intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati.*

157. Intonata hac antiphona, procedet Celebrans cum Ministris ad medium Altare, quo ascendet thuriferarius, et tradita Diacono navicula, thuribulum obiiciet Celebranti, qui incensum ingeret cum benedictione.

158. Intonato *Magnificat,* porriget Diacono thuribulum, descendet de Altari, relinquet naviculam super abaco, et thurificationis caussa ab Altari amovebit legile seu cussinum cum missali.

159. Sequetur Diaconum in thurificatione chori, thuribulumque a Diacono recipiens, ipsum Diaconum, clericos et populum incensabit, et redibit ad abacum vel in Sacrarium ad thuribulum deponendum, adimpleto iam officio suo.

160. Redibit in chorum vel ad abacum, et functione peracta, cum reliquo Clero in Sacrarium revertetur.

§. 17.

In Processionibus.

161. In processionibus maiorum, minorumque Litaniarum non est thuriferario locus. Ad Missam solemnem, quae post

processionem cantabitur, idipsum observabitur quod in hanc rem superius descripsimus.

§. 18.

In vigilia Pentecostes.

162. In hac functione thuriferarii officium a Missa solemni principium sumit, neque ullam habet attributionem in benedictione fontis. Operam tamen suam praestare poterit in aliqua actione, quae a Caeremoniario ipsi indicabitur.

§. 19.

In processione Corporis Christi et in ceteris pro functione quadraginta horarum et tertiae Dominicae cujusque mensis.

163. Observentur documenta superius num. 102. et seqq. tradita in functione de Coena Domini. Advertant tamen bini thuriferarii, ut reversa in Ecclesiam processione et SS. Sacramento a Celebrante thurificato, pergant ad deponenda thuribula cum naviculis.

164. Si in processionis itinere aliqua fiet statio, exsequentur quae dicta sunt in Coena Domini ad Sacellum, in quo erit SS. Sacramentum expositum. Si opus fuerit et commoditas, perquam solicite renovabunt thuribuli ignem.

§. 20.

In aliis Processionibus.

165. Quibus processionibus Reliquiae alicuius Sancti a Celebrante gestantur, thuriferarius in accessu ad Altare, priusquam processionis initium fiat, acolythis praeibit.

166. Genuflexione ad Altare facta, subsistet iuxta latus Epistolae.

167. Ad Caeremoniarii nutum appropinquabit Celebranti, et tradita prius Diacono navicula, obiiciet illi thuribulum ut thus immittat.

168. Recepto thuribulo, Celebranti in processione praeibit, advertens ut manu dextera illud sustineat, leviterque agitet et reponat incensum, quum opus fuerit.

169. In reditu processionis ad Ecclesiam, subsistet iterum versus Epistolae latus, et postquam Celebrans incensum rursus in thuribulum iniecerit et ss. Reliquias thurificaverit, thuriferarius functus iam officio suo, ad deponendum in Sacrario thuribulum redibit.

§. 21.

In exsequiis.

170. Dum cadaver ad Ecclesiam effertur non opus est thuriferario. In Missa solemni sequetur quae superius sunt praescripta.

171. Post Missam thuribulum in promptu habebit, et comitante dextrorsum altero clerico cum vasculo aquae benedictae et aspersorio, praecedet Subdiaconum gestantem Crucem, ante quem procedet ad feretrum sive ad tumulum.

172. Quum Subdiaconus ad feretrum sive ad tumulum pervenerit, thuriferarius cum altero clerico aquam benedictam ferente ex parte opposita, qua transierit cum Subdiacono, redibit contra Crucem ab eodem Subdiacono gestatam, et subsistent utrique ad dexteram Celebrantis, paullo tamen pone ipsum.

173. Sub finem ℟. *Libera me, Domine*, thuriferarius procedens, data prius navicula Diacono, obiiciet thuribulum Celebranti, qui incensum iniiciet, receptaque a Diacono navicula, subsistet loco quo antea erat.

174. Quum Celebrans cantabit *Pater noster*, clericus ferens vasculum, aspersorium porriget Diacono, idque ab eo recipiet postquam Celebrans cadaver vel tumulum asperserit. Tunc thuriferarius tradet thuribulum Diacono, ab eoque post thurificationem, ut superius docuimus, recipiet.

175. Si aderit cadaver, et efferendum sit ad coemeterium, bini clerici alter cum thuribulo, alter cum vasculo, Celebrantem venerati, redibunt iuxta Subdiaconum gestantem Crucem eumque praecedent ad coemeterium, quo quum pervenerint

se sistent prope Celebrantem, quum ab ipso sit cadaver antequam humetur, aspergendum.

176. Si cadaver non sit efferendum ad coemeterium, post aspersionem praedictam, manebunt prope Celebrantem, eo quod post canticum *Benedictus* opus est aqua benedicta pro altera aspersione, deinde redibunt apud Subdiaconum, et absolutione peracta, eum praecedent ad Sacrarium.

177. In absolutione tumuli, absente cadavere, post aspersionem et thurificationem revertentur prope Subdiaconum, et post absolutionem ipsi praeeuntes ad Sacrarium redibunt.

178. Si absolutio fiet super panno extenso ante Altare, peracto Sacro, utrique clerici cum thuribulo et vase aquae benedictae manebunt iuxta Altare in latere Epistolae. Postquam Celebrans posuerit incensum in thuribulum, quam ob rem thuriferarius ascendet ad Altare a latere Epistolae, bini clerici facta in medio ad Crucem genuflexione ad latus Evangelii transibunt. Deinde a latere ascendet ad Altare clericus cum vasculo aquae benedictae et aspersorium Diacono ministrabit. Quum hic receperit aspersorium, ascendet thuriferarius et Diacono tradet thuribulum. Recepto a thuriferario thuribulo, bini praedicti clerici redibunt ante Altare, genuflexionem efficient, referentque hic thuribulum, ille vasculum ad abacum vel in Sacrarium.

DE OFFICIO ACOLYTHORUM.

CAPUT VIII.

1. Seligentur a Caeremoniario vel ab alio, ad quem pertinebit, duo acolythi aequali, quatenus fieri potest, corporis habitu, viribus pollentes, quibusque secus etiam ordo collatus sit, praesertim ubi Clerus erit numerosus.

2. Habebunt superpelliceum supra vestem talarem, et tempore opportuno candelas super Altari functionis caussa accendent.

3. Candelis in Altari accensis, advertant etiam ut alteras accendant in candelabris in Sacrario paratis, quae ab ipsis in functione gestanda erunt.

4. Manebunt in Sacrario iuxta Altare, vel tabulam, supra quam disposita Ministrorum paramenta erunt, et adiuvabunt Ministros in induendis sacris vestimentis.

5. Ad nutum Caeremoniarii, quum omnia pro sacra functione disposita erint, sument candelabra, et iuncti in medio Sacrario, reverentiam efficient ad Crucem vel ad imaginem principem in eodem Sacrario positam, et ad Altare procedent, in quo erit functio peragenda.

6. In se convertendo ituri ad Altare, advertant ut super dexteram suam convertantur manentes loco quisque suo.

7. Candelabrum gestabunt perpendiculariter ante pectus: qui horum incedet dextrorsum, feret manu dextera candelabrum prope eiusdem nodum, et sinistra substinebit: qui sinistrorsum, sinistram applicabit nodo, dextera fulciet candelabrum. Si in se convertendo nequirent aliqua caussa locum suum servare, advertant ut manuum positionem ad candelabrum sustinendum immutent.

8. In functionibus eorum statio est ante abacum, ubi stabunt iunctis manibus, vel altera alteri ante pectus superimposita.

9. Nisi qua peculiaris actio erit iis peragenda, poterunt in stallo inferiore chori considere, quemadmodum deinceps fusius declarabimus.

§. 1.

In Vesperis solemnibus.

10. Adiuvabunt pluvialistas ad sese parandos pluviali.

11. Procedent ad Altare candelabra ferentes, et ante extremitatem gradus infimi illius subsistent.

12. Genuflexionem una cum Celebrante et pluvialistis exsequentur, deponent candelabra in pavimento aut super gradibus in Altaris lateribus: extinguent candelabrorum caudelas, et petent stallum sibi in choro constitutum, ubi in sedendo, stando

ac genuflectendo sese accomodabunt Clero, qui eodem in choro locum suum occupaverit.

13. Sub exitum quinti psalmi redibunt ad Altare, candelasque quas principio extinxerant, iterum accendent.

14. Recipient candelabra, coibunt in medium ante Altare, genuflexionem cum pluvialistis efficient, quibuscum ante Celebrantem procedent.

15. Illuc quum venerint, venerabuntur eum, et se sistent ad latera legilis, alter contra alterum.

16. Post cantatum Capitulum atque a Celebrante intonato hymno, coibunt rursum ante Celebrantem ipsum, venerabuntur eum, redibunt etiam simul ante Altare cum pluvialistis, ad Crucem genuflexionem efficient, separabuntur, pergent ad deponenda, quo prius erant, candelabra et prope ipsum Altare permanebunt.

17. Sub exitum hymni canendi, resument candelabra, redibunt ante Altare, genuflexionem efficient, procedent ante Celebrantem, eumque venerati a legilis lateribus subsistent.

18. Intonata a Celebrante antiphona cantici *Magnificat*, ei reverentiam iterabunt, redibunt ante Altare, efficient iterum genuflexionem, referent candelabra et ponent quo erant antea.

19. Toto thurificationis tempore permanebunt apud Altare.

20. Quod si mos esset incensandi Altaris, in quo asservabitur SS. Sacramentum, acolythi discedentes a Celebrante post intonationem antiphonae ad *Magnificat*, subsistent simul in medio choro.

21. Incepto cantico, dum Celebrans et Pluvialistae reverentiam conficient, ipsi genuflexionem ad Altare, deinde reverentiam ad chorum exsequentur; de presbyterio exibunt et ad Saecllum SS. Sacramenti procedent.

22. Quo quum venerint, dirimentur ad latera Altaris, vel si Sacellum fuerit angustius, ad latera Altaris extra balaustrium, genuflexionem cum Celebrante efficient, et quin deponant candelabra super pavimento aut super balaustrio, manebunt conversi ad Altare, toto thurificationis praedictae tempore.

23. Thurificatione peracta, iterabunt cum Celebrante et pluvialistis genuflexionem et ad chorum redibunt.

24. Illic cum Celebrante et pluvialistis reverentiam ad Clerum efficient, locantes se ad latera ultimorum pluvialistarum, procedent ante Altare, genuflexionem efficient, deponent candelabra quo erant antea, ibique manebunt quo tempore Altaris et chori thurificatio peragetur.

25. Thurificationem et ipsi accipient.

26. Quum canetur ℣. *Sicut erat*, vel quum repetetur canendo antiphona post Magnificat, resument candelabra, coibunt ante Altare, genuflexionem efficient cum pluvialistis, redibunt ante Altare, reverentiam efficient, se sistent ad latera legilis, ibique manebunt interea dum oratio, vel orationes canentur.

27. Post orationem, sive orationes quum Celebrans cecinerit ℣. *Dominus vobiscum*, reverentiam simul ad eum conficient, redibunt in medium ante Altare, genuflexionem ad Crucem efficient, ibique stabunt pedibus usque ad exitum Vesperarum, licet genibus flexis Clerus antiphonam finalem B. Mariae Virginis pro discessu de choro recitaret.

28. Tum facta genuflexione ad Sacrarium revertentur, quo quum venerint, dirimentur ad latera eius Altaris, vel in medio, ut simul cum Celebrante et pluvialistis ad Crucem vel ad imaginem faciant reverentiam.

29. Candelabra, quo loco prius erant, deponent, candelas extinguent, pluvialistas ad deponenda pluvialia adiuvabunt, deinde et Altaris cereos extinguent, si completum fuerit officium, et suo munere functi superpelliceo exuentur.

§. 2.

In Matutino solemni.

30. Acolythi in accessu ad Altare, sine candelabris, procedent cum Clero ad locum suum et stallum sibi praestitutum occupabunt, ibique morabuntur sese accommodantes choro usque ad cantum octavi responsorii.

31. Discedentes e loco suo, pergent ad latera Altaris, in quibus super pavimento vel super gradibus parata erunt candelabra gestanda ab ipsis, eaque accendent.

32. Sub finem Responsorii praedicti sument candelabra, coibunt ante Altare, ad Crucem peragent genuflexionem, procedent ante Celebrantem, venerabuntur eum, dirimentur et ad latera legilis se sistent alter contra alterum, manentes illic donec Celebrans canet lectionem nonam et intonabit *Te Deum.*

33. Ubi Celebrans praedictum hymnum intonaverit, se adiungent ante eum et venerabuntur; redibunt ante Altare, ad Crucem facient genuflexionem, dirimentur, ac redeuntes ad candelabra deponenda ubi erant, eorum candelas extinguent.

34. Hinc ad stallum suum in chorum redibunt, et ad Laudes quidquid pro Vesperis solemnibus est praescriptum, observabunt.

§. 3.

In Missa solemni.

35. Acolythi candelas Altaris, et in Sacrario candelabra accendent, quae ab ipsis erunt gestanda et adiuvabunt sacros Ministros in induendis vestimentis.

36. Ad Caeremoniarii nutum sument candelabra, venerabuntur Crucem, vel imaginem principem Sacrarii, et ad aram maximam procedent.

37. Quum in presbyterium venerint, dirimentur et ad latera se sistent Ministrorum, quibuscum reverentia honorabunt Clerum, si iam in choro aderit. Si Clerus prosequetur acolythos, ubi ante Altare venerint, subsistent in lateribus eius alter contra alterum versa facie, et supervenientibus illuc sacris Ministris se convertent ad Altare, genuflexionem efficient, et pergent ad abacum ad candelabra ibi deponenda.

38. Genua submittent ante abacum tempore confessionis, quumque Celebrans ad Altare ascenderit, stabunt semper ante abacum, praeter tempora quaedam, deinceps innuenda, quibus aliqua actio erit peragenda.

39. Si *Kyrie* cantus protrahetur longius, ideoque si Celebrans cum Ministris huius cantationis tempore, consessum ibunt, acolythi priusquam Celebrans cum Ministris ad suum scamnum pergant, praeibunt illuc et se sistent a lateribus, primusque

acolythus manebit versus dexteram seu Diaconi partem, alter autem versus partem sinistram. Primus accipiet biretum Celebrantis et Diaconi, alter Subdiaconi. Illuc Celebrans quum venerit, sedebit, primusque acolythus biretum Celebrantis ipsius tradet Caeremoniario vel Diacono, hic autem Celebranti; idem acolythus deinde biretum Diacono ministrabit, alter Subdiacono, advertentes ut erigant partem posteriorem vestium sacrarum Ministrorum, et extendant super dorsualia scamni. Hinc coeuntes ante Celebrantem reverentia eum honorabunt et ad locum suum ante abacum redibunt. Idipsum exsequentur quum Celebrans et Ministri considebunt dum canetur *Gloria*, Graduale seu Tractus, vel Sequentia et *Credo*.

40. Sub finem orationis sive orationum ante Epistolam, alter ex ipsis tradet Epistolarum librum Subdiacono et recipiet ab eo post Epistolam cantatam, nisi forte hoc a Caeremoniario peragetur.

41. In eodem casu, alter ipsorum ministrabit Diacono Evangelii textum.

42. Ad Evangelium canendum, regulis iam traditis, afferent candelabra, quae sument de abaco dum Celebrans thus iniiciet in thuribulum. Pergent ante Altare, ibique non genu flectentes subsistent. Genuflexionem autem cum Diacono et Subdiacono efficient et salutabunt chorum, prius latus Epistolae versus, postea Evangelii; petent locum solitum et a lateribus Subdiaconi se sistent.

43. Si dum canitur Evangelium genuflexio fiet a Diacono et reliquis de choro, acolythi positionem suam servabunt. Fine facto Evangelii canendi et Subdiacono cum libro abeunte, redibunt ad medium Altare, ibique genuflexionem exsequentes, non vero reverentiam ad chorum, redibunt ad abacum ubi candelabra reponent.

44. Alter ex iis recipiet a Diacono librum Evangeliorum, nisi quis erit hoc fungens officio, et super abacum reponet.

45. Ad symbolum ibunt ad scamnum Celebrantis et Ministrorum, ut superius dictum est, ibique manebunt donec redierit sessum Diaconus post allatam ad Altare bursam cum corporali, cantato iam ℣. *Et incarnatus est.*

46. Quum hic versiculus canetur geniculabunt loco quo erunt.

47. *Oremus* ante offertorium a Celebrante cantato, acolythus alter velum humerale de abaco sumet, explicabit, imponet Subdiaconi humeris, eique ante pectus alligabit. Acolythus primus accipiet ampullas cum pelvicula et manutergio, si opus fuerit, et deferet ad Altare, sequens Subdiaconum ferentem Calicem (*a*).

48. Primus acolythus deinde ampullas ad abacum referet.

49. Post thurificationem vas, seu ampullam cum pelvicula pro manuum ablutione Celebranti afferent, videlicet acolythus primus manutergium sive sudariolum, alter ampullam aquae cum pelvicula ministrabit.

50. Incensationem suo tempore a thuriferario accipient.

51. Postquam *Gratias agamus* cantatum fuerit, pergent ad intorticia in Sacrario sumenda pro elevatione, vel ad abacum, si Sacrarium longe abesset a presbyterio, eaque sustinebunt usque post Elevationem. Ipsorum alter accipiet et campanulam, quem ad Trisagium et Elevationem pulsabit, nisi quis alius erit qui munus id praestet. Ubi in medium presbyterium cum intorticiis venerint genuflexionem ad Altare, reverentiam ad chorum et reverentiam ad invicem efficient, ac dirimentes se geniculabunt. Post Elevationom genuflexionem ad Altare tantum exsequentur.

52. Post Elevationem, extinctis funalibus, manebunt stantes apud abacum et pacis osculum accipient.

53. Quum Celebrans fragmenta colliget, prior eorum sumet ampullas cum pelvicula, deferet ad Altare, ac si opus fuerit ministrabit Subdiacono, advertens ut priusquam ad Altare ascendat, genuflexionem ad SS. Sacramentum efficiat.

54. Si Cleri Communio fiet, substinebunt tobaleam ante communicandos, ut suo loco dicemus.

55. Acolythus alter post sumptionem Calicis afferet ad Altare velum ad Calicem ipsum tegendum, idque ponet versus Evangelii cornu (*b*).

(*a*) Notetur quod acolythus afferens ampullas Subdiaconum, ferentem Calicem ad Altare, non praecedere sed subsequi debet.

(*b*) Monendum heic est, quod in quibusdam Ecclesiis irregulariter e manibus Subdiaconi Calix ab acolytho accipitur, ut in abaco reponatur.

56. Ad benedictionem Celebrantis geniculabunt loco suo, deinde nisi alia erit functio, recipient de abaco candelabra redituri ad Sacrarium, ubi eadem quae superius notata sunt pro Vesperis solemnibus, exsequentur.

§. 4.

In Missis solemnibus ferialibus.

57. Acolythi observabunt omnia eadem quae pro Missis solemnibus docuimus, additis tamen sequentibus animadversionibus.

58. Ad orationes quae canentur ante Epistolam et post Communionem, genuflexionem efficient. Sub finem penultimae orationis ante Epistolam, secundus acolythus assurget, accedet ad Subdiaconum, exuet eum planeta plicata, quam reponet super abacum. Primus acolythus Epistolarium tempore suo porriget Subdiacono, nisi id exsequatur Caeremoniarius.

59. Postea quam Subdiaconus deosculatus erit manum Celebrantis, et Epistolarium reddiderit Caeremoniario, vel primo acolytho, alter ei planetam plicatam iterum imponet.

60. Priusquam Caeremoniarius vel primus acolythus tradat Diacono Evangeliorum librum, alter in promptu habebit stolam latiorem, qua induet Diaconum. Hic accedet ad abacum, et acolythus primus exuet eum planeta, quam super abacum deponet, et acolythus alter imponet ei super humerum sinistrum stolam latiorem, quam dextero eius lateri firmabit. Hinc primus acolythus Evangeliorum librum illi ministrabit.

61. Sustinebunt deinde funale uterque suum usque ad totam Calicis sumptionem, et genuflexione ad Altare peracta, reverentiam quoque efficient ad chorum.

62. Si inter Missarum solemnia canetur ℣. *Adiuva nos* etc. genibus flexis manebunt ante abacum cum omnibus ceteris de choro: tum consurgent et sument candelabra propter Evangelium canendum, postquam factus erit praedicti versiculi canendi finis.

§. 5.

In Missa cantata duobus assistentibus clericis.

63. Quum in hac Missa non sit ceroferariis locus, omittimus documenta ad ipsam relativa, alioque trademus deinceps loco.

§. 6.

In aspersione aquae benedictae in Dominicis.

64. Acolythi, positis super abacum candelabris, ante ipsum geniculabunt, atque in genuflectendo congruent cum celebrante et Ministris.

65. Post aspersionem autem advertant ut manipulos Ministris induant, quum hi pervenerint simul cum Celebrante prope scamnum ad latus Epistolae.

§. 7.

In Missa solemni
quae celebratur ante SS. Sacramentum in Altari expositum.

66. In accessu ad Altare, acolythi genuflexionem duplicem efficient, et facie ad Altare versa consistent, si Clerus in chorum ingressurus eos prosequatur.

67. Qui acolythus feret ampullas aquae et vini, antequam ascendat ad Altare, genuflexionem simplicem efficiet, eamdemque iterabit quum de Altari descendens debebit eas ad abacum referre.

68. Ad Trisagium et Elevationem nullus sonus campanulae fiet.

69. De reliquo observabitur quod pro Missa solemni praescriptum est, praeter reverentias, quae omittentur.

70. Descendentes ab Altari, si expositum manebit adhuc SS. Sacramentum, genuflexione duplici utentur.

§ 8.

In Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis.

71. Haec officia sine acolythorum ministerio celebrantur.

§. 9.

In Missa solemni de requie.

72. Inducnt Ministros, ut in aliis Missis solemnibus: sument candelabra accensis candelis (*a*) et procedent ad Altare ordine solito, quo quum venerint, genuflexionem una cum Ministris efficient, deponent candelabra super abacum et ad confessionem geniculabunt.

73. Ad orationem, quae cantabitur, genibus flexis manebunt, quemadmodum solet Clerus in choro.

74. Si candelarum distributio fiet, atque ad hoc officium delegati sint acolythi, dirimentur, et candelas a latere uterque suo distribuet a digniori initium sumendo. Inde ad abacum remeabunt, genuflexionem exsequentes et reverentias superius notatas. Quum candelae erint accendendae, parvam uterque candelam accipient, eaque accensa, peragent quod in distributione praescripsimus, et chorum petentes, candelas quas distribuerint, accendent, advertentes ut id exsequantur priusquam sequentiae cantandae factus sit finis, ut parati sint quum Evangelium canetur.

75. Dum cantabitur Evangelium stabunt a lateribus Subdiaconi, manibus iunctis sine candelabris.

76. Post oblatorum thurificationem et Altaris, primus acolythus tradet manutergium Diacono, alter autem ampullam aquae cum pelvicula ministrabit Subdiacono, qui Ministri ablutionem porrigent Celebranti. Recipient a Ministris instrumenta lotionis, quae super abacum reponent.

(*a*) Etsi in quibusdam Ecclesiis mos sit apparandi in abaco candelabra pro acolythis, sequuti tamen sumus Missalis rubricas, ubi illa dispositio non extat, atque usum Ecclesiarum Urbis, quae officia regulariter exsequuntur.

77. Interim candelas in choro, si hoc officio fungi debeant, accendent, ut superius descriptum est.

78. Sustinebunt funalia a Trisagio usque ad sumptionem Calicis peractam. Advertent etiam ut Cleri candelas pro absolutione accendant, idque peragent sub finem Missae.

79. De eorumdem in absolutione officio sequentibus huius capitis paragraphis agendum erit.

§. 10.

In Missis cantatis de requie duobus assistentibus clericis.

80. Inspiciatur in hanc rem quod num. 63. huius capitis declaratum est.

§. 11.

In Festo Purificationis B. Mariae Virginis.

81. Acolythi induent sacros Ministros, ut in Missis solemnibus.

82. Sument candelabra candelis accensis et procedent ad Altare.

83. Genuflexione cum Ministris ante Altare peracta, pergent ad abacum ad candelabra deponenda, ibique stabunt toto benedictionis candelarum tempore. Si Clerus in choro aderit, exsequentur quod dictum est pro Missa solemni.

84. Quum Celebrans candelam benedictam acceperit a digniore Cleri, acolythi, nisi qui alii clerici ad hoc officium delegati fuerint, sument candelas choro distribuendas atque Sacristae tradent: quod ipsum exsequentur in candelis populo distribuendis.

85. Candelam benedictam genuflexi a Celebrante suo tempore accipient, priusque candelam, deinde manum Celebrantis osculabuntur. Deponent super abacum candelam acceptam, siquidem eam in functione non accendent.

86. Sub distributionis finem in promptu habebunt pelvim cum urceo et manutergio, ut ablutionem Celebranti, peracta distributione, ministrent.

87. Candelabra, quum erit tempus, sument et sese addent Subdiacono Crucem in processione gestanti. Hanc moderabitur Caeremoniarius intus vel etiam foris Ecclesiam. Acolythi ab Altari discedentes genuflexionem efficient, quam iterabunt in processione redeuntes, nec non si ante Altare SS. Sacramenti sit transeundum.

88. Reversi ad Altare, candelabra super abacum deponent, tum Ministros adiuvabunt in dimittendis paramentis violaceis et aliis albi coloris induendis.

89. In Missa solemni nihil est immutandum, ac si acolythi deberent in choro accendere Cleri candelas, facient ante Evangelium et Praefationem canendam.

90. Si festum hoc in dominicam inciderit secundae classis, canetur Missa de Dominica, atque hoc casu sacri Ministri deponent planetas plicatas violaceas atque induent sibi dalmaticam et tunicam coloris itidem violacei cum manipulo eiusdem coloris, neque accendentur a Clero in Missa candelae.

§. 12.

In Feria IV. Cinerum.

91. Acolythi in Sacrario Diaconum et Subdiaconnm in induendis sacris vestimentis adiuvabunt.

92. Tum candelabra accipient et procedent ad Altare, quo quum venerint genuflexionem una cum Ministris ad Crucem efficient, animadvertentes quod in functione anteacta notavimus, si Clerus in choro adesset; candelabra super abacum ibunt depositum et prope ipsum manebunt toto benedictionis cinerum tempore.

93. Genuflexi cinerem a Celebrante suo tempore accipient.

94. Sub distributionis finem alter eorum in promptu habet urceum cum pelvi, alter manutergium cum medulla panis pro ablutione manuum Celebrantis, cui ipsi ministrabunt.

95. Post benedictionem cinerum et distributionem, quum Celebrans deponet pluviale et induet planetam cum manipulo, acolythi sacros Ministros manipulis exornabunt.

96 In missa solemni feriali observabitur quod superius notatum est.

§. 13.

In Dominica Palmarum.

97. Acolythi vestient Ministros indumentis sacris, ut in aliis Missis solemnibus.

98. Sument candelabra, pergent ad Altare, et facta ad Crucem cum sacris Ministris genuflexione et ad chorum reverentia, si Clerus aderit, secedent ad abacum, ubi candelabra deponent.

99. Ibi consistent ante abacum propter aspersionem aquae benedictae.

100. Aspersione peracta, sumant de abaco manipulos Ministrorum, eorumque aptent brachio sinistro.

101. Ante abacum manebunt dum canetur ℣. *Hosanna Filio David* etc. et ad orationem, sub cuius exitum acolythus alter accedet ad Subdiaconum eumque exuet planeta plicata. Acolythus prior tradet Epistolarium Subdiacono, nisi a Caeremoniario id fiat. Post cantatam lectionem Subdiaconus osculabitur manum Celebrantis, deinde ab altero acolythorum induetur planeta plicata.

102. Hoc facto, Diaconus descendet prope abacum, planetam plicatam, adiuvantibus acolythis, deponet atque induetur stola latiore. Absente Caeremoniario, acolythus primus Evangeliorum librum illi tradet.

103. Evangelio cantato, Diaconus deponet ad abacum stolam latiorem et resumet planetam plicatam: hoc autem tempore advertant acolythi ut sacros Ministros manipulis exuant.

104. Ad Evangelium quod canetur afferent candelabra eodem ritu quo superius in Missa solemni.

105. Ad orationem quae a Celebrante canetur pro palmarum benedictione stabunt ante abacum.

106. Dum Celebrans a digniore Cleri palmam accipiet, acolythi, nisi adsint alii clerici ad officium hoc delegati, sument

palmas, accedent ad Altare et tradent Sacristae, qui Diacono ministrabit.

107. Accipient suo tempore palmam genuflexi osculantes palmam et manum Celebrantis, palmasque quas acceperint, super abacum deponent.

108. Ipsorum alter advertet etiam ut palmam alliget summitati Crucis processionalis.

109. Praesto erunt cum urceo, pelvi et manutergio ad ablutionem manuum Celebrantis, postquam is adimpleverit distributionem.

110. Interea dum Celebrans incensum pro processione in thuribulum immittet, sument candelabra seque addent Subdiacono Crucem gestanti ac tum in discessu tum in reditu ad Altare et si ante Altare SS. Sacramenti transibunt, genuflexionem efficient.

111. Processionem Caeremoniarius moderabitur extra Ecclesiam. Redeuntes ad ipsam in limine portae subsistent facie versa ad portam, quae erit occlusa.

112. In reditu ad Altare deponent candelabra super abacum, deinde meminerint induere Ministris manipulos propter Missam.

113. In Missa solemni eadem quae superius documenta sunt; acolythi dum canetur *Passio* stabunt iuxta abacum, palmam, ut Clerus universus, manu sustinentes.

114. Ubi canendi *Passio* factus sit finis, deponent palmas in abaco, Diaconum adiuvabunt in deponenda planeta plicata et sumenda stola latiore. Ad postremam *Passio* partem, quam canet Diaconus, assistent acolythi, veluti ad Evangelium, sed iunctis manibus, siquidem candelabra non gestabunt.

§. 14.

In Matutinis tenebrarum.

115. In huius tridui Matutino acolythus delegatus officio fungetur extinguendi quum tempus erit candelabri triangularis et Altaris candelas. Trianguli candelae extinguuntur singulae in fine cuiusque psalmi initium sumendo ab illa quae sita est in

extremitate versus cornu Evangelii, tum in fine alterius psalmi extinguetur altera in extremitate trianguli versus Epistolae latus, et reliquae eodem deinceps ordine.

116. Ad Canticum *Benedictus* Altaris extinguet candelas in fine uniuscuiusque versus ordine eodem, incipiens ad finem versiculi *Ut sine timore* etc.

117. Dum antiphona post *Benedictus* canendo repetetur, candelam adhuc accensam in summitate candelabri, accipiet et ad Altare delatam sustinebit rectam super latus Epistolae.

118. Antiphona cantata, abdet retro Altare vel in laterna apposita, ac foris emittet quum post orationem *Respice quaesumus Domine* etc. paullum fragoris fiet.

§. 15.

Feria V. in Coena Domini.

119. In Missa solemni standum est ritibus pro aliis Missis solemnibus praescriptis. Si ad hymnum *Gloria in excelsis* consuetudo sit pulsandi campanulas, hoc fiet paulisper, idest donec eundum erit ad scamnum, bireta praebendi causa Ministris.

120. Consistent ante Altare cum funalibus accensis usque dum peracta sit Communio, nec reverentiam ad Clerum facient, quoniam in Altari expositum erit SS. Sacramentum.

121. Peracto Sacro, Ministros manipulis exuent, tum candelabra sument et sese addent Subdiacono Crucem gestanti.

122. Antequam excedant de presbyterio propter processionem, genuflexione duplici adorabunt SS. Sacramentum et procedent ad sacellum, in quo exponendum erit SS. Sacramentum. Si euntibus ad sacellum praedictum transeundum esset ante Altare, in cuius tabernaculo asservaretur Sacra Eucharistia, nequaquam genuflectent.

123. Quum venerint ad sacellum, quod innuimus, nulla facta genuflexione, una cum Subdiacono subsistent a latere quod iis monstrabitur, semper stantes ac tergo ad eum parietem verso, prope quem erunt.

124. Postquam clausa erit custodia, in qua palam propositum manebit SS. Sacramentum, redibunt cum Subdiacono in medium sacellum prope ingressum, genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum iterabunt, et procedent ad Sacrarium, ubi reverentia cum Celebrante et Ministris ad Crucem vel ad imaginem principalem effecta, candelabra deponent, extinguent candelas et adiuvabunt Diaconum in demittenda dalmatica et stola alba atque in sumenda stola diaconali violacea, Subdiaconum autem in tunicella deponenda.

125. Dum Vesperae in choro recitabuntur, si opus fuerit, revertent ad aram maximam ut de abaco amoveant res, quae ad Sacrum peragendum necesse fuerunt, et tobaleam tantum relinquant.

126. Quum Vesperae fuerint ex toto recitatae, acolythi facta reverentia ad Crucem vel ad imaginem Sacrarii, manibus iunctis sacros Ministros ad Altare praecedent, et ad ingressum presbyterii dirimentur et ad latera Ministrorum eorumdem consistent: reverentiam ad Clerum qui in choro aderit, efficient et procedent ante Altare genuflexionem ad Crucem cum Ministris exsequentes.

127. Dum Celebrans cum Ministris ad Altare ascendet, attendant quo tempore Celebrans ipse elevabit tobaleas ut pallium Altaris ac tapete removeant et tradant clericis Sacrarii, qui in Sacrarium ipsum referent; pari modo exuent abacum tobalea.

128. Eadem methodo utentur ad reliqua altaria in quibus nisi erit pallium et tapetum, Celebrantem et Ministros adiuvabunt in Altarium denudatione.

129. Transeuntes ante Altare in quo sit SS. Sacramentum expositum genuflexionem duplicem cum Celebrante et Ministris exsequentur.

130. Post altarium denudationem redibunt ad Aram maximam reverentiis supra expositis, et absoluta recitatione psalmi antiphonaeque repetitione, facta ad Altare genuflexione revertentur in Sacrarium, ubi venerati Crucem vel imaginem praecipuam, sacros Ministros exuent paramentis.

131. Ad *Mandatum* quod attinet, in loco Ecclesiae conti-

guo perficiendum, acolythi candelas in suis candelabris accendent nec non alias Altaris erecti in aula, in qua Mandatum peragetur, nisi eas accendendi munus aliis detur.

132. In Sacrario vel cubiculo in quo Celebrans se parabit cum Ministris, adiuvabunt Ministros in induendis paramentis albis, et manipulum etiam eorum sinistro brachio aptabunt.

133. Candelabris deinde sumptis ac solita reverentia praemissa pergent ad aulam et ante Altare se disiungent genuflexionem ante Crucem cum Ministris facturi.

134. Hoc facto, sustinentes adhuc candelabra, coibunt iterum ante Altare propter Evangelium, quod solito ritu a Diacono cantabitur.

135. Fine facto canendi Evangelium candelabra super abacum deponent, attendentes ut manipulos detrahant Ministris, quum illuc cum Celebrante venerint.

136. Si nulli clerici ad hoc sint designati, supplere poterunt in afferendo aquam calidam et manutergia ad pedes pauperum abstergendos.

137. Peracto Mandato, ministrabunt ablutionem manuum Celebranti, alter sustinens urceum cum bacino, alter pelviculam cum medulla panis et manutergium.

138. Post preces orationemque candelabra resument, venient ante Altare cum Celebrante et Ministris, quibuscum genuflexionem ad Crucem efficient, et ad Sacrarium vel cubiculum, quod huic rei gerendae assignatum fuerit, revertentur. Ibi post usitatam reverentiam deponent candelabra et sacris indumentis exuent Ministros.

§. 16.

Feria VI. in Parasceve.

139. Acolythi primum induent Ministros paramentis sacris, deinde facta inclinatione ad Crucem vel imaginem principem Sacrarii procedent ad Altare manibus iunctis, candelabra enim extinctis candelis locatae erunt super abaco. Notandum vero quod hac die omittuntur ad Clerum in choro reverentiae.

140. Ad Altare quum venerint genuflexionem facient ad Crucem, geniculabunt et a lateribus Ministrorum manebunt.

141. Quum prostrati erint Celebrans et Ministri, consurgent; prior de abaco sumet Altaris tobaleam et simul cum altero ascendet a latere ad Altare, super cuius mensam tobaleam explicabunt: deinde descendent et geniculabunt iterum a lateribus Ministrorum.

142. Assurgente cum Ministris Celebrante, amovebunt pulvinos Ministris ad hanc rem apparatos, deponent seorsim et ante abacum sistent.

143. Eorum alter librum tradet cantori primae lectionis, nisi id exsequetur Caeremoniarius.

144. Genu ad Altare flectent ad versiculum *Flectamus genua*, quem canet Diaconus ante orationem primam. Sub orationis finem secundus Subdiacono detrahet planetam plicatam, quam ponet super abacum, et primus Epistolarium eidem Ministro in manus tradet, nisi id fiat a Caeremoniario, ut superius innuimus.

145. Post lectionem a Subdiacono cantatam recipient librum iterumque imponent Subdiacono planetam plicatam.

146. Dum canetur *Passio* manebunt prope abacum, quo absoluto, planetam plicatam Diacono detrahent et stolam latiorem imponent, alter autem ex iis Diacono tradet Evangelii textum.

147. Assistent manibus iunctis ad postremam partem, quae a Diacono cantabitur ritu pro Evangelio iam praescripto.

148. Ad orationes genu flectent versus Altare quum Diaconus canet *Flectamus genua* et consurgent Subdiacono canente *Levate*.

149. Quam oratio *pro haereticis* canetur, sument tapete apparatum, in quo Crux deponetur idque extendent secundum presbyterium, extremitatem tapetis locantes in medio gradu infimo Altaris: tum super eumdem gradum ponent pulvillum violaceum cum velo albo.

150. Post orationes acolythus alter detrahet Subdiacono planetam plicatam et super abacum deponet: primus autem sumet Missale de Altari, idque apertum ante Celebrantem sustine-

bit, quum canet *Ecce lignum Crucis*, attendatque ut illum claudet, et genua submittat dum canentur verba *Venite adoremus*.

151. Quum Celebrans Crucem super pulvinum posuerit, consurgent et primus eorum reponet Missale super cussinum seu legile in Altari, vel in abaco.

152. Manipulos deinde Ministris propter adorationem detrahent, quumque eam peregerint rursus manipulos iis imponent, Subdiacono autem etiam planetam plicatam.

153. Post Crucis adorationem quum Celebrans et Ministri in scamno consederint, acolythus primus recipiet Missale et apertum sustinebit ante Celebrantem, qui leget improperia cum Ministris, postea Missale reponet super Altare in legili seu cussino.

154. Acolythus alter sub finem adorationis accendet Altaris et binas abaci candelas.

155. Crucem et ipsi adoratum ibunt atque attendent ut detegant Crucem processionalem, postquam discooperta erit Crux Altaris.

156. Quum Diaconus Crucem super Altare reposuerit, peracta adoratione, amovebunt cussinum et tapete quibus opus fuit ad adorationem, et seorsim illa reponent.

157. Sument ex abaco candelabra accensis candelis, se addent Subdiacono Crucem processionalem gestanti, et in medium quum venerint ante Altare, ad eius Crucem flectent genu.

158. Procedent ad Sacellum, in quo erit SS. Sacramentum expositum usque a praecedenti die; ibi genuflexionem duplicem exsequuti, secedent cum Subdiacono prope ingressum quo loco ipsis monstrabitur, consistentes humeris versis ad parietem, iuxta quem erunt.

159. Quum Celebrans SS. Sacramentum manibus sumpserit, redibunt cum Subdiacono in medium prope ingressum Sacelli, genuflexionem efficient duplicem et cum processione ad Altare maximum revertentur.

160. Illuc quum ventum erit, nullam ad Crucem facient genuflexionem, quoniam in processione comitantur SS. Sacramentum, sed recedentes a Subdiacono, repositis super abacum candelabris, ibi geniculabunt.

161. Postquam Celebrans thurificaverit SS. Sacramentum, et cum Ministris ad Altare ascendet, unus ex acolythis assurgens sumet ampullas vini et aquae cum pelvicula, easque ad Altare afferet, ut in Missis solemnibus, advertens ut genu submittat antequam ad Altare ascendat. Vino et aqua in Calicem infusis, idem acolythus ampullas ab Altari amovebit, descendet de gradibus, genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabit, ampullas referet super abacum et illuc reversus geniculabit.

162. Sub finem thurificationis Altaris, consurgent et manutergium sive sudariolum in promptu habebunt cum ampulla aquae et pelvicula, ut ea tradant Ministris, qui lotionem Celebranti porrigent, videlicet ampullam cum pelvicula Subdiacono et manutergium Diacono. Postquam Celebrans laverit et absterserit manus, recepta ablutionis instrumenta super abacum reponent.

163. Quum Celebrans divinam Hostiam consumpserit, acolythus primus ad Altare afferet ampullas vini et aquae cum pelvicula, alter feret velum nigrum ad tegendum calicem, ut in Missis solemnibus. Detrahent deinde stolam latiorem Diacono atque imponent ei planetam plicatam.

164. Dum Celebrans dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. ibunt simul iunctis manibus ante Altare sine candelabris, et facta genuflexione ad Crucem cum Ministris et Celebrante, redibunt in Sacrarium Ministris praeeuntes.

165. Sacrarium ingressi reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principalem efficient, exuent Ministros paramentis sacris, et nisi aderunt alii clerici, revertentur ad Altare, unde tobaleam amovebunt, denudabunt abacum, resque omnes quae ibi erunt, referent in Sacrarium. Candelae autem Altaris post Vesperas recitatas extinguentur.

§. 17.

In Sabbato Sancto.

166. Acolythi adiuvabunt Ministros in Sacrario ad induenda sacra paramenta.

167. Reverso in Sacrarium Clero post recitatas Horas minores, primus sumet vasculum aquae benedictae cum aspergillo, alter autem bacinum in quo erunt grana quinque Cereo infigenda.

168. Facta reverentia ad Crucem vel ad praecipuam imaginem Sacrarii, praecedent Crucem processionalem quam Subdiaconus sustinebit, videlicet acolythus primus, ferens aquam benedictam, ibit medius inter alterum acolythum deferentem grana thuris ad suam sinistram, et thuriferarium cum thuribulo et navicula dextrorsum.

169. Ad Ecclesiae portam quum venerint, secundus acolythus subsistet iuxta dexteram Celebrantis vel Diaconi, primus autem deponet vasculum cum aspergillo super abacum et sumet Missale, quod apertum sustinebit Celebranti propter thuris ignisque benedictionem.

170. Secundus acolythus attendet ut se sistat ante Celebrantem quum praedicta grana thuris benedicet.

171. Hac peracta benedictione, acolythus primus claudet Missale et super abacum reponet, resumet vasculum cum aspersorio et consistet apud Diaconum, aspersorium ei ministraturus.

172. Asperso et thurificato a Celebrante igne et thure, primus acolythus rursus ponet vasculum aquae benedictae cum aspergillo super abacum et adiuvabit Diaconum ad deponendam planetam plicatam et stolam violaceam, atque ad sumendam stolam albam cum dalmatica et manipulo simili, deinde manipulum violaceum imponet Subdiacono.

173. Idem acolythus quum induerit Diaconum, ut supra, festucam sulphuratam ex igne benedicto incendet, qua gossypium ceratum vel parvam candelam illuminabit, quam si opus fuerit, in laterna clausam gestabit.

174. In actionibus de *Lumen Christi* secundus acolythus ferens grana cum thuriferario dextrorsum praeibit Cruci quam feret Subdiaconus, et acolythus primus accenso lumine incedet ad laevam Diaconi, qui arundinem gestabit. Hic tricereum seu tres candelas in arundine accendet, quum a Diacono ipsi monstrabitur, tum progressus ante Altare deponet super abacum

parvam candelam, quam extinguet, cum laterna, et redibit iuxta Diaconum, a quo arundinem recipiet. Advertant acolythi ut genuflectant, quum canetur *Lumen Christi.*

175. Ad cantum Praeconii, primus acolythus cum arundine se sistet ad laevam Diaconi a latere legilis, et ad dexteram primi acolythi se locabit alter, sustinens adhuc grana thuris.

176. Secundus acolythus suo tempore porriget Diacono grana Cereo infigenda, et post hoc perget ad abacum ad deponendum bacinum, capiet gossypium ceratum, quo accendet lampades, quum ei monstrabitur, et redibit ad locum suum prope legile haud procul a primo acolytho.

177. Acolythus primus arundinem tradet Diacono, dum ipsa Cereum erit accensurus, cereoque accenso deferet arundinem iuxta Altare, locabit eam in basi ibi praeparata et gradum referet ad legile.

178. Alter acolythus ex arundine accendet parvam candelam vel gossypium ceratum, et admonitus a Diacono vel Caeremoniario omnes Ecclesiae lampades accendet, initium sumendo ab illis quae in Altari maximo erunt.

179. Cantato Praeconio, sacros Ministros comitabuntur ad scamnum, ac transeuntes ante Altare, ad Crucem cum ipsis genu flectent. Ad scamnum ubi venerint, adiuvabunt Diaconum in deponendis sacris paramentis et induendis violaceis. Attendent etiam ut paramenta albi coloris, quibus usus erit Diaconus, in Sacrarium ferant, nisi alius quisquam erit qui hoc praestet officium.

180. Quo tempore canentur prophetiae, stabunt ante abacum et genu cum Clero flectent ad versiculum *Flectamus genua* ante orationes.

181. Si fons baptismalis in Ecclesia erit, sub finem duodecimae prophetiae quae canetur, unus ex acolythis candelas accendet in candelabris ipsorum iam in abaco apparatis.

182. Prophetiarum cantu absoluto, reversoque ad scamnum cum Ministris Celebrante, manipulum detrahent eisdem Ministris, tum sument candelabra accensis candelis, sese adiungent clerico gestanti Crucem processionalem, procedent ante Altare, flectent genu atque incedentes ad latera eiusdem clerici, progredientur ad fontem baptismalem.

183. Illic subsistent quo loco iis monstrabitur, et functionis tempore candelabra sustinebunt.

184. Post fontis benedictionem eodem ordine ad Altare gradum referent, quo quum venerint, genu flectent, et candelabra super abacum deponent, ibique iuxta scamnum Celebrantis parati erunt ad adiuvandos sacros Ministros in deponendis planetis violaceis.

185. Quod si Ecclesia fonte baptismali carebit, non accendentur in abaco candelae sub finem duodecimae cantatae prophethiae, et fine facto canendi prophetias ac respectivas orationes, acolythi apud scamnum adiuvabunt Ministros in exuendis planetis plicatis et manipulis.

186. Dum canentur Litaniae geniculabunt prope abacum, quumque erint consurrecturi de prostratione Celebrans et Ministri, consurgent et geniculatum ibunt iuxta eosdem Ministros ut iis adiumento sint ad consurgendum de prostratione, si opus fuerit illis.

187. Hinc iunctis manibus praeibunt Ministris et Celebranti, qui pergent ad Sacrarium, quo quum pervenerint adiumento erunt Ministris in deponendis paramentis violaceis et sumendis albi coloris.

188. Sub exitum autem Litaniarum praeeuntes sacris Ministris ad Altare iunctis manibus revertentur.

189. In Missa solemni observabunt praescriptum ritum eo tantum discrimine, quod ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* campanulas, si mos erit in Ecclesia, praeparatas aliquandiu pulsabunt, quodque ad Evangelii cantum non afferent candelabra, sed manibus iunctis assistent.

§. 18.

In processionibus.

190. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum, postquam Celebrans et Ministri sacris paramentis erunt induti sument candelabra accensis candelis et reverentia ad Crucem vel imaginem praecipuam effecta, procedent ad Altare,

et ante ipsum manebunt, ut una cum Celebrante et Ministris genu flectant, ut solent in Missis solemnibus.

191. Genuflexione cum Celebrante et Ministris ad Altare effecta, ibunt ad abacum ut candelabra deponant, et ante ipsum consistent.

192. Ubi initium fiet canendi Litanias, geniculabunt eodem loco et post versiculum *Sancta Maria* consurgent, candelabra resument, clerico Crucem gestanti se adiungent, et genu ad Altare flexo, se locabunt in ordinem processionis ante Clerum saecularem.

193. Si qua in Ecclesia processio subsistet in itinere, ingressi quum erunt, genu ad Altare flectent, et se sistent prope latus Evangelii, vel alio loco, qui eis monstrabitur, simul cum clerico crucem gestante, et absoluta recitatione vel cantu orationis de Sancto Patrono, genuflexionem ad Altare iterantes, rursus redibunt in ordinem processionis.

194. Quum ventum erit ad Ecclesiam, in qua finis processionis fiet, genu flexo ante Altare praecipuum, ibunt ad abacum ubi candelabra deponent, et stantes expectabunt Celebrantis adventum.

195. Geniculabunt ad cantum precum et orationum, post quas resumptis candelabris, cum Celebrante et Ministris in Sacrarium revertentur.

§. 19.

In Processione Corporis Christi et in ceteris cum SS. Sacramento.

196. Sub finem Sacri praesto erunt apud abacum Celebrantis, ut manipulum detrahant Ministris, quem super ipso scamno vel in abaco reponent.

197. Sument candelabra, se adiungent clerico gerenti Crucem et subsistent ad ingressum presbyterii facie ad Altare conversa.

198. Ad nutum Caeremoniarii genuflexionem duplicem ad Sacramentum efficient, seque in ordinem processionis disponent, praecedentes Clerum saecularem.

199. Si in processione solemni de Corpore Christi ad Ecclesiam aliquam vel ad Altare quoddam in itinere divertiretur, una cum clerico Crucem ferente, nulla ad Altare genuflexione, subsistent a latere Evangelii vel alio loco, qui eis monstrabitur, et peracta statione, genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum ante Altare efficient, iterumque se in processionis ordinem disponent.

200. In reditu ad Ecclesiam, quum ante Altare ventum erit, sine ulla genuflexione redibunt ad abacum, et candelabra deponent, et adveniente Celebrante SS. Sacramentum ferente, ante abacum ipsum geniculabunt.

201. Benedictione cum SS. Sacramento impertita, consurgent, candelabra sument et redibunt ante Altare; quumque repositum in tabernaculo erit SS. Sacramentum, facta genuflexione, in Sacrarium referent gradum.

§. 20.

In exequiis.

202. Missa solemni absoluta, postquam manipulum Ministris detraxerint, sument candelabra seque addent Subdiacono, qui Crucem gestabit, et binis clericis, altero cum vasculo aquae benedictae, altero cum thuribulo, et procedent versus ingressum presbyterii.

203. Genuflexionem ibi efficient ad Altare, et ad sinistram suam se convertentes accedent ad feretrum vel ad tumulum. Si aderit cadaver, se sistent ad caput illius, ibique absolutionis tempore manebunt. Si Sacerdotis sit cadaver, transeuntes prius per suam sinistram, nulla adiecta genuflexione, ad caput cadaveris se sistent. Si absolutio ad tumulum peragetur, manebunt semper ad pedes tumuli ipsius inter eumdem et portam Ecclesiae, quamvis pro Sacerdote vel pro Episcopo exequiae fierent.

204. In exequiis quae super cadaver celebrabuntur, si ad coemeterium erit illud efferendum, post orationem, quam canet Celebrans post peractam aspersionem et thurificationem, pro-

cedent ad coemeterium, ibique ad caput cadaveris subsistent, ut in Ecclesia factum erit.

205. Quum cantores cecinerint *Requiescat in pace*, redibunt ad Sacrarium cum Subdiacono, viam illam ineuntes, quae ad Sacrarium ipsum brevissima habeatur.

DE OFFICIO PLUVIALISTARUM.

CAPUT IX.

§. 1.

In Vesperis solemnibus. (*)

1. In Vesperis solemniter celebrandis pluvialistae neque minus quam duo, neque plus quam sex intererunt. Maior vel minor solemnitas festi occurrentis determinabit numerum eorum: et hac in re stabitur regulae traditae a Caeremoniali Episcoporum cap. 3. lib II. ad §§. 16. et 17.

2. Itaque clerici, vel beneficiarii, vel mansionarii, ad quos spectabit in Vesperis pluviale induere, aderunt in Sacrario ibique induentur super vestem talarem superpelliceo, cui superimponent pluviale; adiuvantibus acolythis vel aliis clericis, et biretum in manu sument. Ordinem sibi convenientem inter se servabunt, desumentes vel ab antiquitate ordinationis, si clerici simplices erunt, vel a possessione beneficii, si mansionarii vel beneficiarii huius Ecclesiae, ita ut qui primas obtinet sit ad dexteram Celebrantis alter ad sinistram, tertius dextrorsum primi, quartus sinistrorsum secundi, quintus ad tertii dexteram ac sextus ad quarti sinistram, quem ordinem tenebunt in incedendo, in sedendo et stando iuxta Celebrantem.

(*) Documenta haec excerpsimus in totum e Caeremoniali lib. I. c. 3. quod inscribitur « Quo ritu in Ecclesiis Cathedralibus, absente Episcopo, vel in Collegiatis, Vesperae celebrandae sint. »

3. Sese igitur Celebranti, qui medius erit inter eos, adiungent, ita ut si duo sint pluvialistae, prior fuerit dextrorsum, alter sinistrorsum Celebrantis, si quatuor, bini ordine supra indicato, stabunt dextrorsum, bini sinistrorsum Celebrantis eiusdem, sin fuerit sex numero, terni ad dexteram, terni ad sinistram eius erunt, respectu habito ad antiquitatis ordinem.

4. Quum coiverint cum Celebrante, reverebuntur Crucem vel imaginem principem Sacracrii, et procedent ad Altare post universum Clerum, licet adessent Praesules, vel Canonici in ipsa Ecclesia; hic enim locus, qui dignissimus est, spectat ad pluvialistas et propter indumenta sacra quibus distinguuntur, et quia unum cum Celebrante corpus efficiunt.

5. Capite incedent bireto cooperto et manibus iunctis ac bini, idest sextus ad sinistram quinti, quartus ad sinistram tertii, secundus ad sinistram, primus ad dexteram Celebrantis.

6. Ad fores Sacrarii aquam benedictam a Caeremoniario accipient, quintus eam porriget sexto; tertius quarto, et primus Celebranti; secundus autem accipiet a Caeremoniario ipso priusquam det primo. Caput detegent antequam aquam benedictam accipiant, transferentque biretum ad manum sinistram, se signabunt, deinde caput iterum tegent.

7. Ad ingressum Presbyterii progressi, dirimentur ordinatim, caput detegent, et rectam lineam efformantes, in cuius centro erit Celebrans, procedent ante Altare. Celebrans autem ad ingressum Presbyterii biretum suum tradet primo pluvialistae, quod accipiet cum usitatis osculationibus, et transmittet Caeremoniario.

8. Crucem profunda reverentia salutabunt, quod idem faciet Celebrans, geniculabunt super gradum infimum et recitabunt orationem *Aperi, Domine* etc. Pluvialistae, qui a lateribus erunt Celebrantis, elevabunt fimbrias pluvialis, quo momento genua submittet (*a*).

9. Post orationem ad nutum Caeremoniarii consurgent cum Celebrante simulque cum eo Crucem Altaris profunda reve-

(*a*) Caeremoniale pluvialistis praescribit reverentiam, non vero genuflexionem ad Altare, quando cum Celebrante coniuncti sunt.

rentia salutabunt, deinde venerabuntur Clerum in choro, primum versus latus Evangelii, deinde Epistolae et Celebrantem ad sedem comitabuntur: vel si Celebrans in primo chori subsellio sedebit in parte quae spectat ad ebdomadarium, reverentiam facient prius ad partem oppositam sedi Celebrantis, deinde ad alteram, in qua Celebranti ipsi sedendum erit.

10. Si Celebrans sedebit in primo subsellio, pluvialistae recta linea se locabunt ante eum, si parieti Altare adhaerebit. Sin Altare populum respiceret, et consequenter locus Celebrantis esset in primo stallo fere adversum Altare, siquidem primum locum occupat prope sedem Episcopalem, pluvialistae ne tergum ad Altare verterent, dividentur se locantes in plano chori ante stallum primum ita, ut ex uno latere habeant Celebrantem, ex altero Altare. Quod si Celebrans non in primo stallo, ut diximus, sedebit, sed in scamno prope latus Epistolae, ubi sedere solet in Missis solemnibus, primus et alter pluvialista se locabunt a lateribus eius, reliqui, si aderunt, se quoque locabunt ad latera ipsius ex utraque legilis parte facie alter ad alterum versa.

11. Si Celebrans sedebit in scamno, quum venerint illuc, primus pluvialista ministrabit ei biretum, ab eoque recipiet quum assurget, et post secrete recitatum *Pater noster* et *Ave Maria,* sublevabit ei fimbriam dexteram pluvialis quum intonabitur *Deus in adiutorium* etc.

12. Post cantatum ℣. *Gloria Patri* etc. primus pluvialista una cum Caeremoniario genu flectet in medio Altari, tum procedet ante Celebrantem ac submissa voce praecinet ei primam antiphonam.

13. Quum Celebrans praedictam antiphonam intonuerit, pluvialistae eum reverentur et pergent in medium presbyterium vel etiam chorum ante Altare, ordinem superius indicatum semper servantes, genu ad Crucem simul flectent, se invicem salutabunt et locum suum petent, videlicet ad scabella panno viridi contecta sine postergali, in presbyterio locata ante Altare ipsum. Notandum hoc loco est, quod pluvialistae quum abibunt a Celebrante, quumque ad illum revertentur, debebunt eum venerari.

14. Quum venerint illuc, subsistent stantes ad Altare conversi; postquam cantores primum psalmum intonuerint, sedebunt in praedictis scabellis et caput tegent bireto. In considendo servabunt ordinem demonstratum, videlicet primus sedebit propius Crucem aut medium Altare, tertius ad dexteram primi et quintus ad dexteram tertii. Secundus autem sedebit in altero scabello, et quartum sinistrorsum habebit, sextus denique ad quarti sinistram assidebit.

15. Si sex numero aut quatuor erunt, pluvialista ultimus, videlicet vel sextus vel quartus, quatuor alias antiphonas praecinet ad digniorem de choro, secus hoc officio fungentur cantores superpelliceo induti, qui psalmos intonabunt.

16. Si sextus vel quintus pluvialista, ut dictum est, praecinet antiphonas, reliqui non consurgent quum hic surrexerit, sed caput bireto nudabunt quum surget, quumque gradum referet ad locum suum.

17. Si antiphonae a pluvialista praecinentur, ut innuimus, hic caput detegens, assurget, procedet ante Altare, flectet genu, inde perget ante digniorem, praecinet illi antiphonam, quam quum intonuerit, iterabit salutationem, redibit ante Altare, genu iterum submittet, denique ad locum suum revertens sedebit. (*a*)

18. Ordo quem servabit in praecinendis antiphonis, erit huiusmodi. Secundam praecinet ad digniorem chori e regione Celebrantis: tertiam ad alterum qui post Celebrantem sedebit ex eadem parte; quartam ad illum qui sedebit in secundo subsellio contra Celebrantem, quintam denique ad sedentem secundo post Celebrantem subsellio. Si Celebrans in scamno sedebit a cornu Epistolae, ut superius notavimus, secundam antiphonam intonabit qui dignior de choro est, quique sedebit ex parte ebdomadarii, tertiam primus, qui primo subsellio sedebit ex parte adversa, quartam secundus, qui a latere erit illius qui intonuit secundam, quintam denique ille qui aderit prope eum qui tertiam intonuerit.

(*a*) Si alter ex pluvialistis praecinet antiphonas, ut diximus, socius eius nequaquam debet se movere loco, nec se addere socio quum praecinet. Hoc modo praescribitur a Caeremoniali.

19. Animadvertant pluvialistae, ut detegant inclinentque caput ad ℣. *Gloria Patri* etc. et ad verba *Sit nomen Domini benedictum* in psalmo *Laudate pueri*, si cantabitur.

20. Post quinque cantatos psalmos sub finem repetitionis quintae antiphonae, quam exequentur cantores, vel sonantibus organis, consurgent simul, procedent ante Altare et genuflexionem efficient. Advertent autem ut genu flectant etiam cum acolythis.

21. Deinde progressi ante Celebrantem, reverentia eum prosequentur, et se sistent ante ipsum eodem ordine quo in Vesperarum initio, secundum positionem scamni et Altaris.

22. Quum Celebrans capitulum cecinerit, primus pluvialista ei praecinet hymnum, quem quum intonuerit, iterabunt reverentiam, ibunt ad Altare, genuflectent, dirimentur, et gradum referent ad scabellum suum, ubi consistent pedibus dum canetur hymnus. Advertent ut in hoc genuflexionis actu et ipsis acolythis sese adiungant, ut superius monuimus.

23. Sub finem hymni, idest ad ultimam strophem, in qua SS. Trinitas invocatur, caput inclinabunt.

24. Si quatuor vel sex erunt pluvialistae, postremi duo sub hymni exitum vadent ante Altare debitis utentes genuflexionibus, et versum cantabunt post hymnum. Si duo tantum fuerint, canetur versus a cantoribus superpelliceo indutis, qui psalmos intonuerint.

25. Pluvialista primus post cantatum versum procedet ante Celebrantem eique praecinet antiphonam cantici *Magnificat*, quam ubi intonuerit, revertetur ad locum suum.

26. Quum cantorum chorus cantabit antiphonam ante *Magnificat*, pluvialistae sedebunt in suo scamno capite tecto.

27. Ad intonationem *Magnificat*, quae fiet a cantoribus superpelliceo indutis, pluvialistae, capite detecto, consurgent. Duo primi relinquent biretum super scamno, et cum aliis pluvialistis, si aderint, obviam ibunt Celebranti, quem medium inter se accipient, et cum eodem ad Altare procedent.

28. Quum venerint ad pedes Altaris, reverentiam profundam ad Crucem efficient.

29. Celebrans cum duobus primis pluvialistis ad Altare ascendet, reliquis, si aderunt, in plano ante Altare manentibus.

30. Pluvialista primus elevabit fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, quam transmittet secundo pluvialistae, qui ad Celebrantis ipsius dexteram appropinquabit.

31. Deinde primus pluvialista sumet naviculam et incensum Celebranti cum osculationibus ministrabit.

32. Quum Celebrans incensum in thuribulum iniecerit, illud tradet cum osculationibus consuetis Celebranti, cui sustollet fimbriam sinistram pluvialis.

33. Pluvialista primus accipiet thuribulum a thuriferario, tradet cum osculationibus Celebranti, eique elevabit fimbriam dexteram pluvialis prope brachium, ut libere agat in thurificatione Altaris. Primi duo pluvialistae transeuntes ante Crucem Altaris, dum peragetur thurificatio, reverentiam ad Crucem ipsam una cum Celebrante exequentur.

34. Thurificatione peracta, primus pluvialista recipiet thuribulum a Celebrante et thuriferario tradet.

35. Tum Celebrans cum duobus pluvialistis de Altari descendet, sese adiunget reliquis duobus vel quatuor, si aderunt, iterabunt reverentiam profundam ad Crucem et ad chorum inclinationem, et unusquisque ad suum locum redibit.

36. Postquam Celebrans ad suum stallum redierit, primus pluvialista ad eum accedet, et sumpto a thuriferario thuribulo incensabit triplici ductu Celebrantem, profunda reverentia ipsum honorans.

37. Thuribulum reddet thuriferario, vel si quatuor erunt pluvialistae, quartus adstabit ipsi; si sex fuerint, adstabit sextus et continuabit chori thurificationem. Ut brevi complectar, exceptis duobus primis, ultimus pluvialista, si aderit, secus thuriferarius chorum adolebit. In thurificatione servabitur ordo pro Diacono praescriptus in Missa solemni cap. V. §. 19. et seqq. huius libri.

38. Dum canetur *Magnificat* stabunt pedibus ad suum scamnum, ubi tempore constituto thurificationem accipient.

39. Ut cantatum erit *Gloria Patri*, sedebunt et caput bireto cooperient.

40. Sub finem repetitionis antiphonae post *Magnificat*, caput detegent, consurgent, procedent ante Altare, genu flectent Cruci etiam cum acolythis, atque ordine superius descripto ante Celebrantem redibunt.

41. Sub finem orationis, si una tantum erit, secus sub finem ultimae, si plusquam duo pluvialistae fuerint, postremi duo pergent ante Altare flectent genu et cantabunt *Benedicamus Domino* cum notis, seu cantu praescripto pro singulis festis.

42. Post versum praedictum, si cantatus fuerit a pluvialistis, hi redibunt ante Celebrantem, ac si post Vesperas Completorium in choro recitabitur, excedent cum eo servantes ordinem superius innutum et reminiscentes ut et Clerum salutent post reverentiam ad Crucem factam.

43. Quod si Clerus de choro excedet, manebunt pariter apud Celebrantem donec recitetur antiphona finalis B. Virginis, post quam eodem ordine quem in accessu descripsimus, ad Sacrarium revertentur.

44. Illic recta linea cum Celebrante reverentiam ad Crucem vel ad imaginem primariam Sacrarii efficient, sese ad invicem salutabunt et pluviale cum superpelliceo deponent.

45. Si mos erit adolendi Altare SS. Sacramenti (quod minime a Caeremoniali Episcoporum praescribitur quo capite agitur de Vesperis celebrandis in Cathedralibus, absente Episcopo, et in Collegiatis) quum erit intonatum *Magnificat*, Celebrans sese addet pluvialistis et ante Altare facient reverentiam profundam ad Crucem et se inclinabunt ad Clerum in choro ordine iam constituto.

46. Deinde praeeuntibus acolythis binis, excedent e choro postquam duo digniores pluvialistae medium inter se Celebrantem acceperint.

47. Exeuntes e presbyterio cooperient caput bireto, et pluvialista primus biretum cum osculationibus Celebranti tradet.

48. Quum ad Altare SS. Sacramenti ventum erit, caput detegent et dirimentur, rectam lineam ante Altare efformantes. Primus pluvialista biretum suum dabit Caeremoniario, et alterum accipiet cum osculationibus a Celebrante, quod etiam Caeremoniario transmittet.

49. Genuflexionem una cum Celebrante et acolythis efficient.

50. Celebrans cum duobus pluvialistis ascendet ad Altare, reliquis, si aderunt, ante ipsum consistentibus.

51. Pluvialista primus incensum, ut superius monuimus, ministrabit; et Altaris turificatio fiet.

52. Post thurificationem pluvialista primus receptum thuribulum thuriferario reddet.

53. Hoc facto, Celebrans adstantibus duobus pluvialistis, redibit ad medium Altare, et facta ad Crucem reverentia, sine ulla genuflexione, descendet de Altari, atque in plano una cum iis se convertet ad Altare ipsum: ibi genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabunt, et recepto, ut supra, bireto, eodem atque autem ordine ad Altare maximum revertentur.

54. Ubi venerint ad ingressum presbyterii, detegent caput, se diriment et unam efficient lineam medium accipientes Celebrantem, qui caput deteget et biretum tradet primo pluvialistae, atque hic una cum suo illud transmittet Caeremoniario. Reverentiam simul ad Clerum in choro exsequuti pergent ante Altare.

55. Illic reverentia profunda Crucem venerabuntur, ad Altare Celebrans et duo primi pluvialistae ascendent, ac primus thuribulum a thuriferario acceptum ministrabit Celebranti.

56. De reliquo eadem, quae superius praescripta sunt, observabuntur.

§. 2.

In Matutino solemni.

57. Sub finem tertii nocturni qui duo pluvialistae usuri erunt pluviali, ad nutum Caeremoniarii excedent de choro, genuflexionem ad Altare, reverentiam ad chorum exsequentes.

58. Venient in Sacrarium vel in locum alium choro proximum, ubi erunt parandi pluvialistae, ibique adiuvantibus acolythis, pluviale superpelliceo imponent, et caput bireto cooperient.

59. Redibunt ad chorum, medium accipientes Celebrantem,

praecuntibus acolythis qui candelabra non ferent, apparata enim erunt prope Altare priusquam initium fiet Matutini.

60. Quo ubi venerint, venerabuntur Clerum, ante Altare reverentiam profundam cum Celebrante facient eumque comitati ad ipsius subsellium, in scabellis sibi apparatis considebunt.

61. Completo cantu tertii psalmi tertii nocturni, ibunt in medium chorum contra Altare, genuflectent, cantabunt versum et reiterata genuflexione redibunt ad locum suum ibique stabunt.

62. Post cantatam lectionem Evangelii ante homiliam, considebunt.

63. Sub finem octavi responsorii consurgentes, procedent ante Altare ibique genuflectent, animadvertentes ut una cum acolythis id faciant, quibuscum pergent ante Celebrantem, eumque venerati, consistent prope ipsum, ut superius in Vesperarum initio ad cantum nonae lectiones praescriptum fuit.

64. Postea primus pluvialista ei praecinet submissa voce *Te Deum* quod quum intonuerit, redibunt in medium Altaris, cum acolythis genu flectent et ad suum quisque locum redibunt.

65. Ad Laudes utentur ritu pro Vesperis descripto.

66. Notandum autem quod in Laudibus solemnibus, quaecumque sit solemnitas, duo tantum pluvialistae parandi essent cum Celebrante. Sin mos esset, ut iuxta solemnitates essent quatuor numero, vel sex, ut in Vesperis, consuetudinem hanc servare licebit.

67. In Laudibus, licet solemnibus, Altare SS. Sacramenti non thurificabitur ad cantum cantici *Benedictus*, ut in quibusdam locis solent ad Vesperas, dum canitur *Magnificat*.

DE OFFICIO CANTORUM
DEQUE ORGANORUM MODULATORE.

CAPUT X.

1. Regulam pro organis sonantibus in sacris functionibus ad literam deducimus e cap. 28. lib. I. Caeremonialis Episcopum videlicet:

2. In omnibus Dominicis omnibusque festis de praecepto opus est ut sonentur organa et adhibeatur etiam cantus figuratus in Ecclesia.

3. Excipiuntur ab hac regula Dominicae de Adventu deque Quadragesima, in quibus organa non pulsantur, praeter Dominicam tertiam de Adventu, quae dicitur *Gaudete* et quartam Quadragesimae, quae appellatur *Laetare*, in quibus sonatur organis ad Missam tantummodo.

4. In officiis ferialibus de Quadragesima et de Adventu organa non pulsantur, praeter festa, quae in haec tempora incidunt, quaeque solemniter celebrantur ab Ecclesia, cuiusmodi sunt festa S. Mattiae, S. Thomae Aquinatis, S. Gregorii Magni, Annunciationis B. Mariae Virginis et similia. Item ad Missam solemnem in Coena Domini, scilicet in principio et toto cantu hymni angelici atque hymni praedicti in Missa solemni cum Vesperis de Sabbato Sancto. Itidem sonabitur in Adventu et in Quadragesima quum opus sit celebrare cum solemnitate et laetitia propter aliquam circumstantiam magni momenti.

5. Quotiescumque Episcopus ad aedem sacram accedet, vel illinc discedet functionum pontificalium caussa, quas ipse celebrabit, vel etiam intererit illis, in diebus festis et solemnibus necesse est organa pulsari.

6. Idipsum fiet in ingressu Legati Apostolici, Cardinalis, Archiepiscopi in sua provincia sive alius Episcopi, quem Ordinarius honorare velit, donec ab ipsis orabitur et initium sacrae functionis fiet.

7. In Matutinis, quae cantantur solemniter in festis primariis, poterunt pulsari organa usque ab illorum principio.

8. Regula generalis statuitur, quod in Vesperis, Matutinis et Missis primus canticorum hymnorumque versus canendus sit a choro; itidem cantandus in hymnis est versus ille, ad quem erit genuflectendum, ex. g. *Te ergo, quaesumus* etc. Alter *Tantum ergo* et alii huiusmodi: pariter cantandus semper est ℣. *Gloria Patri*, etsi versus immediate praecedens cantatus esset a choro: hoc etiam observabitur in versibus hymnorum finalibus.

9. Ad Horas minores quae recitantur vel cantantur a choro non est interponendus organi sonus: sin mos esset, poterit servari, praesertim in hora Tertia, quum canitur ante Missas pontificales, dum Episcopus sacris paramentis induitur.

10. Notandum quod quotiescumque volumus ut videatur ope organorum cantari aut responderi alternatim versus hymnorum seu canticorum, adsit in choro qui voce intelligibili recitet versum cui respondetur organis. Immo optandum esset, ut cantor aliquis una cum organorum sono voce perspicua recitaret versum ipsum.

11. In Vesperis solemnibus solent pulsari organa in fine cuiusque psalmi, atque alternatim ad versus hymnorum et canticorum, regula superius tradita.

12. In Missis solemnibus sonabitur organis initio Missae, post Epistolam, ad Offertorium, tempore Canonis, Communionis et in exitu Missae: sonabitur autem alternatim dum canetur *Kyrie* et *Gloria in excelsis*, *Sanctus* et *Agnus Dei*. Ad Elevationem SS. Sacramenti gravius suaviusque sonabitur.

13. Quum symbolus erit recitandus, a choro ex toto cantabitur, nullo adiecto organorum sono.

14. In Missis et officiis pro defunctis organis locus non est, neque aliis instrumentis, neque musicae figuratae. Eadem regula valebit in Quadragesima et in Adventu pro diebus ferialibus, quum officium de tempore celebrabitur.

15. Praeterea ab eodem Caeremoniali in sacris functionibus usus cuiuscumque instrumenti musici, praeter organa, prorsus interdicitur.

16. Hi sunt canones, quos deduximus e Caeremoniali prae-

dicto, ad cuius observationem, ut alias iam monuimus, omnes tenentur Ecclesiae, quamvis privilegiatae.

17. Quod autem ad cantuum et organorum soni decorem attinet, rem tantopere commendatam inculcatamque ab eodem Caeremoniali, curabit Episcopus ut huic negotio iuxta leges ecclesiasticas consulatur.

18. Cantorum porro officium est mere ecclesiasticum, eaque de re habitus eorum erit vestis talaris cum superpelliceo, praesertim si officio suo in choro ipso fungantur. Quod si in podio organorum manebunt, transennae impedimento sint, quominus prospiciantur. In processionibus induent habitum ecclesiasticum paullo superius descriptum.

19. In Vesperis solemnibus, in Matutinis et Laudibus solemnibus cantores duo cum superpelliceo intonabunt psalmos in medio choro, quocirca in chori stallis inferioribus ad extremitatem ipsius sedebunt, vel iuxta morem cuiusque Ecclesiae; et quum psalmus erit intonandus, in medium procedent, genu flectent ad Altare et psalmum intonabunt. Ad confusionem in cantu vitandam, simul ac peregerint intonationem, se convertent versus chori partem, quae prosecutura sit cantum, genuflexionem ad Altare iterabunt, se salutabunt ad invicem et ad locum suum redibunt. Hisce utentur caeremoniis, quum singuli psalmi et cantica respectiva erunt intonanda.

20. Si in Vesperis et Laudibus solemnibus duo tantum erunt pluvialistae, cantores iidem, qui psalmos intonabunt, antiphonas praecinent choro cum regulis superius traditis pro pluvialistis, canentque etiam versum post hymnum et *Benedicamus Domino* in fine.

21. In processionibus post Cleri Crucem incedent, et in itinere cantabunt antiphonas et psalmos praescriptos.

22. In Dominica de Palmis, duo ex ipsis se sistent intra Ecclesiam facie ad portam versa; reliqui extra portam consistent ad canendum hymnum *Gloria, laus*, et *honor*, ut illo die praescribunt rubricae.

23. In Feria VI. in Parasceve cantores duo erunt prope Altare quo momento Crux detegetur, ut pergant canere verba *In quo salus mundi pependit.*

24. In Sabbato Sancto et in vigilia Pentecostes, duo cantores genibus flexis ad scabellum positum in medio choro, in quo Missale erit locatum, canent Litanias, caventes ne illas incipiant in discedendo a baptisterio, sed quum Celebrans et Ministri ante Altare prostrati erunt.

25. In processionibus de maioribus minoribusque Litaniis, etiam in medio choro Litanias incipient usque ad totum ℣. *Sancta Maria ora pro nobis*, et prosequentur eas in processione, curantes ut illas ita canendo dispescant, ut earum cantus non prius finiatur, quam perventum sit ad Ecclesiam, ubi processioni finis imponetur.

26. Notandum autem quod tum in processionibus istis, tum in Sabbato Sancto et in vigilia Pentecostes, Litaniae sunt duplicandae, seu Clerus et adstantes debent repetere eumdem versum, quem ipsi cantores cecinerint.

27. Postremo ne plus aequo longi simus, monebimus quod quaecumque sit celebranda functio, cantorum praefectus, ut recte moderetur chori cantum, convenire debet cum Caeremoniarium Magistro, ab eoque opportuna accipere documenta, quae curabit ut a cantoribus sibi obnoxiis accurate observentur.

DE MINISTRO MISSAE PRIVATAE.

CAPUT XI

§. 1.

1. Minister, sive ut dici solet, inserviens Sacrificio privato, priusquam hoc angelico ministerio fungatur, aequum esset, ut in Ecclesia vel in ipsa Sacristia ad illud se compararet paullo orando, atque inter alias preces recitare posset *Actiones nostras* etc. Postea, si forte clericus esset, induet superpelliceum.

2. Quando Sacerdos operaturus, deponet pallium, minister

sive inserviens illud ipsi detractum loco decente reponet. Tum aperiet claviculam fonticuli, et ministrabit ei manutergium et claviculam iterum claudet. Quum vero Celebrans erit sumpturus paramenta sacra, obiiciet ei apertam Hostiarum capsulam, ut inde unam ad libitum seligat.

3. Postquam Sacerdos praeparaverit ac disposuerit Calicem cum omnibus, quae opus sunt, ei porriget amictum tenens extensum in extremitatibus, in quibus cordulae sunt firmatae, ac si plus aequo latior esset, attendet ut eum reflectat super humeros Celebrantis, posteaquam eundem circum collaria aptaverit: sumet deinde Albam, quam complicatam in parte posteriori Celebrantis humeris imponet, efficietque ut ex eadem parte deorsum fluat, atque ut facilius ille sibi induat, dexteram prius manicam, deide sinistram protendet: accipiet cingulum, quod Celebranti a tergo porriget advertens ut flocci, sive extremitates cinguli ad dexteram ipsius cohaereant. Quum Celebrans cingulum sibi alligabit, Albam ita illi aptabit et disponet, ut eius fimbriae undequaque sint duos aut tres digitos ex humo sublatae. Postea quam Celebrans manipulum brachio imposuerit, diligenter ligabit ne effluat, neu nimium sit constrictus; insuper curabit ne sit cubito, nec pulsui nimis proximus, sed inter utrumque in inferiori media parte brachii. Celebranti sibi stolam imponenti curabit eam demittere et aptare circum collum ita ut nec conspiciatur extra casulam, nec post terga dependeat: postremo quum Sacerdos induet sibi casulam, det operam ut ad cervicem sit sursum erecta, et super humeros distenta.

4. His expletis, Minister sive inserviens quaeret ab aedituo, vel ab alio ad quem pertinebit, quo Altari sit conficienda Res divina, sumet Missale, quod utraque manu in extremitatibus inferioribus sustinebit ad pectus applicitum et apertura Missalis eiusdem ad suam sinistram versa. Locans se sinistrorsum et paullum pone Celebrantem, profundam reverentiam ad Crucem vel imaginem Sacrarii cum ipso efficiet, et procedet ad Altare oculis in terram defixis et gradu composito, non vero artificioso praecedens Celebrantem duos vel tres non amplius passus: ad portam Sacrarii, si vas erit aquae benedictae, hau-

stam manu dextera porriget Sacerdoti, eaque signabit et seipsum.

5. Si in accessu ad Altare, vel etiam in reditu transeundum erit ante Altare maximum, inclinatione profunda utetur, vel genuflexione si aderit SS. Sacramentum, adstans quidem Celebranti, sed aliquantulo intervallo: si propter elevationem vel communionem, vel adorationem SS. Sacramenti expositi geniculandum esset, faciet transiens ad dexteram Celebrantis, sed paullum retro ut biretum ab eo accipiat, et sit illi adiumento, si opus fuerit, in perficienda genuflexione. Si ad Altare, in quo celebranda erit Missa, aditus sit a cornu Epistolae, recedat Minister unum vel duos passus a gradu infimo Altaris, dandi caussa locum Celebranti, ut prior et libere progrediatur.

6. Ad Altare postquam venerit, se sistet dextrorsum Sacerdotis, Missale sustinebit brachio sinistro, manu autem dextera biretum accipiet, deosculans manum Celebrantis et biretum ipsum: genuflexionem una cum Celebrante in pavimento efficiet, si in Altari illo servabitur SS. Sacramentum, secus, reverentiam profundam, et concinne transmisso ad brachium dexterum Missali, et ad manum dexteram bireto, elevabit manu sinistra Celebrantis extremitatem Albae in parte anteriori, non vero oblique (*a*) cumque ipso ascendet ad Altare, gradum tamen unum post eumdem incedens.

7. Quum ascenderit ad Altare, cussino seu legili imponet Missale clausum, apertura eius ad cornu Evangelii versa (*b*) biretum loco decente, nunquam vero super Altare, ponet; super eiusdem gradibus vel super gradu candelabrorum, gossypium ceratum de lampadis flamma accendet quo candelas Altaris primo in latere Epistolae, deinde in Evangelii latere inflammabit, atque arundine cum gossypio suo loco reposita, ge-

(*a*) Sublevatur extremitas anterior Albae et vestis Celebrantis, ut possit libere et commode ad Altare ascendere. Qui Albam a latere elevat, magis quam iuvet, potest Celebranti maiori esse impedimento. Adverte tamen ut Albam et vestem tres vel quatuor non amplius digitos erigas, quod indecorum foret adeo sustollere, ut crura denudarentur.

(*b*) Ad Celebrantem spectat aperire Missale, non vero ad Ministrum, uti quidam perperam solent.

niculabit in plano ante Altare, advertens ut ab ipsius gradu infimo absit passum unum, et a Celebrante, cuius sinistrae adstabit, unum vel duos passus disiunctus sit, ut satis ille habeat loci ad transeundum, quum Sacrum inchoaturus de Altari descendet.

8. Principio Missae eodem tempore quo Sacerdos, signo Crucis se signabit et minister, eique respondebit, ut in Missali, eadem, qua fieri poterit, modulatione vocis. Ad verba *Misereatur tui* se aliquantulum inclinabit Sacerdotem versus; quum Confessionem recitabit profunde inclinabitur versus Altare, se paullum convertet ad Celebrantem dicens *tibi Pater* et *te Pater*, ter pectus mediocriter caedet manu aperta ad verba *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*, sinistra infra pectus applicita. Manebit profunde inclinatus quum Sacerdos dicet *Misereatur vestri*, et quum responderit *Amen* eriget caput. Ad *Indulgentiam* se signabit, iterumque se mediocriter inclinabit ad ℣. *Deus tu conversus* etc.

9. Dicto a Celebrante *Oremus*, assurget pedibus eique manu dextera Albam sublevabit ex parte anteriori, non vero oblique, deinde geniculabit in infimo gradu, vel in plano, si suppedaneo solum erit Altare instructum.

10. Signabit se eodem tempore quo Sacerdos: item quum Sacerdos dicet *Oremus* vel pronunciabit elata voce nomen Jesu, caput Crucem versus inclinabit; quum vero proferet nomen Mariae, Sancti, vel Sanctorum, quorum celebratur officium et commemoratio, vel nomen Summi Pontificis viventis, tum quoque inclinabit caput non Crucem versus, sed ea positione qua tunc erit. Idipsum faciet etiam quum in hymno *Gloria in excelsis* Celebrans recitabit verba *Adoramus te*, *Gratias agimus* etc.

11. Quum vero transeundum ipsi erit ante Crucem Altaris, reverentiam profundam efficiet, vel genuflexionem si in illo SS. Sacramentum asservabitur.

12. Post Epistolam ubi responderit *Deo gratias*, vel si deinde erit Sequentia aut Tractus longus, sub finem illorum assurget. Quum Sacerdos veniet ad Altare dicturus *Munda cor meum* etc. transibit in cornu Epistolae, sumet legile vel cussinum cum Missali, deferet ad latus Evangelii, ita locans illud ut sum-

mitas libri spectet posteriorem Altaris extremitatem in latere eodem. Descendet de suppedaneo, ibique stabit, Sacerdoti in principio Evangelii responsurus: quum Sacerdos in fronte, in ore et in pectore se pollice signabit, se signabit et Minister, qui ad nomen Jesu inclinatus, quum proferetur initio Evangelii, transibit ad latus Epistolae in planum ante Altare, ibique consistet paullum conversus ad Celebrantem, donec leget Evangelium. Quum in fine Evangelii responderit ℣. *Laus tibi Christe*, rursum geniculabit, et manebit genibus flexis ad recitationem Symboli. Ad verba *Et incarnatus est*, genuflectente Sacerdote, profunde inclinabitur.

13. Postquam Celebrans ante offertorium pronunciaverit *Oremus*, perget ad abacum, sumet manutergium sive sudariolum, quo explicato imponet pelviculam cum ampullis, quas afferens ad Altare ponet in extremo latere Epistolae. Plicabit celeriter Calicis velum, quod complicatum ponet prope Corporale non longe a gradu candelabrorum, ut possit Celebrans applicare illi pallam, et facilius eam resumere.

14. Quum ad latus Epistolae accedet Celebrans, aquam et vinum in Calicem infusurus, dextera ampullam vini, aquae sinistra accipiet, quas si opus fuerit, super sudariolo absterget: dextera ministrabit ei ampullam vini, quam recipiet sinistra, tum eadem dextera aquae ampullam porriget, quam manu eadem resumet, advertens ut utramque osculetur tum in porrigendo, tum in recipiendo, atque ita praesentet eas sustinens prope imam partem, ut Celebrans possit commode accipere.

15. Ampullis hoc modo ministratis, seponet ampullam vini, quam poterit etiam ad abacum referre, ac reversus ad Altare eodem loco implicabit sudariolum seu manutergium in Altari ipso, et dextera ampullam aquae, sinistra pelviculam sumet, ablutionem manuum Celebranti ministraturus.

16. Quum Celebrans manus abluturus ad latus Epistolae redierit, reverentiam ei faciet, aquam manibus ministrabit, iterabit reverentiam, aquam pelviculae proiiciet in conchulam praeparatam supra, vel prope abacum, reponet super abacum pelviculam cum ampullis et recipiet de Altari sudariolum, quod iterum plicatum super abaco reponet.

17. Redibit deinde ad Altare secum afferens campanulam, geniculabit ut antea in infimo gradu vel in plano a cornu Epistolae: respondet *Suscipiat Dominus* etc. paullum inclinatus, quum Celebrans dicto *Orate fratres* se converterit ad Altare. Ad Trisagium tres distinctos tinnitus duplices campanula edet, eaque in pavimento deposita, ad *Benedictus qui venit* se simul cum Sacerdote signabit.

18. Sub finem *Memento* vivorum assurget et accendet candelam seu cereum, insistentem in cornucopio parieti affixo a cornu Epistolae. Hoc facto rursum geniculabit sed propius Celebrantem et in gradu superiore suppedaneum proximo. Quum Celebrans, verbis Consecrationis prolatis, genu flectet, minister se profunde inclinabit, et confestim erectus extremitatem posteriorem planetae aliquantum sinistra sublevabit, dextera autem campanulam pulsabit tribus duplicibus tinnitibus, vel sono continuato, ac peracta elevatione, demittet planetam, atque inclinationem ut antea iterabit. Hoc ipsum exsequetur in Calicis elevatione.

19. Expleta Calicis elevatione assurget, campanulam ad abacum referet, et redibit geniculatum quo ante elevationem erat, seque signabit pectusque percutiet, quum haec faciet Sacerdos.

20. Dum Celebrans Hostiam consecratam sumet, minister paullum inclinabitur; illo autem super corporali fragmenta patena colligente, assurget et acceptis ampullis redibit ad Altare et genuflexionem faciet, antequam illuc ascendat, siquidem ibi adhuc est SS. Sacramentum. Ascendet igitur ad Altare et se sistet in gradu superiori subtus suppedaneum, advertens ut paullum se inclinet quum Sacerdos Calicem sumet.

21. Ascendet deinde super suppedaneum, et deosculans ampullam prius et postea, ministrabit vinum in Calicem propter purificationem, attendens ut ampulla aliquantum a Calice absit, dum vinum infundet.

22. Hinc ad latus Epistolae recedet, ibique expectabit Celebrantem, cui super digitos aquam et vinum ob purificationem effundet, ampullas, ut antea monuimus, deosculans.

23. Descendet de Altari, ampullas super abaco relinquet, ad Altare redibit, perget ad latus Evangelii, sumet Missale cum

cussino seu legili, et transferet ad cornu Epistolae, ut in Missae exordio: tum cereum in cornucopio a latere Epistolae extinguet, quem accenderit pro elevatione, et reversus, ut antea, ad latus Evangelii, in gradu infimo sive in plano sub suppedaneo geniculabit. Ad *Dominus vobiscum* et orationes, quas recitabit Sacerdos, respondebit.

24. Si propter ultimum Evangelium ad latus hoc referendum sit Missale, statim ac responderit *Deo gratias* ad *Ite Missa est*, accelerabit gradum aliquantulum, cum debita decentia, dum transferet Missale cum cussino vel legili, ut commode possit ad benedictionem Sacerdotis in suppedaneo genuflectere: quod si in eo transferendo tempus ipsum deficeret, geniculabit in suppedaneo ipso ad benedictionem sustinens manibus Missale, quod celeriter Altari imponet.

25. Si Evangelium S. Joannis *In principio* erit recitandum, postquam responderit *Gloria tibi Domine*, sumet Missale et biretum, subsistet in latere Epistolae, unum tantum genu submittet ad verba *Et verbum caro factum est*, et dicto *Deo gratias*, primum a cornu Evangelii, deinde a latere Epistolae candelas extinguet.

26. Quod si aliud Evangelium a Celebrante legendum erit, postquam Minister Missale, ut supra, transtulerit, paulisper consistet in gradu superiori infra suppedaneum inclinaturus caput ad nomen Jesu, si in principio Evangelii nominabitur: deinde transibit ad latus Epistolae et in promptu habebit arundinem sive perticam cum extinctorio ad extinguendas candelas. Ubi responderit *Deo Gratias* in fine Evangelii, perget ad latus hoc et candelam extinguet, tum Missale cum cussino seu legili accipiet, quod ad latus Epistolae referet, et candelam in eodem latere extinguet. Posita prope Altare arundine cum extinctorio, sumet Missale et biretum, ut in accessu ad Altare, se sistet ad dexteram Celebrantis, atque una cum eo facta reverentia profunda vel genuflexione, modo superius tradito, biretum ei porriget deosculans manum eius, sed ita porriget, ut commode possit media parte accipere. Hinc procedet ad Sacrarium, Sacerdotem praecedens, observans quae docuimus in exitu de Sacrario eundi caussa ad Altare.

27. In Sacrarium quum venerit, reverentiam profundam Cruci, vel imagini efficiet, deponet Missale, manipulum expediet Sacerdoti, et planetam ab ipso dimissam reponet extensam super scamnum vel in tabula; stolam deinde a Sacerdote accipiet, quam complicatam quatuor plicaturis imponet planetae: super stola ponet manipulum: super manipulo et stola cingulum, complicatum et ipsum quatuor plicaturis: adiuvabit Sacerdotem in demittenda Alba, quam duobus aut tribus plicaturis complicabit et imponet aliis paramentis: amictum postremo super Alba locabit, eumque plicare poterit et cum purificatorio reponere in arcula vel armario huic rei stabilito. Biretum sine osculis restituet Sacerdoti, quem reverentia salutabit. Superpelliceo autem deposito aequum esset, ut in ipso Sacrario orationem *Agimus tibi gratias*, aut aliam similem recitaret.

§. 2.

Pro Communione Ministri.

28. Si Minister de sacra Mensa in Missa participare cupiet, quum Celebrans fragmenta patena colliget, assurgens genuflectet ad SS. Sacramentum, dein pergens ad abacum sumet mappulam, quae Communioni inservit (*a*). Redibit ad latus Epistolae et geniculabit super gradu de latere, inclinatusque profunde Confessionem recitabit dum Celebrans Calicem sumet.

29. Ubi Celebrans recitaverit *Indulgentiam*, ad quam Minister se signabit, et respondebit *Amen*, genuflexionem ad SS. Sacramentum efficiet eodem tempore, quo Sacerdos, et geniculabit super gradu superiori, vel in suppedaneo ex eadem Epistolae parte, sed in medio et propius Celebrantem.

30. Quum communicatus fuerit descendet in planum, genuflectet ad SS. Sacramentum, si aderit, secus reverentiam profundam Cruci efficiet.

(*a*) Mappula, qua opus est pro Communione, oportet ut alia sit a manutergio vel sudariolo, quo Sacerdos manus abstergit, idque propter decentiam et debitam erga SS. Sacramentum observantiam.

31. Si et alii aderunt inter mysteriorum celebrationem communicandi, iique vel clerici essent, Minister communicabit primus.

§. 3.

Pro adstantium Communione.

32. Si in Altari, in quo res divina conficitur, non servabitur SS. Sacramentum, atque unus vel plures adstabunt Communionem petentes, meminerit Minister praeparare in abaco mappulam pro eorum Communione et capsulam cum particulis communicandorum numero respondentibus.

33. Quum Celebrans leget Offertorium, capsulam cum particulis de abaco sumet, eique ministrabit, significans ipsi, quoad fieri possit, communicandorum numerum. *(a)*

34. Sacerdote fragmenta colligente, assurget Minister et adiens ad abacum mappulam pro Communione accipiet, Sacerdote autem Calicem sumente, geniculabit in latere Epistolae, et profunde inclinatus Confessionem recitabit. Qui velint communicare, si Altare balaustrio careat, prosternent se ante Altare extra gradus. *(b)*

35. Minister, nisi parata in balaustrio esset pro communicandis tobalea, mappulam dabit primo communicando, et ab ultimo postea recipiet.

36. Si multi fuerint communicandi, consurgentibus de balaustrio primis, succedent sensim reliqui.

37. Postremo animadvertat Minister extremitatem anteriorem vestium sublevare Celebranti, quum ad Altare revertetur.

(a) Particularum numerus congruere debet cum communicandorum numero, ne Celebrans adigatur eas consumere, si supersint, vel frangere ac dividere, si desint.

(b) Fas quidem non est viros laicos multoque minus foeminas propter Communionem ingredi ad Altare, quum debeant eam sumere extra septa sive ad balaustrium eiusdem.

§. 4.

Alia quaedam monita ad Ministrum de Missis privatis.

38. Praeter ea quae superius meminimus,, curabit Minister, ut, modo ab ipso dependeat, omnia in promptu sint quaecumque ad Altare spectant ad Missam celebrandam, videlicet ut binae candelae cereae super Altari sint in candelabris, quae Sacrificiis destinata sunt, Crux cum Crucifixo, tabellae secretarum quae vulgo chartegloriae dicuntur, legile seu cussinus Missalis, qui deberet esse concolor paramentis; ampullae aqua et vino plenae et satis clausae in pelvicula, sudariolium seu manutergium; campanula pro elevatione super abaco vel mensula prope Altare; cereus in cornucopio a cornu Epistolae accendendus ex ante elevationem ad consummationem; hasta cum gossypio cerato et cum extinctorio ad candelas tum accendendas, tum extinguendas. Si fiet Communio, praeparabit mappulam ad hanc rem assignatam et capsulam cum particulis quae suum operculum habeat et sit decens.

39. Si interea dum inceditur in Ecclesia, in aliquo Altari fiet elevatio Hostiae et Calicis, geniculabit, ut superius monuimus, neque assurget nisi quum assurgat Sacerdos, elevatione peracta.

40. Si Communio administraretur, geniculabit cum Sacerdote, si numerus communicandorum non excederet ternarium; sin maior esset, genuflexione duplici facta, assurget et cum Celebrante ad Altare procedet. Idem observandum ad elevationem et Communionem in reditu de Altari.

41. Transiens ante Altare maximum sive aliud, in quo asservetur SS. Sacramentum vel palam in Altari expositum sit, vel etiam ante Altare in quo celebretur festum et Reliquiae Sancti cuiuspiam sint expositae, in quibuscumque denique temporis locique adiunctis, Minister in omnibus prorsus tum in genuflexione tum in reverentia sese accomodabit Sacerdoti.

42. Si dum Sacerdoti inter Missam inservit, accideret ut in alio Altari aut e regione aut in conspectu fieret elevatio,

vel Communio adstantibus ministraretur, nullam eius rei geret curam, sed perget fungi officio suo etiamsi eo tempore stare deberet.

43. Caveat ne unquam manibus multoque minus cubitis Altari incumbat, etsi genuflectum sit; ne tobaleam inquinet aut maculet gossypio cerato quum candelas accendet, aut vino, quum Celebranti ministrabit; instauret candelas, si faede ab iis cera defluceret; ne pulset campanulam ad Trisagium et ad elevationem, quum in Ecclesia Missa cantata celebrabitur, vel quum processio aliqua per Ecclesiam fiet, ut in festo Purificationis Beatae Virginis, in Dominica Palmarum et similibus; item quum Clerus incedit ad chorum aut revertitur in Sacrarium, et similiter quum Celebrans cum Ministris et acolythis procedit ad Altare Sacrum solemne operaturus, aut operatus ab illo discedit.

44. Si in Ecclesia expositum sit SS. Sacramentum non pulsabit campanulam ad Trisagium neque ad elevationem, sed unum tantum tinnitum de campanula Sacrarii ex ipso egrediens excitabit, ut signum Missae ad populum fiat.

45. In Missa pro defunctis, reverentiae quidem superius notatae Celebranti fiunt, sed nulla oscula figuntur ampullis aut aliis rebus, quae ministrantur vel accipiantur ab ipso.

46. Si Missa, cui inservit, celebretur in Altari in quo palam positum sit SS. Sacramentum, documenta quae sequuntur, observabit. In accessu ad Altare et in reditu ab ipso genuflexione duplici sive utroque genu, utetur: reliquas omnes genuflexiones, toto Missae tempore, uno tantum genu conficiet: simplici genuflexione, sive uno tantum genu utetur quum ad Altare accedet a latere, ut ex. g. quum afferet ampullas etc: non deosculabitur res quae Celebranti porriget vel ab ipso recipiet: Celebrans manus lavabit extra Altare facie ad populum conversa, et idcirco Minister adversum ipsum sese sistet: ad Trisagium et ad elevationem campanulam minime pulsabit.

47. Quibusdam anni statis diebus animum advertet ad discrimina, quae in hoc ministerio occurrere possunt, quaeque heic breviter innuuntur.

48. Quum Celebrans dicet *Flectamus genua*, ante orationem,

Minister iam adgeniculatus respondebit *Levate* : si qua de caussa stare pedibus deberet, tamen ad illa verba geniculabit, et ut supra respondebit.

49. Si plures inter Missam erunt dicendae lectiones, Missalis transferendi caussa non discedet de loco nisi post Epistolam. Respondebit *Deo gratias* ad singulas lectiones, excepta quinta e Danielis libro desumpta in Sabbatis quatuor temporum.

50. Si in Epistola aut in graduali aut in tractu verba reperientur, ad quae genuflectet Celebrans, Minister si tunc stabit, genuflectet et ipse cum Celebrante versus Altare.

51. Hoc ipsum exsequetur in Evangelio, quum erit genuflectendum, ut die de Natali Domini ad *Verbum caro*, in Epiphania ad *procidentes adoraverunt eum*, genuflectet una cum Celebrante versus Missale.

52. In maiori hebdomada, quum in Missa legetur *Passio* omittet respondere *Gloria tibi, Domine:* stabit sicut ad Evangelium: submittet utrumque genu quum geniculabit Sacerdos, et ad ultimam partem *Passio* respondebit *Laus tibi Christe.*

53. In prima et altera Missa de sancto Iesu Christi Natali, purificationem et ablutionem Celebranti nequaquam ministrabit, sed quum ipse digitos purificabit in vasculo, assurget et Missale a cornu Evangelii ad Epistolae transferet. Nullam faciet genuflexionem Altari, siquidem Calix purificatus non fuit, faciet utique si in illo asservabitur SS. Sacramentum. Post primam alteramque Missam, dicto a Celebrante *Ite Missa est*, non transferet Missale, quod a Sacerdote apertum reliquetur ad reliquas Missas conficiendas,

CAPUT XII.

§. 1.

In Missa solemni.

1. Subdiaconus praesto erit in Sacrario hora constituta, et cantum Epistolae praemeditabitur.

2. Monstrante Caeremoniario lavabit manus, si necesse fuerit; deinde ad tabulam, in qua disposita erunt sacra paramenta, adiuvante acolythorum altero, amictum, albam, cingulum, tunicellam et manipulum sibi induet. (*a*)

3. Quum Celebrans se paraverit, Subdiaconus se bireto teget et consistet ad sinistram illius.

4. Ubi nunciabitur ipsi, discedet de loco, in quo sacris vestibus se paraverit, caput bireto nudabit, et facta Cruci vel imagini praecipuae Sacrarii reverentia et Celebranti inclinatione, retecto capite bireto, iunctis manibus Diaconum praecedet.

5. Ad fores Sacrarii caput discooperiet bireto, quod transmittet ad manum sinistram, digito medio manus dexterae aquam benedictam a Caeremoniario accipiet, se crucis signo signabit, biretum dextera recipiet iterumque caput cooperiet.

6. Si transiturus ante Altare sit, in quo SS. Sacramentum asservabitur, deteget caput efficietque genuflexionem quum dextrorsum habebit Celebrantem. Attendet ut dextera Celebrantem ipsum sustineat infra cubitum sinistrum, quum genuflexionem exsequetur: se rursus cooperiet et locum suum ante Diaconum recipiet.

(*a*) Subdiaconum Celebranti in sacris indumentis sumendis debere adiumento esse rubricae non praescribunt.

7. Si transeundum erit ante Altare alicuius Sancti, cuius celebrabitur festum, vel insignes eius Reliquiae sint expositae, reverentia profunda simul cum Celebrante utetur, quum ipsum dextrorsum habebit, sed non sustinebit, quum nulla fiet genuflexio.

8. Ubi in presbyterium ventum erit, caput aperiet, biretum tradet Caeremoniario, seque super suam sinistram tenebit.

9. Si Clerus iam aderit in choro, subsistet in ingressu, ut dictum est, una cum Celebrante cumque ipso reverentiam Clero faciet primo versus Evangelii, deinde Epistolae latus. Sin Clerus Celebrantem et Ministros in accessu ad Altare praevenerit, reverentia ad chorum omittetur.

10. Perget cum Celebrante ante Altare, ibique genuflexionem Cruci, dum Celebrans reverentiam, efficiet. Si Subdiaconus erit Canonicus et ministrabit in sua Ecclesia, pro genuflexione reverentiam profundam Cruci exsequetur, itemque se geret quotiescumque genuflexio ad Crucem praescribetur.

11. Respondebit Celebranti ad confessionem, se signabit quum id faciet Celebrans et inclinationem efficiet ad *Gloria Patri*. Ad recitandum *Misereatur tui* inclinabitur aliquantum Celebrantem versus, deinde profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, se paullum convertens ad Celebrantem dum pronunciabit verba *Tibi Pater* et *Te Pater*. Ubi Celebrans dixerit *Misereatur vestri* etc. assurget, et ad ℣. *Deus tu conversus* etc. se inclinabit sicut Celebrans.

12. Dicto a Celebrante *Oremus*, ipse sinistra ad pectus applicita, fimbriam anteriorem vestium Celebrantis dextera paullum elevabit, dum ille ascendet ad Altare, cumque ipso conscendet suppedaneum.

13. Conscenso suppedaneo, relinquet fimbriam vestium Celebrantis et stabit iunctis manibus.

14. Quum Celebrans deosculabitur Altare, genuflexionem minime faciet.

15. Permanebit suo loco sinistrorsum Celebrantis, dum ipse incensum in thuribulum iniiciet.

16. Accepto a Celebrante thuribulo, genu flectet ad Crucem quum ipse reverentiam efficiet; deinde manu dextera pariter

cum Diacono sustollet posteriorem planetae Celebrantis partem, sinistra pectori applicita.

17. In Altaris thurificatione incedet cum Celebrante, et genu ad Crucem flectet, quum ille reverentiam exsequetur.

18. Sub finem thurificationis, videlicet quum Celebrans ultimum thuribuli ductum exsequetur in anteriori Altaris parte ad Epistolae latus, relinquet planetam, ad latus dexterum eiusdem Celebrantis transibit, sese addet Diacono, cumque ipso in planum laterale Epistolae descendet, se vertet ad Celebrantem manens ad sinistram Diaconi, cum quo reverentiam Celebranti faciet ante et post turificationem.

19. Ascendet ad Altare, seu potius appropiquabit ad ipsum, manens in plano vel super gradu infimo et se dextrorsum Diaconi sistet ita ut Celebrans, Diaconus et Subdiaconus quasi quoddam semicirculum componant.

20. *Kyrie* alternatim cum Celebrante recitabit, scilicet *Kyrie eleison - Christe eleison - Christe eleison - Kyrie eleison.*

21. Si ad cantum *Kyrie* erit sedendum, discedente de Altari Celebrante, se convertet Subdiaconus super sinistram suam, descendens se sistet ad dexteram Celebrantis, manuque sinistra eum sustinebit infra cubitum dexterum quo tempore de gradibus descendet, tenens interea dexteram manum extensam ante pectus.

22. Ad scamnum ubi venerit, animum advertat ad sublevandam manu dextera posteriorem planetae Celebrantis partem ne super ea sedeat, accipiet deinde biretum suum, quod utraque manu sustinebit ante pectus, inclinationem faciet Diacono, loco suo sedebit ad laevam Celebrantis et caput bireto teget. *(a)* Quum sederit, ambas manus extensas prope genua ponet.

23. Sub finem cantus *Kyrie* ad Caeremoniarii nutum nudabit caput, assurget, biretum suum deponet in scamno et meminerit tollere de dorsuali, seu postergali scamni fulcro partem posteriorem planetae Celebrantis.

(*a*) Ministri antequam consideant, reverentiam Celebranti efficere non debent, quemadmodum quidam irregulariter solent, sed inclinationem ad invicem debent exsequi.

24. Discedet cum Celebrante de scamno, manibus semper iunctis se tenens ad sinistram illius, et priusquam deveniat ad medium Altare, reverebitur chorum in parte versus latus Epistolae tum in altera versus cornu Evangelii, animadvertens et in hac actione ad incedendum semper sinistrorsum Celebrantis, ita ut quum salutationem faciet versus cornu Epistolae, gradum modice contineat; quum vero salutabit versus latus Evangelii, acceleret gradum aliquantulum; idque ut semper sit eadem positione ad laevam Celebrantis, ut nuper dictum est.

25. Progressus ante Altare, dum Celebrans reverentiam efficiet, Subdiaconus genu flectet ad Crucem, sustollet fimbrias anteriores vestium Celebrantis donec is conscenderit suppedaneum, tum ante infimum gradum Altaris pone Celebrantem consistet.

26. Quod si Celebrans cum Ministris non considebit, sub exitum *Kyrie* cantati Celebrans perget ad medium Altare, et Subdiaconus ad Diaconi sinistram de gradibus descendet seque sistet post Diaconum ante gradum infimum. Quum in medium venerit, nullam faciet genuflexionem.

27. Quum intonabitur *Gloria in excelsis*, ad verbum *Deo* caput inclinabit, et non genuflectens ad sinistram Celebrantis ascendet, cumque ipso prosequetur recitationem praedicti hymni, ad verba *Adoramus te,, Gratias agimus tibi* submittet caput, et dum dicetur *Cum Sancto Spiritu* se muniet signo crucis.

28. Deinde flectet genu in suppedaneo, quum Celebrans Crucem reverebitur, seque vertens super sinistram suam, cum Celebrante de Altari descendet a latere, ipsum sustinens, comitans, omniaque exsequens quae superius pro cantu *Kyrie* num. 21. et 22. adnotata sunt.

29. Dum canetur *Adoramus te, Gratias agimus* etc. caput nudabit ponens biretum prope genu dexterum, advertetque ut actionem nudandi et operiendi caput peragat eodem tempore quo Celebrans et Diaconus exsequentur.

30. Sub finem cantus *Gloria*, capite nudato assurget, biretum suum in scamno relinquet, reverentiam choro faciet, et procedens ad Altare omnia complet quae superius num. 24. sub exitum *Kyrie* tradita sunt.

31. Ad verba *Dominus vobiscum* stabit ante infimum gradum post Diaconum, iisque cantatis verbis, sine genuflexione Diaconum sequetur incedens in eodem plano. Ad orationem vel orationes, si plures fuerint, cantatas, manebit post Diaconum stans in plano ante infimum gradum; ad verbum *Oremus* inclinationem faciet Crucem versus, itemque si in oratione nominabitur sanctissimum Jesu nomen; quod si Beata Virgo, vel Sanctus de quo celebratur officium aut commemoratio, nominabitur, librum versus inclinabit caput.

32. Inter cantum orationis, sive ultimae si plures erint canendae, recipiet a Caeremoniario, vel ab acolytho Epistolarium, quod sumet utraque manu et ante pectus sustinebit, manibus autem ad extremitates libri laterales et inferiores applicitis, efficiens ut apertura eiusdem libri ad suam sinistram versa sit. Ad conclusionem ultimae orationis, dum proferentur verba *in unitate* etc. procedet in medium ante Altare, genuflexionem efficiet et ad chorum reverentiam versus utrumque latus Evangelii et Epistolae, redibit ubi antea erat, et post *Amen* quum chorus consederit, sustinens sibi librum aperiet, et Epistolam canet tono constituto (*a*).

33. Cantata Epistola, claudet librum dans operam ut eiusdem libri apertura suae sinistrae, ut prius, respondeat, redibit in medium ante Altare, genuflexionem Cruci et reverentiam choro iterabit, et incedens in plano presbyterii ibit ad latus Epistolae, ascendet gradus, geniculabit ante Celebrantem in extremitate suppedanei, deosculabitur dexteram illius manum, quam ille imponet Missali, ab eoque benedictionem accipiet.

34. Si Canonicus esset atque in Ecclesia sua ministraret, Celebrantis genibus non advolvetur, sed profunde inclinatus manus eius deosculabitur.

35. Si Celebrans tractum aut sequentiam legerit, ita ut post cantatam Epistolam legere non desierit, Subdiaconus per-

(*a*) Si mos fuerit locare legile pro cantu Epistolae, quemadmodum solent in quibusdam cathedralibus, Subdiaconus ponet librum super legile, manus autem extensas in extremitate inferiori libri eiusdem.

manebit in plano ante latus idem, et ascendet, ut supra, quum Celebrans lecturam praedictam absolverit.

36. Accepta, ut supra demonstratum est, benedictione, assurget, se convertet ad sinistram suam, Epistolarium tradet Caeremoniario vel acolytho, qui prope ipsum aderit, conscendet suppedaneum, sumet Missale cum cussino seu legili, se convertet dextrorsum, de Altari descendet, genuflexionem in medio ad Crucem efficiet, ex latere opposito ascendet ad Altare, ibique cussinum seu legile cum Missali ponet ita ut summitas ipsius versa aliquantum sit versus angulum posteriorem eiusdem lateris Altaris, eoque loco iunctis manibus consistet.

37. Monstrabit Celebranti Evangelii initium, se in fronte cum eo signabit, in ore et in pectore, respondebit ipsi, folia etiam Missalis evolvet, si opus fuerit. Poterit stare super suppedaneo ipso sive in gradu superiori secundum actiones quas erit exsecuturus. Quum Celebrans legendi Evangelii finem fecerit, respondebit *Laus tibi Christe*, et reverso in medium Altaris Celebrante, ad laevam eius in suppedaneo se sistet.

38. Quum Diaconus se convertet ut genua submittet et recitet *Munda cor meum* etc. Subdiaconus conversus ad sinistram suam, de Altari descendet, ad ipsum se convertet ac sine genuflexione ibi subsistet fere in medio, aliquantulum tamen versus cornu Evangelii.

39. Diaconus autem descendet deinde de Altari et se adiunget Subdiacono se locans ad eius dexteram.

40. Caeremonarii nutu Diaconus, Subdiaconus, acolythi et thuriferarius efficient simul genuflexionem Cruci et reverentiam choro, primo versus latus Epistolae, deinde Evangelii.

41. Subdiaconus iunctis manibus praecedet Diaconum, ut procedat ad locum in quo canetur Evangelium. Ibi convertet tergum parietem versus, et latus sinistrum versus Altare habebit: utraque manu Evangelarium accipiet, quod ipsi apertum a Diacono porrigetur, eumdemque librum sustinebit apertum ante pectus dans operam ut facies sua ipso libro contegatur. Non dimovebitur hac positione etiamsi quid ca-

neretur, ad quod chorus ceterique omnes genuflectere deberent. (*a*)

42. Evangelii fine facto canendi, demittet librum super pectus quin eum occludat, attendet ad signum quod a Diacono monstrabitur, ac recta sine ulla genuflexione, aut reverentia deferet ad Celebrantem. Ante ipsum sumet librum sinistra manu in medio infra partem inferiorem, indice dexterae monstrabit ei principium Evangelii, dextera deinde sumptum appropinquabit ei librum, quem ille osculabitur. (*b*)

43. Postquam Celebrans librum osculatus erit, claudet eum sustinens ante pectus, reverentiam illi exsequetur et conversus sinistrorsum, descendet de Altari ex parte anteriori lateris Epistolae, librum Caeremoniario vel cuidam acolythorum tradet, et iunctis manibus ante infimum gradum subsistet fere ad extremitatem ipsius in latere eodem, facie paullum ad Diaconum versa.

44. Sequetur Diaconum, qui post Celebrantis thurificationem post ipsum se sistet super gradu superiori in medio, et consistens in plano iuxta eum genuflexionem exsequetur.

45. Quum intonabitur *Credo* caput inclinabit ad nomen *Deum* ac sine genuflexione conscendet suppedaneum ad sinistram Celebrantis, cum quo continuabit recitationem Symboli. Ad ℣. *Et incarnatus* etc. genuflectet cum Celebrante, quem sustinebit infra cubitum sinistrum manu dextera, sinistram tenens pectori applicitam. (*c*)

46. Absoluta Symboli recitatione, genuflectet in suppedaneo, convertetur sinistrorsum, de Altari descendet et perget ad scamnum ubi sedebit, sicut ad cantum hymni *Gloria in ex-*

(*a*) Si ad Evangelium canendum adhibebitur legile, ut supra meminimus, Subdiaconus stabit post legile, et ad extremitates superiores libri manus apponet.

(*b*) Si pro cantu Evangelii adhibitum erit legile, Subdiaconus, peracto cantu illo, accipiet a Diacono librum et exsequetur quod hac paragrapho descripsimus.

(*c*) Ad ℣. *Et incarnatus* etc. simplicem genuflexionem efficere Subdiaconus debet, quemadmodum pro Celebrante rubrica praescribit verbo *genuflectit*.

celsis. Dum canetur ℣. *Et incarnatus* etc. caput bireto aperiet et inclinabit.

47. Quum assurget post *Incarnatus* Diaconus sumpturus bursam cum corporali, Subdiaconus nudabit caput et utraque manu biretum ante pectus sustinens, assurget, sed non abscedet loco suo.

48. Postquam Diaconus, reverentia Celebranti facta, procedet ad Altare allaturus corporale, Subdiaconus sedebit, iterumque caput cooperiet. Quum autem Diaconus, corporali super Altari extenso, genuflectet in suppedaneo rediturus ad locum suum, Subdiaconus, ut antea, caput nudabit et assurget. Devenienti ad locum suum Diacono reverentiam faciet, tum sedebit caputque cooperiet. (*a*)

49. Sub finem Symboli redibit ad Altare, ut ad finem *Gloria*, et subsistet in plano ante medium gradus infimi.

50. Ubi Celebrans *Oremus* cecinerit, genuflectet et perget ad abacum.

51. Quo quum venerit, velum humerale ei super humeros imponet et ante pectus alligabit acolythus. Tum sinistra sumet Calicem, et accepta extremitate anteriore veli, quae ad dexteram suam pendebit, calicem velo conteget dexteramque discoopertam ponet super parte veli eiusdem, qua tegetur calix, et super calice ipso, quem deferet ad Altare, ascendens illuc a latere sine ulla genuflexione.

52. Ad Altare quum venerit, consistet dextrorsum Diaconi et Calicem super Altare imponet versus Diaconum, qui stabit ad dexteram Celebrantis. Curabit ut leniter tollat de Calice extremitatem veli, quod defluere seu pendere patietur.

53. Si cantari Symbolum omissum fuerit, deferet super Calicem bursam quoque cum corporali, quam extremitate veli humeralis, ut supra diximus, cooperiet. (*b*)

54. Quum Diaconus amoverit pallam et patenam cum Ho-

(*a*) Reverentia ad invicem, ut supra notavimus, non vero Celebrantem versus, bini Ministri efficere debent.

(*b*) Hoc casu a Subdiacono afferendam esse bursam cum corporali super calice rubrica praescribit.

stia, Subdiaconus Calice ab nodo manu sinistra sumpto, dextera absterget purificatorio partem interiorem Calicis, quem deinde una cum purificatorio Diacono tradet.

55. Postquam Diaconus vinum in Calicem infuderit, vinique ampullam deposuerit, dextera sumet aquae ampullam, quam paullum elatam sustinens ostendet Celebranti dicens *Benedicite Pater Reverende* et in medium Calicis tres, ad summam quatuor aquae guttas miscebit, et ampullam aquae restituet acolytho, qui eam ipsi ministraverit.

56. Hinc a Diacono patenam manu dextera accipiet, ac tum manum tum patenam veli humeralis extremitate dextera anteriori cooperiet; patenam appropinquabit pectori, se convertet sinistrorsum, descendet ante Altare, subsistet in medio ante gradum infimum, genuflectet ibique consistet sustinens patenam elatam ad altitudinem vultus sui, et manum sinistram extensam pectori applicitam tenebit.

57. Ad *Orate fratres* demittet patenam ante pectus, inclinatus respondebit Celebranti *Suscipiat Dominus* etc. assurget et patenam rursus elevabit ante faciem suam.

58. Recipiet thurificationem se convertens sinistrorsum versus Diaconum, qui eum thurificabit, et patenam, ut antea, demittet, eamque elatam, ut supra, sustinebit quum conversus ad Altare erit. Genuflexionem et ante et post thurificationem omittere meminerit.

59. Sub finem cantus praefationis patenam ad pectus demittet, sine ulla genuflexione ad Altare ascendet ad sinistram Celebrantis, cum ipso recitabit *Sanctus*, sed nequaquam se signabit ad ℣. *Benedictus qui venit*, quippe manu dextera patenam sustinet (*a*). Ad locum deinde suum post Celebrantem ante infimum gradum sine genuflexione revertetur.

60. Paullo ante elevationem, scilicet quum Diaconus in extremo suppedaneo geniculabit, Subdiaconus geniculabit in infimo gradu in medio, et patenam applicitam pectori susti-

(*a*) In quibusdam locis obsolevit ritus, qui praecipit Subdiacono ut ascendat ad Altare ad recitandum *Sanctus* una cum Celebrante. Rubricam nobis sequi visum est.

nebit. Si Altare solo suppedaneo vel uno etiam gradu instructum erit, Subdiaconus submittet genua versus cornu Evangelii in parte anteriori gradus illius vel in suppedaneo, ut Celebrans possit commode genuflexiones peragere.

61. Completa elevatione Calicis assurget quidem iterum, sed patenam elatam sustinere non desinet. Caveat ne genuflectat, quum id faciet Celebrans et Diaconus.

62. Ad *Pater noster* dum canentur verba *Et dimitte nobis debita nostra*, genuflectet, ascendet ad latus Epistolae in suppedaneum ad dexteram Diaconi, cui tradet patenam. Ubi ipsi detractum fuerit velum humerale, genuflexionem faciet versus Sacramentum, se convertet dextrorsum, descendet de Altari et redibit quo loco prius erat, ubi tamen non genuflectet.

63. Posteaquam Celebrans cecinerit *Pax Domini* etc. Subdiaconus facta genuflexione, ascendet ad Altare ad sinistram Celebrantis cumque ipso recitabit *Agnus Dei*, percutiens pectus aeque ac ille. Attendat ut adsit in suppedaneo quo tempore dicendum est *Agnus Dei* etc.

64. Recitato *Agnus Dei*, genuflectet ac redibit ad locum suum post Celebrantem ante infimum gradum.

65. Pacis osculum deinde a Diacono recipiet, cui supponens manus cubitis, et genae sinistrae illius approximans vultum suum, respondebit ei *Et cum spiritu tuo.*

66. Deinde genuflectet pacemque ad chorum deferet quo ordine declaratum est cap. VI. huius manualis.

67. Redibit ante Altare, genuflexionem efficiet, pacem dabit Caeremoniario vel clerico, qui comitatus eum fuerit, conscendet suppedaneum ad dexteram Celebrantis et genuflexionem iterabit.

68. Deteget Calicem quum Celebrans post sumptionem Hostiae expandens manus dicet *Quid retribuam* etc. et aliquantulum inclinabitur ad sumptionem tum Hostiae, tum Calicis.

69. Sumet ampullam vini, quod infundet in Calicem propter purificationem, deinde vinum et aquam post illud super digitos Celebrantis fundet propter ablutionem, postremo super digitos eius purificatorium imponet.

70. Descendet de Altari, et ante infimum gradum genufle-

xionem Cruci simul cum Diacono efficiet, conscendet suppedaneum ad latus Evangelii, accipiet a Celebrante Calicem, quem absterget atque exsiccabit purificatorio, purificatorium extensum super calicem, super purificatorium patenam et pallam deinde imponet, plicabit corporale, quod ponet in bursa, Calicem conteget velo, super quod ponet bursam cum corporali, et accepto Calice manu sinistra, dexteraque super bursam posita, amovebit eum de Altari, et de suppedaneo et gradibus descendens ac genuflectens in medio ante Crucem, deferet illum ad abacum et redibit in planum ante infimum gradum post Celebrantem. (*a*)

71. Sequetur Diaconum et Celebrantem, dum procedent ad medium Altaris, neque genuflexionem faciet, quum in medium devenerit.

72. Postquam Diaconus cecinerit *Ite, Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, sine ulla genuflexione, conscendet gradum superiorem versus angulum ipsius, ac genua flectente Diacono ad benedictionem Celebrantis, geniculabit et Subdiaconus, atque inclinatus se signabit.

73. Si transferendum erit pro ultimo Evangelio Missale, simul ac Diaconus cecinerit *Ite, Missa est*, sumet illud cum cussino vel legili et deferet ad latus Evangelii, genuflexionem dum transiet ante Crucem Altaris efficiens.

74. Si Canonicus fuerit et in Ecclesia sua ministraverit, ad Celebrantis benedictionem non geniculabit, sed profunde inclinabitur.

75. Benedictione peracta, assurget, suppedaneum conscendet et Celebranti assistet ultimum Evangelium legenti, se sistens ad illius sinistram: sustinebit ei tabellam Evangelii S. Joannis, atque hoc casu ad *Verbum caro* etc. non genuflectet. Quod si aliud Evangelium legetur, lectione absoluta, Missale claudet et in Altari relinquet. In utroque tamen casu, ad finem respondebit *Deo gratias*.

(*a*) Est Subdiaconi, minime vero alicuius acolythi, quemadmodum non recte solent quidam, Calicem ad abacum deferre.

76. Post Evangelii recitationem accedet ad sinistram Celebrantis in suppedaneo.

77. Si Clerus de choro decedet, manebit ibi et ad nutum Caeremoniarii se convertet ad laevam suam, descendet de Altari sinistra manu Celebrantem sustinens: ante Altare quum descenderit, genuflexionem Cruci efficiet, et accepto bireto cooperiet caput, iunctisque manibus Diaconum praecedens ad Sacrarium proficiscetur.

78. Quod si Clerus officii continuandi gratia in choro permanebit, descendet de Altari Celebrantem sustinens, genuflexione Crucem, reverentia Clerum prosequetur versus Evangelii et Epistolae deinde latus, recipiet biretum, quod ante pectus utraque manu sustinebit, et acolythos sequetur. Progressus ad chori aditum caput teget bireto et ad Sacrarium procedet.

79. Quo quum devenerit, nudabit caput seque ad Celebrantis laevam locabit. Reverentia honorabit Clerum, si aderit ordinatus. Tum facta ad Crucem vel ad imaginem principem Sacrarii atque etiam ad Celebrantem reverentia, quo loco antea induerit, sacra vestimenta demittet.

§. 2.

Ad Cleri in Missa solemni Communionem.

80. Subdiaconus post sumptionem Calicis palla conteget Calicem ipsum, genuflectet cum Diacono locumque mutabit, nempe transiet ad Celebrantis laevam.

81. Ibi genuflexionem cum Diacono et Celebrante iterabit.

82. Discooperta a Diacono pixide et in medio corporali locata, renovabit alteram cum Diacono et Celebrante genuflexionem, descendet de suppedaneo super gradum superiorem ex parte Evangelii, ibique subsistet versa ad Diaconum facie, et latere sinistro ad Altare.

83. Profunde inclinabitur recitante Diacono *Confiteor* et Celebrante formulam *Misereatur* etc. Ad formulam alteram *Indulgentiam* etc. assurget seque signabit.

84. Si de sacra mensa erit participaturus, ibit geniculatum in extremitate suppedanei in medio et ad laevam Diaconi.

85. Post Communionem assurget seque locabit sinistrorsum Celebrantis ibique manebit iunctis manibus conversus ad communicandos.

86. Si non communicabit, post *Indulgentiam* redibit ad dexteram Celebrantis sive ad latus Epistolae in suppedaneum genuflectet cum Celebrante, et se convertet cum eo iunctis manibus ad communicandos, qua positione manebit toto Communionis tempore.

87. Si communicandi erunt laici ad balaustrium, comitabitur et sequetur Celebrantem, descendentem de gradibus Altaris manu dextera sustinebit: in reditu ad Altare manebit dextrorsum Celebrantis eique ad Altare ascendenti fimbriam anteriorem vestium sublevabit.

88. Genuflectet cum Celebrante, si qua in pixide superfuerit particula, pixidemque a Celebrante purificatam accipiet ab ipso, cooperculum imponet, eamque tradet Caeremoniario, ut ad abacum ferat.

§. 3.

In Missis solemnibus ferialibus.

89. Subdiaconus utetur ritu pro Missis solemnibus statuto, cum exceptionibus tamen quae sequuntur.

90. Non tunicella, sed planeta inductur ante pectus plicata, dummodo Ecclesia sit una ex primariis. Secus, ministrabit amictu, alba, cingulo et manipulo indutus.

91. Si Diaconus cantabit *Flectamus genua* ante aliquam orationem, Subdiaconus genuflectet cum illo, sed primus omnium assurget canens *Levate* tono constituto.

92. Si planeta plicata utetur, sub initium ultimae orationis ante Epistolam deponet eam suo loco adiuvante acolythorum altero, recipiet Epistolarium canet Epistolam ac deosculatus Celebrantis manum, Epistolarium deponet, resumet planetam plicatam et ad latus Evangelii transferet Missale.

93. Ad ℣. *Adiuva nos Deus*, quum canendus erit, ad laevam Celebrantis geniculabit in suppedaneo.

§. 4.

In aspersione aquae benedictae in Dominicis.

94. Exiens de Sacrario Subdiaconus ad laevam Celebrantis, fimbriam ipsi sinistram pluvialis sublevabit.

95. Quum devenerit in chorum caput nudabit et clerico vel Caeremoniario tradet biretum.

96. Geniculabit cum Celebrante ad laevam eius in medio gradu infimo, et postquam aspersus ipse fuerit, comitabitur Celebrantem in aspersione sustollens ei fimbriam sinistram pluvialis efficiens cum ipso ad chorum reverentiam.

97. Completa oratione, comitabitur eum ad scamnum, ubi manipulum brachio sinistro imponet, et facta ad chorum una cum Celebrante reverentia, ad Missam solemnem quae celebrabitur, accedet ad Altare.

§. 5.

In Missa solemni ante SS. Sacramentum publice expositum.

98. Subdiaconus in huiusmodi Missis, reverentiis, ut solet, choro faciendis abstinebit.

99. In accessu ad Altare genuflexionem duplicem cum Celebrante et Diacono exsequetur, itemque descendens de Altari, Sacro peracto, si expositum adhuc erit SS. Sacramentum.

100. Quum in medium Altare procedet, vel ab ipso abibit, simplici semper genuflexione utetur.

101. In thurificatione Altaris ad introitum geniculabit in extremo suppedaneo ad laevam Celebrantis eique partem planetae posteriorem extollet.

102. Post Epistolam cantatam Celebrantis manum deosculabitur.

103. A consecratione ad consummationem genuflexiones praescriptas exsequetur quin ullam aliam respectu expositionis adiungat.

§. 6.

In Missa solemni de requie.

104. Subdiaconus servabit quod paullo ante pro Missa solemni traditum est.

105. Conscenso Altari post confessionem non genuflectet in suppedaneo, sed cum Celebrante postquam ille deosculatus erit Altare, perget ad latus Epistolae seque sistet ad dexteram Diaconi, sicut in aliis Missis solemnibus ad Introitum et *Kyrie*.

106. Post cantatam Epistolam, iterata genuflexione in medio et reverentia ad chorum, reddet Epistolarium Caeremoniario vel acolytho, manum enim Celebrantis non deosculabitur.

107. Lecta a Celebrante Sequentia, cum eo ibit sessum in scamno.

108. In reditu ad Altare, quum Celebrans ascenderit in medium, Subdiaconus transferet Missale cum cussino vel legili ad latus Evangelii.

109. Descendente de suppedaneo Diacono ad recitandum *Munda cor meum*, Subdiaconus descendet in planum ante Altare, deinde una cum Diacono et acolythis genuflexionem Cruci, reverentiam choro efficiet.

110. Evangelio cantato, claudet statim librum eumque acolythorum alteri tradet.

111. Ad Offertorium Calicem et bursam cum corporali ad Altare deferet, sed velo humerali nequaquam utetur.

112. Infundet aquam in Calicem, nullam petens a Celebrante benedictionem.

113. Patenam non sustinebit, sed infusa aqua, ut dictum est, de Altari descendet, genuflectet ad Crucem, ascendet ad laevam Celebrantis, deinde thurificationis tempore attollet illi posteriorem partem planetae.

114. Celebrante a Diacono thurificato, ampullam aquae et pelviculam ab acolytho accipiet, ascendet ante Celebrantem, eique super manus aquam effundet.

115. Aeque ac in aliis Missis respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

116. Sub finem praefationis ascendet ad laevam Celebrantis, et simul cum eo recitabit Trisagium , cavens ne genuflectat antequam ascendat, neque in suppedaneo, neque quum ad locum suum redierit.

117. Ad orationem *Quam oblationem* etc., facta genuflexione ibit ad latus Epistolae, thuribulum accipiet a Caeremoniario vel a thuriferario, et Sacramentum in utraque elevatione thurificabit. (*a*)

118. Ad finem cantus *Pax Domini* etc., genuflexionem exsequutus ascendet ad Altare, et recitabit *Agnus Dei* una cum Celebrante, quin pectus percutiat.

119. Post *Agnus Dei* genuflectet, transibit ad dexteram Celebrantis, ac genuflexionem iterabit.

§. 7.

In benedictione SS. Sacramenti.

120. Si benedictioni, quae fidelibus a SS. Sacramento per Sacerdotem donabitur, assistent Ministri in maioribus solemnitatibus, Subdiaconus sacris paramentis in Sacrario induetur.

121. In discessu de Sacrario reverentiam Cruci vel imagini praecipuae faciet, capite tecto incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

122. Ad fores Sacrarii nudabit caput, aquam benedictam a Caeremoniario accipiet, se signabit, iterumque caput cooperiet.

123. In conspectum SS. Sacramenti deteget caput, manuque dextera biretum pectori applicabit, fimbriam pluvialis Celebrantis sinistra sustinens.

124. In aditu Presbyterii biretum suum tradet Caeremoniario.

125. Ante Altare quum venerit, genuflexionem duplicem cum Celebrante in plano exsequetur et assurgens geniculabit ad laevam Celebrantis ipsius in infimo gradu.

(*a*) Non est Subdiaconi incensum in thuribulum pro elevatione immittere Conf. Caeremoniale Episcoporum.

126. Advertat, quod in hac functione elevare debet fimbriam anteriorem vestium Celebrantis quum geniculabit, eumque sustinere manu dextera prope cubitum sinistrum eius quum geniculabit quumque ascendet ad Altare, manuque sinistra prope cubitum dexterum eius quum de Altari descendet.

127. Assurget simul cum Celebrante impositurο incensum in thuribulum, atque in hac actione accedet ad dexteram eius et fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet.

128. In thurificatione fimbriam sinistram pluvialis elatam sustinebit, et cum eo ante et post thurificationem reverentiam efficiet.

129. Una cum Diacono manu dextera librum sustinebit Celebranti ut canat orationem *Deus qui nobis* etc.

130. Post orationem velum humerale ante pectus Celebrantis alligabit, eique fimbriam sinistram pluvialis sustollens conscendet cum eo suppedaneum, et super suppedanei extremitate in benedictione geniculabit.

131. Completa Benedictione de Altari descendet cum Celebrante, iterumque geniculabit in infimo gradu ad laevam eius.

132. Consurget postea cum Celebrante, cumque ipso genuflectet et accepto bireto caput operiet.

133. Redibit ad Sacrarium procedens ad laevam Celebrantis cuius fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

134. Reversus in Sacrarium nudabit caput, reverentiam Cruci vel imagini Sacrarii, reverentiam etiam Celebranti faciet, et sacras vestes deponet.

§. 8.

In Festo Purificationis B. Mariae Virginis.

135. Subdiaconus in Sacrario se parabit amictu, alba et cingulo, ac si Ecclesia erit ex primariis, planeta etiam violacea ante pectus plicata induetur.

136. Discedens de Sacrario, facta Cruci vel imagini praecipuae reverentia, incedet capite tecto ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet.

137. Ad Sacrarii fores nudabit caput, aquam benedictam accipiet, se signabit iterumque bireto operiet caput.

138. Si hoc festum in Dominicam inciderit, quum aspersio tunc aquae benedictae facienda sit, omittet ad fores Sacrarii se aqua benedicta signare.

139. Ad ingressum Presbyterii deteget caput et biretum tradet Caeremoniario; faciet vel omittet reverentiam choro, prouti se geret Celebrans.

140. Ante Altare autem genuflexionem Cruci efficiet, conscendet suppedaneum, elevans interea vestium Celebrantis fimbriam anteriorem.

141. Quum Celebrans osculabitur Altare, non genuflectet, deinde eum sequetur in latus Epistolae, iunctisque manibus ad laevam eius se sistet.

142. Post quintam orationem accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sustollet quum incensum in thuribulum iniiciet, quumque asperget et thurificabit candelas, deinde ad laevam Celebrantis rursus redibit.

143. Ad medium Altare procedet cum Celebrante ipso, cuius adstans dexterae ad chorum se convertet.

144. Candelam suo tempore accepturus geniculabit sinistrorsum Diaconi in extremo suppedaneo ante Celebrantem, advertens ut prius candelam, deinde manum Celebrantis osculetur.

145. In candelarum distributione adstabit dexterae Celebrantis, cuius fimbriam pluvialis elatam sustinebit.

146. Quum Celebrans post distributionem lavabit manus in cornu Epistolae, sustollet ei fimbriam pluvialis, deinde redibit cum eo ad latus Epistolae, ut in functionis initio.

147. Ad orationem *Exaudi, quaesumus Domine*, genuflectet et assurgens cantabit ℣. *Levate*, si a Diacono praecantatum erit *Flectamus genua*.

148. Accedet deinde ad dexteram Celebrantis, eique incensum in thuribulum immittenti fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

149. Descendet a latere Altaris eodem, sumet Crucem processionalem, se adiunget acolythis, quibuscum ibit ad ingressum Presbyterii, ibique Altare versus convertetur.

150. Ubi Diaconus cecinerit ℣. *Procedamus in pace* et cantores responderint *In Nomine Christi. Amen*, facta ab acolythis genuflexione, se convertet dextrorsum et per Ecclesiam cum processione proficiscetur.

151. In processionis reditu ad Altare, deponet Crucem et consistet ante Altare prope cornu Evangelii ut Celebranti se adiungat.

152. Quando Celebrans cum Diacono ante Altare devenerit, se sistet ad Celebrantis laevam, genuflectet ad Crucem, cum eo perget ad scamnum, dimittet paramenta violacea et albis induetur. Quod si hoc festum in Dominicam privilegiatam incideret, induet tunicellam et manipulum violacei coloris.

153. Facta deinde ad chorum reverentia, accedet ad Altare pro Missa solemni.

§. 9.

In feria V. Cinerum.

154. Subdiaconus e Sacrario ad Altare accedens sequetur quae documenta tradita sunt pro functione praecedenti.

155. Conscenso una cum Celebrante suppedaneo, genuflexionem omittet dum ipse Celebrans Altare deosculabitur.

156. Veniet cum Celebrante ad latus Epistolae, ibique iunctis manibus ad laevam eius subsistet.

157. Post quartam orationem accedet ad dexteram Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sublevabit, dum incensum iniiciet in thuribulum, et cineres postea asperget et thurificabit.

158. Deinde cum Celebrante in medium Altare procedet, cumque eo convertetur ad chorum, se tamen sistens ad laevam illius.

159. Cineres suo tempore cum Diacono accipiet, quocirca geniculabit ante Celebrantem et sinistrorsum Diaconi in extremo suppedaneo.

160. Distributionis tempore adstabit sinistrae Celebrantis, eique sinistram pluvialis fimbriam sustollet.

161. Post distributionem, Celebranti manus abluenti fimbriam pluvialis sublevabit.

162. Ad orationem *Concede nobis* etc. adstabit Celebranti sinistrorsum ut in functionis principio.

163. Descendet deinde a latere ad scamnum cum Celebrante, sibi induet manipulum, ac praemissis reverentiis praescriptis, redibit ad Altare Celebranti in Missa solemni ministraturus.

§. 10.

In Dominica Palmarum.

164. Subdiaconus in accessu ad Altare servabit quod relate ad functionem Purificationis B. Virginis superius demonstratum est.

165. Post aspersionem aquae benedictae sibi induet manipulum in brachio sinistro, conscendet suppedaneum cum Celebrante, non genuflectet quum hic Altare osculabitur, cum eo veniet ad latus Epistolae, ibique sinistrorsum eidem adstabit.

166. Quum canetur prima oratio, descendet post Celebrantem in planum, planetam plicatam, si usus fuerit, demittet, recipiet Epistolarium et ritu pro Epistola praescripto lectionem eodem tono cantabit.

167. Lectione cantata, osculabitur manum Celebrantis, relinquet Epistolarium, planetam plicatam, si adhibenda sit, iterum induet, et ad laevam Celebrantis redibit.

168. Appropinquabit, quum tempus erit, ad dexteram Celebrantis eiusdem, fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit, quum incensum ingeret in thuribulum, et descendet ex Altari in medium ante infimum gradum.

169. Adstabit Diacono ad Evangelium quod cantabitur, servans ritum pro Missis solemnibus praescriptum, eoque cantato librum afferet Celebranti deosculandum, et Caeremoniario vel altero ex acolythis libro tradito, manipulum deponet et ad sinistram Celebrantis in suppedaneum redibit, ut functionis initio.

170. *Sanctus*, ut in Missa solemni, submissa voce cum Celebrante recitabit.

171. Post sextam orationem approximabit Celebranti dextrorsum, fimbriam pluvialis eius sustollet quum incensum in thuribulum iniiciet quumque palmas asperget et thurificabit.

172. Ad orationem cantatam, quae distributioni praemittitur, redibit ad laevam Celebrantis, deinde cum ipso procedet ad medium Altare, et versus chorum convertetur subsistens a dexteris eiusdem Celebrantis, cui fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

173. Palmam suo tempore recipiet ob eamque rem ad laevam Diaconi geniculabit in extremo suppedaneo ante Celebrantem, et deosculabitur palmam et ipsius Celebrantis manum.

174. Accepta palma assurget, eamque acolythorum alteri tradet, ad dexteram Celebrantis redibit, cui pluviale distributionis tempore sublevabit.

175. Post distributionem eidem Celebranti manus abluenti sustollet pluviale.

176. Ad alteram orationem ante processionem adstabit Celebranti sinistrorsum, ut functionis initio.

177. Deinde dextrorsum accedet Celebranti, et ingerenti incensum in thuribulum fimbriam dexteram elevabit, de Altari a latere descendet, sumet Crucem processionalem, coibit cum acolythis et ad Presbyterii aditum subsistet.

178. Quia Crux est velo contecta, sic advertet ut imago Crucifixi sit ad populum non ad Clerum conversa.

179. Post cantatum a Diacono ℣. *Procedamus in pace*, et responsum a choro *In Nomine Christi. Amen*, ac postquam acolythi genuflexionem fecerint, se vertet et foris Ecclesiam proficiscetur.

180. Egresso ab Ecclesia toto choro, subsistet in limine portae, quae clausa erit, Cruce facieque ad portam eamdem conversa. Ad nutum Caeremoniarii partem imam portae extremitate inferiori hastae Crucis leviter pulsabit.

181. Ecclesiam introibit et ante Altare progressus Crucem deponet, ante infimum gradum subsistet versus cornu Evangelii, adstabit Celebranti, genuflectet ad Altare, perget ad

scamnum, manipulum sibi induet, et reverentiis praescriptis ad Altare redibit ob Missam solemnem.

182. In Epistola canens verba *Ut in nomine Jesu . . . infernorum* genuflexione simpliei utetur.

183. Ad cantum *Passio* palmam dextera sustinebit adstans lateri Epistolae sicut in introitu, dum legetur a Celebrante, deinde se convertet ad cantores *Passio* stans ante infimum gradum ad laevam Diaconi, efficiens cum eo et cum Celebrante unam fere lineam. Ad verba autem *Emisit spiritum* eodem loco cantores versus geniculabit.

184. Cantu *Passio* a cantoribus Diaconis absoluto, palmam suam tradet alteri ex acolythis , transferet Missale cum cussino vel legili ad cornu Evangelii et Celebranti ultimam partem Passionis legenti assistet.

185. Postea in suppedaneo sinistrorsum adstabit Celebranti. Descendet autem de suppedaneo et consistet ante Altare dum Diaconus recitabit *Munda cor meum.* Ad ultimam partem *Passio* quae cantabitur, sequetur ritum pro cantu Evangelii praescriptum ac postremo librum deferet Celebranti osculandum.

§. 11.

In Coena Domini.

186. Subdiaconus in Missa solemni huiusce diei ritum pro aliis Missis solemnibus et pro Communione Cleri praescriptum observabit.

187. Sub exitum Sacri, quia SS. Sacramentum in Altari propositum erit, ritu iam demonstrato pro huiusmodi expositione utetur.

188. Peracto Sacro , se adiunget Celebranti sinistrorsum , genuflectet in suppedaneo et a latere descendet ad scamnum, ubi manipulum deponet.

189. Redibit ante Altare cum Celebrante , cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit. In plano ante Altare genuflexionem duplicem exsequetur ad SS. Sacramentum , et assurgens geniculabit in infimo gradu ad laevam Celebrantis.

190. Consurget cum Celebrante, accedet ad eum dextrorsum, et immittenti incensum in bina thuribula fimbriam dexteram pluvialis sustollet, rursus deinde, ut antea, genuflectet, eique SS. Sacramentum thurificanti pluviale sustinebit.

191. Velum humerale Celebranti ante pectus alligabit, et accepto a Celebrante Calice cum Sacramento, assurget et sinistrorsum eius in processione incedet, elatam ipsi sustinens fimbriam sinistram pluvialis, eique respondens in hymnis et psalmis recitandis.

192. Ingressus in Sacellum, in quo SS. Sacramentum exponetur, geniculabit in gradu infimo ad laevam Celebrantis, solvet et detrahet ei velum humerale, tum consurget cum eo, sublevabit illi fimbriam dexteram pluvialis quum incensum iniiciet in thuribulum, genuflectet iterum ad laevam eius, atque incensanti SS. Sacramentum rursus fimbriam pluvialis elevabit.

193. Ad nutum Caeremoniarii assurget, genuflexionem duplicem in plano faciet, in aditu Sacelli recipiet biretum, caput operiet et procedet ad Sacrarium sinistrorsum Celebrantis, cui interea fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

194. In Sacrarium ut venerit, nudabit caput, reverentiam Cruci vel imagini principali et Celebranti efficiet, tunicella exuetur, et alba tantum indutus, expectabit ibi donec tempus erit Altaria denudandi.

195. Recitatis in choro Vesperis, reverentiam Cruci vel imagini Sacrarii efficiet, caput operiet bireto, iunctisque manibus sequetur acolythos.

196. In chori aditu caput nudabit bireto, quod tradet Caeremoniario, se adiunget Celebranti sinistrorsum, reverentiam choro faciet, procedet ante Altare, et genuflexionem ad Crucem exsequetur.

197. Ascendet deinde cum Celebrante ad Altare, eumque adiuvabit in amovendis ab Altari eodem tobaleis.

198. De Altari descendet, genuflexionem Cruci et reverentiam choro efficiet, recipiet biretum, quo caput operiet in aditu Presbyterii, et praecedens Diaconum perget ad reliqua Altaria, ubi exsequetur quod in primario peregerit.

199. Altaribus cunctis exutis, redibit ut antea ad Presby-

terium et permanebit ante Altare ad laevam Celebrantis. Dato abeundi signo, genuflectet ad Crucem, caput bireto teget, ac praecedens Diaconum iunctis manibus ad Sacrarium revertetur.

200. In Sacrario autem reverentiam Cruci vel imagini praecipuae et Celebranti faciet et sacris paramentis exuetur.

201. Si fiet *Mandatum* praesto erit in cubiculo seu Sacristia adiacenti aulae, in qua Mandatum peragetur, ibique amictum, albam, cingulum, manipulum et tunicellam albam sibi induet.

202. Crucem vel imaginem principem salutabit, caput operiet bireto, et incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

203. Ad Altare deveniens nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, genuflectet ad Crucem et cum Celebrante conscendet suppedaneum.

204. Quum Celebrans osculabitur Altare, Subdiaconus non genuflectet et adstabit ei sinistrorsum.

205. Approximabit ad dexteram Celebrantis, fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet, quum thus iniiciet in thuribulum, de Altari descendet et subsistet circa medium, ante infimum gradum.

206. Genuflectet cum Diacono, se adiunget illi pro cantu Evangelii, ut in Missis solemnibus, eoque cantato, librum osculandum deferet Celebranti, prope quem permanebit, ut in Missis solemnibus fieri solet.

207. Ibit cum Celebrante ad abacum sibique manipulum detrahet.

208. Comitabitur Celebrantem sinistrorsum et facta Cruci genuflexione, se sistet cum eo ante pauperem primum.

209. Eriget vel sustinebit crus pauperis, dum Celebrans eius pedem lavabit, idque faciet pauperibus singulis.

210. Posteaquam Celebrans pedes omnium pauperum laverit, comitabitur eum ad abacum, eique manutergium sustinebit dum manus lavabit.

211. Redibit cum Celebrante ad Altare ascedens a latere et adstabit sinistrae eius, dum canet versus et orationes.

212. Descendet de Altari, genuflexionem faciet Cruci, recipiet biretum, caput operiet, incedet ad laevam Celebrantis, cui pluviale sustinebit et gradum referet ad Sacrarium.

213. In Sacrarium ingrediens nudabit caput, et Cruci vel imagini praecipuae nec non Celebranti facta reverentia, sacra indumenta demittet.

§. 12.

Feria V. in Parasceve.

214. Non erit abs re, quod Subdiaconus animo prospiciat praevideatque quidquid in functione huius diei peragendum sibi sit.

215. In Sacrario se parabit amictu, alba, cingulo et manipulo nigri coloris, ac si Ecclesia erit aliqua ex primariis, induet sibi planetam quoque nigri coloris ante pectus plicatam.

216. Meminerit, quod hac die suetae ad chorum reverentiae omittuntur.

217. In discessu de Sacrario, facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam reverentia, bireto caput operiet et Diacono praeibit.

218. Ad fores Sacrarii accepta aqua benedicta se signabit, dummodo aqua benedicta in vasis Ecclesiae servetur, secus signum Crucis omittet.

219. In Presbyterium ingrediens nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, atque adstans Celebranti sinistrorsum cum eo procedet ante Altare, ibique facta genuflexione super gradus illius procumbet, caput et brachia ponens super cussino illic apparato.

220. Ad nutum Caeremoniarii assurget, suppedaneum cum Celebrante conscendet, non genuflectet quum Celebrans osculabitur Altare; deveniet cum eo ad latus Epistolae et transibit ad dexteram Diaconi, ut in introitu Missae solemnis.

221. Prima lectione primoque tractu cantato perget in planum post Diaconum in cornu Epistolae, genuflectet ad ℣. *Flectamus genua*, primusque omnium assurget et canet *Levate.*

222. Planetam plicatam, si usus fuerit, deponet, Epistolarium recipiet, rituque solito canet secundam lectionem eodem ac Epistolae tono, et cantu peracto, genuflexionem Cruci

exsequutus, Epistolarium committet Caeremoniario vel clerico qui eum comitabitur, non osculabitur manum Celebrantis, resumet planetam plicatam, si uti eum decebit, et ad locum quo ab initio erat, redibit.

223. In *Passio* canendo exsequetur quod pro Dominica palmarum demonstratum est, excepto quod palma hac die gestanda non est. Idipsum servabit ad ultimam partem, quae a Diacono canetur, nec librum osculandum Celebranti portabit.

224. Ibit deinde in cornu Epistolae post Diaconum propter orationes, quumque Diaconus cecinerit *Flectamus genua*, Subdiaconus, ut supra notatum est, cantabit *Levate*.

225. Post cantatas orationes, procedet cum Celebrante ad scamnum, planetam plicatam, si utetur, deponet, et cum Celebrante in planum Epistolae redibit subsistens iunctis manibus ad laevam illius. Ad ℣. *Venite Adoremus* geniculabit cum ceteris paullum Crucem versus, et sequetur Celebrantem in tria illa loca, in quibus deteget Crucem.

226. Ad tertiam adorationem genibus flexis manebit in suppedaneo donec a Celebrante Crux imponetur cussino; assurgente deinde Celebrante, assurget una cum Diacono, genuflectet versus Crucem et descendens a latere de Altari, occurret Celebranti ipsumque ducet ad scamnum.

227. Ibi suo loco stabit donec Celebrans Crucem adoraverit, tum deponet manipulum, sedebit, calceos pedibus detrahet, ibitque cum Diacono Crucem adoratum, advertens ut tres distinctas genuflexiones, quemadmodum fecerit Celebrans, exsequatur.

228. Reversus ad scamnum calceabit iterum pedes, resumet manipulum et planetam quoque plicatam, si utetur, sedebit ad laevam Celebrantis, atque alternatim cum ipso et Diacono leget improperia.

229. Quum Diaconus referet Crucem ad Altare, nudabit caput, assurget et geniculabit.

230. Postea cum Celebrante et Diacono ante Altare procedet, genuflectet ad Crucem, recipiet biretum, operiet caput iunctisque manibus sequens Clerum, Diacono praeibit et proficiscetur ad Sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum.

231. In aditu eiusdem Sacelli caput nudabit, biretum tradet Caeremoniario vel clerico, transibit ad laevam Celebrantis, perget ante Altare, genuflexionem duplicem efficiet, assurget et in infimo gradu sinistrorsum pariter Celebrantis adgeniculabitur.

232. Celebrante incensum in thuribula iniiciente, genibus flexis permanebit, eidem thurificanti SS. Sacramentum sustollet partem posteriorem planetae velumque humerale ante pectus alligabit.

233. In processione iunctis manibus incedet ad laevam Celebrantis, eique in hymnis et psalmis recitandis respondebit.

234. Ad Altare maximum quum ventum erit, geniculabit in gradu infimo, et postquam Celebraus SS. Sacramentum Diacono in manus dederit, detrahet ei velum humerale de humeris.

235. Dum Celebrans ponet incensum in thuribulum, non transibit ad dexteram eius, sed partem posteriorem planetae sustollet thurificanti.

236. Deinde cum Celebrante suppedaneum conscendet, genuflectet et ad dexteram Diaconi transibit. Infundet aquam in Calicem nullam a Celebrante petens benedictionem.

237. Genuflectet ac reversus ad laevam Celebrantis genuflexionem iterabit, ipsumque Celebrantem in thurificatione Oblatorum et Altaris prosequetur. Ampulla deinde ministrabit illi aquam ad manus abluendas.

238. Cum Celebrante et Diacono ad medium Altare gradum referet, genuflexionem faciet ibique subsistet. Ad verba *Orate fratres* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

239. Ad finem orationis *Libera nos quaesumus* etc. conscendet gradum superiorem ad laevam Celebrantis, geniculabit ad ostensionem Hostiae sacrae, sed partem posteriorem planetae Celebrantis nequaquam sublevabit.

240. Assurgente Diacono, assurget et Subdiaconus, qui accedet Celebranti sinistrorsum, et iterata deinde cum eo et cum Diacono genuflexione, transibit ad dexteram Celebrantis, genuflexionemque renovabit.

241. Calicem deteget post Communionem, deinde ablutionem Celebranti vinum et aquam ministrabit.

242. De Altari descendet, genuflectet in medio, ascendet ad latus Evangelii, Calicem absterget, complicabit corporale, omniaque ad abacum reportabit.

243. Redibit ad laevam Celebrantis in suppedaneum; post orationem *Quod ore sumpsimus* etc. cum eo de Altari descendet, genuflectet, biretum recipiet, excedet de Presbyterio, in cuius aditu operiet caput, ac Diaconum praecedens ad Sacrarium proficiscetur.

244. Quo quum venerit, salutabit Crucem vel imaginem praecipuam, sacrisque indumentis exuetur.

§. 13.

In Sabbato Sancto.

245. In huiusce etiam diei functione expediet, ut Subdiaconus animo praecipiat actiones quas erit exsecuturus.

246. Hora praestituta se parabit amictu, alba et cingulo, ac si uti licebit, planeta etiam violacea ante pectus plicata induetur.

247. Ad nutum Caeremoniarii sumet Crucem processionalem et ad portam Ecclesiae vel ad atrium, si erit, procedet, et loco quo monstrabitur, subsistet.

248. Completa benedictione ignis et granorum thuris, ingredietur Ecclesiae portam, ibi susbsistet eique manipulus violaceus imponetur.

249. Inde Crucem adhuc gestans ad Altare procedet tribus locis subsistens ad cantum *Lumen Christi*, ad quae tamen verba non genuflectet.

250. Ad Altare progressus consistet cum Cruce ante gradum infimum versus cornu Evangelii nullam faciens genuflexionem, tum perget ad legile una cum Diacono, ibique sinistrorsum legilis ac dextrorsum Diaconi usque ad totum canendum *Exultet* subsistet.

251. Absoluto cantu Praeconii, relinquet Crucem processionalem, se adiunget Diacono, genuflexionem ad Altare faciet et procedet ad scamnum Celebrantis, quocum redibit ad Al-

tare a latere et in cornu Epistolae consistet prope dexteram Diaconi, ut in introitu Missarum solemnium.

252. Ibi permanebit dum canentur prophetiae. Ad orationes, quae prophetias subsequuntur, stabit post Diaconum ante infimum gradum, et cantato a Diacano ℣. *Flectamus genua*, primus de genuflexione assurgens canet *Levate*. Ad orationem duodecimam non praemittitur genuflexio, nec *Flectamus genua*, nec *Levate*.

253. Post prophetias, redibit ad scamnum cum Celebrante et manipulum demittet.

254. Procedet ad fontem baptismalem incedens ad sinistram Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet. Genuflectet ad Altare, quum ab eo discedet ac bireto caput operiet.

255. Extra ingressum baptisterii quum venerit, caput nudabit, et Celebranti assistet in hac benedictione et in administratione etiam baptismatis, videlicet stans ad laevam Celebrantis pluvialis fimbriam sustollet ei quum aliquid aget super aquam. In aspersione aquae benedictae genuflectet, deinde dum populus per Ecclesiam aspergetur, ad laevam Celebrantis assidebit. Eidem manus abluenti manutergium sustinebit.

256. Redibit, ut antea, ad Altare, ibique adstans Celebranti sinistrorsum, genu flectet ad Crucem, ibit ad scamnum, et planetam plicatam, si usus fuerit, demittet.

257. Si Ecclesia fonte baptismali carebit, post prophetias vadet ad scamnum, ibique manipulum et planetam plicatam, si usus fuerit, deponet.

258. Deinde perget ante Altare ad laevam Celebrantis, genuflexionem faciet, geniculabit et super gradus ipsius Altaris procumbet, ponens caput et brachia super cussino ibi apparato.

259. Ad ℣. *Peccatores* assurget, genuflexionem Cruci efficiet, accipiet biretum, praecedet Diaconum, caput nudabit apud ingressum Presbyterii et ad Sacrarium proficiscetur.

260. Ibi manipulum et tunicellam albi coloris sibi induet, ac revertetur ad Altare Diaconum praecedens.

261. Ad ingressum Presbyterii nudabit caput, biretum tradet Caeremoniario, se locabit ad laevam Celebrantis, reverentiam faciet ad chorum et ad Missam solemnem ad Altare introibit.

262. In hac Missa ritum servabit pro aliis Missis solemnibus praestitutum, exceptis iis, quae sequuntur.

263. *Agnus Dei* non recitatur. Subdiaconus ad *Pax Domini* non ascendet ad laevam Celebrantis, sed Calice a Diacono contecto, hic ad sinistram Celebrantis transibit. Transeunte Diacono ad laevam Celebrantis, Subdiaconus ad dexteram ascendet et genuflexionem cum Diacono exsequetur.

264. Post cantatam antiphonam *Vespere autem Sabbati* quum intonabitur *Magnificat*, Subdiaconus transibit ad laevam Celebrantis in suppedaneo eique in thurificatione Altaris, ut in introitu, assistet.

265. Celebrante a Diacono thurificato, Subdiaconus suo loco manebit in plano ad latus dexterum Celebrantis, ubi a Diacono incensabitur, postquam chorum thurificaverit.

§. 14.

In processionibus.

266. Quum processiones Litaniarum maiorum minorumque faciendae erunt, Subdiaconus hora praestituta praesto erit in Sacrario atque induetur vestibus sacris, idest amictu, alba, cingulo et tunicella violacea et bireto caput operiet.

267. Ad nutum Caeremoniarii, reverentia facta Cruci vel imagini praecipuae Sacrarii, procedet ad Altare capite operto ad laevam Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustollet, et ad fores Sacrarii aqua benedicta se signabit.

268. Ubi ad Presbyterium ventum erit, caput nudabit bireto, quod Caeremoniario tradet, Clerum in choro, si aderit, reverebitur, ut pro Missis solemnibus demonstratum est, et deveniens ante Altare genuflectet ac fimbriam pluvialis Celebrantis demittet.

269. Stabit ante Altare dum cantabitur ant. *Exurge, Domine,* deinde geniculabit in gradu infimo initio Litaniarum, advertens ut Celebranti genua submittenti pluviale sustollat.

270. Cantato ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, eodemque a Clero repetito, assurget ibique stans signum proficiscendi expectabit.

271. Quum discedendum erit, genuflexionem ad Crucem iterabit, receptoque a Caeremoniario bireto, caput rursus cooperiet.

272. In processione capite aperto incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

273. Si qua in Ecclesia statio fiet in itinere, servabit methodum eamdem superius traditam pro accessu ad Altare, ac Celebranti orationem canenti de Sancto patrono una cum Diacono librum manu dextera sustinebit.

274. Postquam processio venerit ad Ecclesiam, in qua absolvetur, ante Altare caput deteget bireto, quod Caeremoniario tradet et genuflexionem efficiet.

275. Genibus flexis assistet precibus et orationibus, quae recitandae erunt, et librum Celebranti, ut superius innuimus, sustinebit.

276. Functione peracta, assurget, genuflexionem iterabit ad Altare, recipiet biretum, quo caput operiet, atque ordine superius indicato ad Sacrarium revertetur et sacra vestimenta deponet, vel ministrabit Celebranti in Missa solemni, si huic officio delegabitur.

277. Hoc ipsum servabit in aliis processionibus extraordinariis, quae forte ab Episcopo pro aliqua publica necessitate indictae essent.

278. Quibus in processionibus quaedam sacrae reliquiae a Celebrante ferentur, Subdiaconus elatam sustinebit fimbriam dexteram pluvialis Celebranti incensum in thuribulum iniicienti, sinistram vero sublevabit dum Reliquiarum peraget thurificationem. In hoc casu incedet in processione capite nudato. Si sub finem processionis per Reliquias easdem benedictio donabitur, geniculabit in extremo suppedaneo et Celebranti pluviale sustollet.

§. 15.

In vigilia Pentecostes.

279. Functio huius diei nulla alia re differt ab Sabbato Sancto praeter benedictionem ignis et Cerei paschalis.

280. Quocirca Subdiaconus planeta plicata, vel alba tantum indutus in Sacrario, procedet ad Altare, et facta ad chorum et ad Altare reverentia, adscendet ad ipsum cum Celebrante, et canentur prophetiae, ad quarum finem post *Oremus* non cantabitur *Flectamus genua*, nec *Levate*.

281. Devenietur deinde ad fontis benedictionem ut in Sabbato Sancto, et ministrabitur etiam baptismum.

282. Completa benedictione fontis et baptismatis etiam ministratione, redibit ad Altare, et ante ipsum procumbet quum canentur Litaniae.

283. Missa solemnis iisdem atque aliae ritibus celebrabitur, neque ullis animadversionibus hac in re locus est.

§. 16.

Pro Pentecoste eiusque octava.

284. Subdiaconus osculatus manum Celebrantis, et cantata Epistola advertet ut sine mora transferat Missale cum legili seu cussino ad latus Evangelii, et in extremo suppedaneo ad laevam Celebrantis geniculabit ad ℣. *Veni Sancte Spiritus, reple* etc.

§. 17.

In Processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.

285. Post sumptionem Calicis exsequetur quod monuimus fer. V. in Coena Domini, et sub finem Sacri quum Calicem operturus erit et ad abacum relaturus, servabit ea quae tradita sunt pro Missa solemni ante SS. Sacramentum publice propositum.

285. Peracto Sacro, se adiunget sinistrorsum Celebranti in suppedaneo, cum eo genuflectet ad SS. Sacramentum, de Altari a latere descendet, perget ad scamnum ibique manipulum deponet.

287. Si Celebrans dum stabit prope scamnum, incensum in

thuribula immittet, meminerit accedere ad dexteram ipsius et fimbriam dexteram pluvialis eius sublevare (*a*).

288. Deveniet ante Altare ad laevam incedens Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sustollet.

289. Ante Altare genuflexionem duplicem exsequetur prope infimum gradum, super quem deinde geniculabit adstans Celebranti sinistrorsum.

290. Si Celebrans incensum in bina thuribula immittet stans ante Altare, consurget cum eo, accedet ad dexteram ipsius ut fimbriam dexteram pluvialis sustineat thus in thuribula ingerenti.

291. Rursus adgeniculabitur in infimo gradu sinistrorsum Celebrantis.

292. Eidem Celebranti SS. Sacramentum thurificanti sublevabit fimbriam sinistram pluvialis.

293. Eidem ante pectus velum humerale alligabit.

294. Dum Diaconus facta genuflexione ad SS. Sacramentum, quod Celebranti tradiderit, assurget, Subdiaconus etiam consurget, qui prompte se tenens ad laevam Celebrantis, convertetur cum ipso ad populum et proficiscetur in processionem.

295. In processione incedet ad laevam Celebrantis, sustinens ipsi fimbriam pluvialis, et respondebit eidem in recitandis hymnis et psalmis, qui semper incipientur a Celebrante, ideoque hic semper in fine psalmorum recitabit *Gloria Patri*.

296. Si processio flectet iter ad aliquam Ecclesiam vel ad aliquod Altare hac de caussa erectum, quum venerit ante Altare submittet genua in infimo gradu, quumque Celebrans SS. Sacramentum Diacono tradiderit, velum humerale ante pectus eius expediet.

297. Assurget una cum Celebrante, approximabit ad eius dexteram, et dexteram pluvialis fimbriam sustollet ei quum thus iniiciet in thuribulum.

298. Geniculabit rursus ad laevam Celebrantis, eique SS. Sacramentum thurificanti fimbriam sinistram pluvialis sublevabit

(*a*) In expositione de quadraginta horis praescribitur ab Instructione Clementina, ut Celebrans thus iniiciat in thuribula, stans prope scamnum postquam pluviale indutus sit.

et genibus flexis manebit; deinceps manu dextera librum sustinebit, ex quo ipse Celebrans orationem recitabit.

299. Simul ac cantata erit oratio, alligabit iterum velum humerale ante pectus Celebrantis, et ab ipso quum SS. Sacramentum acceptum fuerit, assurget atque adstans sinistrae illius se convertet et processionis ordinem iterum sequetur.

300. Processione ad Ecclesiam reversa, submittet genua in infimo gradu et velum humerale expediet Celebranti postquam ipse Sacramentum Diacono tradiderit.

301. Consurget deinde cum Celebrante, appropinquabit dexterae eius et incensum in thuribulum ingerenti fimbriam dexteram pluvialis sustollet.

302. Thure immisso, ut supra, geniculabit rursus ad laevam Celebrantis, et in thurificatione SS. Sacramenti fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

303. Librum ex quo Celebrans orationem cantabit, manu dextera sustinebit, deinde velum humerale ante pectus eius alligabit.

304. Ad Altare cum Celebrante adscendet, sustinens ei fimbriam pluvialis, geniculabit in extremo suppedaneo, et Celebranti benedictionem impertienti dexteram pluvialis fimbriam sublevabit.

305. Post benedictionem de Altari descendet cum Celebrante, geniculabit in infimo gradu, et reverentia profunda peracta, velum humerale eidem Celebranti enodabit.

306. Reposito in tabernaculum SS. Sacramento, ac Diacono ad dexteram Celebrantis reverso, assurget simulque cum Celebrante et Diacono genuflexionem ante SS. Sacramentum exsequetur.

307. Recepto deinde bireto, incedens ad laevam Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit, caput operiet, redibit ad Sacrarium et sacra indumenta deponet.

308. Quod si SS. Sacramentum manebit adhuc in Altari expositum, genuflexione duplici in plano utetur, ac revertetur, ut supra, ad Sacrarium, cavens tamen ne bireto prius caput operiat, quam extra conspectum SS. Sacramenti pervenerit.

§. 18.

Ad exsequias.

309. In exsequiis seu funeribus, relate ad Missam, servabit ea quae superius pro Missa solemni de requie tradita sunt.

310. Peracto Sacro, conscendet suppedaneum, coibit cum Celebrante sinistrorsum et genuflexione facta ad Crucem Altaris, ad scamnum a latere descendet.

311. Ibi manipulum demittet, sumet Crucem processionalem, sese addet acolythis et ibit ante Altare in extremo Presbyterio, ad Altare conversus.

312. Genuflexione facta ab acolythis binisque clericis altero vasculum aquae benedictae, altero thuribulum ferente, se convertet et passu gravi incedet super suam sinistram ad tumulum vel ad feretrum.

313. Si cadaver abfuerit, consistet ad extremitatem tumuli inter portam Ecclesiae et tumulum ipsum, licet exsequiae pro Episcopo vel Presbytero celebrentur. Sin aderit cadaver, consistet ad caput cadaveris, incedens semper circa ipsum et ad suam sinistram, donec eo devenerit.

314. Quum ad locum, quo standum erit, pervenerit, subsistet et ad suam commoditatem poterit Crucis pedem in pavimento ponere, eamque utraque manu sustinebit.

315. Non movebitur inde, nisi absolutione peracta.

316. Si cadaver efferendum sit ad coemeterium, proficiscetur ad nutum Caeremoniarii, et illuc quum venerit, se sistet ad caput cadaveris.

317. In reditu ad Sacrarium sive a coemeterio sive ab Ecclesia, procedet via breviori ad Sacrarium ipsum, ibique Crucem deponet et sacris indumentis exuetur.

318. Sin absolutio fieret super pannum nigrum vel super tumulum ante Altare erectum, consistet ad laevam Celebrantis in plano a cornu Epistolae.

319. Celebranti incensum in thuribulum ingerenti appropinquabit dextrorsum et fimbriam pluvialis sustollet.

320. Conscendet suppedaneum cum Celebrante, stabit ad

sinistram eius conversus ad tumulum sive ad pannum nigrum, quum aspergetur et thurificabitur.

321. Post aspersionem et thurificationem convertetur cum Celebrante ad Altare, et stabit ad laevam eius dum canentur preces et oratio.

322. Completa absolutione descendet cum Celebrante de Altari, et facta ad illud genuflexione, cum eo redibit ad Sacrarium, ubi vestes sacras deponet.

DE OFFICIO DIACONI IN SACRIS FUNCTIONIBUS.

CAPUT XIII.

§. 1.

In Missa solemni

1. Diaconus praesto erit in Sacrario ante horam constitutam, et animo perpendet cantum Evangelii et *Ite Missa est*, seu *Benedicamus Domino* secundum qualitatem ritus et festi.

2. Ad nutum Caeremonarii lavabit manus, si necesse fuerit, deinde ad tabulam, in qua disposita erunt sacra paramenta, adiuvante aliquo acolytho, sibi induet amictum, albam, cingulum, stolam, quam humero sinistro imponet et cingulo super latus dexterum inhibebit, dalmaticam postremo et manipulum. *(a)*

3. Quum paratus erit Celebrans, bireto caput operiet et sistet ad dexteram eius.

4. Signo dato exeundi e Sacrario, discedet de loco, quo sacras vestes sibi induerit, nudabit caput et facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam Sacrarii reverentia, et ad Celebrantem inclinatione, cooperto capite, iunctis manibus Subdiaconum subsequetur.

(*a*) Celebrantem a Diacono adiuvandum esse in induendis sacris vestimentis a rubrica nullibi praescribitur.

5. Ad fores Sacrarii, deteget caput bireto, quod in manum sinistram transmittet, digito medio manus dexterae accipiet a Caeremoniario aquam benedictam, quam conversus ad suam dexteram porriget Celebranti, se convertet deinde, ut antea, signabit seipsum, biretum dextera recipiet, quo capite cooperto, ad Altare procedet.

6. Si transeundum sit ante Altare, in quo asservetur SS. Sacramentum, nudabit caput, et stante ad laevam eius Celebrante, genuflexionem efficiet. Advertat, ut Celebrantem genuflectentem sinistra manu sustineat infra brachium dexterum. Tum rursus cooperiet caput et suum locum recipiet post Subdiaconum.

7. Item si transibit ante Altare Sancti alicuius de quo celebrabitur festum, vel Reliquiae insignes expositae sint, una cum Celebrante profunde inclinabitur, sed non sustinebit eum, quia non genuflectet.

8. Quum ad Altare maximum (*a*) venerit et Presbyterium introiverit, biretum tradet Caeremoniario, se diriget ad suam dexteram, et expectabit donec Celebrans adstet suae sinistrae, ut ab ipso recipiat biretum quod tradet. Dum biretum Celebrantis utraque manu accipiet, primo manum eius, deinde biretum culmen versus osculabitur. Postea biretum Celebrantis Caeremoniario committet.

9. Si Clerus in choro iam aderit, subsistet in aditu praedicto cum Celebrante, quocum reverentiam Clero faciet primo ad partem versus Evangelii, deinde ad alteram versus Epistolae. Quod si Clerus Celebrantem et Ministros praecesserit in accessu ad Altare, reverentia ad chorum omittetur.

10. Veniet cum Celebrante ante Altare, ibique dum Celebrans reverentiam peraget, ad Crucem genuflectet. Si Diaconus erit Canonicus, et in sua Ecclesia ministrabit, pro genuflexione

(*a*) Non solum hac paragrafo, sed passim usurpavimus haec verba *Altare maximum*, vel *Altare maius* et similia, ut significaremus Altare illud, in quo canetur Missa, quae regulariter canenda esset in primario, seu cardinali. Si qua iusta caussa caneretur in Altari, diverso a principali, expressio superius indicata applicetur Altari in quo functio peragetur.

reverentiam profundam ad Crucem efficiet, idemque faciet etiam deinceps quum genuflexio ad Crucem praescribetur.

11. Respondebit Celebranti ad confessionem, se signabit quum id faciet Celebrans, et ad *Gloria Patri* inclinabitur. Ad recitandum *Misereatur tui* modice inclinabitur versus Celebrantem, sed *Confiteor* recitabit profunde inclinatus, se paullum vertens ad Celebrantem in pronunciandis verbis *Tibi Pater* et *Te Pater*. Postquam Celebrans recitaverit *Misereatur vestri* etc. eriget se, et ad versiculos *Deus tu conversus* etc. inclinabitur eadem ratione ac Celebrans.

12. Dicto a Celebrante *Oremus*, is manu dextera pectori applicita, sinistra fimbriam anteriorem vestium sublevabit Celebranti ad Altare ascendenti simulque cum eo suppedaneum conscendet.

13. Hoc facto, dimittet vestem Celebrantis et stabit iunctis manibus.

14. Quum Celebrans osculabitur Altare, non genuflectet.

15. Postquam Celebrans Altare osculatus erit, naviculam a thuriferario accipiet manu sinistra ad imam eius partem. Dextera naviculam aperiet, sumet cochleare vacuum, idest sine incenso, illud in summitate osculabitur et porriget Celebranti deosculans eius manum dum accipiet. Ministrans autem cochleare Celebranti advertat, ut pars summitatis manubrii ad ipsum Celebrantem versa sit. Eodem tempore quo porriget cochleare Celebranti, dicet ipsi *Benedicite*, *Reverende Pater* (*a*). deinde illi parti naviculae, quae clausa erit, dexteram applicabit.

16. Incenso in thuribulum a Celebrante immisso, manu dextera recipiet ab eo cochleare, deosculans primum manum eius, deinde cochleare ipsum in summitate, quod in navicula reponet: naviculamque postea clausam thuriferario restituet.

17. Eodem tempore quo naviculam manu sinistra reddet thuriferario, dextera ab eo thuribulum accipiet prope summi-

(*a*) Titulus *Reverendissime Pater* convenit tantum Episcopis. Multo plus autem dedeceret alterum titulum non ecclesiasticum, sed laicalem addere, cuiusmodi sunt *Illustrissime* vel *Excellentissime*.

tatem catenularum, ac thuribulo ad extremitatem catenularum prope cooperculum sinistra sumpto, manubrium, cui catenulae appenduntur, deosculabitur. Tum Celebranti thuribulum ministrabit, et osculabitur dexteram eius dum illud accipiet. Advertet, ut in manum dexteram eius thuribulum tradat ex parte extremitatis catenularum prope cooperculum, simulque sinistram suam sub dexteram eius et in sinistram ipsius ponat manubrium, ex quo catenulae dependent.

18. Postea, dum Celebrans reverentiam, ipse genuflexionem Cruci efficiet, ac modice et concinne partem posteriorem planetae Celebrantis sinistra manu sustollet, pectori interea dexteram applicans extensam. Quotiescumque vero Celebrans reverentiam, Diaconus genuflexionem exsequetur, quin Celebrantis planetam, ut declaratum est, relinquat.

19. In thurificationis exitu, videlicet quum Celebrans ultimum ductum thuribuli faciet versus partem anteriorem Altaris in latere Epistolae, Diaconus demittet planetam Celebrantis, descendet in gradum superiorem ex eadem parte, manum dexteram Celebrantis osculabitur, dexteram suam sub illius dexteram ponet, ac sinistra summitatem catenularum a sinistra itidem Celebrantis prehendet, deosculans etiam thuribuli manubrium, cui catenulae ipsae appenduntur. Deinde de Altari descendet in planum eiusdem lateris Epistolae, et Celebrantem tribus ductibus thurificabit, ante et post thurificationem profunda eum honorans reverentia. (*a*)

20. Ex eadem deinde parte gradum superiorem conscendet, et iunctis manibus adstabit Celebranti dextrorsum.

21. Alternatim cum Celebrante recitabit *Kyrie eleison*, *Christe eleison*, *Christe eleison*, *Kyrie eleison*.

22. Si dum canitur *Kyrie*, sedendum erit, descendentem de Altari Celebrantem, Diaconus se convertens dextrorsum, ac descendens ad laevam eius manu dextera sustinebit sub brachio sinistro super gradibus, manum interea sinistram tenens ante pectus extensam.

(*a*) Si Altare multos haberet gradus, non oportebit ut Diaconus descendat in pavimentum, sed sistere poterit in gradu tertio ad Celebrantem thurificandum.

23. Ad scamnum quum venerit, advertat ut sinistra sublevet partem posteriorem planetae Celebrantis, ne illi insideat, biretum Celebrantis a Caeremoniario accipiet, quod osculabitur in summitate eique porriget ex parte anguli elati de medio, quae in capite respondet auri dexterae, et deosculabitur manum eius momento quo accipiet. Postea sumet biretum suum, quod sustinens ante pectus utraque manu, inclinabitur ad Subdiaconum, sedebit suo loco, idest a dexteris Celebrantis, et bireto operiet caput (*a*). Sedens autem ambas manus extensas prope genua ponet.

24. Sub finem *Kyrie* cantati, ad nutum Caeremoniarii nudabit caput, assurget, biretum in scamno relinquet, se convertet Celebrantem versus, biretum ab ipso accipiet eius manum et biretum deosculans, quod tradet Caeremoniario, vel ponet in scamno quo loco sedet Celebrans, atque advertet ut partem posteriorem planetae Celebrantis de postergali seu dorsuali scamni, in quo sedebit, removeat.

25. Decedet de scamno cum Celebrante, manibus iunctis semper eum sequens dextrorsum, et antequam veniat ad medium Altare, reverebitur chorum ex parte quae spectat ad latus Epistolae, deinde ex altera ad latus Evangelii, cavens etiam in hac actione, ne minimum quidem recedat a dexteris Celebrantis, ita ut quum salutabit versus cornu Epistolae, paullum acceleret gradum, retardet autem quum alteram partem a cornu Evangelii salutabit, ut quemadmodum docuimus, in eadem linea et dextrorsum Celebrantis se perpetuo contineat.

26. Ad Altare autem veniens, dum Celebrans reverentiam, ipse genuflexionem efficiet Cruci, fimbrias anteriores vestium Celebrantis, donec conscenderit suppedaneum, sustollet. Tamen subsistet in gradu superiore infra suppedaneum se confestim locans post Celebrantem.

27. Quod si Celebrans dum canetur *Kyrie* cum Ministris non considebit, sub finem cantus eiusdem, Celebrantem ad me-

(*a*) Iuvat heic rursus monere, ut iam de Subdiacono agentes docuimus quod sacri Ministri, antequam consideant oportet ut se ad invicem salutent inclinatione, quae nequaquam respicere Celebrantem debet.

dium Altare procedentem sequetur Diaconus incedens in gradu superiori, nec genuflectet quum devenerit in medium.

28. Ad intonationem *Gloria in excelsis* inclinabit caput ad verbum *Deo* et sine genuflexione conscendet suppedaneum, veniet ad dexteram Celebrantis, cumque ipso continuabit recitationem hymni praedicti, inclinabit caput ad verba *Adoramus te: Gratias agimus* etc. seque signabit ad verba *Cum Sancto Spiritu* etc.

29. Genuflexionem deinde, quum Celebrans reverentiam, in suppedaneo ad Crucem exsequetur, de Altari a latere descendet cum Celebrante, comitans eum et tradens ipsi biretum, omniaque exsequetur, quae superius ad cantum *Kyrie* praescripta sunt.

30. Dum canentur verba *Adoramus te: Gratias agimus* etc. caput nudabit ponens biretum prope genu dexterum, advertens ut hanc actionem nudandi operiendique capitis eodem tempore cum Celebrante et Subdiacono adimpleat.

31. Sub exitum cantus *Gloria*, caput nudabit, biretum a Celebrante accipiet, salutabit chorum, veniet ad Altare, omniaque prorsus quae superius tradita sunt in finem *Kyrie*, exsequetur.

32. Ad *Dominus vobiscum* stabit in gradu superiori post Celebrantem, ipsumque, statim ac illa verba cecinerit, sequetur incedens in gradu eodem. Ad cantum orationis vel orationum, si plures numero fuerint, permanebit post eum in gradu praedicto; ad verbum *Oremus* inclinabitur Crucem versus, itemque si in oratione nominabitur Iesus Christus; sin Beata Virgo vel Sanctus de quo celebratur officium vel commemoratio, inclinabitur versus librum.

33. In fine ultimae orationis sine genuflexione incedens in gradu eodem ibit ad dexteram Celebrantis, cui submissa voce respondebit *Deo Gratias* in fine Epistolae, eique, si opus fuerit Missalis folium evolvet.

34. Epistola, Graduali et Tractu etiam seu Sequentia a Celebrante lectis, ulterius progredietur et subsistet in latere Altaris ex eadem Epistolae parte.

35. Dum Celebrans benedictionem impertietur Subdiacono

post cantum Epistolae, quin de loco moveatur, ad Subdiaconum se vertet, tum pristinam positionem recipiet.

36. Quum Celebrans leget Evangelium, seque in fronte, in ore et in pectore signabit, Diaconus quoque signabit sese et statim conversus dextrorsum descendet de gradibus Altaris, et in plano pavimenti Evangeliarium accipiet a Caeremoniario vel ab aliquo acolytho, et reverentiae, quam ille faciet, respondebit.

37. Librum sustinebit utraque manu applicita ad eius extremitates inferiores, admotum pectori, eiusque apertura Diaconi ipsius latus sinistrum respiciet.

38. Progredietur versus partem anteriorem Altaris, salutabit Clerum in choro versus cornu Epistolae primo, deinde alteram ipsius partem versus cornu Evangelii.

39. Ante Altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, suppedaneum conscendet, librum in medio Altari ponet, ibique stabit donec Celebrans Evangelii lectionem peregerit.

40. Postquam Celebrans, lecto Evangelio, redibit ad medium Altare, Diaconus aliquantum recedet in eodem suppedaneo versus cornu Epistolae, adstans tamen dexterae Celebrantis.

41. Deinde incensum Celebranti ministrabit, sicut monuimus superius ad Introitum, ac navicula thuriferario reddita, convertetur dextrorsum, geniculabit in extremo suppedaneo, orationemque recitabit « Munda cor meum ac labia mea, om- » nipotens Deus, qui labia Isaiae prophetae calculo mundasti » ignito, ita me tua grata miseratione dignare mundare, ut San- » ctum Evangelium tuum digne valeam nuntiare. Per Christum » Dominum nostrum. Amen. » Assurget, sumet de Altari Evangeliarium, ut antea, et conversus ad Celebrantem, videlicet dextrorsum habens Altare, genua submittet in suppedaneo et benedictionem petet ab ipso Celebrante, dicens *Iube*, *Domne*, *benedicere*. Benedictionem, quin se signet, accipiet a Celebrante, eiusque osculabitur manum dexteram, quam hac de caussa in libro Evangeliorum ponet. Assurget, reverentiam faciet Celebranti, de Altari descendet, ante ipsum se adiunget Subdiacono, qui ei adstabit sinistrorsum.

42. Si fuerit Canonicus, et in Ecclesia sua ministraverit, benedictionem petet et accipiet, stans profunde inclinatus ante Celebrantem, cuius manum osculabitur.

43. Ubi descenderit ante Altare genuflectet ad Crucem cum Subdiacono, acolythis et thuriferario, tum Clerum in choro reverebitur primo versus cornu Epistolae, deinde Evangelii. Sequetur postea Subdiaconum et perget ad Evangelium canendum in latere quod Evangelii nominatur, linea eadem atque anguli infimi gradus, dextrorsum habens Altare.

44. Quo quum venerit, Subdiaconus consistet ante ipsum: ipse autem aperiet librum ac Subdiacono tradet sustinendum. (*a*)

45. Iunctis manibus canet *Dominus vobiscum:* quum a choro responsum erit *Et cum spiritu tuo*, aperiet manus, laevam in libro ponet, et pollice dexterae, quae aperta erit, signum Crucis ad initium Evangelii, quod incidit in diem, efficiet canens *Sequentia:* tum sinistram apertam ponens infra pectus, et dextera pariter aperta, signum Crucis pollice dextero sibi in fronte imprimet canens *Sancti*, alterum signum in ore canens *Evangelii*, tertium in pectore canens *secundum* et iungens manus canet *Matthaeum*, vel *Lucam* etc.

46. Dum a choro respondebitur *Gloria tibi, Domine*, thuribulum accipiet a thuriferario, librum thurificabit in medio, sinistrorsum et dextrorsum sui, thuribulum reddet thuriferario, et iunctis manibus Evangelium cantabit. Quum nominabit Iesum Christum vel B. Virginem, vel Sanctum, de quo celebratur festum, caput versus librum nunquam versus Altare inclinabit (*b*).

47. Evangelii cantu absoluto, Subdiaconus deprimet librum, et Diaconus monstrabit ei principium textus, quem debebit Celebrans deosculari. (*c*)

48. Diaconus recedet unum aut duos passus sinistrorsum,

(*a*) Si in Ecclesia adhibebitur legile ad canendum Evangelium, ut solent quaedam cathedrales, Diaconus ponet librum in legili, eumque aperiet.

(*b*) Si ad canendum Evangelium adhibebitur legile, Diaconus adstabit illi iunctis manibus, non vero ponet eas super libro vel super legili.

(*c*) In casu praedicto, post cantatum Evangelium Diaconus sumet librum de legili, apertum Subdiacono tradet et initium sacri Textus ei monstrabit.

ut locum det Subdiacono transeundi, et Celebrantem versus convertetur.

49. Postquam Celebrans deosculatus erit librum, Diaconus thuribulum accipiet a thuriferario, triplici ducta thurificabit ipsum Celebrantem, prius et postea reverentia prosequens eum, ac thuribulum thuriferario restituet.

50. Procedet dein ad Altare, gradum superiorem conscendet ac genuflectet.

51. Ad intonationem symboli, si canendum erit, caput inclinabit ad verbum *Deum* et sine ulla alia genuflexione, ad dexteram Celebrantis ascendet in suppedaneum.

52. Ad ℣. *Et incarnatus* etc. genuflectet, quin innitatur Altari, et assurgens Celebrantem prope brachium eius dexterum manu sinistra sustinebit. Id faciet etiam deinceps quum genuflectet, scilicet nec manus applicet Altari, et Celebrantem genuflectentem sustineat. *(a)*

53. Fine facto recitandi symboli, genuflectet in suppedaneo, se convertet super dexteram suam, adibit ad scamnum cum Celebrante, ibique, sicut ad *Gloria*, sedebit.

54. Dum canetur ℣. *Et incarnatus* etc. nudabit caput atque inclinabitur.

55. Quum a cantoribus incipietur ℣. *Crucifixus etiam* etc., caput nudabit, biretum relinquet in scamno, perget ad abacum et sumet bursam, quam ambabus manibus elatis feret ad altitudinem vultus sui, attendens ut aperturam bursae convertat seipsum versus. Sumptam bursam deferet ad Altare, faciens reverentiam profundam ad Celebrantem quum transibit ante ipsum, deinde ad partem Cleri, quae considebit versus cornu Epistolae, postremo ad alteram partem Cleri quae aderit in choro versus cornu Evangelii.

56. Ante Altare quum venerit, genuflectet ad Crucem, conscendet suppedaneum, bursam ponet in medio Altari, laeva sustinebit sublatam, ac dextera extrahet corporale. Deinde manu dextera acceptam ponet versus cornu Evangelii prope medium Altare, applicans eam candelabris, vel gradui, in quo insistunt

(*a*) Perpendat expressionem rubricae *genuflectet* recitando ℣. *Et incarnatus* etc.

candelabra, et sinistram interea ponet super Altari. Tum corporale in media mensa utraque manu explicabit, et corporali admovebit Missale cum cussino vel legili. In suppedaneo ipso iterabit genuflexionem ad Crucem, descendet a latere de Altari, redibit ad scamnum, biretum sumet, et in suo loco convertetur ad Subdiaconum, quem reverebitur, et caput bireto operiens sedebit.

57. Ad nutum Caeremoniarii sub finem Symboli cantati, nudato capite, assurget, biretum in scamno relinquet, biretum Celebrantis accipiet, manum et biretum eius deosculans, se adiunget Celebranti dextrorsum et reverentia chorum salutabit, ut in fine *Gloria.*

58. Ad Altare procedens, genuflectet ad Crucem, extremitates anteriores vestium Celebrantis sustollet, ascendet cum eo ad Altare, et in gradu superiori post ipsum Celebrantem consistet.

59. Cantato a Celebrante *Oremus*, sine genuflexione conscendet suppedaneum ad dexteram illius.

60. Quum Subdiaconus afferens Calicem venerit ad Altare, et eum deposuerit in Altari ipso, Diaconus Calicem deteget veli humeralis extremitate, qua erit contectus.

61. Si inter Sacrum omissum erit symbolum, Subdiaconus super Calice afferet bursam cum corporali. In hoc casu Diaconus post amotum e bursa velum humerale, sumet eam, corporale inde extrahet, ponet eamdem versus cornu Evangelii, ut superius monuimus, et corporale in medio explicabit.

62. Postea pallam contegentem patenam cum hostia amovebit et ponet in Altari; patenam cum hostia sumet utraque manu, seu pollice et indice manus utriusque, eamdem patenam cum hostia porriget Celebranti, advertens ut sinistrum brachium suum supponat brachio dextero Celebranti, dum eam ipsi ministrabit.

63. Si Particulae consecrandae erunt ac si erunt intra Pixidem, observabit ea quae deinceps trademus in paragrapho *de Communione Cleri in Missa solemni.*

64. Post haec accipiet Calicem, quem super Altare ante se habebit, ponens sinistram prope nodum Calicis ipsius; pollici sinistrae imponet purificatorium, qui Calicis pedem cooperiat, ut

defendatur si forte qua gutta vini vel aquae de ampullis decideret.

65. Ampullam vini a Subdiacono ministratam in Calicem infundet quantum monstrabit Celebrans, et ampullam aut reponet in pelvicula, aut tradet Caeremoniario. Aqua in Calicem a Subdiacono infusa, dextera sumet purificatorium, quo guttas sparsas in interioribus Calicis partibus absterget.

66. Purificatorium in Altari relinquet, Calicem sumet apponens dexteram cuppae et sinistram subtus pedem, Calicem prope pedem osculatus porriget Celebranti deosculans manum eius, cavebit autem ne brachium suum sinistrum super imponat dextero Celebrantis, ut monuimus de patena, quo momento Calicem ei ministrabit.

67. Dein manum dexteram sub pedem Calicis supponet, et sinistra pectori applicita oculisque ad Crucem elevatis, recitabit cum Celebrante oblationis formulam, id est. « Offerimus » tibi, Domine, calicem salutaris tuam deprecantes clementiam, » ut in conspectu divinae Maiestatis tuae pro nostra et totius » mundi salute in odorem suavitatis ascendat. Amen. »

68. Hac formula recitata, removebit manum a Calice, quem a Celebrante positum super corporale, palla cooperiet.

69. Patenam manu sinistra, purificatorium dextera accipiet. Purificatorio autem absterget patenam, quam tradet Subdiacono et purificatorium complicatum prope corporale ponet ad dexteram Celebrantis.

70. Profecto ab Altari Subdiacono, accipiet naviculam a thuriferario, et Celebranti, sicut ad introitum, incensum ministrabit. Dein tradet ei thuribulum, et advertet ut in thurificatione oblatorum manum dexteram ponat ad pedem Calicis et sinistra partem posteriorem planetae Celebrantis sustollat.

71. Postquam Celebrans thurificaverit oblata, sinistra planetam adhuc sustinens, dextera Calicem a medio Altari amovebit ponetque versus cornu Epistolae intra extremitatem corporalis, et genuflectet. Cruce a Celebrante thurificata, manu dextera Calicem reponet in medio corporali, genuflexionem iterabit et Celebrantem in Altaris thurificatione comitabitur.

72 Si medio in Altari propositae palam essent Reliquiae

Sancti illius, cuius festum celebratur, post Crucis thurificationem, genuflectet rursus, et post thurificationem Reliquiarum reponet Calicem in medio, genuflexionem renovabit et Celebrantem, ut supra, comitabitur. (*a*)

73. Thurificatione peracta, thuribulum a Celebrante, sicut ad introitum, recipiet, de Altari descendet, Celebrantem ipsum, deinde chorum thurificabit iuxta regulam traditam cap. V huius libri.

74. Reversus ad Altare post thurificationem chori, genuflectet in medio post Subdiaconum, ibit ante gradum infimum in angulum lateris Epistolae, se convertet ad Subdiaconum, qui eum binis ductibus thurificabit, salutans ipsum ante et post thurificationem. Se deinde convertet dextrorsum, thuribulum thuriferario tradet, ascendet ad Altare, subsistet in gradu superiori post Celebrantem, genuflectet ad Crucem, sinistrorsum se convertet atque a thuriferario accipiet thurificationem, post quam rursus ad Altare convertetur, permanens loco eodem.

75. Ad postrema verba praefationis cantatae, sine genuflexione suppedaneum conscendet ad dexteram Celebrantis, cum eo recitabit Trisagium paullulum inclinatus, se eriget ad *Benedictus qui venit*, seque signabit.

76. Trisagio recitato, sine genuflexione se convertet super dexteram suam, de suppedaneo descendet, genuflexionem faciet in medio gradu superiori et ad sinistram transibit Celebrantis, cui quod legere debebit, indice manus dexterae monstrabit, et folia etiam Missalis evolvet, quum erit necesse.

77. Ad *Memento* vivorum nec non ad alterum mortuorum, recedet paullum a Missali, iterumque appropinquabit, quum Celebrans orationem praescriptam recitare continuabit.

78. Ad orationem *Quam oblationem* etc. se convertet sinistrorsum, de suppedaneo descendet, genuflexionem faciet in medio gradu superiori ibique consistet a dexteris Celebrantis.

79. Si particulae in pixide consecrandae erunt, exsequetur quod inferius docebimus.

(*a*) Id praescribitur dummodo mos sit thurificandi Reliquias expositas in medio Altari, ut alio loco notatum est.

80. Quum Celebrans proferendi caussa verba Consecrationis inclinabitur, Diaconus loco praedicto in extremitate suppedanei geniculabit.

81. Dum Celebrans, prolatis verbis Consecrationis, genuflectet, Diaconus profunde inclinabitur, sinistra manu acceptam partem posteriorem planetae paullum sustollet, applicans dexteram ante pectus extensam, et planetam demittet, quum Celebrans post elevationem genuflectet; assurget, Calicem deteget, pallam ponens super Altare, et genuflectet, ut antea.

82. Si Particulae consecratae fuerint in pixide, sequetur documenta, quae respectiva paragrapho deinceps tradentur.

83. Calice consecrato, postquam Celebrans genuflexionem peregerit; planetam, ut antea, sustollet, profunde inclinabitur et dum Celebrans demittet Calicem post elevationem, relinquet planetam, assurget, Calicem cooperiet et simul cum Celebrante genuflectet.

84. Transibit deinde ad laevam Celebrantis, genuflectens quum accesserit ad eum sinistrorsum, non vero quum transibit in medium Altare.

85. Celebranti assistet ad Missale, evolvens folia et quod legendum erit ei monstrans.

86. Ad *Memento* pro defunctis, recedet aliquantulum a Missali, ut superius notatum est.

87. Quum Celebrans iungens manus dicet *Per quem haec omnia* etc. Diaconus genuflectet, discedet a laeva Celebrantis, et sine genuflexione in medio transibit ad dexteram illius detegetque Calicem post verba *Praestas nobis.*

88. Genuflexionem cum Celebrante efficiet, deteget Calicem eumque rursus cooperiet post verba *omnis honor* et *gloria* et postquam Celebrans pollicem et indicem dexterae manus super Calicem ipsum excusserit. Iterum operto Calice, genuflexionem cum Celebrante iterabit et a dextris eius permanebit.

89. Ad verbum *Oremus* cantatum inclinabit caput versus Sacramentum, et ad altera verba *audemus dicere* genuflectet, se convertet ad dexteram, descendet de suppedaneo et se sistet in gradu superiori, sine ulla alia genuflexione, iunctisque manibus ibi manebit.

90. Dum canetur autem *Pater noster*, ad verba *Et dimitte nobis* etc. genuflectet quo loco erit, suppedaneum conscendet iterum ad dexteram Celebrantis, patenam a Subdiacono accipiet manu dextera, ad sinistram suam transmittet, purificatorio absterget, atque elatam super Altare cum purificatorio ipso prope corporale dextera sustinebit.

91. Submissa voce respondebit Celebranti *Sed libera nos a malo*, eiusque manum osculabitur dum patenam ipsi tradet et purificatorium in Altari demittet.

92. Quum Celebrans se patena signabit, Diaconus palla deteget Calicem, et genuflexionem cum Celebrante efficiet.

93. Post *Pax Domini* etc. respondebit submissa voce *Et cum spiritu tuo*, Calicem rursus palla cooperiet, cum Celebrante genuflectet ad Sacramentum, cumque eo recitabit *Agnus Dei* etc. paullum inclinatus et pectus percutiens.

94. Recitato *Agnus Dei* tertia vice sine genuflexione, in suppedaneo submittet genua a dexteris Celebrantis; assurget, osculabitur Altare, quin superimponat manus, se convertet ad Celebrantem, eique pacis osculum praebenti respondebit *Et cum spiritu suo*, manusque interea supponet cubitis illius, faciem suam admovens ad Celebrantis faciem sinistrorsum, ac pace accepta, reverentiam illi faciet.

95. Post haec genuflectet, se convertet dextrorsum, descendet de suppedaneo gradum unum, pacem dabit Subdiacono, manus illi imponens humeris et dicens *Pax tecum*. Pace data, reverebitur ipsum, conscendet suppedaneum ad sinistram Celebrantis, genuflectet et subsistet ad Missale ut folia evolvat et monstret Celebranti quae recitanda erunt. Genuflectente Celebrante, et ipse genuflexionem efficiet.

96. Ad sumptionem Hostiae et Calicis inclinabitur, ac si fiet Communio, sequetur documenta relativa, quae deinceps trademus.

97. Quum Subdiaconus Celebranti ablutionem ministrabit, Diaconus folia evolvet Missalis ad signum Missae, quae incidit in eam diem.

98. Ablutione a Subdiacono ministrata, ab eoque ampullis Caeremoniario vel acolytho traditis, sumet Missale cum legili

seu cussino, convertetur sinistrorsum, genuflexionem faciet in medio Altari super gradu superiori, conscendet suppedaneum, Missale cum cussino vel legili super Altare imponet a cornu Epistolae, dextrorsum convertetur, de suppedaneo descendet et in gradu superiori subsistet ad Altare conversus.

99. Celebrantem dein sequetur venientem ad medium Altare ut cantet *Dominus vobiscum*, et rursus sequetur ad latus Epistolae quum canendum erit quod dicitur Postcommunio, advertet autem ne genuflectat in medio seu veniens illuc cum Celebrante, sive inde discedens.

100. Tum redibit ad medium Altare Celebrantem sequens, qui postquam cecinerit *Dominus vobiscum*, Diaconus sine genuflexione se ad populum sinistrorsum convertet, ac tono praescripto cantabit *Ite Missa est.*

101. Post cantatum hunc versiculum, ibit versus cornu Epistolae, ibique in eodem gradu superiori subsistet, facie ad Altare versa.

102. Quum Celebrans pronunciabit *Benedicat vos omnipotens Deus*, Diaconus in extremo suppedaneo geniculabit ac genibus flexis Celebrantis accipiet benedictionem, ad quem inclinatus se signabit.

103. Si Canonicus esset et in sua Ecclesia ministraret, benedictionem sine genuum flexione accipiet profunde inclinatus.

104. Accepta benedictione assurget eodemque loco iunctis manibus permanebit. Ad verba *Et Verbum caro factum est*, genuflexionem una cum Celebrante efficiet.

105. Ultimo Evangelio ex toto recitato, suppedaneum conscendet seque Celebranti dextrorsum adiunget.

106. Si Clerus de coro excedet, manebit ibi et ad nutum Caeremoniarii de Altari cum Celebrante descendet conversus dextrorsum, et cum devenerit ante Altare, faciem vertet ad ipsum, genuflexionem Cruci faciet, biretum a Celebrante, quod ei tradet, accipiet, biretum manumque eius deosculans. Postea suum biretum sumet, et capite cooperto de Altari discedet, Subdiaconum subsequetur iunctis manibus et ad Sacrarium proficiscetur.

107. Sin Clerus officium prosecuturus in choro remanebit de Altari descendet, genuflexionem ad Crucem, reverentiam autem ad chorum, primo versus Evangelii, deinde Epistolae latus efficiet, biretum Celebranti cum suetis osculis tradet, suum recipiet, quod utraque manu ante pectus sustinebit, sequetur Subdiaconum, caput in aditu presbyterii bireto cooperiet, et ad Sacrarium gradum referet.

108. Illuc quum venerit caput deteget seque ad dexteram Celebrantis locabit. Reverentiam ad Clerum, si aderit ordinatus, deinde ad Crucem sive ad imaginem praecipuam, postremo ad Celebrantem exsequetur, et sacra indumenta, quo loco sibi induerit, demittet.

§. 2.

De Cleri in Missa solemni Communione.

109. Diaconus ad offertorium pixidem cum particulis consecrandis accipiet, eamque discooperiet, operculum extra corporale ponens, et intra corporale a dexteris Celebrantis locabit.

110. Postquam patenam cum Hostia Celebranti tradiderit pixidem sumet, quam elatam sustinebit fere ad altitudinem, ad quam Celebrans sustinebit patenam, idque continuabit donec oblationis formula erit peracta; eaque expleta, pixidem medio corporali versus Crucem imponet ita ut sit pone Calicem, et operculo occludet.

111. Ad verba *Quam oblationem* etc. in Canone, transibit ad dexteram Celebrantis, manu dextera sumet pixidem, ac ponet super corporale prope dexteram Celebrantis, et sinistra tenens eam ad pedem, dextera detrahet operculum, quod extra corporale deponet, postea descendet in gradum superiorem ut adgeniculetur in consecratione.

112. Post elevationem reposita Hostia super corporale, et facta genuflexione a Celebrante, Diaconus assurget, teget operculo pixidem sinistra tenens, et dextera sumptam locabit pone

Calicem ; deinde Calicem deteget, in cuius consecratione rursus geniculabit. (*a*)

113. Post Calicis sumptionem, Calice ipso palla cooperto a Subdiacono, Diaconus et Subdiaconus genuflectent in suppedaneo et locum mutabunt, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad laevam Celebrantis transibit.

114. Ubi uterque Minister, ut dictum est, ad latera Celebrantis venerit, cum eo genuflexionem exsequetur.

115. Diaconus pixidem dextera sumet, admovebit ad medium corporale, sinistra sustinens, deteget, operculum tollens dextera et extra corporale ponens.

116. Celebrans, Diaconus et Subdiaconus genuflexionem iterabunt, Diaconus de suppedaneo descendet in cornu Epistolae, subsistet in gradu superiori, habens Altare ad latus dexterum, ibique profunde inclinatus iunctisque manibus recitabit *Confiteor* et ad verba *mea culpa* etc. pectus percutiet. Eodem statu manebit ad *Misereatur vestri* etc. et ad formulam *Indulgentiam* etc. assurget, seque signabit.

117. Si communicabit, ibit in extremum suppedaneum ante Celebrantem ibique geniculabit, ac si Subdiaconus quoque communicaturus erit, hic etiam ante Celebrantem sinistrorsum Diaconi in suppedaneo genua submittet.

118. Christi corpore sumpto, assurget, redibit ad dexteram Celebrantis, sive ad latus Evangelii, et patenam accipiet, ut inferius.

119. Quod si de sacra mensa non participabit, post formulam *Indulgentiam*, *absolutionem* etc. transibit ad laevam Celebrantis, sive in cornu Evangelii, genuflexionem cum Celebrante iterabit, dextera patenam sine purificatorio sumet, se cum Celebrante ipso ad communicandos convertet, eorumque mento patenam supponet.

(*a*) Pixis cum Particulis consecratis tegenda et ponenda suo loco erit, postquam Celebrans post elevationem genuflexerit. Perspicua est in hanc rem praescriptio rubricae Rit. celeb. Missam tit. 8. num 6. « Reposita Hostia consecrata super corporale, genuflexus illum veneratur : si adsit vas aliarum Hostiarum, patena vel palla cooperiet, ut supra. »

120. Si communio laicis ad cancellos sive ad balaustrium presbyterii ministranda erit, servans locum suum comitabitur Celebrantem, sustentabit descendentem de gradibus Altaris et ad communionem laicorum etiam patenam sustinebit.

121. Communione sive ad Altare sive ad balaustrium absoluta, se convertens seu rediens ad Altare permanebit sinistrorsum Celebrantis et patenam in corporali relinquet. Advertat autem ut, siqua particula in pixide superfuerit, genuflexionem efficiat.

§. 3.

In Missis solemnibus ferialibus.

122. Diaconus ritum in Missis solemnibus praestitutum servabit, exceptis iis quae sequuntur.

123. Dalmaticam nequaquam induet, sed planeta utetur ante pectus plicata. Nisi inter principales Ecclesia fuerit, praedicta planeta uti non licebit, sed amictu, alba, cingulo, manipulo et stola paratus ministrabit.

124. Si inter Missam canendum erit *Flectamus genua*, hoc cantabit postquam Celebrans cecinerit *Oremus* et ad verba quae supra nominavimus genuflectet.

125. Antequam Evangeliarium pro canendo Evangelio sumat si planeta plicata utetur, accedet ad abacum, deponet planetam et sibi stolam latiorem induet in humero sinistro, eamque cohibebit ad latus dexterum, et Missae tempore usque ad consummationem retinebit, siquidem Missali a cornu Evangelii ad Epistolae translato, descendet de Altari, stolam latiorem ad abacum demittet, planetam plicatam resumet et ad Celebrantem revertetur.

126. Si inter Missam cantabitur ℣. *Adiuva nos Deus* in Tractu, priusquam incensum ministret, in extremo suppedaneo a dexteris Celebrantis geniculabit.

127. In Quadragesima, ante orationem appellatam *super populum*, postquam Celebrans *Oremus* cecinerit, se convertet sinistrorsum ad populum, ac tono praestituto cantabit *Humiliate capita vestra Deo*, deinde rursus ad Altare convertetur.

128. In huiusmodi Missis, quia non cantabitur *Gloria*, pro *Ite Missa est* cantabit tono praescripto alterum ℣ *Benedicamus Domino*, quin tamen se ad populum convertat.

§. 4.

In aspersione aquae benedictae in Dominicis.

129. Diaconus e Sacrario egrediens adstabit Celebranti dextrorsum, eique fimbriam pluvialis sustinebit.

130. Quum devenerit ad chorum vel ante Altare, accipiet ab eo cum suetis osculationibus biretum, quod tradet Caeremoniario.

131. Adgeniculabitur a dexteris Celebrantis in medio infimo gradu, aspersorium a clerico sumet et cum suetis osculationibus Celebranti praebebit.

132. Postquam aspersionem a Celebrante acceperit, assurget eumque comitabitur ad aspergendum Clerum, sustinens ei fimbiam dexteram pluvialis, cumque ipso reverentiam efficiens.

133. Populi aspersione peracta, aspersorium ab eo recipiet, idque tradet clerico, a quo prius acceperit.

134. Post orationem, iterum ad Altare genuflectet et prope scamnum Celebrantis manipulum brachio sinistro sibi aptabit et reverentia ad Clerum una cum Celebrante exsequutus Altare adibit ad Missam.

§. 5.

In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.

135. Diaconus in huiusmodi Missa abstinebit osculis manus Celebrantis et rei quam ministrabit, vel accipiet.

136. Omittet quae ad Clerum fieri solent reverentiae.

137. Accedens ad Altare genuflexionem duplicem cum Celebrante et Subdiacono exsequetur, idemque faciet de Altari post functionem descendens, si SS. Sacramentum adhuc erit publice expositum.

138. Quum vero ad medium Altare veniet, vel ab ipso abibit genuflexione simplici utetur.

139. Ante Evangelium canendum, itemque quum patenam cum Hostia et Calicem cum vino ad offertorium ministrabit, manum Celebrantis osculabitur.

140. A consecratione autem usque ad consummationem genuflexiones suetas peraget, quin alias addat praescriptis, licet SS. Sacramentum sit palam propositum.

141. In Altaris thurificatione ad introitum et in altera post oblata, geniculabit cum Celebrante in extremo suppedaneo, eiusque partem posteriorem planetae sublevabit.

§. 6.

In Missa solemni de requie.

142. Diaconus exsequetur quae superius tradita sunt pro Missa solemni.

143. Advertet tamen ut in hac Missa omittat oscula manus Celebrantis et rei quam ipsi porriget vel ab ipso recipiet.

144. Ad Altare post confessionem ascendens genuflexione in suppedaneo abstinebit, sed quum Celebrans Altare osculatus erit, ibit cum eo in cornu Epistolae, eo quod thurificatio Altaris ad introitum omittitur.

145. Post cantatam Epistolam et postquam Celebrans sequentiam legerit ibit cum ipso consessum in scamno.

146. Sub exitum sequentiae cantatae, ad Altare cum Celebrante redibit, eumque comitatus in suppedaneum, se sistet in cornu Epistolae.

147. Evangeliarium deinde sumet et ad Altare deferet, postea geniculabit in media extremitate suppedanei, dicet *Munda cor meum* etc. assurget, recipiet Evangeliarium, reverebitur Celebrantem, de Altari descendet et sese adiungens Subdiacono et acolythis, cumque ipsis genuflexione ad Crucem et reverentia ad chorum peracta, procedet ad Evangelium canendum, sed non thurificabit.

148. Evangelio cantato librum claudet et ad Altare revertetur.

149. Ad offertorium patenam non dabit Subdiacono; Celebrantem solum thurificabit, deinde manutergium ad abstergendas manus ipsi ministrabit.

150. Ad *Agnus Dei* omittet pectus percutere, eoque recitato, genuflectet et ad laevam Celebrantis transibit, ibique statim genuflexionem iterabit.

151. Sub exitum Sacri conversus ad Altare canet *Requiescant in pace*, etiamsi Sacrificium pro uno tantum defuncto celebratum sit.

§. 7.

Quum SS. Sacramenti benedictio donatur.

152. Si benedictioni, quae per SS. Sacramentum fidelibus datur, assistent Sacri Ministri, Diaconus in Sacrario albis paramentis induetur.

153. In exeundo de Sacrario reverentia ad Crucem vel ad primariam imaginem facta, capite cooperto incedet dextrorsum Celebrantis, eique fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

154. Ad fores Sacrarii nudabit caput, medio dexterae digito aquam benedictam accipiet a Caeremoniario, eamque porriget Celebranti, deinde seipsum signabit et caput rursus bireto cooperiet.

155. In conspectu SS. Sacramenti caput nudabit et biretum ante pectus dextera sustinebit, laeva sustollens pluviale.

156. Ad Presbyterii aditum biretum suum dabit Caeremoniario, et biretum a Celebrante acceptum Caeremoniario eidem transmittet.

157. Ante Altare ubi ventum erit, genuflexionem duplicem in plano cum Celebrante efficiet, et assurgens, super gradum infimum in medio geniculabit a dexteris Celebrantis eiusdem.

158. Advertat in hac functione ut fimbriam anteriorem vestium sustollat Celebranti quum geniculabit, et sustineat manu sinistra brachium eius dexterum tum geniculantis aut genuflectentis, tum etiam ad Altare ascendentis.

159. Ad nutum Caeremonarii assurget, Subdiacono fimbriam dexteram pluvialis tradet, sine osculis incensum ministrabit Ce-

lebranti, ac reddita thuriferario navicula receptaque fimbria dextera pluvialis, rursum geniculabit ad dexteram Celebrantis ipsius.

160. Thuribulum deinde sine osculis tradet Celebranti eique pluviale sustollet, reverentiam cum ipso ad SS. Sacramentum ante et post thurificationem peraget, receptumque thuribulum thuriferario restituet.

161. Adgeniculatus ante Celebrantem, librum pro oratione *Deus qui nobis* sinistra sustinebit.

162. Post orationem assurget, velum humerale Celebrantis humeris imponet, suppedaneum conscendet, genuflexionem efficiet, ascendet super scabellum graduatum, ostensorium de throno dextera sumet, et in medio corporali ponet, tum geniculabit in suppedaneo a latere aliquantulum versus cornu Epistolae.

163. Assurget autem quum Celebrans super suppedaneum ascenderit, eum adiuvabit in manibus tegendis extremitate veli humeralis, eique tradet ostensorium.

164. Benedictionis tempore submittet genua in extremo suppedaneo et fimbriam sinistram pluvialis sustinebit.

165. Benedictione peracta assurget, Ostensorium a Celebrante recipiet, ponet in Altare, et in suppedaneo, ut antea, geniculabit.

166. Postquam Celebrans de Altari descenderit et genua submiserit, Diaconus assurget, convertet Ostensorium quin super Altare demittat: crystallum et custodiam, in qua reponenda erit Hostia sacra, aperiet, lunulam cum Hostia sumet, in custodia ponet, claudet et super corporali relinquet. Tum occludet crystallum Ostensorii, quod seorsim locabit. Aperiet portulam tabernaculi seu ciborii, in quo custodiam cum Sacramento reponet, et genuflexionem paullum a latere efficiet, ne tergum vertat Celebranti. Assurgens portulam occludet clave, quam in Altaris mensa relinquet, de Altari descendet et ad dexteram Celebrantis redibit.

167. Genuflexionem cum Celebrante faciet, biretum ei tradet cum osculis, suoque accepto cooperiet caput et ad Sacrarium capite cooperto redibit a dexteris Celebrantis, cui dexteram pluvialis fimbriam sustinebit.

168. Quum ventum erit in Sacrarium, caput nudabit, reverentiam ad Crucem vel ad imaginem principem, deinde etiam ad Celebrantem efficiet et sacra indumenta deponet.

§. 8.

In festo Purificationis B. Mariae Virginis.

169. Diaconus in Sacrario sacras vestes, amictum videlicet, albam, cingulum et stolam violaceam, ac si Ecclesia erit una ex principalibus, planetam etiam plicatam sibi induet.

170. In discessu de Sacrario, facta ad Crucem vel ad imaginem principem reverentia, procedet ad Altare a dexteris Celebrantis incedens, cui fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

171. Ad Sacrarii fores nudabit caput, aquam benedictam accipiet ac Celebranti porriget, deinde signabit sese iterumque caput cooperiet.

172. Si festum hoc in Dominicam inciderit, quia aspersio aquae benedictae fiet, idcirco se illa ad fores Sacrarii non signabit.

173. Quum devenerit in Presbyterium, deteget caput, primo suum, deinde Celebrantis cum suetis osculis acceptum biretum Caeremoniario tradet.

174. Reverentiam Clero, si iam in choro aderit, una cum Celebrante efficiet, omittet autem si Celebrantem in functione praecesserit.

175. Ad Altare quum pervenerit, genuflexionem faciet, et conscendet suppedaneum advertens ut fimbriam anteriorem vestium Celebrantis, quemadmodum in aliis functionibus monuimus, sustollat.

176. Celebrante osculante Altare, Diaconus non genuflectet, perget autem cum eo in cornu Epistolae adstans dexterae illius. Si commode in suppedaneo consistere non poterit, se in supremo gradu locabit.

177. Missalis folia, quum opus fuerit, meminerit evolvere et sublevare fimbriam pluvialis, quum Celebrans signum Crucis versus candelas facturus erit.

178. Post quintam orationem Subdiacono tradet fimbriam dexteram pluvialis, et cum suetis osculis ritu saepius declarato Celebranti incensum ministrabit.

179. Naviculam thuriferario reddet, aspersorium sumet et cum osculis tradet Celebranti. Aspersorio ab ipso recepto, cum osculis quoque thuribulum ei tradet, quod a Celebrante sibi redditum thuriferario restituet.

180. Perget dein cum Celebrante in medium suppedaneum, et sinistrae illius adstabit.

181. Candelam a Celebrante suo tempore accipiet, eamque ob caussam adgeniculabitur ante illum in media extremitate suppedanei, ac primo candelam, deinde Celebrantis manum osculabitur.

182. Assurget, candelam suam Caeremoniario, vel clerico alicui tradet, redibit ad laevam Celebrantis, eique candelas Clero et populo distribuendas ministrabit.

183. Distributione absoluta, ipsi manus abluenti pluviale sustinebit.

184. Postea in cornu Epistolae cum Celebrante revertetur, sicut functionis initio.

185. Cantabit ℣. *Flectamus genua* ante orationem *Exaudi, quaesumus Domine*, quum hoc festum incidet in diem ferialem et post septuagesimam.

186. Deinde in latere ipso incensum illi, ut supra, ministrabit.

187. Ibit in medium suppedaneum cum Celebrante et ipsi manum osculans tradet candelam accensam. Suam dein accipiet a Caeremoniario, ad cuius nutum se convertens ad populum tono praestituto canet ℣. *Procedamus in pace.*

188. De Altari cum Celebrante descendet, genuflexionem Cruci efficiet, biretum cum osculis tradet Celebranti, suum accipiet seque cooperiet se locans in processionis ordinem post Clerum. Incedet ad laevam Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis manu dextera sustinebit, sinistra gestans candelam accensam.

189. In processionis reditu progressus ante Altare transibit ad dexteram Celebrantis, caput nudabit, biretum et candelam

suam tradet Caeremoniario, deinde a Celebrante primo candelam tum biretum accipiet, et utramque rem ipsi Caeremoniario dabit, genuflexionem efficiet atque ibit ad scamnum, ubi paramentis violaceis depositis, alia sibi induet albi coloris pro Missa solemni.

190. Paramentis indutus, ut diximus, reverentiam cum Celebrante ad chorum faciet et ad Altare accedet ad Missam solemnem. Si festum hoc in unam ex Dominicis privilegiatis incideret, pro paramentis albis dalmaticam violaceam sibi induet cum eiusdem coloris manipulo.

§. 9.

In Feria IV. Cinerum.

191. In accessu de Sacrario ad Altare servabitur quod pro functione praecedenti notatum est.

192. Diaconus genuflexionem omittit quum Celebrans osculabitur Altare postquam suppedaneum conscenderit.

193. Adibit cum Celebrante ad latus Epistolae ibique adstabit ei dextrorsum.

194. In orationibus fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, quum Crucis signum versus cineres manu efficiet.

195. Post quartam orationem tradet Subdiacono fimbriam dexteram pluvialis et cum suetis osculis rituque alias descripto incensum Celebranti ministrabit.

196. Navicula thuriferario reddita, sumet aspersorium, quod cum osculis porriget Celebranti. Aspersorium ab ipso receptum reddet clerico, qui ei tradiderit.

197. Veniet cum Celebrante ad medium Altaris, se cum eo convertet ad chorum, et perstans a dexteris illius, pelviculam cinerum dextera, sinistra autem pluvialis fimbriam dexteram ipsi sustinebit.

198. Cineres a Celebrante suo tempore accipiet adgeniculatus in extremo suppedaneo, atque hanc ob caussam in eius locum succedet Caeremoniarius pelviculam cinerum Celebranti sustentando.

199. Distributiônis tempore adstabit, ut superius monuimus, dexterae Celebrantis, ut pelviculam cinerum et pluviale sustentet.

200. Post distributionem pelviculam cum cineribus Caeremoniario tradet, ac Celebranti manus abluenti pluviale sustinebit.

201. Ad orationem *Concede nobis* etc. stabit in cornu Epistolae, sicut in functionis principio.

202. Dein cum Celebrante a latere ad scamnum descendet, ubi manipulo sibi induto, cum suetis reverentiis ad Altare redibit ministraturus in Missa.

§. 10.

In Dominica Palmarum.

203. Diaconus in accessu ad Altare servabit ea, quae in functione benedictionis candelarum hoc capite descripta sunt.

204. Post aspersionem aquae benedictae manipulum sibi induet, suppedaneum cum Celebrante conscendet, non genuflectet quum ille osculabitur Altare, perget cum eo in cornu Epistolae, ibique adstabit ei dextrorsum.

205. Lectione a Subdiacono tono Epistolae cantata, accedet paullum ad dexteram Celebrantis ut pluviale ipsi sustollat quum manum osculandam ac benedictionem praebebit Subdiacono.

206. Tum descendet de Altari, vadet ad abacum, deponet planetam plicatam et sibi induet stolam latiorem (si Ecclesia una ex primariis fuerit) Evangeliarium sumet, cum suetis reverentiis deferet ad Altare, et quin descendat de suppedaneo ad Celebrantis dexteram redibit.

207. Ibi fimbriam dexteram pluvialis Subdiacono tradet, et cum osculis rituque solito incensum Celebranti ministrabit.

208. Post haec redibit in medium Altare et genibus flexis in media extremitate suppedanei recitabit *Munda cor meum* etc. assurget, Evangeliarium sumet, sinistrorsum se convertet in suppedaneo, ante Celebrantem geniculabit, benedictionem ab eo petet, et manum osculabitur.

209. Assurget, de Altari descendet, se adiunget Subdiacono, atque Evangelium ritu pro Missis solemnibus praescripto cantabit.

210. Post Evangelium cantatum thurificabit Celebrantem, ibit ad abacum, manipulum et stolam latiorem, si indutus fuerit, demittet, resumet planetam plicatam, si principio usus fuerit, et ad dexteram Celebrantis gradum referet.

211. Advertet ut fimbriam dexteram pluvialis eius sustollat quum signum Crucis palmas versus manu dextera faciet, et Missalis folia evolvat, quum opus fuerit. Recitabit etiam cum eo submissa voce *Sanctus*, ut in Missis solemnibus.

212. Post sextam orationem pluvialis fimbriam Subdiacono tradet, rituque sueto incensum Celebranti ministrabit.

213. Navicula thuriferario reddita, accipiet aspersorium, quod cum osculis tradet Celebranti, deinde etiam thuribulum.

214. Fine facto canendi alteram orationem praescriptam post aspersionem et thurificationem, procedet cum Celebrante ad medium Altare in suppedaneo, et conversus ad chorum a dexteris eius manebit.

215. Sumet a Celebrante palmam, quae ipsi tradita erit, eamque Altari imponet.

216. Palmam et ipse suo tempore accipiet, ideoque geniculabit in extremo suppedaneo ante Celebrantem, palmam et Celebrantis manum osculabitur, assurget et palmam suam acolythorum alteri tradet.

217. In distributione manebit sinistrorsum Celebrantis, eique palmas ministrabit tum in distributione quam faciet Clero, tum in altera, si faciet, populo, descendens ad cancellos, sive ad balaustrium presbyterii.

218. Celebranti post distributionem abluenti manus pluviale sustinebit.

219. Ad alteram orationem ante processionem, adstabit dexterae Celebrantis, ut in functionis initio.

220. Praedicta oratione cantata, incensum Celebranti ritu sueto ministrabit.

221. Ibit in medium suppedaneum cum Celebrante; palmam ipsi praebebit osculans palmam et manum eius, suamque a Caeremoniario accipiet.

222. Innuente Caeremoniario, ad populum conversus cantabit *Procedamus in pace.*

223. De Altari postea cum Celebrante descendet, genuflexionem ad Altaris Crucem efficiet, biretum Celebranti cum osculis tradet, suum recipiet, quo caput operiet, seque processioni adiunget a sinistris Celebrantis incedens, palmam dextera, laeva autem fimbriam sinistram pluvialis Celebrantis sustinens.

224. Extra Ecclesiam ad hymnum, qui canetur, *Gloria, laus et honor* etc. capite adhuc cooperto adstabit Celebranti sinistrorsum.

225. In processionis reditu ad Altare caput deteget bireto in Presbyterii aditu, et progressus ante Altare se sistet ad Celebrantis dexteram, genuflectet, biretum palmamque suam Caeremoniario tradet, acceptamque palmam et biretum Celebrantis Caeremoniario pariter transmittet.

226. Vadet inde ad scamnum paratum, ubi manipulum sibi imponet, et cum suetis reverentiis redibit cum Celebrante ad Altare pro Missa solemni, in qua ritus praescripti servabuntur.

227. Simul ac Diaconi cantores *Passio* canere incipient, palmam a Caeremoniario acceptam Celebranti cum suetis osculis praebebit. Suam etiam accipiet, quam interea dum cantabitur *Passio* manu dextera sustinebit. Dum *Passio* a Celebrante legetur adstabit dexterae illius in gradu primo, ut in introitu Missae solemnis. Lecto a Celebrante *Passio*, se convertet cum eo versus cantores superius nominatos et in gradu primo ad laevam Celebrantis subsistet. Ad verba *Emisit spiritum* flectet genua loco eodem versus cantores praedictos.

228. Fine facto canendi *Passio* palmam suam Caeremoniario vel clerico tradet, a Celebrante cum osculis palmam sumet, quam Caeremoniario dabit, et a latere perget ad abacum, ubi planetam plicatam, si usus fuerit, deponet, et stolam latiorem sibi induet, Evangeliarium sumet et deferet ad Altare. Incensum deinde Celebranti ministrabit, dicet *Munda cor meum*, benedictionem accipiet, se adiunget Subdiacono atque acolythis, et procedet ad ultimam partem *Passio* tono Evangelii canendam. Non cantabit *Dominus vobiscum* nec *Sequentia* etc. sed librum statim thurificabit, tum nec sese nec li-

brum signans, partem, quam paullo ante nominavimus, cantabit.

§. 11.

Feria V. in Coena Domini.

229. Diaconus relate ad Missam solemnem servabit quae superius tradita sunt, advertet autem quod in hac Missa Cleri Communio fiet, ideoque sequetur documenta quae hoc ipso capite num. 109. et seqq. tradidimus.

230. Postquam Celebrans sumpserit Calicem, redibit ad dexteram illius, ac priusquam ad medium Altare pixidem cum s. Particulis admoveat, alterum calicem vacuum obiiciet Celebranti in quo SS. Sacramentum erit positurus. Diaconus deinde, quin hunc Calicem a corporali amoveat, pallam ipsi et patenam inversam imponet, super eum extendet velum album, quod serica taenia supra nodum alligabit, ita tamen ut patena nequeat a Calice moveri. Tum Calicem istum in medio corporali versus Crucem ponet, sumet pixidem eamque adducet in medium Altare ante Calicem eumdem ac discooperiet, ut Communio, quemadmodum paullo superius diximus, peragatur.

231. Sub finem Sacri genuflexiones exsequetur indicatas quum in Altare expositum est SS. Sacramentum.

232. Peracto Sacro, genuflexionem cum Celebrante faciet in suppedaneo, de Altari cum ipso a latere descendet, ad scamnum vadet ibique manipulum demittet.

233. Redibit deinde ante Altare cum Celebrante, cui fimbriam dexteram pluvialis sustollet. Ibi genuflexionem duplicem in plano exsequetur, assurget et in gradu infimo ad Celebrantis dexteram geniculabit.

234. Ad nutum Caeremoniarii, assurget, Subdiacono tradet fimbriam dexteram pluvialis Celebrantis, atque una navicula et sine osculis incensum ministrabit Celebranti, qui sine benedictione illud in bina thuribula iniiciet.

235. Rursus in gradu infimo geniculabit, alterum ex thuribulis sine osculis Celebranti tradet, idque recipiet ab eo, postquam Sacramentum thurificaverit, ac reddet thuriferario.

236. Assurget, velum humerale Celebrantis humeris imponet, suppedaneum conscendet et genuflexionem ad Sacramentum efficiet, sed aliquantulum versus cornu Epistolae, ne Celebranti tergum directe vertat.

237. Sacramentum sumet ponens dexteram infra cuppam Calicis, sinistram autem infra pedem, se convertet super dexteram suam ad Celebrantem, eique Calicem obiiciet. Celebrans eum accipiet apponens sinistram nodo et dexteram super patenam. Diaconus statim geniculabit, manus Celebrantis anterioribus veli humeralis extremitatibus cooperiet, assurget, de Altari descendet, se sistet ad dexteram illius, cum eo in processione incedet et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit.

238. In processione Celebranti psalmos recitanti respondebit.

239. Ubi ventum erit ad Sacellum, in quo SS. Sacramentum erit exponendum, subsistet ante Altare, geniculabit versus Celebrantem gestantem Sacramentum, manus eius velo humerali discooperiet, Sacramentum, ut antea, accipiet, assurget, expectabit donec Celebrans illud adoraverit, ad Altare ascendet, atque in urna, seu custodia ibi apparata ipsum locabit.

240. De altari postea descendet, ad Celebrantis dexteram redibit, incensum sine osculis ministrabit illi, rursus submittet genua, thuribulum Celebranti praebebit, ac Sacramento thurificato, thuribulum ab eo receptum thuriferario restituet.

241. Inde ad Altare iterum ascendet, urnam seu custodiam claudet, in qua SS. Sacramentum erit expositum, rursus de Altari descendet et in gradu infimo a dexteris Celebrantis geniculabit.

242. Ad nutum Caeremoniarii cum Celebrante consurget, genuflexionem duplicem in plano pavimenti efficiet, et de Sacello praedicto proficiscetur ad Sacrarium. Extra Sacellum, biretum a Caeremoniario acceptum Celebranti cum osculis tradet, suum deinde ab eodem Caeremoniario accipiet et caput cooperiet. Incedet, ut antea, dextrorsum Celebrantis et fimbriam ei dexteram pluvialis sustinebit.

243. Ad Sacrarium quum venerit, reverentiam Cruci vel imagini praecipuae, et inclinationem Celebranti faciet. Paramentis albis depositis, stolam violaceam diaconalem super albam sibi induet, manens illic donec in choro Vesperae recitabuntur.

244. Signo dato exeundi de Sacrario, reverentiam suetam Cruci vel imagini faciet, caput bireto teget, ac iunctis manibus Celebrantem praecedet.

245. In aditu chori caput deteget ac biretum tradet Caeremoniario; se a dexteris Celebrantis sistet, acceptumque ab eo cum osculis biretum Caeremoniario eidem transmittet, et choro faciet reverentiam. Ante Altare autem genuflexionem ad Crucem exsequetur.

246. Ad Altare cum Celebrante ascendet, eumque adiuvabit in amovendis ab illo tobaleis.

247. Tum de Altari descendet, genuflexionem Cruci, reverentiam choro efficiet, biretum tradet Celebranti et suum quoque accipiet; exibit de choro Celebrantem praecedens et caput cooperiet.

248. Procedet ad reliqua etiam Altaria, quae sicut principale denudabuntur.

249. Redibit postea ad chorum, ut in accessu, et bireto detracto, subsistet ante Altare dextrorsum Celebrantis, quoad Clerus discesserit, siquidem genuflexione ad Crucem facta redibit ad Sacrarium et vestes sacras demittet.

250. Pro *Mandato* aderit in cubiculo vel Sacrario contiguo aulae, in qua haec functio peragetur, ibique vestimentis sacris albi coloris, scilicet amictu, alba, cingulo, manipulo, stola et dalmatica induetur.

251. Ad nutum Caeremoniarii Crucem vel imaginem praecipuam salutabit, caput bireto cooperiet et incedet ad dexteram Celebrantis, cui fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

252. Ante Altare progressus caput nudabit ac biretum tradet Caeremoniario, acceptumque Celebrantis biretum Caeremoniario eidem cum osculis transmittet: genuflectet ad Crucem, sublevabit fimbriam vestium anteriorum Celebrantis ad Altare ascendentis, conscendet cum eo suppedaneum, genuflexionem vero non faciet quum ille Altare osculabitur.

253. Deinde a latere descendet de Altari, veniet ad abacum, Evangeliarium recipiet quod ad Altare afferet, ut in Missis solemnibus.

254. Incensum ritu solito Celebranti ministrabit, genua submittet in extremo suppedaneo, recitabit *Munda cor meum* etc. assurget, Evangeliarium sumet, geniculabit ante Celebrantem, benedictionem petet ab eo, manum eius osculabitur et de Altari descendet.

255. Ubi descenderit, se Subdiacono, acolythis ac thuriferario adiunget, genuflectet ad Crucem et reverebitur chorum, si aderit. Evangelium ritu sueto canet et postremo Celebrantem thurificabit.

256. Thuribulo reddito thuriferario, vadet ad abacum, ubi manipulum deponet.

257. Se adiunget Celebranti dextrorsum, et facta ad Crucem genuflexione, se sistet cum eo ante pauperem primum.

258. Postquam Celebrans pedem laverit pauperis, Diaconus ministrabit ei manutergium, quo pedem illius absterget: tradet etiam eleemosynam, quam ipse Celebrans eidem pauperi donabit.

259. Hoc ipsum deinceps servabit erga pauperes reliquos.

260. Ablutione pedis dexteri cuiusque pauperis absoluta, comitabitur Celebrantem ad abacum, apud quem is lavabit manus.

261. Ad Altare cum Celebrante redibit a latere ascendens, et dum canentur versus et oratio, a dexteris Celebrantis consistet.

262. Fine facto canendi orationem, de Altari descendet, genuflectet ad Crucem, biretum cum osculis Celebranti porriget, suum accipiet et cooperiet caput, incedensque a dexteris Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit, ad Sacrarium revertetur.

263. Quo quum venerit, reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam, et inclinatione ad Celebrantem effecta, sacris indumentis exuetur.

§. 12.

Feria VI. In Parasceve.

264. Aequum erit quod Diaconus in huiusce diei functione cogitatione praecipiat actiones, quas erit exsequuturus.

265. Hora praestituta in Sacrario se parabit amictu, alba, cingulo, et manipulo stolaque nigra; ac si Ecclesia erit una ex praecipuis, planetam quoque nigri coloris ante pectus plicatam induet sibi.

266. Advertet quod hac die reverentiae ad chorum atque oscula manus Celebrantis et rerum, quas ipsi tradet, omittenda sunt.

267. Ad nutum Caeremoniarii reverentia ad Crucem vel ad imaginem principem Sacrarii facta, caput bireto cooperiet, ac iunctis manibus Celebranti praeibit.

268. Ad Sacrarii fores aquam benedictam non accipiet, nec sese signabit, si de vasculis aqua dempta fuerit: si mos erit eam servandi, se signabit ut in aliis Missis solemnibus.

269. In Presbyterii aditu caput deteget, biretum suum Caeremoniario tradet, transibit ad dexteram Celebrantis, acceptumque ab eo biretum Caeremoniario eidem transmittet.

270. Ante Altare quum pervenerit, genuflexionem faciet ad Crucem, geniculabit in plano a dexteris Celebrantis et procumbet super gradus Altaris caput et brachia ponens in cussino ibi apparato.

271. Ad nutum Caeremoniarii eriget sese et assurgens conscendet suppedaneum cum Celebrante; quum hic osculabitur Altare, non genuflectet; vadet cum eo in cornu Epistolae ac subsistet a dexteris eius in gradu superiori, ut in introitu Missae solemnis.

272. Prima lectione et primo tractu cantato, ibit post Celebrantem in gradu superiori. Ubi Celebrans cecinerit *Oremus*, cantabit ℣. *Flectamus genua* et genuflectet. Sub exitum orationis redibit ad dexteram Celebrantis, ibique manebit dum altera lectio et alter tractus canentur.

273. Dum *Passio* cantabitur, servabit quod pro Dominica

praecedente notavimus, sed hac die palma dextera manu non sustinebitur.

274. Pro ultima parte *Passio*, post allatum ad Altare Evangeliarium, geniculabit in extremo suppedaneo, recitabit *Munda cor meum*, assurget, Evangeliarium resumet, et procedet ad ultimam partem *Passio* canendam, quin utetur incenso, et quin sacrum Textum in fine Celebranti det osculandum.

275. Genuflexionem deinde cum Subdiacono ante Altare faciet, vadet post Celebrantem super gradum superiorem in cornu Epistolae, et canet ℣. *Flectamus genua* ac genuflectet, quum ei a Caeremoniario monstrabitur.

276. Fine facto canendi orationes, de Altari descendet a latere cum Celebrante, quem comitabitur ad scamnum, ubi ille planeta exuetur.

277. Comitatus Celebrantem in planum ad cornu Epistolae, a latere ascendet ad Altare, genuflexionem Cruci efficiet, quum devenerit in medium suppedaneum, accipiet Crucem velo contectam quam deferet ad Celebrantem eique tradet, et se sistet a dexteris illius.

278. Tum Celebrantem adiuvabit in detegenda superiori Crucis parte usque ad transversam ipsius, ac versus Crucem genua submittet quum canetur ℣. *Venite adoremus.*

279. Assurget, suppedaneum cum Celebrante conscendet in cornu Epistolae, Celebrantem adiuvabit in detegendo dextero Crucis brachio una cum capite Crucifixi, iterumque ad *Venite adoremus* geniculabit.

280. Assurget, rursus vadet ad medium Altare cum Celebrante, eumque adiuvabit ad totam Crucem detegendam, geniculabit tertio ad *Venite adoremus*, ac genibus flexis manebit donec Celebrans Crucem attulerit et in cussino locaverit.

281. Post impositam cussino Crucem assurgente Celebrante, assurget etiam Diaconus, qui stans in suppedaneo et ad Crucem conversus, genuflexionem cum Celebrante et Subdiacono efficiet: de Altari a latere descendet, vadet ad scamnum, ibique stabit pedibus loco suo donec ab adoratione Crucis Celebrans redierit.

282. Tum manipulum deponet, sedebit, excalceabit pedes,

assurget cumque Subdiacono Crucem adoratum ibit, quum monstratum ipsi fuerit (*a*). Tres genuflexiones, quemadmodum fecerit Celebrans, exsequetur.

283. De adoratione reversus ad scamnum, sedebit, calceos sibi reponet et manipulum induet, caput bireto cooperiet et Celebranti legenti improperia respondebit.

284. Sub adorationis finem deteget caput, assurget, bursam cum corporali et purificatorio sumet, et ritu sueto deferet ascendens a latere in suppedaneum; ibi in medio genuflexionem versus Crucem faciet, se convertet ad Altare, in medio explicabit corporale et ad dexteram purificatorium ponet: se vertet Crucem versus, iterabit genuflexionem, redibit a latere ad scamnum, sedebit et caput bireto cooperiet.

285. Crucis adoratione absoluta, nudabit caput, assurget, vadet ad Crucem, et flexis genibus eam solvet taeniis, si fuerit ipsis ligata, accipiet ipsam utraque manu, ascendet ad Altare, eamque basi in qua erat, reponet.

286. Genuflexionem ad Crucem in medio suppedaneo iterabit, descendet a latere ad scamnum, ibique sedebit.

287. Profecto de choro Clero, Diaconus, capite nudato, assurget, ibit cum Celebrante ante Altare, genuflexionem faciet, biretum Celebranti tradet, suoque accepto cooperiet caput, iunctisque manibus Celebranti praeibit, et ad Sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum, proficiscetur.

288. Quum in Sacellum venerit, caput deteget, biretum suum dabit Caeremoniario, se sistet ad dexteram Celebrantis eiusque biretum accipiet, quod eidem Caeremoniario tradet.

289. Ante Altare genuflexionem duplicem in plano exsequetur, et dum Celebrans in medio gradu infimo genua submittet, Diaconus cum debitis genuflexionibus, urnam seu custodiam aperiet, in qua positum erit SS. Sacramentum, de Altari descendet et in gradu infimo ad laevam Celebrantis geniculabit.

290. Hinc assurget, incensum Celebranti una tantum navicula pro duobus thuribulis ministrabit, genua submittet, thu-

(*a*) Quod Celebrans et sacri Ministri manipulum deponant in adoratione Crucis nec rubrica Missalis, nec Caeremoniale praescribit: id tamen decretum est a S. C. Rituum in dec. 3906.

ribulum tradet Celebranti, et planetae partem posteriorem pro thurificatione sublevabit, receptumque ab ipso thuribulum thuriferario restituet.

291. Post haec ad Altare ascendet, Calicem cum SS. Sacramento de custodia educet manu dextera infra cuppam et sinistra sub pedem accipiens, et conversus Celebranti tradet. Ubi Celebrans acceperit Calicem, Diaconus flexis genibus adorabit, veli humeralis extremitatibus anterioribus cooperiet Celebrantis manus, assurget et Celebranti dextrorsum adstabit, cui processionis tempore in psalmis recitandis respondebit.

292. Quum ad Altare maximum venerit, ante Celebrantem se sistet, genua submittet, tollet de manibus eius veli humeralis extremitates, Sacramentum, ut antea, accipiet, assurget ac postquam Celebrans illud adoraverit, afferet ad Altare.

293. Calicem in medio Altari super corporale ponet, expediet et detrahet taeniam, qua ligatum erit parvum velum quod teget Calicem et velum ipsum extendet, cavens tamen ne moveatur patena, neu Calix detegatur. Hinc genuflexionem paullum a latere efficiet, ne tergum Celebranti vertat, de Altari iterum descendet et ad dexteram illius redibit.

294. Incensum ei ministrabit, genua submittet, thuribulum ei tradet, in thurificatione partem posteriorem planetae ipsi sustollet, receptumque ab eo thuribulum reddet thuriferario.

295. Suppedaneum cum Celebrante conscendet, adstans ei dextrorsum, genuflectet, velum a Calice amovebit curans ne patena moveatur, hanc dextera accipiet et conversam ad sinistram transferet; dextera autem tollet pallam quam super Altare ponet, ac patenam dextera receptam ante Celebrantem sustinebit, qui, Calice sumpto, Sacramentum super patenam transmittet. Diaconus inde patenam cum Sacramento Celebranti sine osculis tradet.

296. Calicem laeva sumet, et quin abstergat ac ponat super Altare, vinum ipse infundet, Subdiacono autem praebebit ut infundat aquam. Quin abstergat vini guttas, quae forte possent parietibus internis Calicis adhaerere, tradet eum Celebranti sine osculis, et locatum a Celebrante super corporale, Diaconus palla cooperiet.

297. Incensum sine osculis ministrabit Celebranti, qui sine benedictione demittet illud in thuribulum. Accipiet deinde thuribulum a thuriferario ac tradet Celebranti, qui ritu sueto oblata et Altare thurificabit. Diaconus autem in thurificatione partem posteriorem planetae Celebrantis sustinebit.

298. Thuribulum a Celebrante recipiet, eoque non thurificato, reddet illud thuriferario. Hinc manutergium Celebranti, quum laverit manus, ministrabit.

299. Celebrantem sequens ibit ad medium Altare, post eum in gradu superiori se sistet, quumque in medium venerit, genuflexionem faciet. Ad *Orate fratres* non respondebit *Suscipiat Dominus* etc.

300. Sub finem orationis *Libera nos, quaesumus* etc. vadet ad dexteram Celebrantis atque in extremo suppedaneo geniculabit. In ostensione SS. Sacramenti partem posteriorem planetae Celebrantis minime sustollet.

301. Dum Celebrans demittet Hostiam sanctam, Diaconus assurget, Calicem deteget, et postquam Celebrans super illum S. Hostiam diviserit, iterum cooperiet eum et genuflexionem cum Celebrante exsequetur (*a*).

302. Transibit ad laevam Celebrantis, genuflectet, monstrabit ipsi orationes, quas erit recitaturus et quas actiones exsecuturus erit, suggeret ei, si opus fuerit.

303. Celebrante ablutionem accipiente, Diaconus de Altari descendet, perget ad abacum ad stolam latiorem deponendam, et planetam plicatam, si usus fuerit, resumendam atque ad dexteram Celebrantis redibit.

304. Post orationem *Quod ore sumpsimus* etc. Missale claudet, de Altari descendet, genuflectet ad Crucem, biretum Celebranti tradet, suum accipiet, ex Altari discedet, Celebrantem praecedens, in aditu Presbyterii caput bireto cooperiet et ad Sacrarium proficiscetur.

305. Sacrarium ingressus reverentiam Cruci vel imagini praecipuae efficiet ac sacris indumentis exuetur.

(*a*) Advertat Diaconus, quod Celebrans reponere S. Hostiam super corporali post ostensionem non debet, neque iterare genuflexionem, sed tantum super Calicem eam demittere, super quem dividet ipsam.

§. 13.

In Sabbato Sancto.

306. Diaconus ut in hesterna ita in huius diei functione necesse est ut cogitatione praecipiat actiones suas ac praesertim cantum *Exultet*.

307. Hora praestituta amictum, albam, cingulum et stolam violaceam sibi induet, planetam etiam ante pectus plicatam, si ei licebit, sibi imponet.

308. Reverso in Sacrarium Clero post horas minores recitatas, Diaconus facta reverentia ad Crucem vel primariam imaginem et inclinatione ad Celebrantem, bireto operiet caput, et post Clerum se addet Celebranti sinistrorsum, cui fimbriam pluvialis sustinebit, et ad portam Ecclesiae procedet.

309. Celebrante ad Ecclesiae portam subsistente, Diaconus caput nudabit, suumque biretum Caeremoniario tradet, transibit ante Celebrantem se illi inclinans, et a dextris eius consistet.

310. Biretum cum osculis ab ipso accipiet, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet, quum versus ignem aut versus grana thuris Crucis signum dextera faciet.

311. Incensum inde ritu usitato ei ministrabit, naviculaque thuriferario reddita, aspersorium sumet quod Celebranti porriget; recepto dein aspersorio, tradet ei thuribulum, quod ab ipso resumptum thuriferario restituet. In aspersione autem atque in thurificatione advertet, ut Celebranti fimbriam dexteram pluvialis sustollat.

312. Facta prius Celebranti reverentia, vadet ad abacum prope portam paratum; ibique demissis paramentis violaceis, manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris induet sibi.

313. Rursus ad Celebrantem redibit, eique facta inclinatione, incensum ministrabit.

314. Abscedens a Celebrante, arundinem sumet cum tricereo, et comitante sinistrorsum acolytho qui parvam candelam accensam feret, ante Celebrantem incedens Ecclesiam introibit.

315. Ingressus in Ecclesiam, arundinem demittet, alteram ex tribus candelis tricerei accendendam dabit acolytho eaque accensa elevabit arundinem, genuflectet et canet *Lumen Christi.*

316. Assurget et procedet in mediam Ecclesiam, altera accendetur candela atque, ut antea, cantabit *Lumen Christi* et genuflectet.

317. Ante Altare maximum tertiam candelam iubebit accendi, ac tertio genuflectet canetque *Lumen Christi.*

318. Arundinem clerico tradet, sumet librum unde canat *Exultet*, geniculabit ante Celebrantem in extremo suppedaneo, ab eoque benedictionem petet dicens *Iube, Domne, benedicere.* Benedictione accepta, non deosculans manum Celebrantis, de Altari descendet, genuflectet et ad legile procedet quo loco canitur Evangelium. Posito et aperto libro super legili, thuribulum sumet, librum in medio, ad suam sinistram et ad dexteram thurificabit, thuribulum thuriferario restituet, nec librum nec sese signans incipiet Praeconium paschale canere *Exultet iam* etc. quod notis descriptis continuabit.

319. Post verba *curvat imperia*, cantum abrumpet, accedet ad Cereum, parvam scalam conscendet, et in foris iam in Cereo effectis quinque grana incensi Crucis instar ponet hoc ordine:

1.
4. 2. 5.
3.

320. Redibit ad legile et canere Praeconium perget a verbis *In huius igitur noctis gratia* usque ad verba *rutilans ignis accendit* inclusive. Cantum rursus intermittet, redibit ad Cereum, sumptaque a clerico arundine, Cereum accendet ex una candela tricerei, eoque accenso, arundinem reddet clerico et cantum redintegrabit a verbis *Qui licet sit divisus* etc. usque ad alia *apis mater eduxit* inclusive.

321. Cessabit cantum et interim ab uno vel pluribus clericis accendentur lampades per Ecclesiam. Quibus omnibus accensis, vel saltem illis, quae propiores erunt Altari maximo, continuabit cantum a verbis *O vere beata nox* etc. usque ad finem.

322. Cantu ex toto absoluto, librum claudet, cum Subdiacono ante Altare redibit, genuflectet et perget ad scamnum Celebrantis, ibique dalmatica, stola et manipulo albo depositis, resumet manipulum cum stola violacea, et planetam etiam plicatam eiusdem coloris, si uti licebit.

323. Tum ad Altare cum Celebrante a latere ascendet, et in cornu Epistolae subsistet, ut in introitu, pro canendis prophetiis.

324. Sub finem cantus prophetiarum vel tractus ibit post Celebrantem super gradum superiorem, et ad orationem, quae post singulas prophetias cantabitur, dicto a Celebrante *Oremus*, genuflectet canetque ℣. *Flectamus genua*. Post orationem redibit ad eius dexteram. Ante orationem duodecimam non canet *Flectamus genua*.

325. Fine facto canendi duodecim prophetias orationesque duodecim, descendet a latere de Altari, ad scamnum cum Celebrante redibit, ibique manipulum demittet.

326. Si fons baptismalis in Ecclesia aderit, procedet ad illum incedens a dexteris Celebrantis, cui fimbriam pluvialis sustinebit. Discedens ex Altari genuflexionem ad Crucem efficiet, biretum cum osculis tradet Celebranti, suoque recepto cooperiet caput.

327. Progressus ad fontem extra cancellos caput nudabit, biretum tradet Caeremoniario, alterum accipiet a Celebrante, quod eidem Caeremoniario transmittet, atque in benedictione fontis illi ministrabit, sublevando scilicet eius pluviale, quum oportebit, praebendo ei manutergium quum aquam vel tetigerit vel diviserit. Considebit cum Celebrante in scamno, eique biretum tradet, quum populus aqua benedicta aspergetur. Inde ad fontem redibit, et Celebranti ampullas cum oleis sanctis porriget: quo facto, ad Altare redibit, ut in accessu ad baptisterium.

328. In reditu ad Altare, facta ad Crucem genuflexione, ad scamnum vadet, exuetur planeta plicata et ante Altare redibit.

329. Si fonte baptismali Ecclesia carebit, post prophetias, planeta plicata et manipulo in scamno depositis, revertetur ante Altare.

330. Quo quum venerit, genuflectet ad Crucem, tum adgeniculabitur et procumbet super gradus caput manusque ponens in pulvillo.

331. Ad cantum ℣. *Peccatores* assurget, genuflexionem ad Crucem iterabit, biretum tradet Celebranti, suum accipiet, quo caput operiet prope aditum Presbyterii, ac Celebrantem praecedens ad Sacrarium proficiscetur.

332. Stolam violaceam deponet; manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris induet sibi et incedens ante Celebrantem ad presbyterium redibit.

333. In aditu caput deteget bireto, quod Caeremoniario tradet, alterum a Celebrante cum osculis accipiet, quod Caeremoniario itidem tradet, reverebitur chorum et ad Altare introibit.

334. In Missa solemni servabitur ritus pro aliis Missis solemnibus statutus, exceptis iis quae sequuntur.

335. Post *Pax Domini* cooperto Calice, genuflectet et ad laevam Celebrantis transibit, quia neque *Agnus Dei* recitabitur, nec dabitur pacis osculum.

336. Ad *Postcommunio* post cantatam antiphonam *Vespere autem Sabbati*, ad intonationem cantici *Magnificat* ibit cum Celebrante ad medium Altare, incensum ei ministrabit, assistet in thurificatione, ut in introitu, deinde Celebrantem et Clerum adolebit.

337. ad *Ite Missa est* bis adiunget *Alleluia*.

§. 14.

In processionibus.

338. In processionibus maiorum minorumque Litaniarum, amictu, alba, cingulo, stola et dalmatica violacea induetur, tum caput bireto cooperiet.

339. Ad nutum Caeremoniarii reverentiam capite nudato ad Crucem vel ad imaginem principem Sacrarii una cum Celebrante exsequetur, et inclinationem faciet ad Celebrantem ipsum, deinde a dextris eius incedens, ipsique sustinens fimbriam dexteram pluvialis ad Altare procedet.

340. In aditu presbyterii, detecto capite, Caeremoniario

tradet primo biretum suum, deinde Celebrantis cum usitatis osculis acceptum; ac si Clerus in choro iam aderit, eum honorabit reverentia, quam contra omittet, si ille Celebrantem cum Ministris praecesserit.

341. Ante Altare progressus, genuflectet ad Crucem dum Celebrans reverentiam efficiet, et relicta fimbria pluvialis Celebrantis, manebit stans a dextris eius, donec cantata erit antiphona *Exurge, Domine* etc.

342. Litaniarum initio geniculabit in gradu infimo, et Celebrante genua submittenti pluviale sustollet.

343. Cantato et repetito ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, assurget et stabit donec signum ei fiet in processionis ordinem proficiscendi.

344. Ad Caeremoniarii nutum genuflexionem Cruci faciet, sumet biretum Celebrantis eique tradet, accipiet suum et caput cooperiet. In processione adstabit Celebranti dextrorsum, eique fimbriam pluvialis sustinebit.

345. Si qua in Ecclesia statio fiet in itinere, quod processio percurret, quum ad Altare devenerit, nudabit caput, Caeremoniario biretum suum primo, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet, et post haec genuflexionem ad Altare efficiet.

346. Dum antiphona de Sancto Patrono seu Titulari canetur, stare perget, postea Celebranti orationem respectivam canenti librum laeva sustinebit. Tum genuflexionem iterabit, biretum Celebranti reddet, suoque recepto caput teget, iterumque in processionis ordinem se locabit.

347. Quum ad Ecclesiam, in qua finis fiet, processio pervenerit, caput nudabit ante Altare, biretum Celebrantis accipiet et Caeremoniario tradet, genuflexionem faciet, ac genibus flexis postea manebit in gradu infimo dum preces canentur. Librum Celebranti laeva sustinebit.

348. Cantu omnium precum absoluto, assurget, genuflexionem ad Altare iterabit, Celebranti reddet biretum, suum recipiet, atque eodem ordine, quem in accessu descripsimus, gradum referet ad Sacrarium, ubi sacra vestimenta demittet.

349. Si in Missa solemni erit ministraturus, sequetur ea quae pro hac functione iam tradita sunt.

350. Eadem methodo utetur in iis processionibus extraordinariis, quae pro aliqua pubblica necessitate ab Episcopo indicentur.

351. Si quae sacrae Reliquiae a Celebrante in processione ferentur, Diaconus quum venerit ad Altare, facta primum genuflexione, incensum Celebranti cum usitatis osculis ministrabit et petet ab eo benedictionem. Thure a Celebrante posito ac benedicto in thuribulo, accipiet a thuriferario thuribulum ipsum, quod Celebranti tradet, et fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit, dum sacras Reliquias adolebit. Receptum ab eo thuribulum thuriferario restituet.

352. Quo momento discedendi initium a processione fiet, reverebitur sacras Reliquias, de Altari descendet easque tradet Celebranti. Meminerit eas tali modo sustinere, ut Celebrans possit commode et facile accipere.

353. Redibit ad Celebrantis dexteram, cumque ipso ad populum convertetur, cavens ne quidquam a Celebrantis dextera recedat, cui fimbriam pluvialis sustinebit. In processione autem capite nudato incedet.

354. In statione, si forte fiet in itinere, et in reditu processionis ad Ecclesiam, quum ventum erit ante Altare, Reliquias a Celebrantis manibus recipiet, ad Altare deferet, in medio ipsius locabit eas, et ad Celebrantis dexteram redibit. Hinc ei ministrabit incensum, thuribulum porriget ab eoque resumet, ut superius descriptum est.

355. Celebranti in fine processionis orationem canenti librum sustinebit.

356. Si benedictio per sacras Reliquias donabitur, ad Altare ascendet cum Celebrante, cui fimbriam pluvialis sustollet, sinistra autem extremitatem anteriorem vestium: Reliquias ei in manus tradet, et benedictionis tempore in extremo suppedaneo geniculabit, advertens ut fimbriam sinistram pluvialis Celebrantis sustineat.

357. Benedictione peracta, assurget, Reliquias a Celebrantis manibus recipiet, in Altari reponet, cumque eo rursus de Altari descendet.

358. Genuflexionem faciet Cruci, biretum tradet Celebranti,

recipiet suum, caput cooperiet, et quo ordine declaratum est in accessu, revertetur ad Sacrarium ibique vestes sacras demittet.

§. 15.

In vigilia Pentecostes.

359. Functio huiusce diei parum a Sabbati Sancti functione differt, praeter Cerei paschalis benedictionem.

360. Itaque Diaconus postquam in Sacrario sibi induerit planetam plicatam, si uti ei licebit, secus stolam violaceam super albam, procedet ad Altare, quumque in chorum venerit, Clerum, si iam ibi aderit, reverebitur.

361. Ante Altare progressus genuflectet ad Crucem, ad Altare ascendet cum Celebrante, deinde cum eo vadet ad latus Epistolae et canentur prophetiae. Advertet hac die quod canendum non est *Flectamus genua* ante orationes.

362. Procedetur deinde ad fontem baptismalem, ut in Sabbato Sancto, fiet ipsius fontis benedictio, ministrabitur baptismum, tum reversus ad Altare se ante ipsum prosternet ad Litaniarum cantum.

363. In Missa solemni, quoad ritum pro aliis Missis solemnibus praescriptum, nullum intercedit discrimen.

§. 16.

In festo Pentecostes eiusque octava.

364. In huius diei solemni Sacro, postquam Subdiaconus Celebrantis manum deosculatus erit, Diaconus vadet ad ipsius Celebrantis dexteram, et cum eo geniculabit in extremo suppedaneo dum canetur ℣. *Veni Sancte Spiritus, reple* etc. Post cantatum hunc versum assurget, redibit ad locum suum, Evangeliarium sumet et in Missa ritu usitato ministrare continuabit.

§. 17.

In processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.

365. Postquam Celebrans Calicem sumpserit, et Subdiaconus palla eumdem contexerit, Diaconus, genuflexione facta, ad Celebrantis dexteram transibit, cumque ipso genuflexionem iterabit.

366. Ostensorium sumet, quod nec demittens, neque inclinans ponet intra corporale, et crystallum illius aperiet. Deinde lunulam cum S. Hostia manubrio accipiet et in Ostensorio aptabit, crystallum claudet et Ostensorium in medio corporali imponet, parte eius anteriori ad Celebrantem versa. Cavebit ne S. Hostiam digitis contingat.

367. Ostensorio in medio Altari locato, genuflexionem efficiet et ad laevam Celebrantis redibit. Exinde quotiescumque abscedet vel redibit ad medium Altare genuflexionem peraget, neque pro canendo *Ite Missa est* tergum ex toto convertet ad Altare, sed aliquantum versa ad populum facie, tergo autem versus cornu Evangelii.

368. Sacro peracto, suppedaneum conscendet, adstans Celebranti dextrorsum genuflexionem faciet cum eo, et in cornu Epistolae a latere ad scamnum descendet.

369. Quo quum venerit, tergo ad scamnum ipsum converso, sibi detrahet manipulum.

370. Quum Celebrans pluviali indutus erit, fimbriam dexteram ei sustinens cum ipso procedet ad Altare.

371. Si Celebrans incensum in thuribula imponet priusquam pergat ad Altare, quemadmodum in expositione de quadraginta horis praescribitur, Diaconus fimbriam dexteram pluvialis Subdiacono tradet, ac sine osculis incensum ministrabit Celebranti, qui sine benedictione illud in bina thuribula iniiciet.

372. Progressus ante Altare, genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur ante infimum gradum, assurget, atque incensum, ut supra, Celebranti ministrabit. Si Celebrans incen-

sum iam in thuribula immiserit, ut in paragrapho praecedenti, geniculabit, post genuflexionem, in infimo gradu.

373. Thuribulum a thuriferario accipiet, quod sine osculis Celebranti porriget, et dum hic Sacramentum thurificabit, fimbriam dexteram pluvialis eius sustollet.

374. Receptum a Celebrante thuribulum thuriferario restituet. Inde velum humerale sumet, assurget idque humeris Celebrantis imponet, et a Subdiacono ante pectus illi alligabitur.

375. Suppedaneum conscendet, genuflexionem ad Sacramentum efficiet paullum a latere, ne tergum Celebranti vertat, Ostensorium sumet utraque manu, et conversus ad Celebrantem tradet ei, sed tali modo ut ille facile possit accipere manu dextera ad nodum, sinistra autem infra pedem.

376. Ostensorio a Celebrante accepto, geniculabit genuflexionem peragens duplicem Sacramentum versus, de Altari descendet, se adiunget Celebranti dextrorsum et cum ipso versus populum seu presbyterium convertetur. Circum pedem Ostensorii, si opus fuerit, extremitates veli humeralis aptabit. Se autem ad populum convertens, sequetur semper Celebrantis dexteram, eique in processione fimbriam dexteram pluvialis sustinebit.

377. In processione item dextrorsum Celebrantis incedet, eique in psalmis atque hymnis recitandis respondebit.

378. Si quo in templo vel Altari ad hoc erecto, statio fieret in itinere, priusquam perveniat ad Altare, in quo ponendum sit SS. Sacramentum, unum vel alterum passum praeibit, ut ante Celebrantem, dum superveniet, adsit. Genuflectet ad Sacramentum, assurget, Ostensorium a Celebrantis manibus accipiet, expectans dum hic genuflexionem peragat, postquam Sacramentum ei reddiderit.

379. Ascendet ad Altare, in medio ipsius super corporali Ostensorium ponet, genuflectet paullum a latere, ut superius declaratum est, et ad dexteram Celebrantis descendet.

380. Consurget cum eo Celebrans, cui sine osculis ministrabit incensum, genibusque iterum flexis thuribulum a thuriferario accipiet et Celebranti praebebit, qui Sacramentum thurificabit, receptumque ab ipso restituet thuriferario.

381. Ad orationem, quam canet Celebrans, manens flexis genibus, librum eidem sinistra sustinebit.

382. Post orationem assurget, velum humerale resumet ac Celebrantis humeris imponet, tum ad Altare ascendet, recipiet Sacramentum, quod, ut supra demonstratum est, Celebranti tradet, et processio peragetur.

383. In reditu ad Ecclesiam exsequetur quidquid paragraphis praecedentibus a num. 378. usque ad 381. praescriptum fuit.

384. Postquam Celebrans orationem cecinerit, eique velum humerale imposuerit, suppedaneum cum ipso conscendet, ac genuflexione ad Sacramentum facta, Ostensorium illi in manus tradet, animadvertens ut pars anterior vergat ad populum, quum in manibus Celebrantis erit.

385. Ad benedictionem in extremo suppedaneo geniculabit, ac Celebranti fimbriam dexteram pluvialis sustollet. Post benedictionem assurget, Ostensorium a Celebrantis manibus recipiet et super Altare reponet, flexisque genibus in suppedaneo permanebit.

386. Quum Celebrans de Altari descenderit et in gradu infimo geniculaverit, assurget Diaconus et Sacramentum in tabernaculo reponet, quemadmodum num. 166. huius capitis declaravimus.

387. De altari postea descendet, se adiunget Celebranti dextrorsum, genuflexionem simplicem cum ipso exsequetur, biretum ei tradet cum osculis, suoque recepto cooperiet caput, et a dexteris Celebrantis incedens, cui fimbriam pluvialis sustinebit, gradum referet ad Sacrarium ubi sacra indumenta deponet.

388. Si post processionem expositum adhuc manebit SS. Sacramentum, Diaconus eo casu resumet Ostensorium et in throno locabit, utens climacide seu scabello, si opus fuerit, ad ascendendum.

389. Quum de Altari descenderit, genuflectet in suppedaneo, dein ad dexteram Celebrantis descendet, cum quo genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur.

390. Celebrantis adstans dexterae, cui fimbriam pluvialis

sustinebit, revertetur ad Sacrarium, et quum extra conspectum SS. Sacramenti fuerit, biretum Celebranti cum osculis tradet, suoque a Caeremoniario accepto caput cooperiet.

391. In Sacrario vestimentis sacris exuetur, facta prius reverentia ad Crucem vel ad imaginem primariam, ad Celebrantem et ad Clerum, si aderit.

392. Eadem methodo utetur in expositione de quadraginta horis, praeterquam quod in processionis reditu ad Altare accipiet Sacramentum et in throno locabit. In repositione autem post cantatas preces et postquam thurificatum erit SS. Sacramentum, ascendet ad Altare, Ostensorium de throno deponet, et Celebranti, ut superius dictum est, in manus tradet.

§ 18.

Pro exequiis.

393. Nihil quoad Missam notandum; in hac enim ritus pro Missa de requie descripti adhibebuntur.

394. Sacro peracto, se adiunget Celebranti dextrorsum in suppedaneo, genuflectet, et cum eo a latere descendet ad scamnum, ubi manipulum deponet.

395. Si absolutio ad pannum nigrum vel ad tumulum ante Altaris gradus peragetur, postquam Celebrans indutus erit pluviali, Diaconus a dextris eius subsistet in plano Epistolae, dum canetur ℣. *Libera me, Domine* etc.

396. Quum a cantoribus repetur versus Resp. *Libera me, Domine*, fimbriam dexteram pluvialis tradet Subdiacono, et sine osculis ministrabit incensum Celebranti benedictionem petens formula *Benedicite, Reverende Pater.*

397. Ubi Celebrans incensum ingesserit in thuribulum, cum eo suppedaneum a latere conscendet, et facta ad Crucem genuflexione, se convertet tumulum versus et sine osculis aspersorium tradet Celebranti eique aspersionem peragenti pluviale sustinebit.

398. Aspersorio a Celebrante postea recepto, thuribulum ipsi tradet, quod item receptum post thurificationem thuriferario restituet.

399. Convertetur ad Altare et perget cum Celebrante in cornu Epistolae, manens a dexteris eius.

400. Absolutionis ritu completo, de Altari cum Celebrante descendet, genuflectet ad Crucem atque adstans Celebranti dextrorsum, dum pluviale interim ei sustinebit, gradum referet ad Sacrarium, et vestibus sacris exuetur.

401. Si tumulus seu castrum doloris extra chorum sive presbyterium erit erectum, postquam Celebrans indutus erit pluviali, et Subdiaconus Crucem sumpserit seque inter acolythos locaverit, Diaconus cum Celebrante ante Altare veniet et ad Crucem genuflectet. Hinc ei biretum tradet, suoque a Caeremoniario accepto caput operiet, et se convertens ut e choro egrediatur, non recedet a sinistris Celebrantis, cui fimbriam interea pluvialis sustinebit.

402. Ad caput tumuli ubi devenerit, subsistet cum Celebrante inter Altare et tumulum, advertens ut paullum stet versus cornu Epistolae, ne tergum ad Altare directe vertat. Caput nudabit bireto, quod Caeremoniario tradet, alterum a Celebrante accipiet, quod et ipsum Caeremoniario dabit, et fimbria pluvialis demissa, manebit a sinistris Celebrantis dum cantabitur ℣. *Libera me, Domine* etc.

403. Ad repetitionem responsorii praedicti transibit ad dexteram Celebrantis, quem reverebitur transiens ante ipsum, et sublevans fimbriam dexteram eius pluvialis, quam tamen Caeremoniario tradet, incensum ei, benedictionem petens, ministrabit.

404. Thure a Celebrante in thuribulum demisso et benedicto, manebit a dextris eius, et cantato *Pater noster*, sustollet fimbriam dexteram pluvialis, et a clerico gestante vasculum aquae benedictae, aspersorium accipiet.

405. Discedet cum Celebrante de loco, in quo erit, genuflectet ad Crucem Altaris et Celebranti sine osculis tradet aspersorium, eumque in aspersione circa tumulum comitabitur.

406. Genuflexionem efficiet ad Crucem processionalem a Subdiacono sustentam ad pedes tumuli, quum ante illam transibit.

407. Aspersione peracta, aspersorium a Celebrante recipiet

et reddet clerico, qui prius tradiderat, thuribulum dein a thuriferario accipiet.

408. Genuflexionem ad Crucem iterabit, tum Celebranti porriget thuribulum, eumque in adolendo tumulo comitabitur, advertens ut ad Crucem processionalem a Subdiacono sustentam rursus genuflectat quum ante ipsum transeundum erit.

409. Thurificatione absoluta, recipiet thuribulum, quod thuriferario restituet, et redibit quo loco erat absolutionis initio.

410. Celebranti se obiiciet et librum apertum sustinebit, unde ille canet versus et orationem.

411. Ad ℣. *Requiem aeternam* etc. post orationem continuans librum apertum ante Celebrantem sustinere, recedet paullum ad dexteram eius, ut libere possit tumulum versus Crucis signum efficere et postquam submissa voce recitaverit *Anima eius* etc. librum occludet ac reddet clerico, a quo acceperit, iterumque accedet ad Celebrantem sinistrorsum.

412. Biretum Celebranti porriget, suum accipiet, cooperiet caput, et ad laevam illius incedens, fimbriamque pluvialis sustinens redibit ad Sacrarium et sacra vestimenta demittet.

413. Quod si aderit cadaver, super quo peragenda erit absolutio, postquam Celebrans pluviali erit indutus, procedet cum ipso ante Altare et ad Crucem genuflectet. Sine osculis biretum porriget Celebranti, suum accipiet caputque teget, ac se convertens ex Altari versus presbyterium, manebit a sinistris Celebrantis, cui fimbriam sinistram pluvialis sublevabit.

414. Subdiaconum gestantem Crucem et Clerum etiam, si aderit, subsequetur. Ad feretrum ubi ventum erit, subsistet cum Celebrante ad pedes cadaveris, ac si fuerit Sacerdotis, transiens super sinistram suum, se sistet cum Celebrante ad pedes cadaveris e regione Crucis a Subdiacono sustentae ad caput cadaveris eiusdem.

415. Quum venerit eo ubi consistendum erit, nudabit caput et biretum suum prius, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet Caeremoniario.

416. Librum sumet et ante Celebrantem sustinebit, qui recitabit orationem *Non intres* etc. qua oratione absoluta, librum claudet, reverebitur Celebrantem et rursus ad sinistram eius redibit.

417. Interea cantabitur ℣. *Libera me, Domine* etc. ad cuius repetitionem Diaconus transibit ad dexteram Celebrantis, quem praeteriens reverebitur: fimbriam dexteram pluvialis eius sublevabit ac ministrabit incensum ab eo petens benedictionem. Thure a Celebrante in thuribulum immisso ac benedicto, manebit a dextris ipsius.

418. Cantu responsorii et *Kyrie eleison* completo, simul ac Celebrans cecinerit *Pater noster*, Diaconus, qui aspersorium cum aqua benedicta iam a clerico acceperit, sustollet fimbriam pluvialis Celebrantis, aspersorium ipsi tradet, eumque in aspersione, quam facturus erit super cadaver, comitabitur. Si cadaver erit laici hominis, in transeundo ante Altare efficiet prius genuflexionem, tum aspersorium tradet Celebranti.

419. Genuflexionem etiam faciet quum ante Crucem a Subdiacono sustentam transibit.

420. Aspersione peracta, receptum a Celebrante aspersorium reddet clerico, qui vasculum aquae benedictae gestabit. Transiens ante Altare genuflectet, thuribulum a thuriferario acceptum tradet Celebranti, quem in thurificatione comitabitur, genuflexionem faciens etiam in transeundo ante Crucem, quam Subdiaconus sustinebit, quemadmodum superius ostendimus.

421. Post thurificationem recipiet a Celebrante thuribulum quod thuriferario restituet; deinde subsistens quo loco erat in absolutionis initio, librum sumet et sustinebit Celebranti, dum cantabit versus *Et ne nos* etc. atque orationem.

422. Cantata oratione, librum claudet, reverebitur Celebrantem et ad laevam ipsius recedet.

423. Si cadaver ad sepulturam efferetur, biretum Celebrantis accipiet eique tradet; suum quoque sumet, cooperiet caput et procedet ad coemeterium cum Celebrante, cui fimbriam pluvialis sustinebit.

424. Ubi perventum erit ad Coemeterium, biretum primo suum, deinde alterum a Celebrante acceptum tradet Caeremoniario, et ad pedes cadaveris cum ipso Celebrante subsistet. Functio autem, quae in coemeterio peragetur, sequentibus paragraphis demonstrabitur.

425. Quod si cadaver non erit ad coemeterium efferendum,

post orationem canetur a cantoribus antiphona *In paradisum*, vel omittetur etiam ex more cuiusque Ecclesiae, ac Diaconus sustinebit Celebranti librum, ex quo intonabit antiphonam *Ego sum*. Dum cantabitur *Benedictus* et antiphona repetetur, adstabit Celebranti sinistrorsum.

426. Sub finem repetitionis antiphonae cantatae, ad Celebrantis dexteram transibit, eum reverentia honorans dum praeteribit. Diacono appropinquabit clericus vasculum ferens, et quum recitabitur *Kyrie eleison*, Diaconus aspersorium accipiet.

427. Ubi Celebrans cecinerit *Pater noster*, Diaconus ei tradet aspersorium, fimbriam dexteram pluvialis eius sustinebit cumque ipso ad cadaver accedet.

428. Cadavere a Celebrante asperso, aspersorium recipiet et clerico vasculum ferenti restituet. Ad locum suum cum Celebrante redibit, librumque resumptum ei sustinebit dum canendi erunt versus *Et ne nos* etc. atque oratio.

429. Post orationem sustinere pergens librum apertum, recedet aliquantulum ad dexteram Celebrantis, ut hic libere possit signum Crucis versus cadaver efficere ad ℣. *Requiem aeternam* etc. tum ante eum cum libro redibit. Recitato deinde a Celebrante altero ℣. *Anima eius* etc. librum claudet reddetque clerico, qui ei tradiderit, biretum Celebrantis sumet eique porriget, redibit ad dexteram ipsius, ac biretum suum recipiet.

430. Quum Subdiaconus cum Cruce transierit, et Celebrans sine cantu intonuerit antiphonam *Si iniquitates*, caput operiet, et ad laevam eius incedens fimbriamque pluvialis eius sustinens, ad Sacrarium cum ipso revertetur.

431. Demum quum eo pervenerit, caput nudabit, reverentiam Cruci a Subdiacono sustentam, hinc Celebranti et Clero, si aderit, efficiet, ac sacris indumentis suo loco exuetur. (*a*)

(*a*) Advertatur, quod in ritu absolutionis minime debet Diaconus candelam accensam manu sustinere.

CAPUT XIV.

§. 1.

De officio sine cantu in diebus ferialibus.

1. Celebrans diebus ferialibus, quibus officium divinum sine cantu recitatur, hora praestituta aderit in Sacrario, super vestem talarem induet sibi superpelliceum, vel aliud insigne chorale regulariter concessum Capitulo, ad quod attinet, et ad sonum campanulae Sacrarii cum ceteris procedet ad chorum, servans ordinem cap. III. huius libri notatum. (*a*)

2. Chorum ingressus, locum principem occupabit hebdomadario, iuxta morem uniuscuiusque Ecclesiae, attributum (*b*); quem ante locum praeparatum erit legile cum Breviario ad usum ipsius Celebrantis, qui vulgo Hebdomadarius appellatur.

3. Ad nutum choro Praefecti adgeniculabitur et recitabit orationem *Aperi Domine* etc. et quum assurrexerit, addet, omnia secrete, *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*. (*c*)

(*a*) In functionibus extra Missam utemur vocabulo *Celebrans*, licet quibusdam fortasse parum aptum videri posset. Sequuti tamen sumus Episcoporum Caeremoniale, quod lib. II. cap. 3. num. 13 et 14 vocem illam usurpat ad significandum Canonicum hebdomadarium, qui sacra facit in Vesperis solemnibus. Quamobrem verbo hoc *Celebrans* non videtur significari tantum Sacerdotem operantem Sacrum, sed Sacerdotem unumquemque, qui exsequitur seu celebrat quamlibet functionem sacram. Supervacaneum porro putamus monere, quod Celebrans officium peragens Sacerdotali ordini adscitus sit oportet, neque illud peragi a quavis primaria Capituli dignitate potest, nisi charactere sacerdotali sit insignita.

(*b*) Quoad locum Celebrantis, diximus « iuxta morem uniuscuiusque Ecclesiae » siquidem in Ecclesiis quibusdam mos est variandi alternatim cuiusque hebdomadae initio locum hebdomadarii seu celebrantis, locando eum altera hebdomada in cornu Evangelii, altera Epistolae.

(*c*) Regula hac paragrapho et sequenti statuta attribuatur Ecclesiis illis, in quibus est choro Praefectus.

4. Se inclinabit ad choro Praefectum, et pollice dextero super os signans Crucem, elata voce dicet *Domine, labia mea aperies*, chorusque respondebit *Et os meum* etc.: deinde signo Crucis se muniens subiunget *Deus in adiutorium* etc. et chorus, *Domine ad adiuvandum* etc. Ad verba autem *Venite adoremus et procidamus ante Deum* in invitatorio, genuflexionem faciet.

5. Invitatorio a cantoribus recitato, hymnum intonabit, seu voce clata inchoabit, et ad secundum versum prosequetur chorus.

6. Sub hymni finem in invocatione SS. Trinitatis caput Altare versus inclinabit.

7. Primo psalmo inchoato, sedebit et caput bireto cooperiet, nudabit autem caput et inclinabit, ut supra, ad ℣. *Gloria Patri.* et quum in antiphonis nominabitur Iesus Christus, aut B. Virgo, aut Sanctus, de quo celebratur officium.

8. Post versum in fine primi nocturni recitatum, assurget atque elata voce proferet *Pater noster*, et continuabit secreto. Redintegrabit alta voce *Et ne nos inducas* etc. et post hoc absolutionem et benedictionem, tum sedebit.

9. Ad reliquas benedictiones caput bireto deteget, assurget ac vocis contentione formulam respondentem recitabit, postea sedebit.

10. Idipsum exsequetur in reliquis nocturnis, absolutionibus et benedictionibus. Ad verba *Sit nomen eius benedictum* psalmi LXXI. *Deus iudicium tuum* etc., si recitabitur, caput bireto nudatum inclinabit.

11. Post Lectionem nonam, vel tertiam, si officium erit simplex seu feriale, assurget ac voce elata intonabit *Te Deum.* Si praedictus hymnus omittendus erit, Laudes incipiet intonans *Deus in adiutorium meum intende.*

12. Initio primi psalmi Laudum sedebit et caput bireto operiet.

13. Ad verba *Benedicamus Patrem et Filium cum Sancto Spiritu* in cantico *Benedicite* si recitabitur, caput bireto deteget atque inflectet.

14. Completo ultimo psalmo Laudum ac repetita antiphona, nudabit caput, assurget et capitulum recitabit. Responso a choro *Deo gratias*, hymnum inchoabit, ut superius in Matutino descriptum est.

15. Antiphona post *Benedictus* iterata, Celebrans dicet *Dominus vobiscum* et orationem respectivam cum conclusione. Pari modo recitabit reliquas orationes, si una vel plures erunt commemorationes, at orationis conclusionem in ultima tantum praedictarum orationum recitabit. Addet postea ℣. *Dominus vobiscum* et alterum *Benedicamus Domino*, tum submissa voce tertium *Fidelium animae* etc.

16. Si in Laudibus erunt recitandae preces feriales, iterata post *Benedictus* antiphona, genua submittet ac voce submissiori preces recitabit. Assurget ad *Dominus vobiscum*, quod voce elata recitabit cum oratione, ut supra.

17. Laudibus completis, recitabit secreto *Pater noster*, *Ave Maria*, *Credo*. Signabit sese et alta voce intonabit *Deus in adiutorium* etc. atque hymnum *Jam lucis orto sidere*, quem chorus prosequetur.

18. Initio primi psalmi sedebit et caput bireto operiet.

19. Repetita antiphona, nudabit caput, assurget et voce elata recitabit Capitulum.

20. Post responsorium dicet *Dominus vobiscum* et orationem *Domine Deus omnipotens*. Si preces erunt recitandae, submissiori voce recitabit atque etiam flexis genibus, quum videlicet ad Laudes quoque recitatae fuerint; et ad *Dominus vobiscum* nec non ad orationem elatiori voce recitandam, assurget. In precibus ad *Confiteor* quod recitabit inclinatus, ad verba *Vobis fratres* et *Vos fratres*, se paullum versus chorum convertet.

21. Post orationem subiunget ℣. *Dominus vobiscum* atque alterum *Benedicamus Domino*; deinde sedet et caput bireto cooperiet.

22. Lecto Martyrologio, nudabit caput, assurget ac voce magis submissa, quam recitaverit orationem praecedentem, dicet *Sancta Maria et omnes Sancti* etc. Eodem vocis sono se minime signans, ter subiunget *Deus in adiutorium meum intende* et chorus, *Domine ad adiuvandum* etc. Post tertiam vicem recitabit tantum *Gloria Patri*, chorus autem respondebit *Sicut erat* etc. Postea dicet *Kyrie eleison*, chorus respondebit *Christe eleison*, ac Celebrans repetet *Kyrie eleison*. *Pater noster*, quod secreto continuabit. Tum voce elata *Et ne nos* etc. cum versibus *Respice in servos tuos* etc.

Vocem deinde intendens eodem atque antea sono, orationem recitabit *Dirigere et sanctificare* etc.

23. Lectori postea benedictionem largietur cum formula *Dies et actus nostros* etc.

24 Post lectiunculam, submissiori voce recitabit reliquos versus *Adiutorium nostrum* etc. *Benedicite* etc. *Dominus nos benedicat* etc. atque haec verba proferens se Crucis signo signabit.

25. Ad ceteras tres Horas minores, idest Tertiam, Sextam et Nonam recitabit secreto *Pater noster* et *Ave Maria.* Hinc se Crucis signo muniens, elata voce intonabit *Deus in adiutorium* etc. postea incipiet hymnum, quem chorus prosequetur.

26. Primi psalmi initio sedebit ac bireto operiet caput.

27. Repetita post tres psalmos antiphona, assurget capite detecto et Capitulum recitabit.

28. Post responsorium elata voce dicet *Dominus vobiscum*, tum orationem cum conclusione, post quam repetet *Dominus vobiscum*, postremo voce submissiori ℣. *Fidelium animae* etc.

29. Si recitandae erunt preces, geniculabit post responsorium, preces voce submissiori recitabit, deinde assurget atque eodem vocis sono, quo usus erit a principio, dicet *Dominus vobiscum* et orationem, ut supra.

30. Advertet, quod in Hora, quam proxime sequetur celebratio Missae, omittendus est ℣. *Fidelium animae* etc. (*a*)

31. Officio hora Nona completo, nisi Missa feriae aut Vigiliae celebrabitur, post ℣. *Fidelium animae* etc. recitabit secreto *Pater noster*, quo absoluto, addet elata voce ℣. *Dominus det nobis* etc. atque antiphonam finalem de B. Virgine inchoabit aut stans, aut genibus flexis pro temporis qualitate, post quam tamen stans pedibus versum orationemque respectivam recitabit.

32. Post hanc orationem officium complebit versu *Divinum auxilium* etc. atque ordine superius indicato, e choro discedet.

33. Ad Vesperas, servatis iis quae dicta sunt pro accessu, genua submittet in stallo suo, secreto dicet orationem *Aperi, Domine* etc. assurget ac recitabit *Pater noster* et *Ave Maria.* Tum inclinatione facta ad Praefectum choro, signabit se atque elata voce incipiet *Deus in adiutorium* etc.

(*a*) Inspiciatur Caeremoniale lib. II. cap. 8. num. 18.

34. Primo psalmo intonato, sedebit et caput operiet bireto. Ad verba *Sit nomen Domini benedictum* psalmi CXII. si recitabitur, caput nudabit ac versus Altare inflectet.

35. Repetita post quintum psalmum antiphona, caput deteget, assurget et Capitulum elata voce recitabit. Responso a choro *Deo gratias*, inchoabit hymnum, quem chorus continuabit.

36. Post repetitionem antiphonae ad *Magnificat* dicet *Dominus vobiscum* atque orationem cum conclusione. Si et aliae commemorationes fient, recitabit reliquas orationes, quorum postremam complebit conclusione, post quam addet ℣. *Dominus vobiscum*, tum alterum *Benedicamus Domino*, demum submissiori voce *Fidelium animae* etc.

37. Si post repetitionem antiphonae *Magnificat*, recitandae erunt preces, adgeniculabitur, preces recitabit voce submissiori et ad ℣. *Dominus vobiscum* assurget, eodemque vocis sono, quo antea usus erit, praedictum versum atque orationem recitabit.

38. Si post Vesperas statim non sequetur recitatio Completorii, subiungetur antiphona finalis de B. Virgine, ut superius docuimus.

39. Quoad recitationem autem Completorii, Celebrans elata voce cantori seu lectori benedictionem largietur dicens *Noctem quietam* etc.

40. Post lectiunculam, Celebrans se signabit et submissa voce dicet ℣. *Adiutorium nostrum* etc. deinde *Pater noster* totum secreto, ne prima quidem verba proferens.

41. Deinde recitabit *Confiteor* quo modo pro hora Prima indicatum est.

42. Se pollice signabit in pectore atque elata voce dicet *Converte nos Deus* etc. seque manu signo Crucis muniens, subiunget *Deus in adiutorium* etc.

43. Primi psalmi initio sedebit caputque operiet bireto.

44. Completa psalmorum recitatione et antiphona repetita, assurget atque hymnum incipiet *Te lucis ante terminum*, quem chorus prosequetur. Post hymnum recitabit Capitulum *Tu autem in nobis* etc.

45. Post responsorium addet ℣. *Dominus vobiscum* atque orationem *Visita, quaesumus, Domine* etc.

46. Preces, si dicendae erunt, recitabit stans vel genibus flexis, at voce submissiori, et assurget ad *Dominus vobiscum* orationemque praenominatam, post quam repetet ℣. *Dominus vobiscum*, deinde *Benedicamus Domino*, postremo *Benedicat et custodiat* etc. ad quem se signabit.

47. Quin praemittat *Pater noster*, antiphonam finalem de B. Virgine incipiet aut stans, aut genibus flexis. Ad versum et ad orationem assurget, itemque ad alterum versum *Divinum auxilium* etc. post orationem.

48. Deinde totum secreto addet *Pater noster, Ave Maria et Credo*, stans vel genibus flexis prouti se gesserit in antiphona finali.

49. Postremo recitabit secreto vel submissa voce orationem *Sacrosanctae* etc. (*a*)

50. De Choro excedens stabit iis quae superius tradita sunt.

§. 2.

In Vesperis solemnibus.

51. Celebrans stata hora in Sacrario aderit et super vestem talarem imponet sibi superpelliceum vel rochetum, si uti ipsi licebit.

52. Ad nutum Caeremoniarii adibit ad tabulam, in qua apparatum erit pluviale (*b*) idque, adiuvante Caeremoniario, induet sibi. (*c*)

(*a*) In autographo Urbani VIII. Sum. Pont. Breviario, aliisque usque ad medium et ulterius anteacti saeculi, ad orationem *Sacrosanctae* etc. non legebatur additamentum illud « et dicitur flexis genibus » nec liquet qua auctoritate appositum sit. Quapropter in Vaticana Basilica aliisque Ecclesiis oratio illa recitabatur aut stando, aut genibus flexis iuxta statum, quo erat chorus. Jam vero posteaquam S. Congregationis Indulgentiarum decreto VIII idus Januarias anni MDCCCLVI prolato, praedictum additamentum sancitum est, nulla superest amplius difficultas, quominus oratio illa ad lucrandam Indulgentiam annexam, flexis genibus sit recitanda.

(*b*) Amictus usus infra pluviale pro Celebrante a Caeremoniali non praescribitur.

(*c*) Sacra Congregatio Rituum pluribus decretis non modo stolae, sed etiam Albae usum in Vesperis solemnibus Celebranti interdixit.

53. Caput bireto cooperiet, et signo dato, de loco discedet, seque adiungens pluvialistis, reverentiam faciet ad Crucem vel ad imaginem principem Sacrarii, capite detecto.

54. Deinde, cooperto capite, iunctisque manibus, medius incedens inter duos pluvialistas primos, ad Altare proficiscetur.

55. Ad Sacrarii fores, bireto sibi detracto, aquam benedictam a pluvialista primo dextera accipiet, atque ubi se signaverit, caput rursus cooperiet.

56. Presbyterium ingressus nudabit caput, biretum tradet pluvialistae qui dextrorsum sibi adstabit et ad Altare procedet. Ante infimum gradum reverentiam profundam efficiet Cruci, geniculabit in eodem gradu et recitabit orationem *Aperi*, *Domine* etc.

57. Post orationem assurget, iterabit reverentiam profundam Cruci, inclinabitur ad Clerum in choro stantem, primo scilicet versus partem adversam illi, in qua manendum ipsi erit, deinde versus partem alteram et vadet ad scamnum vel ad primum chori stallum ex parte, quae ipsi conveniet. (*a*)

58. Sedebit paulisper loco proprio, caput operiens bireto, quod ei tradet vel primus pluvialista, vel Caeremoniarius, secundum loci situm; nam si sedebit in scamno, id accipiet a primo pluvialista, si in primo chori stallo, a Caeremoniario. (*b*)

59. Ad Caeremoniarii nutum, deteget caput, biretum tradet ei qui dederit, assurget et secreto recitabit *Pater noster* et *Ave Maria.*

60. Post haec se signans canet *Deus in adiutorium meum intende*, advertens ut verba haec dividat cum signo Crucis, scilicet ad verbum *Deus* manum imponet fronti, ad *in adiutorium* pectori, ad *meum* humero sinistro, ad *intende* autem dextero.

61. Postquam chorus canendo responderit *Domine*, *ad adiuvandum etc. Gloria Patri etc. Sicut erat etc.* intonabit primam antiphonam, expectans dum sibi a pluvialista primo submissa voce praecinatur.

(*a*) Inspiciatur nota (*b*) num. 2. § 1 capitis huiusce.

(*b*) Inspiciatur etiam quod cap. IX huius libri notavimus de loco pluvialistarum.

62 Principio primi psalmi sedebit et caput bireto operiet.

63. Ad *Gloria Patri* meminerit caput detegere et inclinare Altare versus: hoc ipsum exsequetur ad verba *Sit nomen Domini benedictum* psalmi CXVII *Laudate pueri Dominum.*

64. Repetita post quintum psalmum antiphona, assurget, nudabit caput iunctisque manibus capitulum recitabit. Responso a choro *Deo gratias*, intonabit hymnum, quem ei praecinet primus pluvialista.

65. Sub hymni finem ad invocationem SS. Trinitatis caput versus Altare inclinabit. Inclinabit quoque librum versus, si nominabitur Sanctus, cuius festum celebrabitur, vel B. Virgo; Altare autem versus, si nomen Jesu Christi proferetur.

66. Post cantatum versum intonabit antiphonam ante *Magnificat*, quae a primo pluvialista ipsi praecinetur.

67. Antiphona intonata, sedebit caputque cooperiet.

68. Ad intonationem cantici *Magnificat*, nudabit caput, assurget et signabit se signo Crucis; de suo loco discedet, reverentia salutabit Clerum, seque adiungens pluvialistis in medium chorum ante Altare procedet.

69. Quo quum pervenerit, reverentiam profundam Cruci exsequutus, ascendet ad Altare, quod in medio osculabitur ponens interea super ipsum manus extensas.

70. Thus deinde in thuribulum cum benedictione iniiciet et Altare adolebit. (*a*)

71. Thuribulum primo pluvialistae restituet, de Altari descendet, reverentiam profundam Cruci iterabit cum inclinatione ad chorum; et ad locum suum, sive scamnum sive stallum, redibit.

72. Si locus eius in primo stallo erit, illuc quum venerit, dignissimum inter Clerum, qui post eum subsequetur, ad thurificationem cum inclinatione invitabit.

73. Ipse tribus ductibus a primo pluvialista thurificabitur, et iunctis manibus stare perget ad totum *Magnificat* quod canetur.

74. Post cantatum *Gloria Patri* sedebit et caput bireto cooperiet.

(*a*) Ritum thurificandi Altaris supersedemus describere, eo quod videre est cap. V. huius libri.

75. Repetita antiphona canenda, nudabit caput, assurget iunctisque manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem, sive orationes si et aliae commemorationes fient. Post ultimam orationem canendo repetet *Dominus vobiscum* et postquam cantores cecinerint ℣. *Benedicamus Domino*, ipse submissa voce adiunget ℣. *Fidelium animae* etc.

76. Si Completorium non sequetur, Celebrans manens suo loco in choro, secreto recitabit *Pater noster*, quo finito, alta voce subiunget ℣. *Dominus det nobis* etc. et una cum choro antiphonam finalem de B. Virgine recitabit vel stans, vel flexis genibus pro temporis qualitate. In fine antiphonae assurget orationemque antiphonae respondentem recitabit. (*a*)

77. Quod si Clerus in choro manebit ad Completorium recitandum, post versum *Fidelium animae* etc. procedet in medium ante Altare, se pluvialistis addet, reverentiam Cruci profundam, mediocrem choro efficiet, et quo ordine venit ad Altare, redibit in Sacrarium, advertens ut caput bireto cooperiat in aditu chori, quum erit fere extra Cleri conspectum.

78. Si adolendum erit Altare, in quo asservabitur SS. Sacramentum, ubi venerit ante Altare maximum in intonatione cantici *Magnificat*, reverentia ad ipsum Altare et ad chorum cum pluvialistis effecta, procedet cum ipsis ad Altare illud, et in aditu presbyterii bireto caput operiet.

79. Medius inter pluvialistas seniores, ut in accessu de Sacrario ad Altare, iunctis manibus incedet.

80. Progressus ad SS. Sacramenti sacellum, caput nudabit tradetque biretum pluvialistae primo, atque ante Altare genuflexionem in pavimento ante infimum gradum cum pluvialistis exsequetur.

81. Ascendet ad Altare et in medio osculabitur illud, incensum in thuribulum cum benedictione iniiciet atque Altare adolebit, advertens ut unum tantum genu flectat quum in medium transibit, ex altero ad alterum Altaris latus iturus.

82. Thuribulum reddet ac nullam faciens in suppedaneo

(*a*) Antiphona finalis de B. Virgine a Celebrante recitanda est in suo stallo, iuxta Caeremoniale lib. II. cap. 3. num. 15.

genuflexionem, de Altari descendet, ibique in pavimento ante gradum infimum genuflectet et ad Altare maximum redibit, bireto caput operiens quum e sacello egredietur.

83. Reversus hinc ad Altare maximum, quum in presbyterium ingressus erit, salutabit chorum, procedet ante Altare, ibique reverentiam profundam Cruci efficiet, tum ad Altare ascendet idque osculabitur in medio, ac thurificabit, quin rursus incensum in thuribulum immittat. Deinceps ea, quae superius notata sunt, exsequetur.

§. 3.

In Matutino solemni.

84. Celebrans induetur superpelliceo, vel alio insigni chorali, quod regulariter concessum sit Capitulo, cui est addictus.

85. Ad nutum Caeremoniarii de Sacrario discedet, biretum manu sustinens se inclinabit ad Crucem, vel ad imaginem primariam Sacrarii, et ad fores Ecclesiae se aqua benedicta signabit, quam ei porriget Caeremoniarius.

86. Ad Altare postquam accesserit, reverentia profunda venerabitur Crucem, genua submittet in gradu infimo, ubi flexis genibus manebit, donec ei a Caeremoniario indicabitur, ut tempus geniculandi in chori plano Clero suppeditetur.

87. Toto choro adgeniculato, orationem secreto recitabit *Aperi, Domine,* etc. post quam assurget, reverentiam profundam Cruci iterabit, salutabit Clerum, perget ad primum stallum in partem, quae ad eum spectat, ubi sedebit dum ceteri omnes de Clero locum quisque suum occupaverint.

88. Ad nutum Caeremoniarii caput deteget bireto, assurget et secreto recitabit *Pater, Ave et Credo.*

89. Hinc se in labiis pollice dextero signans, cantabit *Domine labia mea aperies* chorusque subiunget *Et os meum* etc. Deinde se muniens signo Crucis canet *Deus in adiutorium* etc.

90. Dum invitatorium et psalmus *Venite exultemus* canetur, stabit, genuflectet autem ad verba *Venite adoremus et procidamus Ante Deum.*

91. Post cantatum invitatorium cum psalmo praedicto intonabit hymnum, qui ei praecinetur a cantore primo. Sub hymni finem in invocatione SS. Trinitatis caput versus Altare inclinabit.

92. Intonabit deinde primam primi nocturni antiphonam, quae et ipsa ei praecinetur; et primi psalmi initio sedebit caputque bireto cooperiet. Ad *Gloria Patri* caput nudatum Altare versus inclinabit.

93. Post versum primi nocturni, detecto capite, assurget, canet *Pater noster* quam orationem secreto continuabit: deinde canet *Et ne nos inducas in tentationem*, tum absolutionem et benedictionem primam, principio autem primae lectionis sedebit et cooperiet caput. Ad benedictionem ante secundam et tertiam lectionem caput nudabit, assurget, formulam praescriptam canet, deinde rursus sedebit.

94. Advertet tum in his, tum in aliis lectionibus ut canendo benedictiones sonum vocis cuiusque lectoris seu cantoris earum, quoad fieri potest, imitetur.

95. Idem servabit in reliquis nocturnis.

96. Sub finem psalmorum tertii nocturni (idque dependet a Caeremoniario) Celebrans nudabit caput, assurget, procedet in medium chorum, coibit cum duobus cantoribus, ac reverentia profunda ad Crucem, inclinatione autem ad chorum effecta, redibit in Sacrarium, ubi demisso indumento chorali, si indutus fuerit, pluviale superpelliceo, vel rocheto, si uti licebit, superimponet. Hinc capiti rursus imposito bireto, ad chorum inter pluvialistas revertetur, reverentiam Cruci, inclinationem Clero efficiet, ut antea, et reversus ad stallum suum sedebit.

97. Post octavum responsorium, nudato capite assurget, iunctisque manibus conversus ad digniorem Cleri, qui tunc aderit, cantabit *Jube, Domne, benedicere,* acceptaque benedictione, lectionem nonam iunctis manibus cantabit.

98. Hoc facto, intonabit *Te Deum*, ut a primo pluvialista ei praecinetur. Ad ℣. *Te ergo, quaesumus* etc. genu suo loco submittet.

99. Post Matutinum statim Laudes intonabit, quas inter et

Vesperas solemnes nullum est quoad methodum discrimen. Illud tantum monemus, quod ad canticum *Benedictus*, chori solummodo Altare thurificabitur, neque ad alterum, in quo adest SS. Sacramentum, procedetur.

§. 4.

In Missa solemni. (*a*)

100. Celebrans praevidebit omnia ea quae canenda sibi erunt pro qualitate Missae et ritus.

101. Quum sacris paramentis erit indutus, bireto cooperiet caput, signo autem a Caeremoniario dato, caput nudabit, abibit a tabula, apud quam paramenta sumpserit, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae Sacrarii, et sacrorum Ministrorum salutationi inclinatione respondebit.

102. Ad Sacrarii fores bireto caput deteget, aquam benedictam a Diacono accipiet, signabit se, iterumque caput cooperiet.

103. In eundo ad Altare Diaconum iunctis manibus sequetur.

104. Ingressus in chorum seu presbyterium, nudabit caput et biretum tradet Diacono, ac si Clerus in Choro iam aderit, reverebitur eum primo versus Evangelii tum Epistolae cornu. Sin in eundo ad Altare Clerus ipsum praecesserit, reverentiam, quam diximus, omittet.

105. Absente Clero, biretum deponet quum ante Altare devenerit.

106. Ante Altare reverentia profunda ad Crucem facta, Sacrum exordietur. Ad confessionem proferens verba *Vobis fratres* et *Vos fratres* se paullum convertet ad Ministros, quin tamen erigat sese de statu sive inclinatione, qua tunc erit.

107. Altare, quum ascenderit, osculabitur in medio, incensum in thuribulum immittet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. deinde Altare adolebit. Advertet, ut sinistram manum pectori applicet incensum immittens, et Altari imponet, quum benedicet.

(*a*) Ritus a Celebrante servandos in Missa tantum solemni hac paragrapho innuemus, siquidem documenta pro Missa privata sequentur inferius.

108. Thurificatione Altaris absoluta, tribus ductibus thure adolebitur a Diacono, cui modica inclinatione respondebit. (*a*)

109. Introitum ex parte Epistolae in Missali leget, ibique alternatim cum Ministris recitabit *Kyrie.*

110. Si dum canetur *Kyrie* sedendum erit, quin eat ad medium Altare inclinabit se Cruci, se convertet sinistrorsum, de Altari a latere descendet, perget ad scamnum, quo in medio sedebit, accipiet a Diacono biretum, quo caput operiet, ac sedens extensas manus planetae imponet prope genua.

111. Sub finem *Kyrie* cantati, admonente Caeremoniario, biretum tradet Diacono, assurget, discedet e scamno, chorum salutabit primo in latere Epistolae, deinde Evangelii, Cleri digniorem salutare incipiens ex utraque parte.

112. Procedet Altare versus, quumque in medium venerit ante infimum gradum, Crucem reverentia profunda venerabitur.

113. Conscenso suppedaneo et cantu *Kyrie* absoluto, intonabit *Gloria in excelsis Deo*, et submissa voce cum Ministris recitare hymnum perget.

114. Postquam recitare *Gloria* finierit, reverebitur Crucem, ac se vertens sinistrorsum, descendet a latere de Altari, et sessum ibit, ut antea. Caput deteget, dum canentur verba *Adoramus te*: *Gratias agimus* etc.

115. Sub exitum cantus huius hymni, ad nutum Caeremoniarii, detecto capite assurget et ad Altare gradum referet, ut in fine *Kyrie* monuimus.

116. Rursus Altare, quum ascenderit, osculabitur in medio, conversus ad populum canet *Dominus vobiscum* et orationes postea ad Missale, ut in Missa privata. Epistolam deinde, graduale, tractum, sequentiam etc. leget submissa voce.

117. Epistola a Subdiacono cantata, manum ei dexteram osculandam praebebit imponens eam Epistolario; eadem deinde manu benedictionem ei largietur, nullum adiiciens verbum.

118. His expletis, veniet ad medium Altare, recitabit *Munda cor meum* et leget Evangelium, ut in Missa privata, librum autem, postquam legerit, minime deosculabitur.

(*a*) Ritum thurificandi Altaris descripsimus cap. V. huius primi libri.

119. Si legendum ipsi erit sequentiam vel tractum longiorem, benedictionis signum Diacono faciet, postquam legere sequentiam vel tractum desierit.

120. Si sequentia vel tractus praedictus cantabitur, benedictionem Subdiacono largitus, sessum ibit, ut ad *Kyrie*, et redibit ad Altare eodem modo, quo pro canendo *Gloria* indicatum est.

121. Lecto Evangelio, redibit in medium Altare, atque incensum in thuribulum infundet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. ut supra.

122. Ad Diaconum inde se convertet, quum ab eo rogabitur benedictionem, formulam versus eum iunctis manibus proferens *Dominus sit in corde tuo, et in labiis tuis, ut digne et competenter annuncies Evangelium suum. In nomine Patris et Filii*, ✠ *et Spiritus Sancti*; dexteramque impositam Evangeliario porriget illi osculandam.

123. Ubi Diaconus de Altari descenderit, recedet in cornu Epistolae iunctis manibus stans ad Altare conversus, et simul ac Diaconus incipiet Evangelium canere, eum versus iunctis manibus convertetur. Se pollice dextero signabit in fronte, in ore et in pectore ad verba *Sequentia etc.* palmam manus apertam et conversam ad seipsum tenens: quod dum faciet, sinistram infra pectus extensam applicabit. Quum in Evangelio nominabitur *Iesus*, caput inclinabit versus Altare; si B. Virgo, aut Sanctus, de quo celebratur festum, versus Diaconum.

124. Fine facto canendi Evangelii, osculabitur Evangeliarium ad principium Evangelii, quod cantatum erit, ponens manus ad extremitates libri et recitans formulam *Per evangelica dicta* etc. Postea thurificabitur a Diacono.

125. Se convertet ad Altare et intonabit *Credo in unum Deum*, si dicendum erit, et prosequetur recitare cum Ministris.

126. Post recitatum *Credo* ibit sessum, ut in *Gloria*. Ad ℣. *Et incarnatus*, capite detecto, inclinatus manebit dum versus ille canetur. Si ad hunc versum adhuc esset in suppedaneo, in media extremitate illius geniculabit cum Ministris.

127. Sub finem symboli cantati redibit ad Altare, ut post cantatum *Gloria*, conscendet suppedaneum, osculabitur Altare in media ipsius parte, conversus ad populum canet *Dominus vobiscum*, ac rursus se convertet ad Altare et canet *Oremus*.

128. Patenam cum Hostia a Diacono accipiet. Ad oblationem Calicis, quem a Diacono quoque accipiet, recitabit formulam *Offerimus tibi* etc. cum Diacono ipso.

129. Calicem neque cooperiet nec deteget; officium enim istuc Diaconi est.

130. Incensum in thuribulum infundet post orationem *In spiritu humilitatis* etc. recitans formulam *Per intercessionem etc.* ipsumque benedicet. Hinc thurificabit oblata et Altare, verba praescripta recitans, ut cap. V. huius libri explicatum fuit. Thuribulum autem reddens thuriferario, dicet *Accendat etc.*

131. Thurificabitur a Diacono, lavabit manus, et Sacrum ritu usitato peraget. Canet Praefationem, *Pater noster*, *Pax Domini*.

132. Prima oratione post *Agnus Dei* recitata, osculabitur Altare, manus extremitatibus corporalis imponens, pacis osculum Diacono praebebit, et Missam prosequetur.

133. Post sumptionem Calicis, si Communio fiet, Calice a Subdiacono cooperto, genuflectet una cum Ministris, priusquam Diaconus detegat pixidem, qua detecta, genuflexionem iterabit; convertetur autem ad populum, quum Diaconus recitabit vel canet *Confiteor*.

134. Absolutionem deinde impertietur dicens *Misereatur etc. Indulgentiam etc.* se convertet ad Altare, genuflectet rursus, unam s. Particulam pollice et indice manus dexterae accipiet, ac pixide in ima parte supra nodum sinistra sumpta, convertetur ad populum, pixidem sustinens ante pectus: s. Particulam elevabit ad altitudinem vultus sui dicens *Ecce Agnus Dei etc.* deinde tribus vicibus *Domine non sum dignus etc.* et communicabit Ministros et Clerum. Dum dicet *Corpus Domini nostri etc.* signum Crucis efficiet, advertens ne manum extra limites pixidis hinc aut inde protrahat.

135. Communione peracta, se convertet ad Altare, ac si

qua in pixide particula superfuerit, genuflectet eamque consumet: genuflexionem autem omittet, si nulla supererit particula.

136. Postquam legerit ℣. *Communio*, canet *Dominus vobiscum* atque orationem; itemque post orationem canet rursus *Dominus vobiscum*.

137. Conversus ad populum manebit, donec Diaconus cecinerit *Ite Missa est*, quod ipse non dicet; tamen ad Altare conversus submissa voce dicet *Benedicamus Domino*, si Missa erit ferialis.

138. Ultimo Evangelio recitato, si Clerus de choro discedet, manebit in Altari et descendet ad nutum Caeremoniarii, reverentiam Cruci profundam faciet, recipiet a Diacono biretum, quo caput operiet, iunctisque manibus subsequens Diaconum, gradum referet ad Sacrarium.

139. Sin Clerus in choro permanebit, post ultimum Evangelium de Altari descendet, reverentiam profundam Cruci, inclinationem Clero efficiet, receptoque a Diacono bireto, de Altari discedet, advertens ut operiat caput quum e presbyterio exibit, sive extra conspectum Cleri.

140. Sacrarium ingressus, si Clerus aderit, detecto capite eum salutabit, secus recta ibit ante Altare vel in medium Sacrarii, ubi nudato capite, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae, salutationi Ministrorum inclinatione respondebit, et loco usitato sacris paramentis exuetur.

§. 5.

In Missis solemnibus ferialibus.

141. Animum advertet ad tonum, quo cantandae erunt orationes, praefatio et *Pater noster*, ac si post Epistolam canetur ℣. *Adiuva*, non genuflectet, quum illum leget privatim, sed geniculabit in media extremitate suppedanei quum a cantoribus canetur.

§. 6.

In Missa cantata duobus assistentibus clericis.

142. Servabit ea quae superius tradita sunt, exceptis iis quae referuntur ad Ministros et thurificationem, quae in huiusmodi Missis omittitur.

§. 7.

In aspersione aquae benedictae in Dominicis.

143. Celebrans postquam stolam sibi induerit, antequam pluviale sibi imponat, aquam benedicet in Sacrario ritu in Missali aut Rituali praescripto.

144. Deinde pluviali induetur, caputque operiet bireto. Admonente Caeremoniario, reverentiam Cruci vel imagini Sacrarii efficiet, et salutatione Ministris reddita, ad Altare maximum proficiscetur. Ad Sacrarii fores aquam benedictam non accipiet, nec se signabit.

145. In chorum ingressus, Clerum, si aderit, salutabit, secus recta procedet ad Altare, et facta ad Crucem reverentia profunda, in medio gradu infimo geniculabit.

146. Aspersorium aqua benedicta perfusum a Diacono accipiet, antiphonam intonabit *Asperges me*, vel alteram *Vidi aquam* tempore paschali.

147. Altare asperget in medio, primum versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Se ipsum in fronte aspersorio signabit, assurget et primo Diaconum, postea Subdiaconum asperget, atque aspersorium Diacono reddet.

148. Tum facta Cruci reverentia, perget una cum Ministris ad chorum in partem, qua erit dignissimus, receptoque a Diacono aspersorio, Praesules, si aderunt, aut Canonicos in sua Ecclesia singulos asperget, reverentia eos prosequens prius et postea. Si nec Praesules aderunt neque Canonici, inclinatione ad Clerum facta, praesentes alium post alium asperget, et post aspersionem inclinationem iterabit. Idipsum in altera chori parte exsequetur.

149. Quod si Clerus erit valde numerosus, poterit eum aspergere in medio, ad suam laevam et dexteram tantum.

150. Tum clericos, qui aderunt ad abacum, asperget.

151. Veniens deinde in aditum presbyterii seu balaustrii populum asperget in medio, a sinistris et dexteris suis; redditoque Diacono aspersorio, ante Altare gradum referet.

152. Ibi reverentiam Cruci iterabit, absolutoque antiphonae cantu, subiunget versus et orationes tono feriali. Tempore paschali addet *Alleluia* in fine unius versus *Ostende nobis*, *Domine* etc.

153. Post cantatam orationem, repetet Cruci profundam reverentiam, perget ad scamnum vel ad abacum, ubi pluviali demisso, manipulo et planeta induetur.

154. Discedet e scamno vel abaco, reverebitur chorum primo versus cornu Epistolae, deinde Evangelii, procedet ante Altare, et reverentia profunda ad Crucem facta, Missam solemnem exordietur.

§. 8.

In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.

155. E Sacrario egressus, ubi in conspectum SS. Sacramenti venerit, caput bireto nudabit.

156. Nullam unquam reverentiam ad chorum exsequetur.

157. In accessu ad Altare, genuflexione duplici ante SS. Sacramentum peracta, Sacrum inchoabit.

158. Discedens aut veniens ad medium Altaris, simplici semper utetur genuflexione, utramque manum extensam Altari imponens.

159. Incensum infundens in introitu pro Evangelio et ad offertorium, formulam usitatam recitabit, idque benedicet.

160. In Altaris thurificatione, Crucem non incensabit, sed SS. Sacramentum genuflexus in extremitate suppedanei, facta ante et postea profunda reverentia. Ad Offertorium vero prius oblata thurificabit, et postea SS. Sacramentum, et Altaris thurificationem prosequetur.

161. Thurificationem accipiet extra suppedaneum humeris ad Altare versis, quod ipsum faciet, quum manus erit abluturus.

162. Se convertens ad populum, ut cantet *Dominus vobiscum*, se tenebit versus cornu Evangelii, idque faciet etiam ad *Orate fratres* quin circulum compleat.

163. Pari modo ad benedictionem convertetur versus latus idem, ut ad *Dominus vobiscum*, eaque impertita, quin compleat circulum et genuflexionem iteret, convertetur ad Altare super sinistram suam, atque ultimum Evangelium recitabit.

164. In discessu ex Altari, genuflexionem duplicem, ut in accessu, iterabit, quumque extra conspectum erit SS. Sacramenti, caput bireto cooperiet.

§. 9.

In officio solemni pro defunctis.

165. Post Vesperas solemnes de Sanctis, pluviale album deponet et sumet nigrum atque in primo chori subsellio sedebit.

166. Ad nutum Caeremoniarii assurget et cantores Vesperas inchoabunt cantu antiphonae *Placebo Domino* etc.

167. Ad intonationem primi psalmi sedebit et caput operiet bireto usque ad intonationem *Magnificat*.

168. Quum intonabitur canticum illud, aperiet caput, assurget, seque signabit.

169. Ad repetionem antiphonae sedebit iterum et caput operiet.

170. Completo antiphonae cantu, detecto capite assurget, geniculabit canetque preces.

171. Assurget ad *Dominus vobiscum* et ad orationem *Fidelium* etc. quam finiet conclusione longa, nempe *Qui vivis et regnas cum Deo Patre* etc.

172. Post orationem subiunget ℣. *Requiem aeternam* etc. et dicto a cantoribus *Requiescant in pace*, de stallo descendet ac prope abacum deponet pluviale recitandi caussa completorium.

173. Expleta recitatione vel cantu Completorii, Celebrans resumet pluviale nigrum quo loco deposuit, redibit ad primum stallum, sedebit paulisper, deinde assurget.

174. Caeremoniarius innuet cantoribus, ut canere incipiant

invitatorium. Ad verba *Venite adoremus et procidamus ante Deum* genuflectet.

175. Prima antiphona primi nocturni a cantoribus cantata, ad intonationem primi psalmi sedebit et bireto operiet caput.

176. Post cantum versus primi nocturni, detecto capite, assurget, ac totum secreto recitabit *Pater noster.*

177. Hinc sedebit, caput cooperiet, et sedere perget usque ad alterum versum secundi nocturni, post quem nudabit caput, assurget ac recitabit *Pater noster*, ut supra.

178. Rursus sedebit et caput operiet usque ad versum tertii nocturni, post quem, nudato capite, assurget, recitabit *Pater noster* iterumque sedebit capite cooperto.

179. Nudabit caput et assurget ad intonationem cantici *Benedictus* seque signabit.

180. Post canticum sedebit rursus donec repetita erit antiphona cantata, post quam aperiet caput, assurget, geniculabit precesque canet, ut in Vesperis.

181. De choro discedens Clerum sequetur iunctis manibus et quum venerit in Sacrarium, pluviale deponet.

182. Si recitatio solemnis officii pro defunctis fiet pro funere sive exequiis proprii Episcopi, Principis etc. pluviali induetur in Sacrario et Clerum in accessu ad chorum subsequetur.

183. Ante Altare quum venerit, reverentiam profundam Cruci exsequetur, geniculabit in medio gradu infimo, recitabit orationem *Aperi* etc. post quam assurget, reverentiam Cruci iterabit, salutabit chorum, procedet ad primum stallum, et quidquid traditum est de recitatione officii, peraget.

§. 10.

In Missa solemni de requie.

184. Thurificatio Altaris ad introitum locum non habet.

185. Benedictio Subdiacono post cantatam Epistolam, et Diacono ante Evangelium canendum, itemque osculum textus Evangelii omittitur.

186. Thurificatio ad offertorium fiet ritu usitato, et incensum benedicet.

187. Omittet etiam pacis osculum dandum Diacono post *Agnus Dei.*

188. De reliquo stabitur iis, quae dicta sunt superius pro Missa solemni.

189. Eadem servanda erunt in Missis cantatis de requie, duobus assistentibus clericis.

§. 11.

In expositione et in benedictione SS. Sacramenti.

190. Celebrans super vestem talarem induet sibi superpelliceum, stolam et pluviale, utrumque albi coloris, quodcumque sit officium, quod in diem incidit.

191. Signo dato exeundi e Sacrario, reverentiam faciet Cruci vel imagini primariae, et capite cooperto iunctisque manibus procedet ad Altare.

192. Ad fores Sacrarii, aperto capite, aquam benedictam ab assistente accipiet, signabit se, tum rursus operiet caput bireto.

193. Quum in conspectum SS. Sacramenti ventum erit, nudabit caput.

194. Ante infimum gradum in medio biretum tradet assistenti, qui a dextris aderit; genuflexionem duplicem efficiet, assurget ac priusquam flectat genua, incensum in thuribulum infundet sine benedictione.

195. Geniculabit in medio gradu infimo, intonabit *Tantum ergo* cum clericis assistentibus et ad verba *Veneremur cernui* reverentiam faciet profundam, qua peracta, thuribulo accepto ab assistente a dextris, tribus ductibus thurificabit SS. Sacramentum ac thuribulum restituet assistenti, qui dederit.

196. Ad ℣. *Panem de coelo* assurget, post quem tono feriali canet orationem *Oremus*, *Deus qui nobis* etc. cum conclusione brevi nempe *Qui vivis et regnas in saecula saeculorum.*

197. Post orationem genua rursus flectet, eique super hu-

meros velum humerale imponetur, quod ab assistente a sinistris ante pectus ipsi alligabitur.

198. Quum Sacerdos Ostensorium in Altare demiserit, Celebrans assurget, conscendet suppedaneum, genuflectet, manus imponens Altari, assurget iterum, manus suas extremitatibus anterioribus veli humeralis cooperiet, atque accepto Ostensorio a praedicto Sacerdote, convertetur super suam sinistram ad populum, et nullum proferens verbum benedictionem SS. Sacramenti fidelibus impertietur.

199. Modus dandae benedictionis statutus est a S. Congregatione Rituum *in Collen. dub.* 2. « An in benedicendo populum cum SS. Sacramento sit servandus modus infrascriptus. Cum stat ante populum, Ostensorium ante pectus tenet, tum elevat illud decenti more non supra caput, sed usque ad oculos, et eodem modo illud dimittet infra pectus, mox iterum recta illud attollit usque ad pectus, et deinde ad sinistrum humerum ducit, et reducit ad dexterum, et rursus ante pectus reducit, ibique aliquantulum sistit, quasi peracta ad omnes mundi partes Cruce, eam etiam venerandam omnibus praebet, tunc girum perficiens collocat Ostensorium super Altare. *Michael Bauldrìs* parte IV. cap. XVI. artic. 3. et 34. pag. 481. *Theophil. Pytonell.* de depositione SS. Sacramenti lib. III. cap. 2. n. 8. » Et eadem S. Congregatio respondit. « *Si ei placet, potest observare supradictum modum, quem tradit idem Bauldrìs* loc. cit.. *sin minus servandus est modus dispositus in Caeremoniali Episcoporum* lib. II. cap. 23. *ubi requiritur tantummodo, ut cum eodem SS. Sacramento Celebrans producat signum Crucis super populum.* Et ita declaravit. *Hac die* 21 *Martii* 1676. (Collect. authent. n. 2624)» Notandum tamen est, quod ritus secundo loco indicatus in decreto est usitatior. Convertetur deinde super dexteram suam, et adiuvante Sacerdote praedicto, Ostensorium super Altare deponet.

200. Genuflexionem iterabit, seque convertens versus cornu Evangelii de Altari descendet, geniculabit rursus in medio gradu infimo, et reverentiam profundam ad SS. Sacramentum efficiet. Tunc ei de humeris velum humerale detrahetur.

201. Clauso intra tabernaculum SS. Sacramento, assurget,

genuflectet in pavimento ante infimum gradum, accipiet biretum quo cooperiet caput, iunctisque manibus ad Sacrarium revertetur.

202. Ibi Crucem vel imaginem principalem reverebitur et sacris vestibus exuetur.

203. Si solemnitas insignis occurret, in qua fieri soleat expositio cum sacris Ministris paratis, Celebrans induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali.

204. Procedet ad Altare inter praedictos ministros; in aditu Sacrarii aquam benedictam a Diacono accipiet, eique, postquam venerit ad Altare, tradet biretum.

205. Diaconus ipse ei ministrabit incensum et thuribulum, humerisque eius imponet velum humerale, quod a Subdiacono alligabitur.

206. A Diacono pariter Ostensorium accipiet super Altare ante benedictionem, ac post benedictionem eidem restituet. Subdiaconus detrahet ei velum humerale, et in discessu de Altari Diaconus tradet biretum.

207. Reversus in Sacrarium, post factam Cruci vel imagini praecipuae reverentiam, salutationi Ministrorum respondebit inclinatione et sacra vestimenta deponet.

§. 12.

In Festo Purificationis B. Mariae Virginis.

208. Aequum esset ut Celebrans praemeditaretur orationes, quas canere, et ritum quem servare debebit.

209. Praemissa debita ad Missam praeparatione, monente Caeremoniario, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

210. Eodem Caeremoniario innuente, discedet inde ubi sacras vestes sumpserit, reverebitur Crucem vel imaginem principem Sacrarii, salutationi respondebit Ministrorum, interque ipsos capite bireto operto iunctisque manibus ad Altare procedet. Ad fores Sacrarii se aqua benedicta signabit, ut iam alibi notatum est. At si festum hoc in Dominicam incideret,

se non signabit ad fores Sacrarii, siquidem primum fiet aspersio aquae benedictae.

211. In chorum quum ventum erit, si iam ibi aderit Clerus, in aditu Presbyterii nudabit caput, biretum tradet Diacono, et Clerum reverebitur primo versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Si Clerus e Sacrario ipsi praeibit, reverentia illa omittetur.

212. Ante Altare profundam reverentiam peraget Cruci, suppedaneum conscendet, Altare osculabitur in medio, extensas super illud manus imponens, tum iunctis manibus transibit ad Missale in latus Epistolae.

213. Ad nutum Caeremoniarii, iunctis manibus, tono feriali canet *Dominus vobiscum* quin se ad populum convertat. Orationes iunctis pariter manibus deinde subiunget ac tono feriali, advertens ut caput versus Crucem inclinet quum dicet *Oremus*, et signum Crucis dextera efficiat versus candelas, quum in Missali indicabitur, quod faciens sinistram Altari imponet.

214. Post quintam orationem infundet in thuribulum incensum, quod ei ministrabit Diaconus, recitabit formulam solitam *Ab illo benedicaris* etc. et benedicet. Aspersorium a Diacono accipiet et candelas asperget in medio, ad sinistram et dexteram suam dicens submissa voce antiphonam *Asperges me etc.* et Diaconus reddet aspersorium.

215. Vadet cum Ministris ad medium Altare ac versus gradus ipsius convertetur. Ante eum se sistet dignissimus inter Clerum, qui candelam ei porriget, eamque Celebrans accipiet utraque manu, osculabitur ac tradet Diacono, qui ponet ipsam super Altare. Nisi alias erit Presbyter, qui Celebranti candelam praesentet, ea imponetur Altari. Celebrans ad Altare se convertet, genua submittet, candelam sumet, osculabitur et dabit Diacono qui eam deponet in Altari. Post haec se convertet, et distributionem peraget sequenti modo.

216. Candelam primam dignissimo, a quo ipse candelam accepit, tum ceteris de Clero distribuet. Eam singulis porriget manu dextera ita, ut et candelam et manum eius possint osculari.

217. Si post Clerum distributio facienda sit et populo, de

Altari descendet inter Ministros, reverebitur Crucem, et perget ad balaustrium, sive ad cancellos Presbyterii, ubi distributionem incipiet in extremitate a cornu epistolae et perget ad cornu Evangelii eodem modo, quo S. Communio distribuitur.

218. Distributione peracta, si ad cancellos seu balaustrium non descenderit, manus lavabit in suppedaneo a cornu Epistolae, ut in Missa: si ad balaustrium descenderit, post distributionem redibit ante Altare, reverentia profunda venerabitur Crucem, vadet in planum versus partem Epistolae, lavabit manus et a latere ascendet ad Altare ex eadem parte, atque ante Altare subsistet.

219. Iunctis manibus cantabit *Oremus* et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. tono feriali. Monebit autem quum a Diacono dicendum erit *Flectamus genua*, quumque omittendum.

220. Eadem Epistolae parte, post praedictam orationem, incensum infundet in thuribulum et benedicet dicens *Ab illo benedicaris* etc.

221. Dum in processionis ordinem proficiscendum erit, manu dextera accipiet a Diacono candelam accensam, descendet de Altari, reverebitur Crucem, candelam ad sinistram transmittet, biretum capiti imponet, rursusque candelam ad dexteram reducet. Dum in processione candelam dextera sustinebit, sinistram pectori applicabit.

222. In processionis reditu, capiti detrahet biretum in aditu Presbyterii, ante Altare profunde reverebitur Crucem, atque ibit apud scamnum in cornu Epistolae, ubi candelam deponet.

223. Ibi adiuvante Caeremoniario exuetur pluviali stolaque violacea, et paramenta albi coloris induet sibi; tum facta reverentia ad Clerum in parte prius Epistolae, postea Evangelii, ascendet ad Altare Missam solemnem inchoaturus. Ritum in ipsa statutum servabit; et tantum dum canetur Evangelium candelam accensam dextera sustinebit, laevam interea applicans pectori.

224. Quod si festum hoc in unam ex Dominicis privilegiatis inciderit, demisso pluviali, induetur manipulo et pla-

neta violacea, neque candelam accensam, dum canetur Evangelium, sustinebit. (*a*)

§. 13.

In Feria IV. Cinerum.

225. Necesse erit ut Celebrans ritum et cantum in hac functione adhibendum praemeditetur. Praemittet praeparationem ad Missam, postea paramentis induetur in Sacrario et procedet ad Altare, sicut in praecedenti functione.

226. Facta ad Crucem reverentia, suppedaneum conscendet, Altare osculabitur in medio, manus extensas in eo ponens, et vadet ad Missale iam in latere Epistolae apparatum.

227. Iunctis manibus leget ℣. *Exaudi nos, Domine* etc. dum a cantorum choro cantabitur.

228. Deinde iunctis manibus et tono feriali, quin convertatur ad populum, canet *Dominus vobiscum* et orationes. Ad *Oremus* inclinabit caput versus Crucem, signumque Crucis, quum in Missali indicabitur, dextera faciet versus cineres, sinistram imponens Altari.

229. Post quartam orationem incensum in thuribulum iniiciet cum benedictione et formula usitata *Ab illo benedicaris* etc. Aspersorium a Diacono accipiet cineresque asperget in medio, ad laevam et dexteram suam, dicens submissa voce ant. *Asperges me* etc. Reddet aspersorium Diacono, a quo accipiet thuribulum, adolebit cineres quomodo asperserit, eique thuribulum restituet.

230. Ibit ante Altare in medium, se convertet versus gradus, caput paullum inclinabit ante digniorem Cleri, qui aderit in medio Altari super gradu superiori, cineremque ab eo super caput recipiet. Nisi aderit Presbyter, geniculabit in medio suppedaneo, et cinerem ipse sibi imponet, nullum adiiciens verbum.

(*a*) Notetur illud, quod idem Celebrans, qui candelas, cineres et palmas benedixit, Missam canere debet, quacumque demum dignitate sit insignitus. Ab hac regula, sancita decreto S. Congr. Rituum, excipitur Episcopus tantummodo.

231. Hinc cinerem in caput illius imponet in modum Crucis dicens *Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris.* Id ipsum exsequetur erga totum Clerum, qui ordinatim accedet ad Altare.

232. Si mos erit, ut ipse cineres populo distribuat, descendet de Altari et procedet ad balaustrium seu cancellos Presbyterii et cineres imponet adstantibus, initium sumens ab angulo versus partem Epistolae et progrediens ad alterum Evangelii.

233. Distributione peracta, lavabit manus, quas absterget etiam medulla panis, si opus fuerit, idque peraget vel in suppedaneo in angulo Epistolae, vel in plano versus idem latus, ut superius num. 218. declaratum est.

234. Reversus ad Missale iunctis manibus, quin se convertat ad populum, tono feriali recitabit *Dominus vobiscum* et orationem *Concede nobis* etc.

235. Post orationem, eodem in loco reverentiam faciet Cruci, de Altari a latere descendet, scamnum petet ibique deposito pluviali, manipulum sibi et planetam induet.

236. Post haec reverebitur chorum prius versus cornu Epistolae, deinde Evangelii, procedet ante Altare ac praemissa reverentia profunda ad Crucem, Missam solemnem exordietur.

§. 14.

In Dominica Palmarum.

237. Celebrans huiusce diei functionem praevidebit, et post debitam praeparationem ad Missam, parabitur amictu, alba, cingulo et stola, deinde aquam benedicet, ut superius innuimus.

238. Pluviali induetur et biretum capiti imponet. Ad nutum Caeremoniarii discedet de loco, in quo paramenta sumpserit, salutabit Crucem vel imaginem praecipuam Sacrarii, salutantes Ministros salutabit, ac medius inter eos procedet ad Altare.

239. Ad fores Sacrarii non accipiet aquam benedictam, nec se signabit, siquidem aquae benedictae aspersio fiet.

240. In Presbyterium quum venerit, si Clerus in choro aderit, caput deteget, biretum tradet Diacono, salutabit chorum: quod si Clerus ipsi praeibit, salutationem hanc omittet, et caput ante Altare tantum nudabit.

241. Progressus ante Altare, reverentiam profundam faciet Cruci, adgeniculabitur et aspersionem peraget aquae benedictae.

242. Post aspersionem aquae benedictae, conscendet suppedaneum, Altare osculabitur in medio et vadet in cornu Epistolae, ubi Missale in legili vel cussino erit apparatum.

243. Iunctis manibus et submissa voce, sine Crucis signo, leget ℣. *Hosanna filio David* etc. dum canetur a cantoribus.

244. Deinde non conversus ad populum, iunctis manibus et tono feriali canet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus quem diligere* etc. Advertet tum in hac tum in ceteris omnibus orationibus, quae subsequentur, ut caput versus Crucem inclinet, quum canendum erit *Oremus*.

245. Post cantatam orationem, submissa voce lectionem leget et tractum, benedictionem impertietur Subdiacono, ut in Missis solemnibus, et perstans in eodem latere recitabit *Munda cor meum*, leget Evangelium ritu solito, nec, lectione absoluta, librum osculabitur.

246. Eodem perstans adhuc in loco, incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* se convertens super sinistram suam, tum benedictionem dabit Diacono se convertens dextrorsum.

247. Ad Evangelium quod canetur, convertetur ad Diaconum, se signabit, ut in Missis solemnibus; post cantum osculabitur librum, quem ei porriget Subdiaconus; postremo a Diacono thurificationem accipiet.

248. Se iterum ad Missale convertet, ac reversis ad latera eius sacris Ministris, quin se convertat ad populum, canet ℣. *Dominus vobiscum* et tono feriali orationes praescriptas usque ad Praefationem inclusive, voce autem submissa cum Ministris recitabit Trisagium. Quum palmas benedicturus erit, faciet id manu dextera, sinistram vero extensam imponet Altari.

249. Adiiciet etiam tono feriali reliquas quinque orationes,

post quas incensum in thuribulum demittet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Aspersorium a Diacono accipiet, palmas asperget in medio, ad sinistram et dexteram suam, dicens submissa voce *Asperges me* etc. restituet aspersorium, accipiet thuribulum et palmas adolebit modo superius tradito, nullum proferens verbum, ac thuribulum ipsi Diacono reddet.

250. Hinc iunctis manibus, non conversus ad populum ac tono feriali canet *Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui per Filium tuum* etc.

251. Completa praedicta oratione, vadet ad medium Altare, se convertet versus gradus, palmam a digniore Cleri accipiet, quam accipiens osculabitur, et tradet Diacono, qui super Altare imponet. Nisi quis alius Presbyter adsit, faciet quod superius num. 215. ostendimus.

252. Palmarum postea distributionem incipiet a digniore Cleri, qui palmam prius ipsi tradiderit, deinceps reliquis distribuet, adverteus ut ita singulis porrigat, ut accipientes possint facile prius palmam, deinde manum porrigentis osculari.

253. Si distribuendae populo quoque palmae erunt, procedet ad cancellos seu balaustrium Presbyterii, initium sumens ab angulo e cornu Epistolae et progrediens ad alterum Evangelii.

254. Distributione peracta, lavabit manus in suppedaneo e latere Epistolae; vel in plano Altaris ex eadem parte si palmas populo distribuerit. Ad Altare a latere ascendet, et stans in cornu Epistolae canet, ut supra, *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc.

255. Incensum in thuribulum infundet cum benedictione; vadet ad medium Altaris, palmam a Diacono recipiet, quam sinistra manu sustinebit, ad nutum Caeremoniarii descendet de Altari, reverebitur Crucem, palmam ad manum sinistram traducet, caput operiet bireto, reducet palmam ad manum dexteram et processioni se adiunget.

256. In reditu ad Ecclesiam subsistet extra portam cum Clero dum canetur hymnus *Gloria, laus et honor* etc. stans contra portam, dum Clerus manebit ordinatus inter ipsum et portam.

257. Revertens ad Altare nudabit caput in aditu Presbyterii, sine ulla inclinatione ad Clerum; Crucem ante Altare sa-

lutabit reverentia profunda, perget ad scamnum, palmam tradet Diacono, deponet pluviale atque induetur manipulo et planeta.

258. Redibit ad Altare cum Ministris, reverentiam prius efficiens ad chorum, et Missam exordietur.

259. In Missa solemni servabitur ritus usitatus. Leget *Passio* in cornu Epistolae, cantoribus *Passio* nec benedictionem dabit, nec manum osculandam. Simul ac incipietur cantus praedictus, palmam a Diacono recipiet, quam toto cantus tempore dextera sustinebit. Postquam legerit *Passio*, convertetur ad cantores, ut in Evangelio, pergens manu palmam sustinere. Ad verba *Emisit spiritum* genua flectet in suppedaneo, loco et statu eodem. Quum cantores desierint canere *Passio*, palmam Diacono restituet, procedet ad medium Altare, dicet *Munda cor meum* etc. *Jube Domine* etc. *Dominus sit* etc. et in cornu Evangelii non se signans leget ultimam partem *Passio*: incensum dein in thuribulum infundet, benedictionem Diacono impertietur, rursus se convertet in cantu ultimae partis, palmam quam ipsi dabit Caeremoniarius, dextera sustinens. Cantu absoluto, palmam restituet, librum osculabitur, quem ei porriget Subdiaconus et a Diacono thurificabitur.

§. 15.

In Matutinis tenebrarum.

260. Celebrans inductur superpelliceo, vel alio indumento chorali distincto, si uti licebit.

261. In accessu ad Altare Clerum praecedet, quumque ante Altare venerit, reverentiam faciet Cruci (in Parasceve autem genuflexionem) et vadet ad primum chori subsellium.

262. Quum Clerus universus occupaverit locum suum, Celebrans, submissis genibus recitabit orationem *Aperi Domine* etc. Tum assurget et totum secreto dicet *Pater noster*, *Ave Maria* et *Credo*.

263. Innuente Caeremoniario, cantores incipient primam antiphonam canere, et Celebrans cum Clero sedebit ad intonationem primi psalmi et bireto caput operiet.

264. Post versum primi nocturni, capite detecto, assurget, recitabit secreto *Pater noster*, tum rursus sedebit et capiti biretum imponet.

265. Idipsum servabit in reliquis nocturnis; et principio Laudum nec deteget caput, neque assurget.

266. Ad intonationem cantici *Benedictus* nudabit caput et assurget.

267. Post cantatum *Benedictus* sedebit rursus, donec repetita erit antiphona cantata.

268. Deinde geniculabit et flexis genibus manebit ad ant. *Christus factus est* etc. ad *Pater noster* secreto dicendum et ad *Miserere*.

269. Quo psalmo recitato, submissa voce dicet orationem *Respice, quaesumus, Domine* etc. quin praemittat *Oremus* et cum conclusione *Qui tecum* etc. secreto, qua oratione completa, manu paullum pulsabit sedile vel genuflexorium, assurget atque iterata ante Altare ad Crucem reverentia, excedet e choro et ad Sacrarium revertetur.

§. 16.

In Coena Domini.

270. In Missa solemni servabuntur ritus iam praescripti cum sequentibus tamen exceptionibus.

271. Celebrans consecrabit binas hostias maiores, quarum altera reponenda erit in alterum calicem pro expositione, ut inferius declarabitur. Quapropter animadvertet utram debeat servare, eamque super corporale ad sinistram suam imponet. Consecrabit etiam particulas pro communione Cleri et adstantium aliasque servandas pro infirmis, si Ecclesia erit parochialis, itemque si Ecclesiae alicuius ordinis religiosorum domicilium proximum erit.

272. In confessione omittitur psalmus *Iudica me Deus* etc. Sed *Communicantes*, et *Hanc igitur* et *Qui pridie* proprium est huius diei. Dicitur quidem *Agnus Dei*, sed pacis osculum non datur.

273. Posteaquam Celebrans Calicem sumpserit, alter Calix vacuus ipsi a Diacono obiicietur. Genuflectet, accipiet S. Hostiam maiorem, quae superfuerit, ponet intra Calicem ita ut e labro foris non extet, vel, si in calice aderit cochleare, imponet illi S. Hostiam, et manubrio sumet illud, pollicem ab indice non seiungens, idemque intra calicem ponet. Diaconus hunc Calicem conteget palla, patena inversa et velo albo quod ligabit ad nodum. Celebrans poterit manum imponere super Calicem, quum Diaconus, ut nuper docuimus, taeniam ad nodum eiusdem calicis alligabit.

274. Diaconus calicem locabit in medio corporali paullum Crucem versus et Celebrans genuflexionem faciet.

275. Deinde S. Communionem ministrabit, quemadmodum superius exposuimus num. 133. et seqq. stans in medio suppedaneo humeris ad Altare versis, licet in calice clausum adsit SS. Sacramentum.

276. Postquam purificationem et ablutionem sumpserit et os absterserit, genuflectet et vadet ad Missale ut legat ℣. *Communio.* Dum genuflectet, manus extensas Altari semper imponet extra corporale.

277. Reversus ad medium Altare, genuflexionem iterabit, Altare osculabitur in medio, se paullum convertet versus cornu Evangelii, canet *Dominus vobiscum*, genuflectet rursus et reversus ad Missale cantabit orationem *postcommunio.*

278. Post orationem redibit in medium, renovabit genuflexionem, se convertet ad populum, ut antea, et canet *Dominus vobiscum.*

279. Postquam Diaconus cecinerit *Ite, Missa est*, rursus ad Altare convertetur, genuflectet alia vice et recitabit orationem *Placeat tibi* etc. post quam osculabitur Altare, et elatis manibus, ut fit in aliis Missis, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, genuflectet, se convertet ad populum a latere, ut supra, et benedictionem impertietur.

280. Se convertet ad Altare super latus idem non complens circulum, nec genuflexionem repetens, dicet *Dominus vobiscum* et Evangelium S. Joannis recitabit, in cuius initio se signabit, non vero Altare. Poterit quidem signare tabellam, si

ei porrigetur a Subdiacono. Ad *Verbum caro* etc. genuflectet versus SS. Sacramentum.

281. Sacro peracto, redibit ad medium Altare in suppedaneo, genuflectet, descendet a latere de Altari ex parte Epistolae et perget ad scamnum, ubi humeris ad scamnum ipsum conversis, deponet planetam cum manipulo, et pluviali induetur.

282. Indutus pluviali, procedet ante Altare et genuflexionem duplicem exsequetur in pavimento ante gradum infimum in medio, deinde assurget et in medio eodem gradu geniculabit.

283. Post brevem orationem, innuente Caeremoniario, assurget et incensum sine benedictione in duo thuribula imponet.

284. Rursus genuflectet, accipiet a Diacono thuribulum, quo SS. Sacramentum thurificabit, reverentiam profundam prius et postea peragens, ac thuribulum Diacono restituet.

285. Ipse deinde Diaconus humeris eius imponet velum humerale, quod ei a Subdiacono ante pectus alligabitur.

286. Diaconus porriget ei calicem cum SS. Sacramento, quod reverentia profunda venerabitur, assurget, calicem sinistra sumet ad nodum, dexteramque extensam super patenam imponet, et hoc modo eum ante pectus sustinebit. Postquam Diaconus extremitatibus anterioribus veli humeralis contexerit ei manus et genuflexerit ad SS. Sacramentum, se convertet ad populum et in ordinem processionis sub umbraculo incedet.

287. Hymnum in processione *Pange lingua*, et alios hymnos et psalmos alternatim cum Ministris recitabit. In fine psalmorum omittet ℣. *Gloria Patri.*

288. Ubi ventum erit ad Altare, in quo exponendum sit SS. Sacramentum, subsistet ante gradum infimum et manus ei detegentur velo humerali a Diacono, cui Calicem tradet. Diaconus, accepto Calice, stabit, et Celebrans adgeniculabitur in medio gradu infimo et profunda reverentia adorabit SS. Sacramentum.

289. Subdiaconus velum ei humerale expediet et de humeris tollet.

290. Posteaquam Diaconus in custodiam reposuerit SS. Sa-

cramentum, et de Altari redierit ad Celebrantis dexteram; a cantoribus intonabitur ℣. *Tantum ergo* et Celebrans ad verba *Veneremur cernui* inclinabitur. His verbis cantatis, assurget ac sine benedictione incensum infundet in unum ex thuribulis, tum rursus in eodem gradu genuflectet: thuribulum a Diacono accipiet, quo triplici ductu thurificabit SS. Sacramentum, et thuribulum Diacono restituet.

291. Completo praedicti hymni cantu, et clausa a Diacono custodia SS. Sacramenti, orabit paulisper, assurget, genuflexionem duplicem in pavimento peraget, discedet e Sacello, caput bireto tegens extra conspectum SS. Sacramenti et ad Sacrarium revertetur.

292. Ibi, nudato capite, reverebitur Crucem vel imaginem praecipuam, salutationi Ministrorum respondebit, pluviale et stolam albam demittet, et sibi imponet stolam violaceam, manens ibi donec redeundi ad Altare tempus erit.

293. Interea dum Vesperae in choro recitabuntur, Celebrans posset eas recitare cum Ministris.

294. Ad nutum Caeremoniarii, discedet e Sacrario, reverentiam faciens Cruci vel imagini praecipuae respondebit salutationi Ministrorum, iunctisque manibus et capite cooperto, Diaconum subsequetur.

295. In aditu Presbyterii nudato capite, salutabit chorum, primo in parte versus cornu Evangelii, deinde Epistolae.

296. Ante Altare reverentiam profundam efficiet Cruci, et sine cantu, mediocri voce intonabit antiphonam *Diviserunt sibi* etc., quam chorus prosequetur cum recitatione psalmi *Deus*, *Deus meus*, *respice in me* etc.

297. Antiphona intonata, ascendet ad Altare, amovebit de medio tabellam, vulgo *chartagloriam* et adiuvantibus Ministris sustollet tres tobaleas, quae amotae tradentur clericis vel aedituo, relicta tamen tobalea cerata, qua tegitur mensa seu petra sacra. Hinc descendet de Altari ac recedet quantum satis erit ad amovendum tapetum.

298. Post haec, iterata ad Crucem reverentia profunda, et ad Clerum inclinatione, discedet e choro, et in aditu capiti imponet biretum, Diaconum subsequens. Procedet ad reliqua

Altaria eodem ordine denudanda, initium sumens ab illo, quod proximum erit Altari maiori a cornu Evangelii, deinde alterum e latere eodem et sic de ceteris deinceps, finem faciens in illo quod propius erit Altari maiori a cornu Epistolae.

299. Praeteriens ante Altare, in quo SS. Sacramentum erit expositum, nudabit caput et duplicem peraget genuflexionem.

300. Ultimo Altari denudato, redibit in chorum, reverentiam Clero, deinde Cruci Altaris efficiet ibique consistet.

301. Chorus complebit recitationem psalmi praedicti et repetet antiphonam *Diviserunt* etc.

302. Hinc ad nutum Caeremoniarii reverentiam profundam faciet Cruci, caput cooperiet iunctisque manibus redibit in Sacrarium subsequens Diaconum et Clerum, qui ei praeibit.

303. In Sacrarium quum venerit, nudabit caput, salutabit Clerum et reverebitur Crucem vel imaginem principem et sacris vestibus exuetur.

304. Quod spectat ad *Mandatum* perget ad locum pro exequendo hoc ritu constitutum. In Sacrario, seu cubiculo ad hanc rem praeparato, induetur amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

305. Monente Caeremoniario, discedet e Sacrario, usitatam faciens reverentiam Cruci vel imagini et Ministris, biretum capiti imponet, atque inter Ministros medius incedet ad aulam pro hac re instructam.

306. Quo quum venerit, si Clerus aderit, nudato capite salutabit, secus, nudabit caput ante Altare, profundam Cruci reverentiam exsequetur, suppedaneum conscendet et Altare in medio osculabitur.

307. Illic subsistens, postquam Diaconus Evangeliarium super Altare detulerit, incensum in thuribulum cum sueta benedictione *Ab illo benedicaris* etc. infundet: deinde benedictionem Diacono pro Evangelio canendo impertietur cum formula usitata *Dominus sit in corde tuo* etc.

308. Ad Evangelium quod canetur, se convertet ad Diaconum, ut in Missis solemnibus, et fine facto canendi Evangelium, osculabitur librum quem Subdiaconus ipsi obiiciet, dicet *Per evangelica dicta* etc. et a Diacono thurificabitur.

309. Post haec, reverentia ad Crucem facta, de Altari a latere descendet, et ibit apud abacum in cornu Epistolae, ibique demisso pluviali, se praecinget panno lineo, quem taeniis cohibebit circa lumbos, vel ad cingulum.

310. Transibit medius inter Ministros ante Altare et reverentiam profundam faciet Cruci: se sistet ante pauperes, quorum abluturus erit pedes, geniculabit ante primum, manicas albae aliquantum contrahet versus cubitum, lavabit pedem dexterum primi, absterget, osculabitur, eique largietur eleemosynam, quam dum porriget manum suam illi dabit osculandam. Hinc assurget, et adgeniculabitur ante alterum, id ipsum peragens, quod de primo dictum est, et sic deinceps de ceteris.

311. Posteaquam omnium laverit pedes, redibit ad abacum et transiens ante Altare faciet Cruci reverentiam profundam.

312. Manus abluet apud abacum, deponet pannum lineum et pluviali induetur.

313. Ad Altare a latere ascendet et stans in cornu Epistolae, ex Missali ibi posito canet versus et orationem cantu feriali.

314. De Altari cum Ministris descendet, reverentiam profundam Cruci efficiet et simplicem Clero, si aderit, redibit ad Sacrarium, et ibi quoque facta ad Crucem vel ad imaginem praecipuam reverentia, et reddita Ministris salutatione, sacra indumenta demittet.

§. 17.

Feria VI. in Parasceve.

315. Celebrans ante functionem aliquandiu orabit, sed psalmos et preces pro Missa praescriptas omittet, exceptis orationibus pro paramentis. Hac autem die maxime expedit, ut secum animo perpendat functionem et ea quae in ipsa erunt canenda.

316. Ubi ei nunciatum erit, lavabit manus sibique induet amictum, albam, cingulum, stolam et casulam nigri coloris.

317. Innuente Caeremoniario, una cum Sacris Ministris discedet e loco, ubi sese paraverit, reverebitur Crucem vel imaginem principem Sacrarii, caput operiet birreto, ac sequens Diaconum ad Altare procedet.

318. Notandum quod hac die reverentiae ad chorum usitatae omittuntur.

319. In Presbyterium ingressus nudabit caput et ante Altare faciet Cruci reverentiam profundam: deinde geniculabit, procumbet ante Altare ponens brachia et caput in cussino ibi apparato, et orabit fere spatium unius *Miserere.*

320. Ad nutum Caeremoniarii assurget, suppedaneum conscendet, Altare osculabitur in medio, manus imponens Altari, vadet in cornu Epistolae et ex Missali ibi praeparato, submissa voce, leget primam lectionem cum tractu.

321. Postquam haec prima lectio cum tractu cantata fuerit, canet *Oremus*; Diaconus cantabit ℣. *Flectamus genua*, Subdiaconus respondebit *Levate*: tum iunctis manibus ac tono feriali Celebrans adiiciet orationem, *Deus a quo et Iudas* etc. Notandum autem, quod tum in istis, tum in aliis orationibus huius functionis, Celebrans non genuflectet quum Diaconus cantat ℣. *Flectamus genua.*

322. Alteram deinde lectionem cum altero tractu leget, nec donabit benedictionem, nec manum osculandam dabit Subdiacono, qui hanc lectionem cantabit.

323. Dum primus et alter tractus canetur, poterit sedere in scamno, quo perget discedens a latere de Altari, ac revertens illuc ascendet etiam a latere ex eadem parte.

324. Si sedebit, ut dictum est, ad tractum, redibit ad Altare dum introibunt in Presbyterium cantores *Passio.*

325. Qui quum cantare *Passio* incipient, Celebrans leget illud submissa voce in cornu Epistolae, ibique recitabit *Munda cor meum* sine *Iube Domine* etc. et sine *Dominus sit* etc. et leget etiam ultimam partem *Passio*, quae a Diacono erit canenda.

326. Postquam legerit *Passio*, se convertet ad cantores *Passio* quemadmodum fit ad cantum Evangelii. Ad verba *tradidit spiritum*, geniculabit in suppedaneo, conversus ad eosdem cantores.

327. Fine facto canendi *Passio*, rursus ad Missale converte-

tur, Diacono nec benedictionem, nec manum osculandam praebebit.

328. Ad ultimam partem *Passio* quae canetur a Diacono, se convertet sicut ad Evangelium, neque osculabitur librum neque thurificabitur.

329. Rursus convertetur ad Missale et canet orationes, nempe invitationem ad orationem cantu praescripto, iunctisque manibus; orationes autem tono feriali et manibus disiunctis. E Missali ipso cognoscet quando a Diacono canendum erit *Flectamus genua.* Omittet tum invitationem, tum orationem *pro Romano Imperio*, quum id saepius decreverit S. Congregatio Rituum, posteaquam abolitus fuit titulus et repraesentatio praedicta (*a*).

330. Orationum cantu absoluto, reverebitur Crucem et a latere descendet ad scamnum, ubi casulam demittet. Redibit in cornu Epistolae, quin ascendat ad Altare, et consistet facie ad populum versa.

331. A Diacono accipiet Crucem, quam ante pectus utraque manu sustinebit. Adiuvante Diacono deteget partem superiorem Crucis usque ad partem transversam atque e Missali canet *Ecce lignum Crucis* et cantores continuabunt *in quo salus mundi pependit* et chorus *Venite adoremus.* His verbis dum ab omnibus genuflectetur, Celebrans unus stabit.

332. Post haec conscendet suppedaneum Altaris in cornu Epistolae, ibique, ut supra, deteget brachium dexterum Crucis et Crucifixi et caput eiusdem imaginis, Crucemque paullum et vocem attollens, canet iterum *Ecce lignum Crucis*; cantores autem et chorus, ut supra, respondebunt.

333. Veniet deinde in medium suppedaneum. Crucem in totum deteget, quam paullo amplius attollet, vocemque amplius elevans canet tertia vice *Ecce lignum Crucis*, et cantores chorusque, ut antea, prosequentur.

334. Post cantatum *Venite adoremus*, manentibus ceteris genibus flexis, unus Celebrans descendet de Altari, comitante

(*a*) Non est animus hac re quicquam derogandi consuetudinem, quae in regnis viget, recitandi orationem pro Principe suo.

Caeremoniario, veniet ad tapetum et cussinum paratum ante infimum Altaris gradum, adgeniculabitur, Crucem cussino imponet ac taeniis, si opus fuerit, cohibebit.

335. His effectis, assurget, genuflectet ad Crucem et ibit ad scamnum ubi sacri Ministri ei obviam venient.

336. Ibi deponet manipulum, sedebit in scamno et calceos sibi detrahet (*a*).

337. Assurget et comitante Caeremoniario tantummodo, procedet ad Crucem adorandam, se dirigens ad extremitatem tapeti; vel, si tapetum non ita patebit, ut possit huic actioni inservire, sex fere passus procul a Cruce subsistet. Ibi genuflexionem duplicem peraget, modica interposita quiete, assurgens deinde procedet alios fere tres passus, iterabit genuflexionem cum eadem pausa; postremo assurget, genuflexionem, ut antea, faciet ad Crucem, tum prosternet se, pedes osculabitur Crucifixi, ponens manus super tapetum, vel cussinum, si satis patebit, atque eleemosynam offeret, quam in pelvim ibi praeparatam demittet.

338. Assurget, genuflexionem simplicem ad Crucem efficiet, et recta ad scamnum redibit, in quo sedebit, et calceos rursus sibi inducet. Assurget, resumet manipulum in brachio sinistro, planeta iterum induetur, et rursus sedebit caputque operiet bireto.

339. Sedens alternatim cum Ministris improperia leget e Missali, quod ei sustinebit alter ex acolythis.

340. Crucis adoratione tum a Clero tum a ceteris adstantibus absoluta, dum Diaconus Crucem referet ad Altare, Celebrans, capite detecto, assurget ac geniculabit donec in Altari reposita Crux eadem erit.

341. Tunc sedebit et caput bireto operiet.

342. Innuente Caeremoniario, nudato capite assurget, perget ante Altare cum Ministris et ad Crucem genuflectet.

343. Bireto rursus capiti imposito, Diaconum iunctis ma-

(*a*) Nec rubrica Missalis, nec Caeremoniale praescribit, ut Celebrans adorandae Crucis caussa manipulum demittat. Id tamen statutum est a S. Congregatione Rituum decreto relato ad num. 3906. Collect. autent.

nibus subsequetur in processionem Cleri, qui proficiscetur ad Sacellum, in quo pridie SS. Sacramentum expositum fuit.

344. In conspectum Sacramenti caput operiet, et ante Altare progressus, biretum tradet Diacono, genuflexionem duplicem in pavimento exsequetur, assurget et in infimo gradu geniculabit, parumper orans.

345. Interea a Diacono aperietur custodia, in qua SS. Sacramentum asservabitur.

346. Celebrans assurget, ac sine benedictione incensum, quod ei ministrabit Diaconus, in bina thuribula iniiciet.

347. Rursus geniculabit, thuribulum a Diacono accipiet, triplici ductu thurificabit SS. Sacramentum, ac Diacono thuribulum restituet.

348. Velum humerale humeris eius a Caeremoniario imponetur, et ante pectus a Subdiacono alligabitur.

349. Quum Diaconus obiiciet ei Calicem cum SS. Sacramento, profundam faciet reverentiam, assurget, Calicem manu sinistra ad nodum accipiet, dexteramque imponet super patenam: Diaconus autem manus eius cooperiet extremitatibus anterioribus veli humeralis.

350. Quum Diaconus assurrexerit, se convertet ad populum, et cantores canere incipient hymnum *Vexilla regis prodeunt* etc.

351. Una cum Ministris subibit umbraculum et in processionis ordinem ad Altare maximum redibit, psalmos alternatim recitans cum Ministris. In psalmorum fine omittendum est *Gloria Patri*.

352. Ubi ventum erit ad Altare, consistet in medio ante gradum infimum. Diaconus ei manus deteget velo humerali et accipiet Calicem cum SS. Sacramento. Statim geniculabit in medio gradu infimo et profundam reverentiam efficiet ad Sacramentum, quod a Diacono afferetur ad Altare et in media mensa locabitur.

353. Reverso ad eius dexteram Diacono, assurget, incensum in thuribulum infundet sine benedictione, genua rursus submittet, a Diacono accipiet thuribulum, quo SS. Sacramentum triplici ductu thurificabit, ac thuribulum Diacono restituet.

354. Hoc facto, assurget, conscendet suppedaneum et genuflectet ad SS. Sacramentum, ponens manus extensas super Altare tum in hac tum in ceteris genuflexionibus, quas erit exsecuturus.

355. Diaconus tollet de Calice velum humerale, patenam et pallam. Celebrans Calicem sinistra sumet et S. Hostiam faciet effluere super patenam, quam Diaconus sustinebit. Si aderit cochleare, accipiet illud manubrio et S. Hostiam ponet super patenam, a Diacono, ut supra, sustentam. Calicem detectum relinquet super corporale. Si digito manus dexterae tetigerit Sacramentum extrahendi caussa de Calice, purificabit digitos aqua in vasculo vitreo et absterget purificatorio. Deinde patenam a Diacono ambabus manibus accipiet, ponet Sacramentum in medio corporali, nullum efficiens Crucis signum nullumque proferens verbum et patenam relinquet non subter, sed super corporale ad suam dexteram.

356. Aquam, quae infundetur in Calicem, non benedicet.

357. Calicem a Diacono accipiet, in quem infusum erit vinum et aqua, neque illo efficiens Crucis signum, nec verbum ullum proferens, ponet eum in medio corporali, ut in Missa. Calicem autem palla cooperiet Diaconus.

358. Incensum sine benedictione iniiciet in thuribulum, quod a Diacono quum acceperit, thurificabit oblata et Altare, ritu Missarum solemnium, eademque verba proferens elata voce, nempe *Incensum istud* etc. *Dirigatur*, *Domine*, etc. Thurificationem oblatorum et Crucis exsequetur accurate, ne qua favilla de thuribulo decidat aut cinis super Sacramentum. Post thurificationem Diacono restituet thuribulum dicens *Accendat in nobis* etc. sed non thurificabitur a Diacono.

359. Postquam Diacono reddiderit thuribulum, descendet super gradum superiorem a latere Altaris, atque humeris ad parietem versis abluet manus, omittens psalmum *Lavabo* etc.

360. Manibus ablutis, conscendet rursus suppedaneum, redibit ad medium Altaris et genuflectet ad SS. Sacramentum.

361. Iunctis manibus ad Altare dicet elata voce *In spiritu humilitatis* etc. deinde non deosculans Altare, genuflexionem iterabit, vertet humeros versus cornu Evangelii et dicet *Orate fra-*

tres, ut meum etc. circulum non perficiens, se convertet ad Altare iterumque genuflectet.

362. Iunctis manibus, tono feriali canet *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc. ac manibus extensis *Pater noster.* Responso a choro *Sed libera nos a malo*, secreto adiiciet *Amen.* Prosequetur iunctis manibus et alta voce orationem *Libera nos* etc. cui tamen non praemittet *Oremus*, nec se patena signabit.

363. Genuflexionem iterabit, patenam dextera accipiet, et super eam ponet S. Hostiam; transmittet patenam in manum sinistram, dextera sumet Sacramentum, quod super patena sublime elevabit, ut ab adstantibus conspici possit, demittet super Calicem, et patena super corporali sinistra manu relicta, dividet S. Hostiam, ut in Missa, ponens eius particulam in Calicem sine ullo signo Crucis et nihil dicens. (*a*)

364. Deinde pollicem et indicem utriusque manus non disiungens, iunctisque manibus, secreto dicet orationem *Perceptio Corporis tui* etc. Post quam genuflectet, S. Hostiam, ut in Missa, cum patena accipiet, dicet *Panem Coelestem* etc. ac pectus percutiens, ter dicet *Domine, non sum dignus* etc. se signabit Sacramento dicens *Corpus Domini nostri* etc. communicabit, patenam relinquet super corporali, et post Communionem paullum morae interponet. (*b*)

365. Rursus genuflectet, fragmenta colliget, purificabit patenam super Calicem, et Calicem sumptum cum S. Particula consummabit sine ullo Crucis signo et nihil dicens.

366. Digitos dein vino et aqua super Calicem purificabit, ablutionem sumet, labia purificatorio absterget, Calicemque cum purificatorio tradet Subdiacono, ut eum abstergat et ad abacum reportet.

367. Reversis ad eius latera Ministris, stans iunctis mani-

(*a*) Post ostensionem S. Hostiae, non eam reponere super corporali et genuflexionem iterare, sed eamdem demittere super Calicem ac dividere debet.

(*b*) Solent quidem elata voce recitare orationem *Perceptio etc.* Non ita praecipit Caeremoniale Episcoporum lib. II. cap. 26. num. 20. « tunc secrete, ut alias, dicit *Perceptio Corporis* etc. *Panem coelestem* etc. et *Domine non sum dignus* etc. et continuat *Corpus Domini* etc. quo dicto signat se..»,

bus et aliquantum inclinatus elata voce dicet *Quod ore sumpsimus* etc.

368. Tum descendet de Altari, genuflectet ad Crucem, accipiet a Diacono biretum, quo caput operiet quum venerit in aditum Presbyterii extra chorum, iunctisque manibus Diaconum subsequens ad Sacrarium redibit.

369. Ibi reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam efficiet, et sacra indumenta demittet.

§. 18.

In Sabbato Sancto.

370. Celebrans, quemadmodum de functionibus praecedentibus monitum est, ritum et cantum huius diei functionis praemeditabitur.

371. Praeparationem ad Missam praemittet, et quum ei nunciatum erit, lavabit manus seque parabit amictu, alba, cingulo, stola et pluviali violaceo.

372. Proficiscens e Sacrario, reverentiam faciet Cruci vel imagini praecipuae, capitique imposito bireto, iunctis manibus, adstante Diacono sinistrorsum, Clerum subsequetur.

373. Si transeundum erit ante Altare maximum, reverentiam profundam Cruci efficiet, caput detegens bireto.

374. Progressus ad portam Ecclesiae, sive ad porticum, consistet adversum Subdiaconum, qui Crucem sustinebit, biretum deponet, iunctisque manibus, tono feriali ac submissa voce dicet *Dominus vobiscum* et adiiciet triplicem orationem pro benedictione ignis, advertens ut, quum a Missali indicabitur, signum Crucis dextera efficiat, sinistram pectori adducens.

375. Benedicet deinceps grana thuris cum oratione *Veniat, quaesumus, Domine* etc. non praemisso *Oremus.*

376. Incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Accipiet a Diacono aspersorium, quo asperget in medio, a dexteris et sinistris suis primo ignem, deinde grana thuris. Aspersorium reddet Diacono, a quo accipiet thuribulum, et adolebit ignem et grana quo modo asperserit, ac thuribulum ipsi Diacono restituet.

377. Deinde, capite bireto cooperto, expectabit donec Diaconus vestes sacras violaceas demittat, aliasque sibi induat albi coloris.

378. Diacono parato, Celebrans nudabit caput, rursusque incensum in thuribulum infundet cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Capiti deinde bireto iterum imposito, Diaconum qui ei praeibit iunctis manibus subsequetur.

379. Ubi canetur *Lumen Christi*, deteget caput ac genuflectet.

380. Ad Altare progressus, nudabit caput, biretum tradet Diacono, suppedaneum conscendet, et Altare in medio osculabitur, in eo ponens extensas manus.

381. Diacono benedictionem largietur pro canendo *Exultet* dicens *Dominus sit in corde tuo et in labiis tuis, ut digne et competenter annuncies suum Paschale Praeconium. In nomine Patris* etc. sed manum ei non dabit osculandam.

382. Ad Diaconum, dum canet *Exultet*, conversus stabit iunctis manibus sicut quum cantatur Evangelium.

383. Cantato *Exultet*, reverebitur Crucem et a latere descendet ad scamnum, ubi, pluviali demisso, induetur manipulo et casula violacea.

384. Redibit ex eadem parte ad Altare, et in cornu Epistolae subsistet ad Missale, quod ibi erit apparatum.

385. Quum cantor incipiet primam canere prophetiam, eam et ipse leget submissa voce, manus apponens ad Missale, ut in Epistola Missae. Post cantatam prophetiam canet *Oremus* et postquam Diaconus cecinerit ℣. *Flectamus genua* ac Subdiaconus responderit *Levate*, apertis manibus ac tono feriali orationem adiiciet. Notandum, quod quum Diaconus canet *Flectamus genua*, Celebrans non debet genuflectere.

386. Idipsum exsequetur in reliquis prophetiis, et leget etiam tractum post quartam, octavam et undecimam, neque immediate post cantum prophetiae, sed post cantatum tractum, orationem canet.

387. Post duodecimam prophetiam cantabit *Oremus* atque statim adiicet orationem, siquidem Diaconus non canet *Flectamus genua*.

388. Duodecima oratione finita, reverebitur Crucem et a la-

tere descendet ad scamnum, ibique manipulo cum planeta deposito, rursus induetur pluviali violaceo; quo facto, stabit apud ipsum scamnum, donec profectus erit in processionis ordinem Clerus ad baptisterium iturus.

389. Incedet ultimo post Clerum loco, eius a lateribus adstantibus sacris Ministris. Proficiscens faciet ante Altare reverentiam ad Crucem et caput operiet bireto, quod ei porriget Diaconus.

390. Quum ventum erit extra septum, seu cancellos fontis, biretum sibi detractum tradet Diacono. Tum tono feriali cantabit ℣. *Dominus vobiscum* et orationem *Omnipotens sempiterne Deus, respice propitius* etc.

391. Introibit deinde in sacellum sive septum fontis, ad ipsum accedet, tono feriali cantabit *Dominus vobiscum*, orationem *Omnipotens sempiterne Deus, adesto* etc. et praefationem sequentem tono quoque feriali et iunctis manibus.

392. Quod autem ad aquam tangendam, dividendam et effundendam extra fontem spectat, sequetur Missalis rubricam.

393. Praefationem canere quum desierit, discedet e fonte, ibit cum Ministris sessum in scamno sibi praeparato, et capiti imponet biretum, quod ei a Diacono porrigetur.

394. Quum se sistet ante eum Sacerdos superpelliceo et stola indutus, qui ei obiiciet aspersorium, deteget caput, biretum tradet Diacono, assurget, aspersorium accipiet; eoque se in fronte signabit, asperget ipsum Sacerdotem, deinde Diaconum et Subdiaconum, aspersorium reddet eidem Sacerdoti, sedebit et bireto caput operiet.

395. Postquam Clerus et populus aspersus erit aqua benedicta fontis, et inde extracta erit pars sufficiens ad usum fidelium, innuente Caeremoniario, caput deteget, biretum tradet Diacono, assurget, discedet de scamno, reverebitur Clerum qui aderit et ad fontem redibit.

396. Ampullam cum Oleo Sancto Cathecumenorum a Diacono accipiet, et modicam illius partem in aquam infundet in modum Crucis dicens *Sanctificetur et foecundetur* etc. Reddet ampullam Diacono, ab eoque accipiet alteram S. Chrismatis, quod similiter infundet in modum Crucis dicens *Infusio Chrismatis* etc.

Resumet a Diacono ampullam Olei Sancti Cathecumenorum, et utramque tenens manu dextera inquiet *Commixtio Chrismatis* etc. et Oleum utrumque in modum Crucis ter infundet dum dicet *In nomine Patris* etc. tum Diacono reddet ampullam utramque.

397. Postea summitate digitorum dexterae manus leviter miscebit aquam cum Oleis infusis, manum absterget modico gossypio, et lavabit, utens etiam medulla panis et mali medici.

398. Si qui autem erunt baptizandi, baptismum illis ministrabit ritu notato in Rituali Romano.

399. Post benedictionem fontis et baptismi ministrationem redibit ad Altare inter Ministros, capite cooperto subsequens Clerum.

400. Ut ventum erit ante Altare, nudabit caput, reverentiam profundam Cruci efficiet, vadet ad scamnum ibique pluviale demittet.

401. Redibit cum Ministris ad Altare, adgeniculabitur et procumbet ponens caput et brachia in cussino apparato.

402. Si Ecclesia fonte baptismali carebit, post cantatas prophetias, Celebrans perget ad scamnum, planetam et manipulum deponet ac veniet ante Altare, ubi se prosternet.

403. Ubi Celebrans cum Ministris humi se prostraverint, cantores duo Litanias in Missali notatas canere incipient.

404. Ad ℣. *Peccatores* assurget, reverentiam profundam faciet Cruci, a Diacono accipiet biretum, quo caput operiet in aditu Presbyterii, discedet ad Sacrarium, et demissa stola violacea, induetur paramentis albis, nempe manipulo, stola et planeta pro Missa celebranda.

405. Redibit ad Altare et Presbyterium ingrediens caput operiet, salutabit Clerum in choro, procedet ante Altare et Missam exordietur.

406. In confessione recitabit psalmum *Iudica me Deus* etc. et ritum pro Missa solemni statutum servabit.

407. Postquam ad Introitum thurificationem acceperit, stans in cornu Epistolae ad Missale, recitabit *Kyrie* cum Ministris: in hac enim Missa introitus locum non habet.

408. *Kyrie* cantato, in medio Altaris intonabit *Gloria in excelsis Deo.*

409. Completo Epistolae cantu, et osculanda Subdiacono manu data, ter canet *Alleluia*, vocem singulis vicibus attollens hemitonio. Ac singulis vicibus chorus respondebit *Alleluia*.

410. Post *Pax Domini* omittet *Agnus Dei*, nec pacis osculum dabit, sed tres usitatas orationes recitabit.

411. Quum vero consummaverit et ablutionem etiam sumpserit, recitabit ad librum *Alleluia* et *Laudate Dominum* etc. deinde intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati*.

412. Ad intonationem cantici *Magnificat* vadet ad medium Altare, signabit se, incensum in thuribulum infundet cum solita benedictione *Ab illo benedicaris* etc. accipiet thuribulum a Diacono et thurificabit Altare, reddet Diacono thuribulum, et ab eo, ut in introitu, thurificationem accipiet.

413. Consistet in cornu Epistolae, conversus ad Altare, et repetita a choro antiphona cum notis post *Magnificat*, procedet ad medium Altare, cantabit *Dominus vobiscum* ac Missam complebit.

§. 19.

In processionibus.

414. In processionibus de maioribus minoribusque Litaniis, amictum in Sacrario sibi induet, albam, cingulum, stolam cum pluviali violaceo, et caput bireto cooperiet.

415. Ad nutum Caeremoniarii caput aperiet, reverebitur Crucem vel imaginem principalem Sacrarii et salutatis sacris Ministris, impositoque capiti bireto, inter Ministros eosdem iunctis manibus ad Altare procedet.

416. Ad fores Sacrarii nudabit caput, aquam benedictam a Diacono accipiet, signabit se ac rursus biretum capiti imponet.

417. In aditu Presbyterii caput deteget ac Diacono biretum committet. Si Clerus iam in choro aderit, reverebitur eum primo versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Si Clerus ei praeibit in accessu ad Altare, illam reverentiam omittet.

418. Progressus ante Altare, reverentiam profundam faciet

Cruci, et stans consistet in medio iunctis manibus ante infimum gradum.

419. Cantabitur antiphona *Exurge Domine* etc. et ad Litaniarum intonationem genua submittet in medio gradu infimo.

420. Cantato a cantoribus et repetito a choro ℣. *Sancta Maria, ora pro nobis*, assurget; mox ad nutum Caeremoniarii iterabit reverentiam ad Crucem, recipiet biretum a Diacono, caput cooperiet, atque inter Ministros medius incedens, se postremo loco processioni adiunget.

421. Si qua in Ecclesia statio fiet in itinere, ad portam illius nudabit caput, aquam sanctam a Diacono accipiet, signabit se, cooperiet caput et procedet ante Altare maximum.

422. Quo quum venerit, capite detecto, biretum committet Diacono, reverentiam ad Crucem, vel genuflexionem peraget, si illo in Altari asservabitur SS. Sacramentum, et ante Altare consistet.

423. Cantata a cantoribus antiphona et versu de Sancto Patrono seu Titulari, orationem canet tono feriali, ibique expectabit dum tempus erit in processionem proficiscendi.

424. Discedens reverentiam iterabit vel genuflexionem, biretum a Diacono recipiet, capiti imponet, et processionem, ut antea, sequetur.

425. In Ecclesia, qua processionis fiet finis, progressus ante Altare, reverentiam faciet, vel genuflexionem, si SS. Sacramentum aderit in Altari, et in medio gradu infimo geniculabit.

426. Fine facto canendi Litanias, adiiciet elata voce *Pater noster* quod secreto continuabit usque ad verba *Et ne nos* etc. quae rursus alta voce proferet.

427. Post cantatum psalmum *Deus in adiutorium* etc. perstans genibus flexis subiunget versus et ad *Dominus vobiscum* assurget, orationesque praescriptas tono feriali cantabit. Tum versus, tum orationes in Breviario romano post Litanias reperiuntur.

428. Si qua de caussa Missa Rogationum in Ecclesia illa non cantabitur, adiicietur a cantoribus antiphona cum versu de B. Virgine ac de Sancto Titulari; Celebrans autem orationes respectivas post unumquemque versum tono feriali can-

tabit, post quas, cantato a cantoribus ℣. *Exaudiat* etc. dicet submissa voce *Fidelium animae* etc. (*a*)

429. Discedet de Altari faciens Cruci reverentiam, atque in Sacrario se parabit, si Missam solemnem rogationum erit celebraturus; secus, vestes sacras in Sacrario deponet.

430. Eamdem methodum servabit in aliis processionibus, quae pro aliqua pubblica caussa ab Episcopo essent indictae.

431. In illis autem quae celebrarentur in festo alicuius Sancti, et in quibus illius Reliquiae aut imago publice gestaretur, servabit methodum sequentem.

432. Indutus, uti dictum est, in Sacrario paramentis coloris relativi ad festum Sancti, procedet ad Altare, ibique facta Cruci reverentia, incensum in thuribulum infundet cum usitata benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Accepto deinde a Diacono thuribulo, reverebitur S. Reliquias easque thurificabit; post thurificationem iterabit reverentiam ac Diacono thuribulum restituet.

433. Post haec accipiet a Diacono Reliquias, qua utraque manu gestabit, advertens ut manum dexteram ponat fere ad medietatem Reliquiarii, ac sinistram sub Reliquiario eodem, ipsius hac in re serviens formae seu figurae; vel ambabus manibus sustinens manubrium, si aderit.

434. Convertetur ad populum et capite detecto S. Reliquias gestans in processionem incedet.

435. In processionis reditu ad Ecclesiam, progressus ante Altare reddet Reliquias Diacono, qui eas super Altare imponet; deinde cantato a cantoribus versu relativo, orationem respondentem cum brevi conclusione tono feriali cantabit.

436. Rursus incensum in thuribulum cum benedictione demittet, S. Reliquias adolebit, ac post thurificationem ad Altare ascendet, sumptoque utraque manu Reliquiario, adstantibus benedictionem largietur.

437. Post benedictionem de Altari descendet, iterabit re-

(*a*) Cantus anthiponarum, versuum et orationum, quas indicavimus, a Rituali non praescribitur, sed a Caeremoniali Episcoporum lib. II. C. 32. num. 6.

verentiam, et accepto a Diacono bireto caput operiet, interque Sacros Ministros incedens ad sacra indumenta demittenda in Sacrarium revertetur.

§. 20.

In vigilia Pentecostes.

438. Functio huius diei parum differt a Sabbato Sancto, praeter benedictionem Cerei et alium quempiam ritum Missae particularem.

439. Quapropter Celebrans in Sacrario casula violacea paratus, ad Altare usitato ritu proficiscetur.

440. In Presbyterium ingrediens biretum committet Diacono et Clerum salutabit, si iam in choro praesto erit.

441. Reverentiam ante Altare faciet, et conscenso suppedaneo, in medio osculabitur illud, perget in cornu Epistolae et leget prophetias praescriptas, orationesque usitatas, ut in Sabbato Sancto.

442. Post prophetias, facta Cruci reverentia, a latere descendet ad scamnum in cornu Epistolae, planetam manipulumque deponet ac pluviali violaceo induetur.

443. Veniet ad fontem baptismalem, ut in Sabbato Sancto fontem benedicet, baptismum etiam, methodo iam illo die innuta, ministrabit.

444. Reversus ad Altare, pluviale demittet apud scamnum, deinde ante Altare genua submittet pro canendis Litaniis.

445. Ad ℣. *Peccatores* assurget et facta ad Crucem reverentia, recipiet a Diacono biretum, quo caput operiet prope aditum presbyterii. Proficiscetur ad Sacrarium ac demissa stola violacea, sacris paramentis rubri coloris induetur.

446. Redibit ad Altare, et praemissa ad Clerum in choro reverentia, Missam ritu consueto exordietur.

447. Completa Altaris thurificatione, postquam thurificatus ipse fuerit, se convertet ad Altare, ibique introitum nequaquam legens, recitabit *Kyrie* cum Ministris. Postea ritu praescripto Missae celebrationem prosequetur, in qua nihil est discriminis a ceteris Missis solemnibus.

§. 21.

In festo et octava Pentecostes.

448. Celebrans, post cantatam Epistolam et datam manum osculandam Diacono, veniet in medium Altare, convertetur super dexteram suam et in media extremitate suppedanei geniculabit pro cantu ℣. *Veni Sancte Spiritus, reple* etc.

§. 22.

In Processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.

449. Posteaquam Celebrans Calicem sumpserit, ponet eum versus latus suum sinistrum super corporale, Subdiaconus autem eum palla cooperiet.

450. Quum Diaconus Ostensorium apertum corporali imposuerit, genuflectet et Diacono praecipiet ut lunulam cum S. Hostia ponet in ostensorio, quo a Diacono clauso et in medio ipsius corporalis reposito versus partem posteriorem Altaris, genuflexionem iterabit.

451. Calicem a Subdiacono detectum adducet rursus ad medium corporale, fragmenta patena colliget quo loco fuerit S. Hostia cum lunula, et patenam super Calicem absterget. Purificationem et ablutionem accipiet, quin de medio Altaris quicquam recedat.

452. Ore purificatorio absterso, genuflectet et perget ad Missale ut prosequatur Missam, advertens quod quotiescumque a medio Altaris abscedat vel illuc revertat, genuflexionem exsequatur. Ad *Dominus vobiscum* versus cornu Evangelii paullum vertet tergum. Eodem modo benedictionem donabit, advertens ne circulum compleat; sed sine alia genuflexione ad Altare convertetur recitandi caussa ultimum Evangelium. Ad verba *Initium Sancti Evangelii* non signabit Altare, sed tantum seipsum, vel signabit tabellam, quam ei Subdiaconus sustinebit. Ad *Verbum caro* versus SS. Sacramentum genuflectet.

453. Sacro peracto, redibit ad medium suppedaneum, et facta genuflexione; de Altari a latere descendet ad scamnum, ubi stans humeris ad scamnum ipsum conversis deponet casulam et manipulum, ac pluviali induetur.

454. Si incensum in thuribulum infundendum erit apud scamnum, sicut in expositione de quadraginta horis praescribitur, id faciet in bina thuribula sine benedictione.

455. Si hoc apud scamnum non fecerit, veniet ante Altare, genuflexionem duplicem in medio peraget ante infimum gradum, atque assurgens incensum in bina thuribula, ut nuper dictum est, iniiciet.

456. Adgeniculabitur in medio gradu infimo, thuribulum a Diacono accipiet, thurificabit SS. Sacramentum, ipsumque thuribulum Diacono restituet.

457. Quum ei velum humerale humeris impositum erit, se paullum convertet versus Subdiaconum, ut illud sibi alliget ante pectus, deinde extremitatibus veli humeralis anterioribus cooperiet manus.

458. Dum Ostensorium cum Sacramento ei praesentabitur a Diacono, reverentiam profundam efficiet, assurget, Ostensorium manu dextera accipiet prope nodum, sinistram pedi supponens, et facta a Diacono genuflexione, se versus populum convertet.

459. Cum Ministris subibit umbraculum, atque inter eos medius incedet in processionem, psalmos et hymnos consuetos submissa voce recitans alternatim.

460. Si qua in Ecclesia aut Altari ad hanc rem erecto processio subsistet in itinere, progressus ante Altare consistet, Sacramentum Diacono committet et submissis genibus in gradu infimo adorabit, deinde velum humerale deponet.

461. Reverso ad eius dexteram Diacono, assurget, incensum infundet in thuribulum sine benedictione ac rursus ante Altare in genua procumbet.

462. Intonato a cantoribus *Tantum ergo*, post inclinationem ad verba *Veneremur cernui*, accipiet a Diacono thuribulum, thurificabit SS. Sacramentum et post thurificationem thuribulum Diacono restituet.

463. Ad ℣. *Panem de coelo* etc. assurget ac tono feriali canet orationem cum brevi conclusione *Qui vivis et regnas in saecula* etc.

464. Post orationem rursus genuflectet, velum humerale humeris eius reponetur, accipiet a Diacono Sacramentum, et processionem continuabit quo modo in principio ipsius declaravimus.

465. Quum ad Ecclesiam ventum erit, in qua processionis fiet finis, progressus ante Altare, Sacramentum Diacono committet, in genua procumbet, velo exuetur, incensum in thuribulum iniiciet, thurificabit Sacramentum, atque orationem, ut supra, cantabit.

466. Post orationem geniculabit rursus, veloque rursus induetur, ascendet ad Altare, genuflexionem in suppedaneo faciet, atque adiuvante Diacono sumpto Ostensorio manibus extremitatis veli coopertis, ad populum se convertet, ac benedictionem SS. Sacramenti fidelibus impertietur.

467. Benedictione peracta, conversus ad Altare Ostensorium Diacono in manus tradet, genuflexionem iterabit, de Altari descendet paullum super sinistram suam, ne tergum vertat Sacramento, geniculabit iterum in gradu infimo et velo humerali exuetur.

468. Posteaquam Diaconus, SS. Sacramento recondito, ad eius dexteram redierit, assurget, genuflectet in pavimento ante gradum infimum, biretum a Diacono recipiet, iunctisque manibus medius inter sacros Ministros ad Sacrarium revertetur, ubi sacra indumenta demittet.

469. Si SS. Sacramentum in Altari expositum adhuc erit, in discessu efficiet genuflexionem duplicem, receptoque bireto operiet caput extra conspectum SS. Sacramenti.

§. 23.

Pro exequiis.

470. Nihil adiiciendum videtur ad Missam de requie, siquidem ritibus superius notatis celebrabitur.

471. Peracto autem Sacro, redibit in medium suppedaneum, reverebitur Crucem, et a latere descendet ad scamnum, ubi planetam cum manipulo demittet ac pluviali induetur.

472. Si absolutio super pannum nigrum vel tumulum fiet in presbyterio ante Altare, postquam sibi pluviale induerit, consistet cum Ministris in plano a cornu Epistolae, ibique stabit dum canetur ℟. *Libera me, Domine* etc. cavens ne ullum Crucis signum faciat ad ℣. *Requiem aeternam* etc. qui non a Celebrante sed a cantoribus canendus est.

473. Ad repetitionem ℟. *Libera me, Domine* incensum infundet in thuribulum cum formula consueta *Ab illo benedicaris* etc. et benedicet.

474. Ad Altare deinc a latere ascendet, reverentiam faciet Cruci, quum pervenerit in suppedaneum ibique consistet.

475. Cantato a cantoribus *Kyrie eleison*, intonabit alta voce *Pater noster*, quod secreto prosequetur. Convertetur versus pannum nigrum seu tumulum, accipiet aspersorium a Diacono et versus tumulum asperget in medio, a sinistris et dexteris suis ; aspersorium reddet Diacono, a quo accipiet thuribulum et thurificationem, eodem modo quo aspersionem, exsequetur.

476. Rursus convertetur ad Altare, perget in cornu Epistolae ad librum, ubi iunctis manibus cantabit versus *Et ne nos inducas* etc. atque orationem. Post quam canens adiiciet ℣. *Requiem aeternam* etc. tum cantato a cantoribus ℣. *Requiescat in pace*, vel *Requiescant in pace*, si absolutio pro pluribus fiet defunctis, descendet de Altari cum Ministris, reverebitur Crucem, et accepto a Diacono bireto caput operiet, iunctisque manibus inter Ministros eosdem redibit ad Sacrarium, et sacris vestimentis exuetur.

477. Si tumulus, seu castrum doloris locatum erit extra presbyterium, pluviali indutus veniet ante Altare, reverentiam ad Crucem efficiet, receptoque a Diacono bireto cooperiet caput et de presbyterio discedens Clerum subsequetur.

478. Quum venerit in caput tumuli inter ipsum et Altare consistet, sed aliquanto versus cornu Evangelii, ne directe tergum vertat ad Altare, licet pro Sacerdote vel Episcopo exequiae celebrarentur.

479. Capite detecto stabit conversus ad tumulum dum cantabitur ℟. *Libera me, Domine* etc. Ad cantum ℣. *Requiem aeternam* animadvertet id quod superius num. 472. notatum est, et ad repetitionem ℟. *Libera me Domine,* incensum in thuribulum cum usitata benedictione infundet.

480. Cantato a cantoribus *Kyrie eleison,* elata voce canet *Pater noster*, quod secreto prosequetur dum interea de loco discedet, reverentiam ad Crucem Altaris efficiet, aspersorium a Diacono accipiet ac tumulum circumiens asperget a latere tribus vicibus, nempe in parte superiori versus Altare, deinde in media, postremo in inferiori, quae spectat ad portam Ecclesiae: transiens ante Crucem processionalem a Subdiacono sustentam reverebitnr illam; et praeteriens ulterius, alterum tumuli latus asperget primo in parte inferiori versus portam, tum in media, postremo in parte superiori quae ad Altare spectat; quo facto aspersorium Diacono restituet.

481. Rursus transibit ante Altare, reverentiam ad Crucem, ut supra, efficiet, acceptoque a Diacono thuribulo, circumibit tumulum et quo modo aspersit, adolebit. Atque heic notabit Celebrans, quod tum in aspergendo tum in adolendo tumulo non debet subsistere ad singulas aspersiones et thurificationes, sed eas peragere sine ulla mora.

482. Post thurificationem Diacono restituet thuribulum et consistens versus tumulum quo loco erat principio absolutionis, cantabit versus *Et ne nos inducas* etc. cum relativa oratione. Post cantatam orationem, eodem vocis sono dicet ℣. *Requiem aeternam* etc. Crucis signum dextera efficiens tumulum versus: tum a cantoribus adiicietur ℣. *Requiescat*, vel *Requiescant in pace.*

483. Recipiet a Diacono biretum, quod capiti imponet postquam ante ipsum praeterierit Subdiaconus gestans Crucem processionalem, iunctisque manibus in Sacrarium ad vestes sacras demittendas redibit.

484. Sin absolutio peragenda esset super Cadaver, procedet ad feretrum ordine superius pro tumulo demonstrato, et ad cadaveris pedes, paullum versus cornu Evangelii, consistet ne humeros vertat ad Altare. Quod si cadaver erit Sacerdotis, directe consistet ad pedes eius, humeris ad portam Ecclesiae

versis, et facie versus Crucem processionalem, quae ad caput cadaveris a Diacono sustinebitur.

485. Ibi deponet biretum, quod Diacono committet, iunctisque manibus recitabit ex libro orationem *Non intres in iudicium* etc. in qua notandum, quod *Oremus* non praemittitur, neque immutanda est expressio cum *servo tuo*, si super cadaver mulieris exequiae celebrarentur.

486. Post praedictam orationem cantabitur ℟. *Libera me, Domine* etc. in quo notabit quod traditum est num. 472. huius capitis, et ad repetitionem responsorii incensum in thuribulum cum benedictione infundet.

487. Cantato a cantoribus *Kyrie eleison*, adiiciet *Pater noster*, quod dum recitabit secreto, cadaver circumibit, asperget ac thure adolebit modo superius tradito, nempe primo versus pedem sinistrum, deinde versus medium, postremo versus humerum sinistrum, et facta reverentia ad Crucem a Diacono sustentam, prosequetur aspersionem vel thurificationem primo versus humerum dexterum, tum versus medium, postremo versus pedem dexterum, cum reverentia ad Crucem Altaris, ut superius docuimus, nisi Sacerdotis erit cadaver.

488. Reversus illuc, ubi erat dum canebatur praedictum responsorium, ex libro cantabit versus et orationem, in qua exprimet nomen defuncti, ac si fuerit Sacerdos, verbum etiam *Sacerdotis* nomini adiiciet. (*a*)

489. Si cadaver efferendum erit ad Coemeterium, Celebrans,

(*a*) Non videtur incongruum hoc loco referre cuiusdam eruditi scriptoris liturgici reflexionem de additionibus, quae in orationibus pro defunctis fieri solent. « In haec fere verba inquit: Quum in aliquo sodalitio funus vel exsequiae fiunt cuiuspiam, qui illi erat adscriptus, post nomen defuncti addi in oratione solet *fratris nostri* vel *fratrem nostrum*; sed error est hic admodum gravis et contra rubricam, quae praecipiet solum ut addatur *Sacerdotis* quum de Presbytero aliquo sermo est. Quamobrem quippiam aliud adiicere fas non est. Neque vero vocabulum *frater* latino sermone tribui potest homini eiusdem corporis seu societatis, qui potius appellandus esset *socius*. Equidem omnes homines, utpote ab eodem progenitore originem ducentes, fratres esse probe scio; Christiani autem peculiariter in Novo Testamento fratres appellantur, quippe qui per S. Baptismum in Iesu Christo renascuntur : verum id cum specialibus sodalitiis et congregationibus nihil habet commune ».

facta ad Crucem reverentia et bireto a Diacono accepto cooperiet caput, et post Clerum ad coemeterium incedet; quo quum devenerit subsistet ad pedes cadaveris, ut in Ecclesia, et caput bireto nudabit.

490. Nisi ad coemeterium deportabitur, post orationem superius indicatam, cantabitur antiphona *In paradisum*, quae omitti etiam poterit, post quam Celebrans intonabit ant. *Ego sum* et principio cantici *Benedictus* se signabit.

491. Iterata a cantoribus praedicta antiphona, canens adiiciet *Kyrie eleison*, et a choro respondebitur *Christe eleison*; subiunget Celebrans *Kyrie eleison*, *Pater noster*, quod secreto prosequetur. Interim aspersorium a Diacono accipiet, accedet aliquantum ad pedes cadaveris, et quin feretrum circumeat, asperget illud in medio a suis sinistris et dexteris, reddet Diacono aspersorium et redibit quo loco antea erat.

492. Ibi consistens adiiciet ℣. *Et ne nos* etc. cum oratione *Fac, quaesumus Domine* etc. qua finita ac responso a Clero *Amen*, dexteram versus cadaver attollens et signum Crucis efficiens, dicet ℣. *Requiem aeternam* etc. et cantato a cantoribus altero ℣. *Requiescant in pace.* ℟. *Amen.* submissa voce subiunget *Anima eius* etc.

493. Profecto Subdiacono gestante Crucem, mediocri voce intonabit ant. *Si iniquitates*, et bireto capiti imposito alternatim cum Clero recitans psalmum *De profundis*, ad Sacrarium revertetur.

494. In Sacrarium ingrediens nudabit caput, et facta reverentia ad Crucem et ad Clerum, Sacra vestimenta demittet. *(a)*

(a) Post recitatum psalmum *De profundis* repetendam esse antiphonam, et addendos versus cum oratione *Fidelium* etc. Rituale non praescribit. Rursum idem Rituale iubet recitandum esse *De profundis* tantummodo in exsequiis super cadaver, non vero in aliis, quae super tumulum peraguntur.

CAPUT XV.

1. Sacrarum functionum decus ab accurata rituum et caeremoniarum praescriptarum exsecutione dependet. Quia vero non omnes Ecclesiastici callere possunt rationem cunctarum functionum, quas hoc opere descripturi sumus, idcirco Caeremoniarum Magistri officium sapienter institutum est, quod quidem oportet ut in universis Ecclesiis cathedralibus et collegiatis, nec non in aliis, ubi numerosus est Clerus, reperiatur. Quibus autem in Ecclesiis raro cantatur Missa, et quaepiam alia functio celebratur, pertinebit ad eum qui sacro templo praeest, aliquem ecclesiasticum idoneum eligere, qui sacras functiones recte moderandi officio fungi possit.

2. Caeremoniarum Magister, sive, ut aiunt, Caeremoniarius, ex eo quod Episcoporum Caeremoniale praescribit, necesse est ut Sacerdotali dignitate insignitus, aut saltem sacris ordinibus initiatus sit.

3. Officium illius, idem Caeremoniale sequentes, ad tria capita redigere possumus. Primo quum aliquam sacram functionem sit moderaturus, priusquam initium fiat, inspicere debet an *sint suo quaeque loco praeparata et congrue disposita: neo gravetur aliquando (quum viderit necessarium) etiam suis manibus adiuvare ministros ceterosque omnes, quorum opera uti oportebit.* Rerum necessariarum pro functionibus sacris dispositio fieri debet ab Aedituo et a ceteris qui Ecclesiae servientes ab eo dependent. In huius operis progressu cuiuscumque capituli initio res in quaque functione praeparandae diligenter notabuntur.

4. Alterum caput est vigilantia, qua uti debet de singulis uniuscuiusque officiis, ut malis usibus et vitiis de medio sublatis, sacrae caeremoniae ritu ab Ecclesia statuto accurate observentur. *Omnia circumspiciat et singulorum munia perpendat.* Hinc sequitur quod docendus ab ipso erit, admonendus et corrigendus etiam, occasione data, quisquis erraret, aut hallucinaretur, errorem-

que in quem inciderit, illi detegat et emendet. Poterit etiam eum castigare eodem tempore, nisi melius esse existimaret in praesentia silentio praeterire, ne adstantium admirationem excitaret. Quamobrem eius studio, prudentiae et moderationi, nec non ingenio miti, patienti atque humili huiusmodi negotium committitur. Quod si gravius quid accideret, licebit ei, si opus fuerit, superioris auctoritatem appellare. *Omnes praemoniti ipsis Caeremoniariis in his, quae ad cultum divinum spectant, sine contradictione obediant, nec tantum eorum verbis acquiescant, sed et oculos in ipsos convertentes observent; et illis nutu, aut levi aliquo signo, vel intuitu, quod agendum sit, significantibus statim pareant.*

5. Tertium requiritur, ut in summa cognitione versetur rerum omnium, quae in qualibet functione agendae sint, ut omni, quatenus fieri potest, decore et dignitate eas dirigere possit ac moderari. Atque in hoc studium oportet ut Caeremoniarum Magister enixe incumbat, si recte exsequi munia sua concupiscat. At quia fieri potest, ut ob nimiam solicitudinem nimiumque studium officii et decoris terminos praetergrediatur, ita necesse est, ut ad hoc animum suum adiiciat omnemque operam ponat, ne ullo tempore, ulloque loco *discurrat velociter, caput velociter volvat, aut manus iactet indecenter, nec in suis actibus affectationis vitio notetur; sed quidquid aget, cum gravitate et congruenti more, ac cum decoro corporis gestu ita peragere curabit, ut ceteris devotionem et reverentiam pariat, ipseque ab omnibus commendari mereatur.*

6. Huiusce capitis esset Caeremoniarii actiones in unaquaque functione et officia, quae ad ipsum spectare possunt, exponere. Res autem hoc loco recensendas, fore quam plurimas nemo non videt. Quare eas in praesenti enumerare supersedemus, idque eo magis, quod in totius operis processu necessario erunt repetendae. Ceterum quia ad Caeremoniarum magistrum attinet omnia novisse et perspecta habere quaecumque in singulis functionibus peragenda sunt, expedit quidem ut antea penitus praevideat ac secum animo perpendat. Ac si hoc in loco peculiares eius actiones notare velimus, veremur ne impedimento ipsi sit ad recte atque in totum adimplendum officium suum, scilicet, ne animadversa et praevisa parte tantum-

modo sua, parum curae gereret de actionibus et officiis, quae ad ceteros pertinent ministros. Hisce de causis generales hac super re trademus leges, Caeremonialis Episcoporum auctoritatem sequentes.

7. Tunica Caeremoniario vel Caeremoniariis ad Cathedrales addictis propria, est coloris violacei ac super ipsam superpelliceum. Hac veste violacea uti solummodo poterunt in Cathedralibus, aut in Ecclesiis, in quibus adsit Capitulum universum ipsius Cathedralis. In aliis Ecclesiis Caeremoniarius vestem talarem nigram cum superpelliceo induet sibi.

8. Eius officium in Missis, Vesperis, aliisque functionibus plerumque versatur in assistendo Celebranti, et idcirco nusquam recedens prope ipsum adstabit.

9. Relate ad Ministros sacros et ad caeteros etiam Ministros inferioris gradus, quemadmodum respectivis capitulis declarabitur, qui et ipsi assistendi sunt, si plures erunt Caeremoniarii; secundus eorum curam geret de Ministris, secus huic officio supplebit thuriferarius, quum ipsi vacabit, vel quidam ex acolythis.

10. Praecedentibus capitulis exposuimus disciplinam a Clero in choro servandam, quod ipsum in decursu huius operis monere non desinemus. Itaque Caeremoniarius chori, cuius est in omnibus invigilare, in extremo Presbyterio se sistet, unde ab omnibus facile conspici possit, et nutu aliquo actiones singulas, a Clero in choro praesenti peragendas, significabit. Ubi chorus Praefecto careat, ad Caeremoniarium pertinebit advigilare disciplinae servandae, quae ab eodem Caeremoniali his verbis exponitur: *Ad eorum officium spectabit, ut intra chorum nulla fiant colloquia, nec sint, qui risu aliove incomposito, vel minus modesto actu rem divinam turbent, non qui cum ceterorum scandalo dormiant; literas aut alias scripturas legant; sed nec libros aut ipsum Breviarium aut Diurnum in manibus habeant, aut ex illis privatim horas, aut orationes recitent, sed illas alta voce, una cum choro dicant aut cantent, et ad id librum habere permittantur; ne quis gestum aliquem ab aliis differentem demonstret, ut quum alii stant, aliquis sedeat vel genuflectat, vel e contra: sed detur opera, ut omnes uniformi ritu attente, devote et reverenter divinis mysteriis atque officiis*

assistere, eaque toto cordis affectu admirari et contemplari videantur, ac silentium diligenter servetur.

11. In Missis aliisque functionibus pontificalibus necesse erit, ut Caeremoniarius secum habeat alios Sacerdotes, aut clericos, qui illi adiumento sint in caeremoniis obeundis, quam ob rem ante functionem opus erit, ut cum ipsis conveniat de actionibus peragendis, attribuat eis partem exsecutivam, ac diligenter eosdem doceat methodum tenendam. In eiusmodi functionibus caeremoniarum Magister primus operam suam navabit Episcopo, alter Ministris et Celebranti quoque, secundum functionum rationem, ceteri autem Ministris inferioribus qui secundarium aliquod munus in functione obibunt, ut sunt clerici paramentis ad Episcopum afferendis destinati, familiares nobiles ablutionem ministrantes, aliique huiusmodi.

12. In processionibus omnem ponet curam in praevidendis et recte disponendis rebus omnibus; in illis autem, in quibus fertur SS. Sacramentum, oportebit etiam ut prospiciat decori apparatus in itinere et altarium quae dedita opera ob stationem erigerentur, quemadmodum respectivis capitulis inferius demonstrabitur. Ad directionem autem processionis utetur aliquibus clericis vel Sacerdotibus suis nutibus subiectis, quibus opportuna tradet documenta, ut regulariter illa progrediatur. Curabit insuper ut clerici isti seu Sacerdotes satis numero sint, et alter ab altero non longe distent, ut eorum subsidio effici facile possit, ut processio subsistat, vel ulterius procedat.

13. Quod autem ad functiones spectat, quae rarius incidere solent, veluti dedicatio ecclesiarum, altarium atque his similia, Caeremoniarii munus erit sedulo praeviderc non modo apparatus rerum omnium, quae opus sunt, verum etiam universas actiones, ut unaquaeque ordinatim et decore perficiatur.

14. Haec nobis visa sunt generalia documenta, quae pro tali officio traderemus, a quo ratio et ordo sacrarum functionum dependet.

DE OFFICIO DUORUM CLERICORUM
MISSAE CANTATAE SINE MINISTRIS ASSISTENTIUM.

CAPUT XVI.

1. Quibusdam in Ecclesiis Clero carentibus, et in nonnullis etiam Collegiatis, solet diebus ferialibus cantari Missa sine Ministris, duobus tantum assistentibus clericis. Idcirco opportuna trademus praecepta a praedictis clericis servanda, ut ex rubricae legibus et institutis functio administretur.

2. Clerici huic officio delegati, exsequentur in praxi caeremonias expositas pro Missa privata seu lecta, quibus addent quae praesenti capite innuemus.

3. Paullo ante quam Missa celebretur, venient in Sacrarium; quamquam aequum esset, ut priusquam ingrediantur in Sacrarium, aliquantisper in Ecclesia preces funderent. Illuc autem ingressi, manus abluent, si opus fuerit, sibique inducnt superpelliceum.

4. Omnia quaecumque ad Sacrum opus sunt, apparabunt, Calicem nempe cum hostia cumque purificatorio et cetera quae Sacerdoti operaturo inserviunt; tum pixidem cum particulis numero sufficienti, si Cleri Communio fiet, Missale a Celebrante adhibendum cum signaculis ad commemorationes, ad praefationem seu solemnem sive ferialem, pro Missae qualitate, alterumque Missale pro canenda Epistola necessarium.

5. Clericus, qui Epistolam erit cantaturus, expediet ut eam praevideat, quo canat emendate.

6. Rebus ita dispositis, clericus primus calicem sinistra sumet ac super bursam manum dexteram imponet; si et pixis afferenda erit, eam super bursam ponet ac sustinebit. Alter clericus bina Missalia et tobaleam pro Communione accipiet.

7. Tunc ad Altare simul procedent, ac si Clerus in choro adesset, reverentiam ad eum peragent statim ac in presbyterii aditum devenerint: ante Altare autem progressi genuflexionem efficient.

8. Clericus primus Altaris suppedaneum conscendet atque in medio illius Calicem apparabit, videlicet corporale explicabit, bursam locabit versus cornu Evangelii applicans eam candelabris vel ipsorum gradui; calicem statuet in medio corporali, pixidem autem, si adhibebitur, post Calicem collocabit. Alter clericus deponet in abaco Missale pro cantu Epistolae adhibendum et tobaleam Communionis; ascendet postea ad Altare, Missale a Celebrante utendum aperiet; gradum referet ad abacum et ampullas cum vino et aqua in pelvicula praeparabit, campanulam pro elevatione et manutergium sive sudariolum: videant etiam ne desit scamnum Celebranti, in quo sedeat dum canetur *Gloria*, *Credo* etc. duo funalia cum candelis ad elevationem accendendis atque hasta cum gossypio cerato.

9. Clericus primus redibit in Sacrarium ut adiumento Celebranti sit in induendis sacris paramentis; alter autem candelas in Altari accendet methodo superius cap. I. num. 9. huius libri tradita. Accensis candelis, revertetur in Sacrarium, ut comitem Celebranti et primo clerico se addat.

10. Quum tempus erit e Sacrario exeundi, primus Clericus signum dabit Celebranti, qui medius inter binos clericos capite detecto incedens, reverentiam Cruci vel imagini Sacrarii praecipuae cum ipsis exsequetur; ac iunctis manibus et capite cooperto ad Altare procedet, iisdem praeeuntibus clericis, qui iunctis et ipsi manibus duos aut tres passus ipsum praecedent.

11. Si Clerus huic Missae interierit, ante Celebrantem binosque clericos, qui Celebranti ministrabunt, regulis iam statutis incedet.

12. Ad fores Sacrarii primus Clericus aquam benedictam ex vase manu haustam Celebranti porriget et alteri clerico, omnesque simul se signabunt.

13. Quum ventum erit in aditum chori, clerici ad latera Celebrantis se disponent, primus autem ex iis a Celebrante, qui nudabit caput, accipiet biretum, eiusque manum et biretum ipsum osculabitur.

14. Si Clerus in choro iam aderit, reverentia a Celebrante

et clericis fiet primum versus cornu Evangelii, deinde Epistolae. Sin Clerus Celebranti in functione praeibit, non est illi reverentiae locus.

15. Progressi ante Altare genuflectent in pavimento; clericus alter in suo latere geniculabit paullo pone Celebrantem; primus autem clericus ibit ad scamnum ad deponendum ibi Celebrantis biretum, ac reversus ad Altare genua flectet in suo latere prope Celebrantem eique in confessione recitanda una cum socio respondebit.

16. Sub finem confessionis bini clerici assurgent, partem anteriorem vestis et albae Celebrantis sustollent ascendentis ad Altare, rursus genua flectent in infimo gradu, se signabunt cum Celebrante ad introitum, eique ad *Kyrie* respondebunt.

17. Si Celebrans dum cantabitur *Kyrie* sessum ibit, assurgentes clerici coibunt ad medium Altaris, genuflectent et ad scamnum cum Celebrante pergent; primus a dextris, alter a sinistris eius subsistet, eique partem posteriorem planetae attollentes super postergale scamni imponent extensam: primus illi biretum tradet cum osculis: ibi stabunt in plano, manibus pectori applicitis et fere conversi alter ad alterum ita tamen, ne tergum Altari convertant.

18. Dum a choro *Kyrie* ultima vice cantabitur, prior signum dabit Celebranti ad Altare redeundi, recipiet ab eo biretum cum osculis et super scamno deponet.

19. Uterque ad latera Celebrantis redibunt simul ante Altare; salutationem seu reverentiam ad Chorum, genuflexionem ad Altare efficient, partem anteriorem vestis et albae Celebrantis attollent, iterumque in infimo gradu geniculabunt.

20. Quum Celebrans se signabit ad verba *Cum Sancto Spiritu*, se clerici et ipsi signabunt, assurgent, coibunt ante Altare, genuflectent dum Celebrans reverentiam efficiet et redibunt ad scamnum. Planetam Celebrantis, ut superius dictum est, attollent, clericus primus tradet ei biretum et apud ipsum, ut ad cantum *Kyrie*, manebunt.

21. Ad verba *Adoramus te* etc. inclinabunt caput Crucem versus, ac primus Clericus innuet Celebranti ut caput detegat.

22. Ad illa autem *Cum Sancto Spiritu* ad Altare gradum referent cum Celebrante, reverentiam facient ad chorum, si aderit, Celebrantem ad Altare comitabuntur, ut descripsimus ad finem *Kyrie*, et in infimo gradu rursus geniculabunt.

23. Initio ultimae orationis a Celebrante cantatae, assurget primus clericus, perget ad abacum, Missale sumet ad canendam epistolam, quod sustinebit pectori applicitum et apertura ad suam sinistram versa, redibit ad locum suum ibique stans expectabit donec cantabitur orationis conclusio *Per Dominum nostrum*, in qua caput inclinabit versus Crucem ad verba *Jesum Christum*, tunc procedet in medium ante Altare. Si conclusio esset *Qui vivis et regnas* vel *Qui tecum vivit et regnat*, omissa ad Crucem inclinatione, in medium ante Altare procedet.

24. Quo quum venerit, genuflexionem Cruci et reverentiam choro efficiet primo versus cornu Evangelii, deinde Epistolae, redibit ad locum suum ibique stans canet Epistolam tono praescripto.

25. Cantata Epistola, librum claudet, applicabit pectori, redibit ante Altare, genuflexionem iterabit et reverentiam ad chorum, perget ad abacum ubi Missale deponet, ac reversus ad locum suum ibi genua submittet.

26. Epistola a Celebrante lecta, clericus alter respondebit *Deo gratias* et postquam primus clericus desierit canere Epistolam et reverentiam choro fecerit, Missale cum legili seu cussino a Celebrante transferet in cornu Evangelii, genuflexionem peragens ad Crucem dum ante medium Altare transibit, et ad locum suum redibit ac geniculabit.

27. Si Sequentia aut tractus dicendus erit, ac si Celebrans sessum ibit, fiet quod pro *Kyrie* docuimus, clericusque alter Missale transferet, quum Celebrans ad Altare redierit et *Munda cor meum* etc. recitabit.

28. Quum celebrans Evangelium cantare incipiet, duo clerici consurgent, et post Evangelium respondebunt *Laus tibi*, *Christe*, quod a choro nequaquam respondetur.

29. Post cantatum Evangelium geniculabunt rursus in loco uterque suo et flexis genibus manebunt donec Celebrans offertorii versum legerit.

30. Si cantandus erit Symbolus, genibus flexis manebunt clerici dum a Celebrante recitabitur: ad ℣. *Et incarnatus* profunde inclinabuntur: ad verba autem *Et vitam venturi saeculi* se signabunt, consurgent, coibunt ante Altare, genuflectent dum Celebrans inclinabit caput ad Crucem, et redibunt ad scamnum. Ibi stabunt a lateribus Celebrantis, eius partem posteriorem planetae attollent primusque clericus biretum ei cum osculis praebebit.

31. Dum ℣. *Et incarnatus* cantabitur, primus Clericus innuet Celebranti ut caput aperiat, ambo autem iunctis manibus et capite inclinato ad versum illum geniculabunt Altare versus.

32. Sub finem Symboli cantati, primus clericus biretum a Celebrante recipiet, quod in scamno relinquet, et utrique Celebrantem rursus ad Altare comitabuntur, usitatas exsequentes reverentias ad chorum et genuflexionem ad Crucem. Postquam sustulerint extremitatem anteriorem vestium Celebrantis ad Altare ascendentis, loco uterque suo in infimo gradu geniculabunt.

33. Lecto a Celebrante offertorii versu, primus clericus assurget, vadet ad scamnum, sumet ampullas, ut in Missis lectis, easque deferet ad Altare.

34. Posteaquam Celebrans vinum et aquam in Calicem infuderit, primusque clericus ampullam vini ad abacum retulerit, assurget alter, genuflexionem in medio efficiet ad Crucem, se ad laevam primi adiunget super gradum superiorem in cornu Epistolae, pelviculam cum aquae ampulla sumet, primus manutergium sive sudariolum, et una ministrabunt Celebranti ablutionem manuum, post quam eadem omnia ad abacum reportabunt.

35. Primus accipiet campanulam, se adiunget alteri, redibunt ante Altare, genuflectent ad Crucem, ac dirempti, in gradu infimo, loco uterque suo, genua flectent.

36. Respondebunt simul *Suscipiat Dominus* etc. postquam Celebrans pronunciaverit *Orate fratres.*

37. Primus Clericus animadvertet signum campanula dare organorum modulatori, ut sonare desinat sub initium praefationis, si opus fuerit. Ad Trisagium idem clericus, ut in Missis privatis, campanulam pulsabit.

38. Ad *Memento* vivorum ambo consurgent, accendent duo funalia seu cereos super candelabra in presbyterio posita ex parte uterque sua, et geniculabunt in extremo suppedaneo.

39. Ad Hostiae et Calicis elevationem, partem posteriorem planetae Celebrantis simul attollent, primus autem campanulam etiam pulsabit.

40. Post elevationem consurgent, de gradibus descendent, advertentes ut faciem alter ad alterum vertant, et redibunt geniculatum suo loco in infimo gradu.

41. Postquam Celebrans S. Hostiam consumpserit, primus clericus assurget, campanulam ad abacum referet, sumet tobaleam pro Communione et in medium ante Altare redibit: hoc tempore assurget alter, accedet ad primum ante Altare ibique una geniculabunt.

42. Calice a Celebrante consumpto, simul recitabunt *Confiteor* profunde inclinati, quo statu permanebunt usque ad *Misereatur*. Ad orationem *Indulgentiam* etc. erigent se, Crucis signo se munient et quum responderint *Amen*, consurgent, ac facta simul cum Celebrante genuflexione, genua submittent in gradu superiori vel in suppedaneo. Quum Celebrans dicet *Ecce Agnus Dei* paullum inclinabuntur et tobaleam explicabunt.

43. Posteaquam sacrae mensae participes facti erunt, consurgent, genuflectent, ac tobaleam sustinentes ibunt geniculatum in suppedaneum a lateribus, ut dum Cleri Communio peragatur, eamdem tobaleam extensam sustentent.

44. Cleri Communione peracta, descendent in medium ante Altare simulque genuflectent. Alter clericus tobaleam relinquet primo, et suo loco geniculabit. Primus autem redibit ad abacum, tobaleam ibi deponet, pelviculam cum ampullis accipiet, ad Altare deferet, purificationem et ablutionem Celebranti ministrabit, ampullasque ad abacum referet.

45. Clericus alter assurget ac Missale cum cussino vel legili a cornu Evangelii ad Epistolae transferet.

46. Post haec iidem clerici, a latere uterque suo funalia pro elevatione accensa extinguent, tum redibunt ad locum suum, ubi usque ad initium Evangelii S. Joannis geniculabunt.

47. Si aliud Evangelium esset legendum, alter clericus post

Ite Missa est rursus Missale cum cussino vel legili transferet in cornu Evangelii.

48. Nisi Cleri communio fiet, omnia quae ad rem exposita sunt, omittentur.

49. Quum Celebrans legere Evangelium incipiet, ambo consurgent, et in fine illius respondebunt *Deo gratias.*

50. Recitato a Celebrante Evangelio, primus Clericus, altero suo loco stante, perget ad scamnum, accipiet biretum Celebrantis et ad Altare redibit.

51. Si Clerus e choro proficiscetur, Celebrans subsistet in medio Altari supra suppedaneum, et quum a primo clerico monebitur, de Altari descendet, reverebitur Crucem et clerici genuflectent. Primus clericus porriget ei biretum cum osculis usitatis, quo caput cooperiet, et praeeuntibus iisdem clericis, qui Clerum subsequentur, ad Sacrarium revertetur.

52. Quod si Clerus in choro permanebit prosequendi caussa officium, Celebrans de Altari descendet; ipse reverentiam, clerici autem genuflexionem ad Crucem efficient, tum simul cum eo salutabunt chorum. Primus clericus tradet ei biretum, quo caput operiet in aditu chori; uterque autem Celebranti praeibit.

53. Quum in Sacrarium redierint, reverentiam ad Crucem una cum Celebrante efficient; primus adiuvabit eum in deponendis paramentis, alter gradum referet ad Altare ad extinguendas candelas, resque in Sacrarium referendas, quae Sacro peragendo opus fuerunt.

54. Si Clerus Celebrantem ad Sacrarium redeuntem praecesserit, illuc ingressi clerici reverentiam cum Celebrante exsequentur ad Clerum ipsum, qui ibi substiterit ordinatus.

55. Idem ordo servabitur in Missis pro defunctis, exceptis iis quae heic sequuntur.

56. Si post Missam absolutio ad tumulum vel ad feretrum fiet, ante Missarum solemnia, super abaco deponentur candelabra cum candelis pro acolythis, vasculum aquae benedictae cum aspersorio, thuribulum cum navicula, pluviale nigri coloris pro Celebrante, Rituale, vel Missale ad cuius calcem maioris commoditatis gratia additus sit absolutionis ritus, candelae Clero distribuendae et prope abacum eumdem Crux hasta insistens.

57. Clericos, qui in hac Missa ministrabunt, monemus ne manum Celebrantis neve res, quas tradent aut accipient, osculentur.

58. Postquam Celebrans legerit Sequentiam *Dies irae* etc. clericus alter Missale transferet ad latus Evangelii; deinde uterque genuflexionem, dum Celebrans reverentiam, efficiet Crucem versus et perget ad scamnum, in quo sedebit Celebrans dum cantabitur Sequentia. Clerici consistent apud ipsum, ut superius ad *Kyrie* descriptum fuit.

59. Si candelarum distributio erit facienda, poterunt duo alteri clerici tum dispensandi tum accedendi eas officio delegari, cum regulis quas superius innuimus cap. VIII. num. 74.

60. Sub finem sequentiae *Dies irae* cantatae ad verba *iudicandus homo reus*, primus clericus innuet Celebranti ut procedat ad Altare, acceptumque ab eo biretum in scamno deponet. Celebrans et Clerici ad Altare redeuntes chorum salutabunt.

61. Si absolutio fiet, recitato ultimo Evangelio, clerici cum Celebrante redibunt ad abacum, ubi iam praesto erunt tres alii clerici, qui Crucem et candelabra gestent, clericus alter qui librum ferat ac Caeremoniarius.

62. Duo praedicti clerici Celebrantem exuent casula et manipulo, ac pluviale illi imponent: alter vasculum cum aspersorio, alter accipiet thuribulum, in quo iam sit ignis, et naviculam.

63. Absolutionis ritus, quemadmodum respectivis capitibus descriptus est, complebitur: Caeremoniarius Diaconi fungetur vice; clericus autem, seu qui vasculum seu qui thuribulum feret, in aspersione aut in thurificatione Celebrantem poterit, sustinens ei laevam fimbriam pluvialis, sinistrorsum comitari.

CAPUT XVII.

1. Quibusdam in Seminariis, ut adolescentes in Sacro Ministerio exerceantur, solet iis committi officium concionandi, sive de rebus divinis ad populum sermonem habendi. Ut hoc nostrum manuale omnibus suis partibus, quoad fieri potest, sit absolutum et ad disciplinam conducat iuvenum clericorum, quibus operam nostram, cuiuscumque sit demum pretii, ultro navamus, quaedam hoc capitulo addemus monita de ritu in sacris concionibus servando.

2. Concio regulariter habenda esset post Evangelium Missae cantatae: tamen post Missam etiam vel post Vesperas fieri poterit, prouti magis conducet ad populum, iuxta mandata Episcopi dioecesani.

3. Atque heic supervacaneum esse existimamus monere, quod pro exercendo praedicationis officio dioecesani Episcopi facultas requiratur.

4. Concionatoris habitus est superpelliceum super veste talari, si concionator erit Canonicus et hoc ministerio fungatur in propria Ecclesia, utetur habitu chorali: si de regulari erit Clero, retinebit habitum ordinis sui: sin ex aliquo sodalitio clericorum regularium, superpelliceo, tamquam clericus secularis, induetur.

5. Clerici tum regulares, tum seculares bireto etiam utentur.

6. Extra Urbem concionator stolam quoque adhibet ad collum, si Presbyter, diaconali autem more super humero sinistro, si Diaconus.

7. Si post Evangelium concio habebitur et Episcopus ordinarius aderit, qui Sacro solemni intersit, concionator manu sustinens biretum, comitante clerico, qui stolam complicatam afferet, se sistet in presbyterio prope Altare a cornu Epistolae sub exitum gradualis aut tractus qui canetur.

8. Genuflectet versus Altare, deinde Episcopum versus, ibique manebit interea dum cantabitur Evangelium, paullum ad Diaconum Evangelium canentem conversus.

9. Si Canonicus et in propria Ecclesia concionator erit, reverentiam Altari faciet atque Episcopo, quod etiam deinceps exsequetur.

10. Evangelio cantato, quum Episcopus sederit, procedet ad thronum advertens ut genuflectat transiens ante Altare et ad Episcopum quum ad thronum devenerit.

11. Conscendet throni planum, genibus obvolvetur Episcopi, cuius manum osculabitur: benedictionem ab eo petet dicens *Jube*, *Domne*, *benedicere;* Episcopus autem bene precabitur ipsi inquiens *Dominus sit* etc. Si concio habebitur post Evangelium, exposcet Indulgentiam dicens *Indulgentias*, *Reverendissime Pater*, et Episcopus indulgentiam concedet.

12. Si Canonicus in propria Ecclesia erit, osculabitur manum Episcopi ac profunde inclinatus eum benedictionem et indulgentiam rogabit.

13. Assurget, de throno descendet, genuflexionem ad Episcopum deinde ad Altare iterabit: Celebrantem etiam, si ante illum sit transiturus, reverebitur.

14. Episcopo autem absente, sub finem Evangelii cantati, vel hora stata, praesto erit prope pulpitum, quod stola collo imposita, conscendet.

15. In pulpito genuflexionem ad Altare, dein ad Episcopum, si aderit, efficiet. Illo autem absente, postquam genu flexerit ad Altare, Clerum et populum salutabit.

16. Biretum capiti imponet ac paulisper sedebit, dum populi fremitus conquiescat. Hinc nudabit caput, assurget, pollice dexterae manus se in ore signabit, orabit momento temporis; tum conversus ad Altare genua submittet ac voce clara, quae possit exaudiri, salutationem angelicam recitabit, idque etiam paschali tempore.

17. Assurget, caput operiet sacrumque sermonem exordietur. Fine dicendi facto, signum ad populum beneprecantis faciet nihil dicens, dummodo tamen sit Sacerdos, nec proprius Episcopus aliusve ecclesiasticus praeses adsit.

18. Profecto concionis tempore concionatori standum esset; tamen si valetudo obstaret, vel quaepiam rerum adiuncta impedimento essent, sedere licebit.

19. Textus Evangelii vel Sacrae Scripturae ante sermonem, si proferet, dicet semper stans, capite nudato ac voce clara.

20. Inclinatio capite detecto, vel genuflexio post primum verbum aut primum incisum orationis, quae *venia* appellatur, fit ad proprium Episcopum tantummodo, nec licet fieri ad Capitulum etsi frequens, neque ad Magistratum, neque ad alios praeter Episcopum dioecesanum.

21. In proferendo nomen Jesu vel Mariae aut Sancti, cuius dies festus celebratur, caput aperiendum et inclinandum erit.

22. Fine dicendi facto iterum Altare versus genuflectet, Clerum populumque salutabit, descendet de pulpito et in Sacrarium redibit. Si aderit Episcopus, ad Altare et ad illum genuflectet, antequam descendat. Sin post Evangelium Missae solemnis concioni locus fuerit, sermone peracto, caput bireto aperiet et versus Altare geniculabit, dum Diaconus cantabit *Confiteor*.

23. Interim a clerico, qui concionatorem comitatus erit, tradetur ipsi tabella in qua Indulgentiae formula erit inscripta.

24. Ut *Confiteor* cantatum erit, et Episcopus in throno sederit, concionator assurget conversusque ad populum voce perspicua, quae possit exaudiri, formulam leget Indulgentiae, sed meminerit inclinare caput quum Episcopi et Summi Pontificis nomen proferet.

25. Indulgentia evulgata, tabellam clerico restituet, genuflexionem Altare et Episcopum versus efficiet, descendet referetque gradum ad Sacrarium.

26. Si de Altari non vero de pulpito verba faciat, consistat in cornu Evangelii, neque unquam in suppedaneo deambulet: licebit tamen insidere scabello ex eodem latere in suppedaneo posito, quemadmodum superius num. 18. innuimus.

27. Benedictionem ab uno Episcopo dioecesano, non vero ab ullo alio petet.

28. In Parasceve autem nec benedictio petitur, nec recitatur *Ave Maria*, et reverentiae omittuntur.

29. In orationibus seu sermonibus pro aliqua publica caussa atque in laudationibus funereis concionator non superpelliceo induetur, nec benedictionem ab Episcopo petet nec recitabit *Ave Maria*. Quapropter huiusmodi sermones vel laudationes habendae omnino sunt, peracto Sacro.

30. Quum SS. Sacramentum erit palam in Altari propositum, concio, ex praecepto Instructionis Clementinae, esset omittenda.

31. Quod si, probante Episcopo dioecesano, sermo fiat ante SS. Sacramentum expositum, velo tamen hac da caussa defensum, concionator capite nudato dicet, ut S. Congregatio Rituum VIII Kalen. Octob. 1837. respondit dub. 4. in *Mutinen.* Clerus etiam sedere poterit sed capite detecto; licet enim SS. Sacramentum inter et concionem sit velum interpositum, manente tamen in throno Hostia divina, expositio non cessat.

32. Praecepta pro sacris sermonibus habendis omittimus tradere; neque enim res huc spectat, et unaquaeque dioecesis ad hoc maximi momenti officium suis regitur legibus ac praeceptis.

DE CELEBRATIONE MISSAE PRIVATAE.

CAPUT XVIII.

1. Sacerdos, qui rem divinam facturus erit, praemissa recitatione saltem Matutini cum Laudibus ac sacra Confessione, si opus ei fuerit, aliquamdiu secedet atque orationi vacabit.

2. Nemo, strictim loquendo, recitare tenetur ant. *Ne reminiscaris*, cum psalmis precibusque in Missali notatis *pro opportunitate Sacerdotis:* aequius tamen videtur orationes ab Ecclesia statutas cuilibet peculiari devotioni anteferre: recitare autem qui velit, advertat ut praedictam antiphonam ex toto recitet ante psalmos in diebus de ritu duplici, adiiciatque *Alleluia* tempore paschali. Nunquam tamen omittet recitare protestationem

Ego volo celebrare Missam etc. et Sacrificium individualiter applicare cui volet.

3. Post praeparationem Missale accipiet, Missam inspiciet orationesque statutas, signacula suo quaeque loco disponens ne forte errori locus sit, neve cogatur in Altari folia Missalis a vertice ad imum evolvere (*a*).

4. Manus deinde lavabit recitans praescriptam orationem *Da Domine virtutem* etc.

5. Hoc facto vadet ad tabulam, in qua sacra paramenta erunt disposita, et praeparabit Calicem, advertens ut hostia sit integra, rotunda et fragmentis mundata, ut corporale sit penitus reconditum intra bursam, cuius apertura sit ad Celebrantem versa, nec super Calicem fas est ponere sudarium ad abstergendas nares, neu manutergium, aut conspicilla, neve rem aliam quamcumque (*b*).

6. Accedet inde ad paramenta, biretum seorsim, non tamen super illa, aut super Calicem vel Missale deponet: ac si Crucis signo se velit munire, faciat id antequam sumat amictum, numquam vero quum amictum prae manibus tenet.

7. Amictum in extremitate prope chordulas utraque manu accipiet, osculabitur in medio super Crucem, capiti imponet, circumducens manum dexteram super humerum sinistrum atque extendet super caput ipsum, dicens orationem *Impone, Domine* etc. Tum recitare pergens orationem eamdem, eum demittet circa collum, collaria cooperiet super imponens ad pectus partem dexteram sinistrae, chordulasque sub humeros reducens, iisque se praecingens, infra pectus utramque coniunget et ad extrema alligabit.

8. Alba se induet vel induetur, quam primo imponet humeris, deinde in manicas dexterum et sinistrum brachium inducet, efficietque ut decore usque ad pedes defluat, sed ita

(*a*) De Altaris, paramentorum, aliarumque rerum quibus ad Sacrum peragendum opus est, praeparatione disserere omittimus, lectoresque ad ea quae a rubricis ac liturgicis scriptoribus praecipiuntur, remittimus.

(*b*) In hostia consecranda oportet ut imago Crucis cum Crucifixo impressa sit. Vide Benedictum XIV. *De Sacrificio Missae* lib. I. cap. 6. n. 5.

aptabit sibi ut aeque pendeat et ab humo duos fere digitos absit: orationem interea dicet *Dealba me, Domine* etc

9. Cingulo, quod ei porriget Minister, albam circa lumbos cohibebit, orationemque dicet *Praecinge me, Domine* etc. Mos est plerumque cingulum duplicare, cum lemniscis dextrorsum, quorum pars usque ad terram demittitur, ut ipsa possit stola cohiberi.

10. Manipulum deinde sumptum osculabitur in medio ubi est Crux et brachio sinistro imponet ad ulnam, nempe inter pulsum et cubitum: recitabit orationem *Merear, Domine* etc. Ac minister taeniis manipulum eius alligabit brachio, ut ne excurrat.

11. Stolam ambabus manibus accipiet, osculabitur Crucem in apice, atque utraque manu sibi eam aptabit inter cervicem et humeros ita ut nequeat super planetam aut per humeros effluere, decussatim ante pectus partem dexteram sinistrae superimponet, cohibebit extremo cingulo a lateribus et recitabit orationem *Redde mihi, Domine* etc. (*a*).

12. Postremo induet sibi planetam, quae complicata efficiet ut defluat post tergum, advertens ut circa collum, super humeros et ante pectus sit explanata, quam chordulis in parte interiori ante pectus alligabit, orationem interea dicens *Domine, qui dixisti* etc. (*b*).

13. Sacerdos ita paratus caput bireto operiet, efficiens ut eius angulus compressus auri sinistrae respondeat.

14. Tum sumet Calicem, nodo illius apponens sinistram, dexteram autem extensam superimponens bursae; elatum ante pectus sustinebit, non tamen ipsi applicitum, neque nimis lon-

(*a*) Qui Sacerdotes stolam ad tergum reiiciunt, inspiciant rubricam, quae praecipit, ut ea cervici imponatur.

(*b*) Monebimus cum Canon. Ferrigni Pisone lib. I. art. 2. n. 15. « Praedictae indumenta sunt ea tantum quae ad Altare ferenda a Sacerdote sunt, nec probandus videtur mos quorumdam qui sine linteolo nunquam ad Altare accedunt, perinde quasi necessaria sit vestis. Attamen quum contingere possit, ut quandoque opus illi sit, curans ut sit mundum et quatenus fieri potest, albi coloris, poterit abdere intra planetam et cingulo cohibere, ut penitus contegatur.

ge ab ipso; Crucem vel imaginem principem Sacrarii, capite cooperto, salutabit et ad Altare procedet.

15. In aditu Ecclesiae fas erit ut aquam benedictam accipiat seque ipsa signet, eo quod ubique gentium id fiat, quamquam rubrica non praecipiat.

16. In accessu ad Altare subsequetur Ministrum et incedet cum gravitate, modestia animoque in Deum intento, at ne nimis studiose, praeseferens mentem cogitatione absortam mysterii, quod est celebraturus.

17. Si transeundum erit ante Altare maximum, reverentiam faciet profundam, ac si aderit SS. Sacramentum in tabernaculo seu ciborio reconditum, genu dexterum usque in terram flectet, biretum neque in reverentia sibi detrahens neque in genuflexione.

18. Si alio in Altari SS. Sacramentum asservetur, ac transeundum ante illud sit, genuflexionem efficiet, ut supra.

19. Reverentiam profundam faciet etiam Reliquiis Sancti de quo celebratur officium in Ecclesia, vel aliis Reliquiis insignibus aliqua caussa expositis in Altari, si transiturus sit ante illud. Ad Crucis autem Reliquias expositas, cooperto capite, genu tantum dexterum flectet usque ad terram.

20. Quod si transire debeat ante SS. Sacramentum expositum, quamquam Calicem manibus ferat, genuflexionem duplicem, nempe utroque genu, efficiet, caput detegeet, Sacramentum adorabit, rursus operiet caput, assurget et prosequetur iter suum: quod etiam faciet si transibit ante Altare, in quo celebretur Missa et elevetur Hostia divina, neque antea assurget quam Celebrans Calicem post ostensionem in Altari deposuerit: sin ministraretur Communio, non oportet ut genibus flexis maneat usque ad finem; sed genuflexione duplici peracta, assurget ac perget.

21. Quum detegetur caput, biretum non est ponendum super Calicem, sed tradendum Ministro, vel sustinendum inter pollicem et indicem, apertura ad pectus conversa, manum oblique bursae imponens, ne quid e Calice decidat.

22. Sacerdos Calicem gestans neminem salutabit, praeterquam si proprio Episcopo occurreret, vel aliis magnis Prae-

sulibus, aut cuipiam Principi, quibus praetereuntibus inclinabit caput. Idipsum faciet si in alterum Sacerdotem paratum ad Altare procedentem vel inde redeuntem incideret; Si transitus esset angustus, qui accedit ad Altare locum cedet de Altari redeunti, qui modeste excipiet, nulla mora renuendo interposita (*a*).

23. Ad Altare in quo erit operaturus, subsistet in medio ante infimum gradum, caput nudabit, biretum tradet Ministro, reverentiam profundam Cruci, ac si aderit SS. Sacramentum in tabernaculo reconditum, genuflexionem peraget usque ad humum in pavimento, minime vero in infimo gradu.

24. Ascendet ad Altare, Calicem statuet versus cornu Evangelii; utraque manu demittet calicis velum, quod reflexum erit super bursa; bursam a Calice amovebit, imponet Altari rectamque sustinebit manu sinistra; dextera autem extrahet corporale, quod in Altare deponet. Manu hinc dextera bursam sumptam locabit versus cornu Evangelii, applicans eam gradui quo insistunt candelabra, vel candelabris ipsis, si gradus deesset: advertet ut bursae ostium sit versus medium Altare, nisi quaedam imago aut sacrum emblema inscriptum sit, quod alium statum requireret. Haec peraget, manu sinistra Altari imposita.

25. Deinde ambabus manibus corporale explicabit in medio Altari, prope frontem ipsius admovens illud ita, ut a fronte Altaris extremitas corporalis spatium digiti absit, idque ad maiorem securitatem, ne Celebrans, quum ad populum convertetur, planeta aut manipulo secum ducat corporale cum Calice.

26. Corporali super Altare extenso, calicem ad nodum sinistra accipiet, et superimponet dexteram: sistet eum in medio corporali, sed ne impedimento sibi sit ad osculandum Altare, atque extendet velum ex parte anteriori, ut calix totus contegatur.

(*a*) Alio capite huius libri declarabimus quibus Praesulibus Sacerdos celebrans se inclinare debebit. *Principis* autem nomine intelligi volumus qui fungitur imperio.

27. Iunctis deinde manibus accedet ad latus Epistolae, aperiet Missale super cussino, vel super legili, ad signaculum quod Missam celebrandam monstrat.

28. Missali ex ea parte aperto, redibit ad medium Altare iunctis manibus, et quin ibi moretur, reverentiam mediocrem faciet Cruci, faciem vertet versus cornu Epistolae, ac posito pede dextero paullum versus partem Evangelii, ne tergum Cruci convertat, iunctis manibus descendet de gradibus in planum, ubi rursus ad Altare convertetur.

29. Ibi faciet Cruci profundam reverentiam, vel genuflexionem simplicem, genu usque ad infimum Altaris gradum submisso, si SS. Sacramentum aderit intra custodiam (*a*).

30. Exordietur Missam se muniens signo Crucis et formulam proferens, recitabit antiphonam *Introibo* et psalmum *Iudica me Deus*. Ad *Gloria Patri* inclinabit caput. Versum autem *Adiutorium nostrum* etc. dicens, iterum se signabit.

31. Confessionem profunde inclinatus recitabit: ad verba *Vobis fratres*, et *vos fratres* non se vertet ad Ministrum, ut fit in Missis solemnibus. Ter pectus percutiet verba proferens *mea culpa, mea culpa, mea maxima culpa*, quod faciet sinistram ponens infra pectus, dextera aperta et extensa digitisque simul coniunctis, sine strepitu nec nimis studiose.

32. Profunde inclinatus permanebit ad verba *Misereatur tui*, quae recitabit Minister, quibus recitatis, eriget sese; et Minister confessionem peraget.

33. Sacerdos dicet *Misereatur vestri* etc. deinde *Indulgentiam* etc. seque signabit.

34. Tum mediocriter inclinatus continuabit versus *Deus tu conversus* etc. usque ad orationem *Aufer a nobis*. Ad *Oremus* ante praedictam orationem extendet et iunget statim manus, non tamen elatas. Notandum hoc loco est quod manuum disiunctio numquam debet latitudinem excedere humerorum.

35. *Oremus*, ut supra docuimus, dicto, eriget sese, iunctis

(*a*) Celebrans quum genuflectet, nullam faciet reverentiam, quandoquidem in genuflexione et reverentia comprehenditur, ut iam cap. I. huius libri notatum est.

manibus ad Altare ascendet recitans orationem *Aufer a nobis*: ad Altare mediocriter inclinatus manus imponet simul iunctas extremitati anteriori Altaris ita, ut digiti minimi contingat frontem Altaris, eodemque tempore recitabit alteram orationem *Oramus te Domine* etc. et ad verba *Quorum Reliquiae heic sunt* osculabitur Altare.

36. Porro monemus hoc loco, quod quotiescumque manus iunctae imponendae Altari sint, retinenda est methodus superius tradita: illud etiam notandum, quod quum osculandum erit Altare, osculum figatur semper in medio: quocirca ad vitandas corporis aut capitis contorsiones, caveat Sacerdos ne dum osculaturus sit Altare, nimium proximus illi sit: hac autem actione seiungendae manus, eaeque extensae imponendae Altari sunt extra corporale, dummodo hoc non ita pateret, ut statum hunc efficeret indecorum. Post consecrationem animadvertatur ad manus, vel saltem indices et pollices iunctos intra corporale ponendos.

37. Altare osculatus, quin ullam faciat reverentiam Cruci, iunctis manibus accedet ad cornu Epistolae, absolvens interea recitationem praedictae orationis, quam complendi caussa, non debebit morari in medio Altari postquam osculatus fuerit.

38. In cornu Epistolae, introitum e Missali leget, quem incipiens se Crucis signo muniet. Ad *Gloria Patri* se inclinabit ad Crucem, tum iterabit introitum, non vero signum Crucis.

39. Post introitum redibit ad medium Altare, ac nulla Cruci faciens reverentiam, iunctis semper manibus recitabit *Kyrie* simul cum Ministro. Non erit abs re monere, quod si Minister non responderet, novies dicendum esset a Celebrante, videlicet ter *Kyrie*, ter *Christe*, terque iterum *Kyrie eleison*.

40. Post ultimum *Kyrie*, si dicendum erit *Gloria in excelsis*, disiunget manus quin eas prius imponat Altari, elevabit usque ad humeros, neque oculos ad Crucem nec sublime attollens, dicet *Gloria in excelsis*, ac proferens verbum *Deo* iterum iunget manus, caput tantum inclinans. Atque heic monendum videtur etiam in posterum, quum opus erit, quod manus non sunt supra humeros elevandae. Prosequetur ibi erectus iunctisque manibus recitare praedictum hymnum usque ad finem, adver-

tens quod inclinandum est caput ad verba *Adoramus te. Gratias agimus tibi. Jesu Christe. Suscipe deprecationem nostram.* Ad verba autem *Cum Sancto Spiritu in gloria Dei Patris. Amen*, se signabit, ac dicto *Amen*, manus extensas imponet Altari, quod osculabitur in medio.

41. Osculatus Altare eriget se, iungens eodem tempore manus ante pectus, se sinistrorsum, seu versus cornu Epistolae, ad populum convertet oculis demissis, manus iterum aperiet ante pectus, easque reconiunget dicens simul *Dominus vobiscum.* Opus est autem monere, quod quum hoc modo salutabit populum, aperiens manus non debet excedere humerorum latitudinem; quod palmae manuum debent ad invicem altera ad alteram spectare; quod caput demittendum non est, neque alius gestus faciendus versus populum, nec renibus Altari insistendum.

42. Ubi Altare est ad populum versum, non se convertet ad *Dominus vobiscum*, sed stans ibi postquam osculatus erit Altare, faciet ut supra.

43. Deinde ex eadem parte, nempe super suam sinistram redibit ad Missale, et conversus ad Altare extendet rursus manus et iunget dicens *Oremus* et simplicem inclinationem faciet Cruci: deinde disiunctis statim manibus ad altitudinem latitudinemque humerorum et palmis ad invicem conversis, recitabit orationem. Id fiet quotiescumque dicendum erit *Oremus* ante orationem, nisi aliter praescriptum sit. Porro Sacerdos ne oculos elevet in altum, vel ad Crucem quum dicet *Oremus*; itemque fugiat vitium, commune multis, pronunciandi sillabam O cum expressione nimis exquisita, producendo scilicet ac duplicando vocalem, veluti dicendum esset *Ooremus.*

44. Ad conclusionem orationis dicens *Per Dominum nostrum*, aut *per eumdem Dominum nostrum* iunget manus, et ad verba *Jesum Christum* inclinabit caput Crucem versus, iunctisque manibus orationis conclusionem continuabit. Si in conclusione dicetur *Qui vivis et regnas* aut *Qui tecum vivit et regnat*, quin caput ad Crucem inclinet, manus iunget ad verba *in unitate Spiritus Sancti.*

45. Si plures erunt recitandae orationes, non dicetur *Ore-*

mus ad singulas, sed tantum ante primam quae recitatur statim post *Dominus vobiscum* quod dicitur post *Gloria* aut post *Kyrie*; iterum dicetur *Oremus* ad alteram orationem, quae primam sequetur.

46. Quum in orationibus aut quacumque alia occasione inter Missam contigerit, ut pronuncietur sanctissimum Iesu nomen, inclinandum erit caput ad Crucem; quum nominabitur Beata Virgo vel Sanctus aut Sancti, de quibus celebretur officium aut fiat commemoratio, inclinatio fiet versus librum: in oratione de Pontifice regnante, quum nomen ipsius proferetur, ad librum itidem caput inclinabitur. In Evangelio autem quum nominabitur Iesus, Celebrans non versus Crucem, ut superius docuimus, sed versus librum inclinabit caput.

47. Atque heic animadvertendum occurrit, quod Caeremoniale Episcoporum lib. II. cap. 8. § 46. praescribit « quum proferet nomen Iesu vel Mariae inclinet se, sed profundius quum dicit *Iesus*. »

48. Orationibus, quo modo declaratum est, recitatis, prosequetur lectionem Epistolae, manibus libro aut legili impositis, prouti magis placebit, dummodo manus aliquo modo Missale attingant.

49. Si in Epistola vel in Graduali, Tractu, Evangelio ad aliquod verbum genuflectendum e rubricae praecepto sit, genuflexionem simplicem genu tantum dextero peraget, manus Altari extensas imponens.

50. Post Epistolam leget Graduale cum iis quae sequuntur. Neque silentio praetereundum videtur, quod quidam Sacerdotes a Septuagesima ad Pascha omittere Graduale solent, ut tempore Paschali praecipitur. Fugiendus est error: siquidem Tractus a Graduali non disiungitur, et recitandum utrumque est.

51. Postquam legerit Epistolam cum iis quae sequuntur, Missale relinquet in Altari apertum ut ad alterum transferatur latus. Iunctis manibus veniet ad medium Altare, ubi oculis ad Crucem elatis statimque demissis, ante pectus non disiungens manus neque apponens Altari, profunde inclinatus reci-

tabit orationem *Munda cor meum* etc. *Iube Domine* (non vero Domne) *benedicere.* Tum *Dominus sit* etc.

52. Si Ministro non sufficerent vires ad transferendum Missale id fiet a Sacerdote, qui accipiet illud cum legili vel cussino, salutabit Crucem, sistet illud in cornu Evangelii ita ut pars inferior Missalis sit paullum conversa ad latus Epistolae: postea redibit in medium ut dicat *Munda cor meum* etc. et reliqua, ut supra.

53. Hisce dictis orationibus, appropinquabit ad Missale iunctis manibus, facieque ad cornu Evangelii conversa inquiet *Dominus vobiscum.* Tum prosequetur *Sequentia* aut *Initium Sancti Evangelii secundum* . . . quae verba proferens disiunget manus, et pollice manus dexterae Crucem signabit in libro ad principium Evangelii, quod lecturus erit, deinde digito eodem Crucem imprimet sibi in fronte, in ore et in pectore, manusque iterum iunget respondente Ministro *Gloria tibi Domine.* Cruces praedictas pollice dextero peragens advertet ut manus extensa sit non clausa, et palma manus respiciat librum, vel seipsum quum se signabit, ut diximus: sinistram autem ponet extensam super librum, quum librum signabit, pariterque extensam infra pectus quum signabit seipsum.

54. Post haec iunctis manibus leget Evangelium, ac si caput inclinandum sit, librum versus inclinabit semper etiam ad SS. Iesu Nomen, ut superius dictum est. Si genuflectendum erit, faciet quo modo num. 49. declaravimus, advertens ut versus librum, nunquam Crucem versus genuflectat.

55. Evangelii lectione absoluta, Missale utraque manu accipiet, sublevabit aliquantulum, caputque paullum et humeros inclinans, osculabitur ubi primo illud signaverit, dicens secreto *Per evangelica dicta* etc. Missale deinde in legili vel cussino admovebit aliquantum versus medium Altaris, cavens tamen ne sit supra, sed extra corporale.

56. Postea iunctis manibus ad medium Altare redibit. Si dicendum erit Symbolum, ibi ad primum verbum *Credo*, manus attollet usque ad humeros, disiunget eas, ac statim iunget rursus ad verba *in unum Deum*, et dicens *Deum* inclinabit etiam caput. Perget recitare Symbolum iunctis manibus, et ad ℣. *Et*

incarnatus . . . factus est, manibus in Altari extra corporale extensis, genuflexionem dextero tantum genu conficiet, quam lente quidem peraget, non tamen ut genu in suppedaneo sistat; advertet etiam, ne ad verba praedicta caput flectat. Dicens autem *Iesum Christum* ac deinde *Adoratur* inclinabit caput. Ad verba *Et vitam venturi saeculi. Amen*, se signabit ut dictum est superius in fine *Gloria in excelsis*.

57. Completo Symbolo, osculabitur Altare, et ad populum ex sua sinistra conversus, dicet *Dominus vobiscum*, rursus ad Altare conversus inquiet *Oremus*, iunctisque manibus leget ℣. Offertorii. Ad *Dominus vobiscum* et ad *Oremus* caeremonias antea descriptas exsequetur.

58. Lecto offertorio, Celebrans ipse velum de Calice tollet utraque manu, plicabit expedite ac tradet complicandum Ministro; velumque complicatum locabitur dextrorsum extra corporale, non longe autem ab ipso, ut possit super illud poni palla, eademque facilius recipiatur.

59. Velo de Calice remoto, manuque sinistra super Altare extra corporale imposita, dextera accipiet Calicem supra nodum eumque extra corporale ponet. Eademque manu tollet pallam, quam sistet super velo complicato. Eiusdem manus digitis pollice, indice et medio sumet patenam cum hostia, quam, obviam ferens sinistram, accipiet utraque manu, indicem et pollicem utriusque manus apponens ad crassitiem patenae: eamque sustinebit supra medium corporale ad altitudinem pectoris, sed aliquanto longe ab ipso: reliqui manuum digiti erunt simul iuncti infra patenam, quatenus fieri poterit. Hoc statu, elatis statim sublime oculis, statimque demissis supra hostiam, dicet secreto *Suscipe, Sancte Pater* etc.

60. Post praedictam orationem, sustinens adhuc patenam utraque manu, demittet eam paullum et per ipsam efficiet Crucem in medio corporali. Eamdem patenam flectet versus corporale ex ea parte quae spectat ad Crucem Altaris, ac solerter efficiet ut hostia effluat super partem anteriorem corporalis, nempe fere ad primam eius plicaturam. Deinde patenam usque ad medietatem ponet subtus corporale a dextris suis et fere ad eamdem primam plicaturam. Hoc autem peraget

non suspensa manu sinistra, sed imposita super Altare extensa.

61. Iunctis inde manibus veniet in cornu Epistolae, ibique subsistens calicem ad nodum sinistra accipiet, et purificatorio eum dextera absterget. Apponens etiam sinistram ad nodum Calicis et purificatorium pollici eiusdem manus ita ut calicis pedem contegat, ne qua gutta vini aut aquae desuper decidat.

62. Tum dextera accipiet ampullam vini, quod in calicem infundet, quantum convenit, ampullamque relinquet. Signum autem Crucis efficiet super ampullam aquae, cui benedicet recitans orationem *Deus qui humanae substantiae* etc. aquae ampullam dextera sumet, et dicens *da nobis per huius aquae et vini mysterium* aliquas guttas infundet ac prosequetur orationem usque ad finem, caput inclinans versus Crucem quum dicet *Iesus Christus*, Postquam aquam in Calicem iniecerit, aequum erit ut purificatorio, dextero indici paullum obvoluto, guttas intra calicem separatas abstergat.

63. Sinistra admovebit Calicem versus corporale, et purificatorium interea componens, veniet ad medium Altaris; et imposita ipsi manu sinistra, purificatorium dextera locabit in parte patenae detecta, atque ita contegetur corporali et purificatorio.

64. Calicem postea supra nodum dextera sumet, apponetque sinistram ad pedem, ac sustinens utraque manu elatum supra medium corporale ita ut Calicis summitas oculos Celebrantis non excedat, dicet orationem *Offerimus tibi Domine* etc. in qua recitanda fixis in altum oculis intuebitur Crucem (*a*).

65. Finita oratione praedicta, Calicem aliquantum demittet ac per eum Crucis signum efficiet super partem posteriorem corporalis aut utraque manu, aut dextera tantum, quo casu sinistram extensam Altari imponet: hanc autem efficiens Crucem caveat, ne pede Calicis radat hostiam. Sistet Calicem super corporale pone hostiam, fere ad alteram corporalis plicaturam, et palla cooperiet eum.

(*a*) Si Crux Altaris nimis in alto vel nimis in imo posita esset, ita ut oculi attolli nequirent, Sacerdos intuebitur versus coelum cum positione convenienti, iuxta expressionem rubricae » intentis ad Deum oculis ».

66. Dehinc mediocriter inclinatus manibusque super Altare iunctis, methodo superius tradita num. 35. et 36. recitabit orationem *In spiritu humilitatis* etc.

67. Qua oratione absoluta, erigens se manus disiunget easque et oculos sublimes attollet, statimque et manus iterum iungens et oculos demittens, dicens interea *Veni sanctificator* etc. signum Crucis commune efficiet super oblata ad verba *et benedic*, tenens interea sinistram extensam in Altari, iunctisque manibus continuabit reliquam orationem, nempe *hoc sacrificium* etc.

68. Notetur quod, quum efficientur Cruces super oblata, iungendae sunt manus ante pectus, et dextera stare debet recta, scilicet digitus minimus debet esse ad Altare conversus, pollex autem ad vultum Celebrantis, omnibus digitis simul iunctis, non altero ab altero seiunctis. Quando Cruces fient communes super hostiam et calicem, linea recta incipietur ad medietatem pallae et quin deprimatur manus extendetur super hostiam; linea vero transversa fiet inter calicem et hostiam extra pallam et ad eamdem ac prima altitudinem. Quum vero Cruces erunt partiales unicuique oblatorum, faciendae erunt breviores et super rem tantum, quae benedicetur. Non tamen necesse est demittere manum super hostiam et elevare propter calicem, quum liceat, quamquam partiales, ad eamdem illas altitudinem efficere.

69. Benedictis igitur oblatis, ut supra, iunctis manibus et sine ulla reverentia ad Crucem, priusquam discedat de medio Altaris, vadet in cornu Epistolae et conversus ad Ministrum, qui aquam ampulla ei ministrabit et supponet pelviculam, lavabit extremos digitos indices et pollices manus utriusque, recitans interea psalmum *Lavabo* etc. Non opus est monere quod manus non super Altari sed extra ipsum sunt lavandae. Digitis lotis, se convertet ad Altare eodem in loco, accipiet sudariolum seu manutergium, quod in promptu erit, et digitos illo absterget, prosequens recitare psalmum praedictum, quem loco stans eodem finiet.

70. Manutergium relinquet in Altari vel tradet Ministro; iunctisque manibus dicet *Gloria Patri*, caput ad Crucem vertens, atque ibidem complebit versum *Sicut erat* etc.

71. Veniet ad medium Altare iunctis manibus, ibique oculos attollet ad Crucem sive ad coelum, statimque demissis, imponet manus Altari, ut superius demonstratum est, ac mediocriter inclinatus recitabit orationem *Suscipe, Sancta Trinitas* etc.

72. Hac oratione absoluta, manibus extensis Altari impositis, osculabitur ipsum in medio, iungetque manus et e sinistra sua convertetur ad populum: voce aliquantum elata inquiet *Orate fratres* expandens simul et colligens manus, ut ad *Dominus vobiscum:* complebit circulum se convertens ad Altare dextrorsum et interim continuabit secreto *ut meum ac vestrum sacrificium* etc. quin unquam versus populum subsistat.

73. Minister respondebit *Suscipiat* etc. qua oratione finita, Celebrans submissa voce adiiciet *Amen.* Si Minister responsionem omitteret, ut supra, ipse Celebrans dicet *Suscipiat Dominus sacrificium de manibus meis* etc. secreto.

74. Post dictum *Amen*, ut supra, non praemittens *Oremus* manibusque apertis, quemadmodum de orationibus dictum est, secreto eas recitabit orationes, quae secreta dicuntur, quaeque respondent orationibus seu collectis ante Epistolam recitatis. Si una tantum oratio dicta fuerit, complebit conclusione, recitans verba *in unitate Spiritus Sancti Deus* inclusive; sin plures orationes fuerint, concludet omnino primam et ipse sibi respondebit *Amen* secreto; ad conclusionem vero secundae vel secundarum non prosequetur ultra verba superius nominata, nempe *In unitate Spiritus Sancti Deus.*

75. His verbis moram interponens, sinistra volvet signaculum Missalis ad praefationem positum, extensa dextera interea Altari imposita. Aperto Missali ad praefationem signatam, extensam etiam sinistram Altari imponet.

76. Manibus hinc inde in Altari extensis, elata voce dicet *Per omnia secula seculorum* et Minister respondebit *Amen.* Mox *Dominus vobiscum*, eodem tum corporis tum manuum statu permanens: Minister autem, *Et cum spiritu tuo*: adiiciet *Sursum corda* et elevabit manus extensas ad altitudinem pectoris, palmis autem manuum ad invicem conversis. Ac responso a Ministro *Habemus ad Dominum*, inquiet *Gratias agamus* et manus ante pectus iterum iunget; dices autem *Deo nostro* intuebitur

Crucem statimque caput demittet. Minister respondebit *Dignum et iustum est.* Quo responso, manus iterum aperiet ante pectus extensas, et praefationem recitabit. Post eam rursus iunget manus ac mediocriter inclinatus, quin manus Altari imponat, recitabit Trisagium voce tamen paullo submissiori, quam recitaverit praefationem. Ad verba *Benedictus qui venit* etc. sese eriget ac signabit.

77. Post recitatum Trisagium disiunget manus, dexteram imponet Altari et sinistra volvet folium Missalis, quod aperiet ad signaculum Canonis.

78. Tunc manibus oculisque ad Crucem sublatis, statimque demissis, et manibus iunctis super Altare, quo modo iam declaratum est, profunde inclinatus incipiet Canonem, dicens *Te igitur* etc. At priusquam dicat *uti accepta habeas et benedicas*, manus super Altare extendet et osculabitur ipsum: eriget se manus iunget ac triplicem Crucem communem super oblata efficiet dicens *haec* ✠ *dona*, *haec* ✠ *munera*, *haec* ✠ *sancta sacrificia illibata*, ac post tertium Crucis signum, manibus non iunctis sed ante pectus apertis continuabit *in primis quae tibi offerimus* etc.

79. Advertatur, quod nominandum est Summi Pontificis atque Episcopi ordinarii nomen; immo opportunum videtur ipsa rubricae verba referre *Ritus celebrandi Missam* cap. VIII. num. 2. « Ubi dicet *una cum famulo tuo Papa nostro N.* expri-
« mit nomen Papae: Sede autem vacante, verba praedicta omit-
« tuntur. Ubi dicitur et *Antistite nostro N.* specificatur nomen
« Patriarchae, Archiepiscopi, vel Episcopi ordinarii in propria
« Dioecesi, et non alterius Superioris, etiamsi Celebrans sit
« omnino exemptus, vel sub alterius Episcopi iurisdictione.
« Si vero Episcopus ordinarius illius loci, in quo Missa cele-
« bratur, sit vita functus, praedicta verba omittuntur: quae
« etiam omittuntur ab iis, qui Romae celebrant. Si Celebrans
« est Episcopus, Archiepiscopus, vel Patriarcha, omissis prae-
« dictis verbis, eorum loco dicit *Et me indigno servo tuo* ». Si contigerit, ut Celebrans nesciret aut oblitus esset nomen Episcopi, hoc casu dicet tantum *Antistite nostro*, nihil adiiciens, quum satis sit mentaliter renovare pro eo precandi intentionem.

80. Quum dicet *Memento, Domine* etc. paullum attollet manus lente usque ad summitatem pectoris, simulque iunctas tenebit aut ante eamdem summitatem, aut prope vultum, et capite aliquantum inclinato, clausisque oculis, applicationem renovabit Sacrificii atque orabit pro quibus intendet ac volet orare, sicque stabit brevi temporis spatio, quin precum diuturnitate aut brevitate excedat. Hinc manibus disiunctis erectoque capite, continuabit Canonem ad verba *Et omnium circumstantium* etc.

81. In oratione *Communicantes* simplicem capitis inclinationem faciet quum SS. Virginem nominabit; itemque, si nominabitur quis Sanctus in illa oratione enumeratus, quum officium eius celebrabitur vel commemoratio: ad nomen autem Iesu caput versus Crucem inclinabit. Inspiciet autem quando oratio praedicta propria erit festi et pro octava, ut notatur in Missali.

82. Ad conclusionem huius orationis *Per eumdem Christum* etc. quin caput inclinet, claudet de more manus et ante pectus eas iunget.

83. Alteram deinde incipiet orationem *Hanc igitur oblationem* etc. quam recitans expandet super oblata manus, videlicet disiunget eas ex parte digitorum minorum, easdemque iunctas tenens ex parte pollicum, qui ex parte superiori, non inferiori erunt ad invicem superimpositi, efficiet ut extremitates digitorum pertingant ad mediam pallam, quin tamen eam digitis tangat, atque ita et fiet expansio manuum et tempore eodem praedicta oratio incipietur. Animadvertatur autem quod in octavis Paschae et Pentecostes oratio *Hanc igitur* propria est.

84. Ad conclusionem *Per Christum Dominum nostrum* sine ulla capitis inclinatione manus iterum iunget et referet ante pectus: continuabit *Quam oblationem* usque ad verbum *Benedictam*, quod proferens imponet Altari sinistram tresque efficiet Cruces communes super Oblata primam ad verbum *Benedictam*, alteram ad *Adscriptam* tertiam ad *Ratam*; dicens autem *rationabilem acceptabilemque facere digneris*, ne manum dexteram ponat super Altare, vel rursus iungat sinistrae, aut suspensam teneat, se disponet ad incipiendam primam ex alteris crucibus,

quas erit facturus, manum lente ferens quo loco incipienda est linea recta. Ad verba *Ut nobis Corpus*, unam signabit Crucem super hostiam tantum, et ad alia *Et Sanguis* alteram similem supra Calicem; quumque dicet *fiat dilectissimi Filii tui Domini nostri Iesu Christi* attollet statim manus et iunget ante pectus, caput inclinans dicens *Iesu Christi.*

85. Pollices et indices extremitate corporalis absterget, si opus fuerit, et dicet *Qui pridie quam pateretur*: hostiam deinde inter pollicem et indicem manus dexterae accipiet, atque ut facilius accipere possit, eam in summitate premet indice aut pollice sinistrae (quod etiam faciet deinceps quum eam accepturus erit) eamdemque statim sumens pollice et indice sinistrae, extendet ac simul iunget reliquos digitos, qui erunt infra hostiam, manusque simul coniunget usque ad pulsum, stabit erectus, hostiamque paullo a corporali elatam sustinebit: haec faciens inquiet *Accepit panem in sanctas ac venerabiles manus suas.* Quum dicet *Et elevatis oculis in coelum* attollet oculos ad Crucem aut in coelum statimque demittet: tum dicens *Tibi gratias agens* inclinabit caput: ad verbum autem *Benedixit*, manu sinistra tantum sustinens hostiam, super ipsam Crucis signum dextera efficiet, eaque statim resumpta manu dextera, ut ante dicet *fregit, deditque . . . ex hoc omnes.*

86. Haec ubi dixerit, non vero prius, parti anteriori Altaris cubitis decenter incumbet, caput inclinabit, ac distincte et reverenter, sine ulla capitis aut oris contorsione, nec caput tundens nec vocem efferens, nec violenter efflans super hostiam, verba consecrationis pronunciabit, scilicet *Hoc est enim Corpus meum.*

87. Hostiam tali modo consecratam continuabit iisdem digitis tenere, sese eriget, cubitos de Altari demittet, manus paullum protrahet versus extremitatem anteriorem Altaris intra corporale, genuflexionem simplicem genu dextero efficiet ac SS. Sacramentum adorabit.

88. De genuflexione assurgens, Hostiam sacratam cum gravitate elevabit ita ut possit conspici ab adstantibus, eam semper oculis sequens. Hostia elevabitur linea recta, neque extra corporale: cavebitur ne nimis attollatur, brachiis modo inde-

centi productis, neu parum elevetur, brachiis nimium curvatis: nec sustinebitur moratim sublimis, nec tam celeriter elevabitur, ut fideles deficiat tempus eam intuendi, nedum adorandi: cavebit etiam Celebrans illam attollens ne super caput suum mittat. Haec omnia servanda etiam sunt in Calicis ostensione.

89. Demittens autem Hostiam super corporale, quum proxima ipsi erit, reponet eam reverenter dextera tantum, ac genuflexionem iterabit.

90. Exinde usque post ablutionem manuum nunquam amplius disiungentur pollices et indices nisi quum Hostia consecrata tangenda sit; qua de caussa in evolvendis Missalis foliis, pagina, quae evolvenda erit, digitis medio et annulari ad taeniolam folio adhaerentem accipietur. Insuper proderit heic repetere, quod posthac manus corporali semper imponentur, ut superius notatum est, quumque super Altare iunctae esse debebunt, non ponendae sunt in corporali, Hostiam fere tangendo extremis digitis, sed erunt applicandae modo usitato, digiti nempe minimi frontem Altaris contingant.

91. Notandum et illud, quod postquam Hostia posita sit super corporale, non est Calix statim detegendus, quia nondum consecratus est.

92. Itaque genuflexione peracta, Calicem deteget accipiens pallam inter digitos indicem et medium dexterae, ac pedem calicis sinistra sustinens. Rem porro utramque exsequetur quum deinceps Calicem operturus aut detecturus erit.

93. Detecto calice, digitos desuper excutiet leviter, si forte iis fragmentum ullum adhaesisset, eosque absterget sive excutiet non ad marginem sed in medium illius. Id fiet quotiescumque tangetur Hostia, et inter digitos fragmentum aliquod reperiatur, ut docet rubrica: quare id fieri poterit singulis vicibus cautionis caussa, quum non ita facile sit solo tactu novisse an fragmenta ulla digitis adhaeserint.

94. Post haec stans erectus dicet *Simili modo postquam coenatum est*, utraque manu Calicem supra nodum et infra cuppam accipiet et dicet *Accipiens et hunc praeclarum Calicem*, eumque elevabit paullum super corporale statimque reponet; tum non

amovens manus ad verba *Item Tibi gratias agens* inclinabit caput; quum dicet *Benedixit* Crucis signum dextera efficiet super calicem non relinquens eum sinistra, positaque statim dextera supra nodum infra cuppam, sinistra autem sub pede, continuabit *deditque . . . ex eo omnes.*

95. His dictis, insistet cubitis super Altare, calicemque sustinens, ut supra, nec flectens eum ad se nimis studiose, neque os naresque in eum inferens, ac fugiens vitia superius innuta, reverenter, distincte et capite inclinato verba consecrationis pronunciabit *Hic est enim Calix* etc.

96. Prolatis consecrationis verbis, deponet Calicem in Altari, eriget se, dicet secreto *Haec quotiescumque* etc. genuflectet atque adorabit illum. De genuflexione assurgens accipiet Calicem, apponens dexteram supra nodum et sinistram infra pedem oculisque sequens eum elevabit, ut ab adstantibus conspiciatur et adoretur, exsequens in hac ostensione quae de altera demonstravimus: eum deinde eodem loco deponet, dextera recipiet pallam, qua rursus illum cooperiet, iterumque genuflectet.

97. Tum hoc tempore, tum deinceps caveat ne manipulo tangat Hostiam consecratam.

98. Post genuflexionem praedictam erectus, manibusque extensis et apertis ante pectus dicet *Unde et memores* etc.

99. Ad verba *de tuis donis ac datis* rursus iunget manus ante pectus et sinistra corporali imposita, triplex Crucis signum efficiet Hostiae et Calici commune, dicens ad primum *Hostiam* ✠ *puram*, ad alterum *Hostiam* ✠ *sanctam*, ad tertium *Hostiam* ✠ *immaculatam*; faciet postea Crucis signum distinctum super Hostiam, dicens *Panem* ✠ *Sanctum vitae aeternae*, alterumque pariter distinctum super Calicem, dicens *Et Calicem* ✠ *salutis perpetuae.*

100. Postea manibus rursus ante pectus extensis, prosequetur *Supra quae propitio* etc. Dicens *supplices Te rogamus* manus iunget, imponetque Altari in margine ipsius non intra corporale, ac profunde inclinatus recitabit, ut supra, *supplices Te rogamus . . . ut quotquot*; dicens autem *Ex hac Altaris participatione*, manus aperiet et Altari imponet intra corporale, Altare osculabitur in medio, non hinc aut inde, erectusque

iunget manus inquiens *Sacrosanctum Filii tui*, eas rursus aperiet, sinistram ponet in corporali dexteraque faciet Crucis signum super Hostiam dicens *Cor✠pus*, et alterum super Calicem dicens *et San✠guinem sumpserimus*; demittet manum sinistram infra pectus cavens ne planetam pollice aut indice attingat, tum dextera signabit seipsum dicens *omni benedictione ✠ coelesti* et continuabit extensis manibus *et gratia repleamur*: iungetque manus ante pectus dicens *Per eumdem Christum* etc. quin caput inclinet.

101. Perget dicere *Memento etiam, Domine* etc. expandens lente manus ita ut rursus iungantur quum dicet *in somno pacis*. Iunctas manus elevabit usque ad faciem suam vel iunctas ponet ante pectus, oculisque in Hostiam sacratam defixis, brevi orabit pro defunctis, pro quibus velit ac debeat precari.

102. Post defunctorum commemorationem, quae brevis sit oportet, non vero momentanea, aperiet manus, ut antea, et prosequetur *Ipsis, Domine* etc. atque in conclusione *Per eumdem Christum Dominum nostrum* advertet ut manus rursus iunget inclinetque caput etiamsi non dicatur *Iesum*.

103. Sinistram deinde corporali imponet ac manu dextera, videlicet tribus digitis inferioribus extensis pectus leniter percutiet, dicens voce mediocri *Nobis quoque peccatoribus* et secreto manibusque extensis continuabit *famulis tuis* etc.

104. In percutiendo pectore tam ad *Nobis quoque peccatoribus*, quam ad *Agnus Dei* et ad *Domine non sum dignus*, cavebit ne index et pollex tangant planetam. Item advertet, quod ad nomen cuiuslibet Sancti, de quo officium aut commemoratio fiat, si in oratione praedicta notatum erit, caput inclinandum est.

105. Ad conclusionem *Per Christum Dominum nostrum* iunget manus, neque adiiciet *Amen* sed statim prosequetur *Per quem haec omnia, Domine semper, bona creas*, hisque verbis prolatis manum sinistram imponet Altari dextera autem triplex Crucis signum commune faciet super Hostiam et Calicem, dicens ad primum signum *Sancti✠ficas*, ad alterum *Vivi✠ficas*, ad tertium *Bene✠dicis et praestas nobis*.

106. Post haec deteget Calicem, genuflectet, assurget, Ho-

stiam reverenter accipiet medium inter et imum, ac sinistra tenens Calicem ad nodum, ter ipsa Hostia faciet Crucis signum super Calicem intra circumferentiam cuppae quin ipsum Hostia tangat: primo signo dicet *Per ip✠sum*, altero *Cum ip✠so*, tertio *Et in ip✠so*: tum, quin sinistra relinquat nodum Calicis, duas insuper Cruces super corporali efficiet recta linea a labro anteriore Calicis ad pectus suum, dicens ad primam *Est tibi Deo Patri ✠ omnipotenti*, et ad secundam *In unitate Spiritus ✠ Sancti*: deinde statim referet Hostiam super Calicem, ibique directe sistens dexteram, elevabit Hostiam simul et Calicem dicens *Omnis honor et gloria.* Tum Calicem in Altari et Hostiam, quo loco prius erat, reponet: palla Calicem cooperiet ac genuflectet.

107. Assurget atque impositis Altari manibus dicet elata voce *Per omnia saecula saeculorum.* Minister respondebit *Amen.* Celebrans iunget manus caputque inclinans ad Sacramentum dicet *Oremus.* Mox iunctis manibus erectoque capite prosequetur orationem *Praeceptis salutaribus moniti* etc. Ad *Pater noster* aperiet manus extensas ante pectus, et recitabit orationem illam oculis in Hostiam defixis.

108. Responso a Ministro *Sed libera nos a malo*, adiiciet secreto *Amen.* Sinistram imponet corporali, dextera autem de corporali subducet patenam, quam purificatorio absterget. Patena abstersa, purificatorium sistet parvo a corporali intervallo ex dextris suis, manuque dextera patenam accipiet inter digitos medium et indicem, eam verticaliter super Altare sustinebit, eiusque pars superior conversa erit versus corporale seu medium Altaris, et secreto dicet orationem *Libera nos, quaesumus, Domine* etc.

109. Priusquam dicat *Da propitius pacem* attollet manum dexteram cum patena, sinistram ponet infra pectus seque signabit dicens *Da propitius pacem in diebus nostris* ac patenam osculabitur non in medio sed in extremitate, et aequum esset etiam ut eam non oscularetur in parte illa, super quam transmittenda erit S. Hostia.

110. Continuabit interea orationem illam, et ad verba *Ut ope misericordiae tuae adiuti*, Hostiae patenam supponet, quo actu pollice etiam et indice sinistrae utetur.

111. Calicem dextera deteget, genuflectet et assurget, Hostiam indice et pollice dexterae accipiet, ducet super Calicem; et pollicem indicemque sinistrae adiungens, sensim, et solerter ac reverenter eam infringet et mediam dividet recta linea, incipiens a parte superiori, idque peragens dicet *Per eumdem Dominum nostrum Iesum Christum Filium tuum.* Hostia divisa, deponet in media patena partem, quam habebit in manu dextera, alteram retinens partem, quam sinistra sustinebit super Calicem. Deinde eadem dextera ex parte inferiori alterius dimidii, quod retinebit sinistra, dividet exiguam particulam dicens haec tantum verba *Qui tecum vivit et regnat.*

112. Particulam illam divisam tenebit dextera super Calicem, ac sinistra ponet super patenam alteram Hostiae partem cum ea quae iam erit in patena et dicet *in unitate Spiritus Sancti Deus.* Tum sinistra sumet Calicem ad nodum et elata voce dicet *Per omnia saecula saeculorum*; Minister respondebit *Amen.* Ab una ad alteram extremitatem labri Calicis per particulam Hostiae quam tenebit dextera, triplex signum Crucis efficiet dicens alta voce ad primum signum *Pax Domini*, ad alterum *sit semper*, ad tertium *vobiscum.*

113. Responso a Ministro *Et cum spiritu tuo*, adiiciet secreto *Haec commixtio* etc. efficiet ut particula in Calicem decidat, et absterget vel excutiet leviter super ipsum digitos utriusque manus, quibus rursus iunctis Calicem iterum palla cooperiet ac genuflectet.

114. Assurget, stabit mediocriter inclinatus ad Sacramentum iunctisque ante pectus manibus, quin insistat Altari, dicet alta voce *Agnus Dei, qui tollis*; statim ponet super corporale sinistram, dextera autem, seu tribus digitis inferioribus extensis percutiet leviter pectus suum, dicens *Miserere nobis.* Repetet ita *Agnus Dei . . . miserere nobis*, ac tertia vice inquiet *Agnus Dei . . . dona nobis pacem.* Cavebit ne manus rursus iungat postquam dixerit *Miserere nobis* prima vice, neu ponat dexteram super corporale, sed dicens secunda vice *Agnus Dei*, lente movebit dexteram ad repercutiendum pectus, atque ita etiam tertia vice.

115. Postea manibus iterum iunctis et impositis extremitati

Altaris non vero super corporali ut iam monuimus num. 35. et 36. recitabit tres orationes ante Communionem praescriptas, oculis in S. Hostiam defixis.

116. Absoluta triplici oratione, manus disiunget atque imponet corporali genuflectet atque assurgens dicet *Panem coelestem accipiam* etc.

117. His verbis prolatis, binas Hostiae partes accipiet quin de patena educat, vel saltem, si educturus erit, id faciet a latere, atque ita, ut nullum fragmentum decidat super Calicis pedem: manu sinistra in hac actione utetur maioris commoditatis caussa: binas Hostiae partes aptabit inter indicem et pollicem sinistrae, ut rectae stent super patenam, et eaedem non sint inter se superimpositae, sed tantum coniunctae ut rotundam servent figuram. Postea patenam dextera accipiet et Hostiae supponet inter indicem et medium digitum sinistrae. Sinistra inter pectus et Calicem erit modice elevata e corporali, et paullum inclinatus, quin Altari brachio sinistro insistat, quin se hinc aut inde vertat, quin Hostiam ostendat omnino, dicet mediocri voce *Domine, non sum dignus,* dextera pectus percutiens et secreto continuans *Ut intres* etc. Id faciet etiam iterum ac tertio. Proferens verba *Ut intres* poterit applicare dexteram pectori, vel lente eam movere ad iterandam pectoris percussionem.

118. Deinde erectus, inter pollicem et indicem dexterae accipiet utramque partem Hostiae versus extremitates, coniunget eas partem dexteram supponens sinistrae, seipsum Hostia signabit, advertens ut Crucis signum faciat perpendiculariter super patenam, ne in transversa Crucis parte excedat limites patenae ipsius, neu tam sublime elevet eam supra caput, ut a circumstantibus conspiciatur.

119. Posteaquam se signaverit, cubitis convenienter insistet Altari, inclinabitur, ac tali modo perstans, patenam Hostiae supponens, reverenter communicabit.

120. Hostia consummata, patenam deponet super corporale, eriget se, manus iunget, pollicibus indicibusque iunctis ante faciem, et *in meditatione Sanctissimi Sacramenti* brevissimo temporis spatio permanebit.

121. Post brevem meditationem, aperiens iterum manus, dicet submissa voce *Quid retribuam Domino pro omnibus, quae retribuit mihi?* calicemque interea deteget ac genuflectet. Dextera accipiet patenam, et fragmenta, si forte essent, in corporali colliget, illud sinistra modice elevans, advertens ut hanc rem diligenter et attente, sed sine nimio studio vel alio vitio exsequatur.

122. Fragmentis collectis, quin Calicem inde moveat, ducet patenam super illum, patenam ipsam transmittet sinistrae, quae illam accipiet indice et medio, sed prope locum quo eam sustinebat dextera, tum pollice et indice dexterae absterget patenam, seu mittet fragmenta in Calicem, deinde extremitates digitorum indicis et pollicis super Calicem, non vero super marginem, exterget.

123. Post haec manum sinistram cum patena ponet in corporali, accipiet Calicem manu dextera seu tribus digitis liberis infra nodum dicetque *Calicem salutaris . . . salvus ero*: Calicem recta elevabit ita ut summitas eius perveniat ad frontem, eoque signum Crucis efficiet, ut de Hostia monuimus, dicens *Sanguis Domini nostri* etc. Quum se signaverit, sustollet patenam sub Calicem fere ad mentum, erectusque sumet reverenter Calicem cum particula iam in ipsum demissa, advertens quod aequius est Calicem labiis applicitum continere, quam amovere et referre saepius.

124. Calice sumpto, sinistram cum patena imponet corporali; ac perstans in eodem medio Altaris, Calicem statim obiiciet Ministro, qui vinum pro purificatione in illum infundet; Sacerdos interim dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. eamque etiam accipiet quo modo consummavit Calicem. Animadvertendum est, quod purificatio ex eadem parte, qua iam consumpta fuit species consecrata, sumenda est, quodque vini quantitas aequetur quantitati consecratae, ac si minori esset copia, agitandus leviter et concinne Calix erit, ut vinum, quod in purificatione infusum erit, partes antea a Sacramento tactas, circumfluat.

125. Si particula adhaesisset Calici licebit eam indice dexterae prope labrum adducere, vel sumere cum purificatione.

126. Post sumptam purificationem, Calicem et patenam sistet in corporali, scilicet patenam statuet pone Calicem, Calicem autem in anteriori Altaris parte, quam actionem exsequetur uno eodemque tempore. Notandum, quod patena, corporali imposita, non est cooperienda palla, sed detecta relinquenda.

127. Dehinc imponet cuppae digitos indices et pollices manus utriusque, ac reliquis tribus digitis inferioribus ambarum manuum complectetur Calicis cuppam, et vadens in cornu Epistolae accipiet ablutionem, sustinens Calicem intra mensam Altaris, non extra; interea dicet orationem *Corpus tuum Domine* etc. Monemus ad hanc ablutionem, quod non modo extremos pollices et indices abluendi sunt, sed totus etiam digitus, qui S. Hostiam tetigerit, itemque si quis alius digitus tetigerit illam, pari modo lavandus.

128. Ablutione peracta, Calicem deferet prope corporale, non supra ipsum; purificatorium capiet indice et pollice manus dexterae, quam imponet pollici et indici sinistrae, digitos prius super Calicem leviter excutiens. Purificatorio utraque manu sumpto, veniet ad medium Altare digitos purificatos extergens.

129. Digitos posthac iunctos non amplius tenebit, sicut fecerit a Consecratione hactenus; Calicem dextera accipiet ad nodum, purificatorium mento supponet sinistra eodem modo quo antea patenam, et sumet ablutionem.

130. Calicem extra corporale versu cornu Evangelii deponet, purificatorio exterget labia, accipiet Calicem sinistra ad nodum, ac dextera illum absterget purificatorio eodem.

131. Abstersum, ut supra, Calicem sinistra statuet extra corporale, purificatorium super eum extendet, patenam, deinde pallam superimponet; utraque manu complicabit corporale, bursam sinistra accipiet et rectam sustinens in Altari sinistraque eam paullum comprimens, ut facilius aperiatur, corporale in illam dextera inducet, ipsamque relinquet in plano Altaris: velum sumet dextera, explicabit etiam manu sinistra, atque utraque manu Calicem ipso cooperiet: super Calicem bursam imponet ita ut eius apertura sit ad pectus Sacerdotis

conversa, Calicemque hoc modo coopertum sistet in medio Altari, ut ex parte anteriori penitus cooperiatur.

132. Ita disposito in medio Altari Calice, vadet in cornu Epistolae, iunctisque manibus e Missali leget ℣. *Communio.*

133. Si Minister transferendo Missali par non esset, faciet ipse per se Celebrans, ut de Evangelio paullo ante locuti sumus; advertet autem, quod transiens ante Crucem, reverentia est illi facienda.

134. Recitato ℣. *Communio*, redibit in medium Altare, osculabitur illud, se convertet ad populum super sinistram suam, dicet *Dominus vobiscum* et statim ad Missale revertetur, ubi dicet *Oremus* atque orationes recitabit, ut principio Missae, ritum servans ibi descriptum.

135. Oratione, sive orationibus cum sua conclusione recitatis, Missale dextera claudet, advertens ut libri apertura spectet ad medium Altaris.

136. Si aliud Evangelium e Missali erit legendum, relinquet illud apertum.

137. Iunctis inde manibus ad medium Altaris redibit, se convertet ad populum super sinistram, dicet *Dominus vobiscum*, postea iunctis manibus *Ite, Missa est.* Si dicendum erit *Benedicamus Domino*, dicet id post *Dominus vobiscum* et rursus super sinistram ad Altare conversus. Dicto igitur *Ite Missa est,* a sinistris suis convertetur ad Altare, in quo impositis manibus iunctis, regula iam tradita, capite inclinato recitabit orationem *Placeat tibi* etc.

138. Postea manibus disiunctis et Altari impositis, osculabitur illud in medio: tum erigens sese, elevabit oculos et manus ad Crucem, vel ad coelum, expandet et rursus iunget manus ante pectus, inclinabit caput et dicet *Benedicat vos omnipotens Deus*, se convertet super sinistram ad populum oculis demissis, ponet sinistram extensam infra pectus, dextera signum benedicentis populo faciet, dicens *Pater et Filius et Spiritus Sanctus*: advertet haec faciens, ut rectam teneat dexteram et Crucis signum super populum efficiat eodem modo, quo seipsum signat.

139. Manus iunget statim, se convertet ad dexteram versus

cornu Evangelii, ubi recitabit S. Ioannis Evangelium *In principio* etc. vel Evangelium aliud, iuxta rubricas. Dicet igitur *Dominus vobiscum*, ac sinistram imponet Missali, si illuc translatum erit, pollice autem dextero, tenens apertam reliquam manum, signum Crucis signabit in principio Evangelii, tum signabit seipsum in fronte, in ore et in pectore eodem pollice, dicens *Sequentia Sancti Evangelii* etc.

140. At si recitandum erit S. Ioannis Evangelium, sinistram extensam imponet Altari, et pollice dextero Crucis signum in ipso Altari efficiet, deinde in fronte, in ore et in pectore seipsum signans dicet *Initium Sancti Evangelii secundum Ioannem*; dicens autem *Et Verbum caro factum est*, genuflectet versus idem Evangelii cornu, ad quod erit conversus.

141. Si aliud Evangelium e Missali legerit, non osculabitur textum, postquam legere desierit, sed librum claudet efficiens ut libri apertura versa sit ad medium Altare.

142. Dicto a Ministro *Deo gratias*, redibit ad medium Altaris iunctis manibus, partem anteriorem veli Calicis reflectet super bursam, Calicem ad nodum sinistra accipiet, extensam dexteram imponet bursae, ac sine ulla ad Crucem reverentia, se convertet, descendet de Altaris gradibus, ut in principio Missae, reverentiam profundam ad Altare efficiet, ac si adesset SS. Sacramentum intra custodiam, genu dexterum flectet usque ad terram, quo in casu, nullam aliam inclinationem peraget; caput cooperiet, et Ministrum praeeuntem sequens, gradum referet ad Sacrarium.

143. Discedens ex Altari recitabit antiphonam *Trium puerorum*, quae duplicabitur in officiis de ritu duplici, et paschali tempore adiungetur *Alleluia*, deinde canticum *Benedicite* et psalmus *Laudate Dominum in Sanctis eius* etc.

144. Ingressus in Sacrarium, capite cooperto reverentiam profundam efficiet Cruci vel imagini primariae, perget ad tabulam, ubi paramentis indutus fuerit, ibique deponet calicem, ac biretum; tum adiuvante Ministro, planetam demittet ac stolam, cuius in summitate Crucem osculabitur, tum manipulum, et osculabitur eius Crucem in summitate, deinde cingulum et albam, detrahens eam prius e manica sinistra, tum

e capite, ad ultimum e manica dextera: postremo deponet amictum, cuius etiam Crucem in medio acu pictam osculabitur.

145. Demum secedet ad gratiarum actionem Deo pro beneficio accepto peragendam.

DE CELEBRATIONE MISSAE PRIVATAE PRO DEFUNCTIS.

CAPUT XIX.

1. Quod spectat ad Missam privatam de requie, nulla in precibus et psalmis praeparationis facienda est immutatio, si Celebrans haec velit recitare, quum penes eum sit recitare aut omittere, prouti capite precedenti num. 2. declaratum est.

2. Paramenta, quibus induetur, videlicet amictum, manipulum et stolam non praetermittet osculari.

3. Quoad Missam, ritum iam descriptum servabit, exceptis iis quae sequuntur.

4. In Confessione omittetur psalmus *Iudica me, Deus* cum *Gloria Patri*; sed recitata antiphona *Introibo ad Altare Dei*, adiicietur statim ℣. *Adiutorium nostrum* etc.

5. Incipiens introitum Celebrans non signabit seipsum, sed manu sinistra Altari imposita, signum Crucis versus librum dextera efficiet, dicens *Requiem aeternam* etc.

6. Hymnus *Gloria in excelsis* omittetur.

7. Antequam legat Evangelium, recitabit tantum *Munda cor meum* etc. omittens benedictionem petere *Iube*, *Domine*, etc. *Dominus sit* etc.

8. Lecto Evangelio non osculabitur Missale, nec dicet *Per evangelica dicta* etc.

9. Aquam non benedicet, sive omittet Crucis signum super aquam, antequam eam in Calicem infundat, orationem quidem recitabit *Deus, qui humanae substantiae* etc.

10. In fine psalmi *Lavabo inter innocentes* etc. nec *Gloria Patri* dicet, nec ℣. *Requiem aeternam.*

11. *Agnus Dei* recitabit manibus iunctis, non vero Altari impositis: pro *Miserere nobis* dicet bis *Dona eis requiem*, tertia autem vice pro *Dona nobis pacem* dicet *Dona eis requiem sempiternam.*

12. Prima oratio *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc. ante Communionem omittetur, ac reliquae duae tantum recitabuntur.

13. Sub Missae finem pro *Ite Missa est* dicet *Requiescant in pace* conversus tamen ad Altare, ut capite praecedenti num. 137. ad *Benedicamus Domino* innutum est.

14. Post orationem *Placeat tibi, sancta Trinitas* etc. non impertietur benedictionem, sed Altare osculatus, transibit in cornu Evangelii recitatum S. Ioannis Evangelium, quod in fine huius Missae recitabitur semper.

15. Porro notandum est, quod introitus, graduale, tractus, versus offertorii et *Communio* nec non *Requiescant in pace* in fine plurali semper numero dicenda sunt, etiamsi pro uno tantum vita functo Missa celebretur et applicetur.

16. Sequentia *Dies irae* recitanda est, quum una tantum oratio in Missa dicitur: si plures recitabuntur orationes, illam dicere aut omittere penes Celebrantem est.

17. Missa pro vita functis celebrari potest quibus diebus non celebratur officium de ritu duplici: excipiuntur ab hac regula Dominicae, octava Epiphaniae, feria IV. Cinerum, Hebdomada maior, octava Paschae, vigilia et octava Pentecostes, octava de Christi Corpore, vigilia S. Natalis cum octava, quumque erit expositum SS. Sacramentum.

MONITA PRO MISSA PRIVATA QUIBUSDAM ANNI DIEBUS.

CAPUT XX.

1. In ferialibus Quadragesimae Missis, quibusdam diebus in fine Tractus recitatur ℣. *Adiuva nos Deus salutaris noster.* Haec dicens Celebrans manus extensas Altari imponet, et genu tantum dexterum flectet.

2. In Missis feriae quartae et Sabbati, quatuor temporum exceptis illis de Pentecoste, dicitur *Flectamus genua* post *Oremus* ante orationes quae lectiones praecedunt. Celebrans postquam dixerit *Oremus*, ut supra indicatum est, manus extensas Altari imponet, genuflexionem efficiet genu dextero tantum, dicet *Flectamus genua*, et responso a Ministro *Levate*, assurget, manibusque apertis orationes praescriptas leget ante lectiones superius nominatas. Hoc ipsum faciet quatuor temporibus Pentecostes relate ad *Oremus* et orationes, ante quas omittet *Flectamus genua*, ut dictum est, temporis paschalis caussa, in quod incidunt.

3. In Quadragesima, quum celebratur Missa de feria, post orationes *Postcommunio*, altera est praescripta *super populum*. Quocirca posteaquam Celebrans recitaverit primam orationem cum conclusione, deinde reliquas duas et insuper cum conclusione ipsarum, aperiet manus et iunget dicens *Oremus* eodem modo ac supra, stabit iunctis manibus, et capite inclinato versus librum dicet *Humiliate capita vestra Deo*, et rursus manibus ante pectus apertis dicet orationem, quam cum conclusione absolvet (*a*).

4. Quod attinet ad genuflexiones tempore Epistolae aut Evangelii peragendas, siquando genuflexio praescribitur, id servabitur quod capite II. num. 49. et 53. libri huius descriptum fuit.

5. In maiori Hebdomada quum legenda erit Passio, non praemittet *Munda cor meum* etc. nec *Iube Domine* etc. nec *Dominus sit* etc. item omittet *Dominus vobiscum*, antequam illam incipiat, nec librum signabit nec seipsum pollice dextero, sed manibus iunctis absolute incipiet *Passio Domini nostri* etc. Ad narrationem mortis Redemptoris, ubi notabit rubrica, utrum-

(*a*) Referre iuvat verba rubricae Rit. Celebr. Missam tit. XI. num. 2. » In Quadragesima autem a feria IV. Cinerum usque ad feria IV maioris hebdomadae, in feriali officio postquam Celebrans dixit orationes post Communionem cum suis solitis conclusionibus, antequam dicat *Dominus vobiscum*, stans in eodem loco ante librum dicit, *Oremus*, *Humiliate capita vestra Deo*, caput inclinans et extensis manibus subiungit eadem voce *Orationem super populum* ibidem positam : qua finita etc. »

que genu submittet versus librum, qui situs erit ut ad Evangelium, et genibus flexis parumper manebit mortem meditans I. C. Passionis lectione absoluta, veniet ad medium Altare, dicet *Munda cor meum* etc. *Iube Domine*, etc. *Dominus sit* etc. ad Missale postea redibit et iunctis manibus, nec librum nec seipsum signans, ultimam partem Passionis leget, qua finita, respondetur a Ministro *Laus tibi, Christe*, Sacerdos autem librum osculabitur ad principium ultimae partis Passionis, dicens *Per evangelica dicta* etc.

6. In tribus Missis de Nativitate Domini advertetur ut in Altari sit in promptu vasculum aquae ad purificandos Celebrantis digitos, et praeparata sit etiam capsula cum hostiis pro reliquis Missis. Postquam in prima Missa SS. Sanguinem Christi sumpserit, Calicem palla cooperiet, iunctisque manibus dicet orationem *Quod ore sumpsimus* etc. Deinde purificabit digitos in vasculo vitreo ibi praeparato et alteram recitabit orationem *Corpus tuum Domine* etc. tum digitos purificatorio exterget, quod complicatum sistet prope corporale. Deinde patenam pallae, hostiam patenae superimponet, Calicemque cooperiet velo et ad Missale accedet ad legendum ℣. *Communio* et Missam prosequetur. Idipsum servabit etiam in secunda Missa. In tertia autem purificationem ablutionemque accipiet, ut superius innuimus. Quod ad secundam et tertiam Missam spectat, lecto ℣. Offertorii, Calicem deteget, removebit paullum de medio, relinquens ipsum a dextris suis et hostiae oblationem faciet. Veniet postea in cornu Epistolae, et Calicem detectum sinistra accipiet, vinum et aquam in eum infundet, ut praescribitur, non vero deponet eum in Altari, sed elevatum sinistra sustinebit. Postquam vinum et aquam infuderit, eum purificatorio non exterget, sed si qua gutta interioribus eius partibus adhaesisset, Calicem leviter agitabit, ut guttae illae cum vino misceantur, tum Calicem reponet super pallam vel super corporale, ut antea, et in medium redibit ad peragendam Calicis oblationem. Denique vel transiens ante Altare, vel Missas incipiens, nullam faciet genuflexionem, etiamsi post primam et alteram Missam superesse in Calice possit perparvum aliquod residuum specierum vini consecrati. Tunc tantum ge-

nuflectet, antequam exordiatur secundam et tertiam Missam, si in Altari asservabitur SS. Sacramentum intra tabernaculum.

7. Si vigilia Nativitatis Domini in Dominicam incideret, praeter commemorationem Dominicae propriam, omittitur tractus et recitatur Graduale; item in Missa de SS. Innocentibus et in aliis.

8. Quum Sacerdotis sit Missale praeparare ac disponere priusquam lavet manus et paramenta sibi induat, omittimus huius rei monere, siquidem non est dubitationi locus, quin omni utatur attentione ac diligentia. Cetera silentio praeterimus, quae vel facilia scitu sunt, vel aliunde disci possunt.

DE MISSA PRIVATA ANTE SS. SACRAMENTUM EXPOSITUM.

CAPUT XXI.

1. Profecto in Altari, in quo palam expositum est SS. Sacramentum, Missa, ex antiquissima Ecclesiae disciplina, nunquam esset celebranda, quod vetat etiam Caeremoniale Episcoporum lib. I. cap. 12. num. 9. Si qua tamen de caussa celebranda esset, ritus, quem descripturi sumus, servabitur.

2. Celebrans ubi venerit ante Altare, in plano deteget caput ac bireto Ministro tradito, genuflectet in pavimento utroque genu. Ad Altare ascendet et in eo deponet Calicem, ut superius notatum est, genuflexionem uno tantum genu iterabit, manibus extensis Altari insistens, quod faciet etiam deinceps quotiescumque genuflectendum erit. Calicem in medio Altari disponet, genuflectet rursus, accedet ad legile et Missale aperiet: redibit ad medium Altare, genuflectet, recedet solito magis ad latus Evangelii, de Altari descendet, et facta uno genu in plano genuflexione, Missam exordietur.

3. Post Confessionem ad Altare ascendet, et in suppeda-

neo facta genuflexione, dicet orationem *Oramus te, Domine* etc. osculabitur Altare, genuflexionem iterabit, et ad legendum introitum ad Missale accedet.

4. Quin ceteras genuflexiones omnes deinceps faciendas describendo teramus tempus, regulam generalem hanc statuemus: quotiescumque de medio Altari transiturus erit ad latus alterutrum, genuflexionem efficiet, quod etiam faciet quum in medium ex alterutro latere redibit. Notandum autem, quod quum erit in medio, prius Altare osculabitur vel aliam peraget actionem praescriptam, postea genuflectet, hoc enim sit oportet ultimum, quod fiat: quum vero e lateribus redibit in medium, prius genuflectet, postea deosculabitur Altare vel aliud peraget. Tantum ad *Munda cor meum* et ad alteram orationem *Suscipe Sancta Trinitas* statim ac venerit in medium, genuflectet et orationes praedictas recitabit.

5. Quum dicturus erit *Dominus vobiscum*, convertet humeros versus cornu Evangelii, et aliquantum conversus ad populum, salutationem, quam diximus, faciet.

6. Ad manus lavandas descendet de suppedaneo in cornu Epistolae se convertet ad sinistram suam, et facie ad populum versa, ut dextrorsum habeat Altare, manus abluet, exterget atque in medium redibit.

7. Ad *Orate fratres* se geret ut ad *Dominus vobiscum* et circulum non conficiet.

8. Ablutionis caussa non est necesse ut discedat de medio Altari, sed paullum conversus ad Ministrum, Calicem ponet extra corporale in cornu Epistolae Altaris, ablutionem accipiet ac digitos exterget.

9. Ad *Dominus vobiscum* cum *Ite Missa est* se geret ut supra ad *Dominus vobiscum.*

10. Postquam dixerit orationem *Placeat tibi* etc. osculabitur Altare, dicet *Benedicat vos omnipotens Deus* et pro inclinatione solita efficiet genuflexionem et conversus ad populum, ut ad *Dominus vobiscum* benedictionem donabit quin circulum compleat. Deinde sine genuflexione super sinistram suam se convertet ad Altare, dicet *Dominus vobiscum*, signabit Altare, atque ultimum Evangelium recitabit. Ad *Verbum caro* genuflectet

paullum versus SS. Sacramentum. Idipsum faciet in primo Evangelio, si genuflectendum esset (*a*).

11. Ad *Flectamus genua* in Missis ferialibus genuflectet versus librum.

12. Sacro peracto, redibit in medium, genuflectet, Calicem accipiet, de Altari descendet modo superius tradito, genuflexionem utroque genu efficiet, assurget, biretum a Ministro recipiet, et capite operto ad Sacrarium redibit.

13. Si iam in Altari paratus esset Calix quum Sacerdos celebraturus accedet, itemque si Calix a Ministro de Altari asportaretur ante Missae finem, tunc Celebrans nudabit caput quum in conspectum Altaris devenerit, discedens autem de Altari cooperiet caput quum extra conspectum SS. Sacramenti fuerit.

DE QUIBUSDAM REBUS IN PARAGRAPHIS PRAECEDENTIBUS INNUTIS

EPILOGUS

Aliaeque de Missa privata animadversiones.

CAPUT XXII.

1. Sacerdos iunctis manibus dicet *Confessionem*, *Introitum*, *Kyrie*, *Gloria*, *Evangelium*, *Credo*, *Offertorium*, *Praeceptis salutaribus moniti*, *Communio*, *Ite Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, aut *Requiescant in pace*, *ultimum Evangelium*, ac generatim reliquum Missae, nisi aliter praescribatur.

(*a*) Celebrantem, ut in principio Evangelii S. Ioannis sub finem Missae signet Altare, hac paragrapho monuimus. Id videri forte poterit contra rubricam in Missali appositam ad feriam V. in Coena Domini, quae vetat Celebrantem signare Altare, quod ipsum repetitur in Caeremoniali Episcoporum. Opus est tamen animadvertere, quod haec dispositio sancita est SS. Sacramenti caussa, quod super Mensa Altaris manet expositum: quocirca in casu nostro quum expositum in Altari quidem maneat sed extra mensam, non esse locus illi rubricae videtur, ideoque Celebrans Altare debere ritu usitato signare.

2. Profunde inclinatus recitabit *Confiteor*, *Munda cor meum*, *Te igitur*, *Supplices te rogamus*. Alias stabit mediocriter inclinatus.

3. Reverentiam profundam efficiet *veniens* ad Altare, ad Altaris pedes *antequam exordiatur* Missam, *discedens* de Altari, modo non adsit SS. Sacramentum. Adde alteras ad Crucem vel ad imaginem Sacrarii in discessu et reditu, et in transeundo ante Altare maximum, nisi SS. Sacramentum ibi asservetur.

4. Voce mediocri, seu submissiori quam cetera, quae elata dicet, recitabit *Orate fratres*, *Sanctus* ex toto, *Nobis quoque peccatoribus* et *Domine non sum dignus*.

5. Stabit inclinatus ante Altare quin manus super illud imponat, quum dicendum erit *Munda cor meum*, *Sanctus* et *Agnus Dei*. Alias manus Altari imponet.

6. Intuebitur Crucem, sive oculos in coelum intendet versus Crucem, ad *Munda cor meum*, ad *Suscipe*, *Sancte Pater*, ad totam orationem *Offerimus tibi*, *Domine*, ad *Veni sanctificator*, ad *Suscipe Sancta Trinitas*, ad *Deo nostro* post *Gratias agamus*, ad *Te igitur*, ad *Elevatis oculis*, ad *Benedicat vos*.

7. Quae sequuntur animadversiones seu monita, ad commoditatem praesertim Sacerdotum recens ordinatorum, adiicimus.

8. Hymnus *Gloria in excelsis* tum dicitur, quum in Matutino recitatum est *Te Deum*. Excipiuntur ab hac regula Missae solemnes de feria V. in Coena Domini et de Sabbato Sancto, in quibus dicitur *Gloria*, etiamsi Te Deum in officio omittatur.

9. *Gloria in excelsis* omittitur in omnibus Missis votivis privatis, quocumque demum tempore celebrentur, excepta Missa Angelorum, et altera Beatae Virginis, si celebretur in Sabbato.

10. In festis de ritu duplici una tantum oratio est, nisi tamen commemoratio aliqua sit facienda. In semiduplicibus est secunda et tertia oratio, quae variant pro temporum qualitate: quare de his conferatur rubrica generalis Missalis ad titulos *de commemorationibus* et *de orationibus*. Monendum etiam videtur, quod quum rubrica praescribit tertiam orationem *ad libitum*, minime intelligendum est penes Sacerdotem esse dicere vel omittere, sed in arbitrio eius esse unam ad libitum eligere, quae tertia tamen sit. Si qua vero fiet commemoratio, omittetur tertia oratio ad libitum, secundo loco ponetur comme-

moratio, ac tertio oratio illa quae secundo loco esset dicenda, quamvis de Spiritu Sancto aut de Beata Virgine esset. Si duae faciendae erunt commemorationes, omittetur etiam secunda, ac si plures commemorationes erunt recitandae, recitabuntur, licet non possit servari numerus trium orationum. In Missa Sanctorum de ritu simplici, et in feriis inter annum dicentur tres, aut quinque, aut etiam septem orationes. Commemoratio pro defunctis penultimo semper loco dicetur.

11. Relate ad orationes pro publicis necessitatibus ab Ordinario praescriptas, monemus quod ultimo semper loco sunt dicendae post omnes orationes a rubrica praescriptas, quodque recitandae sunt etiam in ecclesiis a iurisdictione Episcopi exemptis, et ab ecclesiasticis tum secularis, tum regularis ordinis exemptis et ipsis ab eius iurisdictione. Notandum tamen, quod si oratio indicta erit *pro re gravi*, recitanda est in duplicibus primae classis *sub unica conclusione*, in duplicibus secundae classis *sub sua conclusione*. Nisi *pro re gravi* sit, omittetur in duplicibus primae classis, in duplicibus autem secundae classis penes Sacerdotem erit in Missis privatis eam dicere aut omittere.

12. *Credo* dicitur in omnibus festis Dominicis, Beatae Virginis, Apostolorum, Doctorum S. Ecclesiae, in festo S. Mariae Magdalenae (XXII. Iulii) in anniversario Dedicationis Ecclesiarum: recitatur inter Octavas de illis festis, quibus praescribitur *Credo*, etiamsi alius Sancti celebretur officium, cui non assignetur: recitatur in omnibus Dominicis, licet non celebretur officium cum Missa de Dominica. Si festum S. Marci incidet in Dominicam, in Missa Litaniarum, quoniam est ferialis, omittetur *Credo*. Recitatur etiam in festis de Sanctis Patronis primariis, sive in festo de Sanctis Titularibus seu Patronis in relativis Ecclesiis: hoc autem casu recitatio Symboli est localis, quia limitata ad unam Ecclesiam: limitatur etiam Ecclesiis illis in quibus asservantur Reliquiae insignes aut corpus alicuius Sancti, cuius officium excludit recitationem *Credo*. Omittitur in festis Sanctorum Martyrum, Confessorum, Virginum ac Viduarum, cum exceptione paullo ante declarata de Titulis nempe ac de Reliquiis insignibus. Non erit abs re notare, quod sub Reliquiarum insignium nomine veniunt ca-

put, brachium, crus; si vero sit Martyr, ea corporis pars, in qua martyrium passus fuit, modo Reliquiae istae sint integrae, non autem pars earum, atque ab Ordinario declaratae sint tales.

DE MISSA PRIVATA ANTE PRAESULES MAIORES CELEBRATA.

CAPUT XXIII.

1. Praemonendum est, quod sub Praesulum maiorum denominatione comprehenduntur Eminentissimi Cardinales S. Ecclesiae Romanae ubicumque sint, Patriarchae et Archiepiscopi in sua provincia; Episcopi in dioecesi propria; Nuncii seu Legati Apostolici in regionibus, eorum Nunciaturae seu Legationi subiectis.

2. Ante Altare, ubi Sacro intererunt, praeparabitur faldistorium cum pulvillis, vel genuflexorium strato et pulvillis convenientibus cooperto. Si plures Praelati erunt, qui pari modo excipiendi sint, statuetur genuflexorium capax omnium, instructum strato et cum pulvillis sub genibus et brachiis singulorum.

3. Super abaco, vel alio decenti loco, in promptu erit instrumentum pacis, cui appensum erit velum sericum concolor paramentorum. Animadvertatur autem, quod malus est usus pro instrumento praedicto uti patena.

4. Celebrans ad Altare accedet paullulo ante, quam superveniat Praelatus: Calicem praeparabit in medio, Missale aperiet, deinde e latere Evangelii descendet de Altari, animadvertens ut se convertat super sinistram suam dum descendet, quumque in planum devenerit, manebit ibi facie versus cornu Epistolae conversa. Minister autem, ut assolet, a sinistris Celebrantis adgeniculabitur.

5. Posteaquam Praesul venerit ad genuflexorium seu faldistorium, Celebrans profunda eum reverentia salutabit, quumque signum ab eo factum erit ut Sacrum exordiatur, inclinationem ad illum profundam iterabit, et loco permanens eodem, efficiet ad Crucem reverentiam profundam, vel, si in Altari illo asservabitur SS. Sacramentum, genuflexionem; ac paullum ad Altare conversus Missam inchoabit.

6. Si Praelatus paullo ante, quam Celebrans, adveniret, seu postquam celebrasset, vellet alteri Missae interesse, Celebrans hoc casu veniens ante Altare, salutabit illum in medio; postea reverentiam vel genuflexionem, ut supra dictum est, ad Altare efficiet, suppedaneum conscendet, Calicem et reliqua disponet, Missale aperiet, descendet inde, quemadmodum iam innutum est, et Sacrum exordietur.

7. Recitans *Confiteor* loco dicendi *vobis fratres* et *vos fratres* dicet *Tibi Pater* et *te Pater*, conversus ad Praesulem. Si forte plures adessent Praelati eiusdem gradus, videtur esse dicendum *vobis Patres* et *vos Patres*.

8. Post Confessionem, Celebrans quum dixerit *Oremus*, inclinationem iterabit versus Praesulem, ascendet deinde ad Altare et Missae celebrationem ritu usitato prosequetur.

9. Fine facto legendi Evangelium, Celebrans Missale nequaquam osculabitur, neque adiiciet *Per evangelica dicta* etc. sed Missale osculabitur Praesul, ad quem afferetur apertum a Ministro. Quod si plures erunt pari dignitate Praelati, neque ullus ex illis neque ipse Celebrans illud osculabitur. Porro cavebit Celebrans ne Missam prosequatur, donec Minister a Praesule ad Altare Missale retulerit et in legili locaverit (*a*).

10. Post *Agnus Dei* Celebrans, recitata oratione prima ex tribus ante Communionem praestitutis, manibus corporali impositis, Altare in medio osculabitur, deinde iunctis manibus

(*a*) Notetur Caeremonialis Episcoporum dispositio admodum perspicua lib. I. cap. 30. num. 3. *Ad offertorium Episcopus non benedicit aquam* ob eam rem, quod Missae privatae assistit. Quapropter non possumus quorumdam cappellanorum arguere inscitiam, qui contra rubricae praecepta Episcopo vel Cardinali Missae privatae assistenti obiiciunt ampullam aquae ut benedicat.

osculabitur etiam Pacis instrumentum, quod ipsi obiicietur a Ministro ad eius dexteram adgeniculato, dicet *Pax tecum*, Minister autem respondebit *Et cum spiritu tuo*: postea Minister idem instrumentum velo serico contectum afferet ad singulos Praesules dicens unicuique *Pax tecum* et unusquisque illorum respondebit *Et cum spiritu tuo.* Minister post pacem Praesuli vel Praesulibus si plures forent, datam, rursus instrumentum velo cooperiet, et debitam illis reverentiam efficiet. Celebrans, donata Pace, reliquas nulla interposita mora prosequetur orationes.

11. Si Missa erit pro defunctis, neque liber Evangelii osculandus neque Pax donabitur.

12. Postquam Celebrans dixerit *Benedicat vos omnipotens Deus*, conversus ad Praesulem reverentia eum profunda salutabit, veluti benedicendi veniam ab ipso petens, deinde benedictionem circumstantibus impertietur, ex illa tamen parte, quae directe ad Praesulem non vergit, seu, quod eodem redit, benedicet ad dexteram suam.

13. Ultimo Evangelio ex toto recitato, non redibit ad medium Altare, sed illic convertetur versus Praesulem, quem salutabit reverentia profunda et expectabit donec discedat. Quod si Praesul inde non abibit, Celebrans reversus in medium accipiet Calicem, descendet de Altari, inclinationem ad ipsum efficiet, vel genuflectet si SS. Sacramentum ibi asservabitur, sumet biretum quo caput operiet, et ad paramenta missalia deponenda in Sacrarium revertetur.

14. Minister autem huic Missae inserviens, praeter actiones superius descriptas animadvertet, ut quotiescumque transiturus sit ante Altare, genuflexionem faciat ad Crucem et ad Praelatum, vel reverentiam nisi erit Episcopus ordinarius, de reliquo servans illa omnia, quae superius tradita sunt cap. XI. huius libri, ubi de Ministri Missae privatae officio disseruimus.

CAPUT XXIV.

Quandoquidem SS. Eucharistiae Sacramentum aut inter Missam aut extra ipsam administrari fidelibus potest, idcirco regulam utroque casu adhibendam Praesenti capite innuemus.

§. 1.

De Communione inter Missam.

1. Si Communio in Missa erit administranda, opus erit ut particulae numero sufficienti praeparentur, nempe ut totidem sint atque fideles, qui de sacra Mensa velint participare. Si communicandi quinque aut sex essent numero, particulae praeparandae erunt super corporali; secus intra pixidem ponendae, siquidem periculum esse posset, ne de patena effluerent, quum Sacerdos ex Altari ad balaustrium descendet ad communicandum. Si deerit pixis, licebit uti altero Calice, in quo particulae ponantur, quique patena vel altera palla contegetur. Quocumque autem modo praeparatae sint, oportet ut in Altari pro Offertorio in promptu sint. Item curabit Minister, ut parata sit etiam tobalea, super balaustrium ante communicandos explicanda: aderunt et scyphi seu vascula vitrea pro purificatione communicandorum, ubi mos hic vigeat, qui licet a Rituali praescribatur, non tamen, generatim loquendo, servari solet.

2. Itaque Celebrans Hostiae peragens oblationem, debet mentem intendere offerendis etiam particulis consecrandis, quae nisi fuerint in pixide praeparatae, ponentur non super patenam sed super corporale, (quemadmodum perspicue rubrica praescribit) versus manum sinistram Celebrantis, paullo longe a loco, quo statuetur Hostia; cavebit autem, ne ma-

nipulo aut albae manica eas attingat vel radat. Quod si positae erunt intra pixidem, Celebrans admovebit eam paullum versus dexteram suam, et discooperiet; deinde post oblationem et postquam patenam sub corporale posuerit, pixidem iterum cooperiet et post Calicem vel e latere sistet, intra limites petrae sacrae et corporalis.

3. Ad consecrationem Celebrans Hostiam tantum digitis accipiet, particulas relinquens super corporali: si erunt intra pixidem, antequam dicat verba *Qui pridie* etc. admovebit pixidem, ad dexteram suam, sicut in Offertorio, deteget eam, tum dicens *Qui pridie* etc. accipiet Hostiam et Missam in consecratione prosequetur. Hostiae elevationem peraget, eamque in Altari reponet ac genuflexionem iterabit. Deinde prius quam detegat Calicem, cooperiet pixidem et sine alia genuflexione eam reponet quo loco prius erat; post haec deteget Calicem ac Missam continuabit ad verba *Simili modo* etc.

4. Posteaquam Celebrans Calicem consummaverit, cooperiet ipsum, et Clericus interea recitabit *Confiteor*.

5. Si particulae erunt super corporali, Celebrans priusquam illas attingat, genuflexionem efficiet, ponet eas reverenter super patenam, genuflexionem iterabit, se convertet super sinistram suam versus cornu Evangelii facie ad latus Epistolae conversa, iunctisque ante pectus manibus, quin utriusque manus pollicem et indicem disiungat, dicet *Misereatur vestri*, non autem *tui*, licet unus tantum adsit communicandus; adiiciet deinde *Indulgentiam*, *absolutionem* etc. Crucis signum versus communicandos efficiens. Si intra pixidem particulae positae erunt, consumpto Calice ut supra, et palla cooperto, genuflectet, pixidem ad se admovebit, nempe ante Calicem, eam deteget, tum conversus ad populum dicet *Misereatur vestri* etc. ut superius dictum est.

6. Postquam recitaverit *Indulgentiam*, convertetur ad Altare, genuflexionem efficiet, inter indicem et medium digitum sinistrae manus accipiet patenam, seu pixidem supra nodum, et indice ac pollice dextero sumet particulam unam, clausis interea digitis reliquis eiusdem manus, elevabit eam paullum supra patenam seu pixidem, atque hoc statu se convertet ad

populum, oculisque in Sacramentum defixis dicet *Ecce Agnus Dei* etc. deinde ter adiunget *Domine non sum dignus, ut intres* etc. (*a*).

7. Haec postquam dixerit, de Altari descendet e medio, non e latere, ad balaustrium veniet et Communionem Fidelibus ibi adgeniculatis ministrabit, initium sumens a latere Epistolae et pergens ad cornu Evangelii. S. Particulam Fidelibus porrigens Crucis signum versus eos efficiet, advertens ne extra circumferentiam patenae seu pixidis ferat eamdem S. Particulam, et dicet *Corpus* ✠ *Domini nostri* etc. Praesentans autem S. Particulam, cavebit ne digitis aut Particula ipsa labia aut faciem communicandorum attingat, sed eorum linguam leviter premens extremitate Particulae, et ipsam linguae fere affigens, digitos retrahet confestim. Advertet etiam ne se inclinet versus illos, neque mento ipsorum supponat pixidem aut patenam, sed hanc sustinens ante pectus, dextera fidelibus S. Particulam praesentabit, quam maxime appropinquans balaustrio tobalea instructo.

8. Fine facto Communionis administrandae, Celebrans ad Altare nihil dicens, redibit e medio non e latere ascendens, pixidem seu patenam deponet in Altari, ac si qua superfuerit Particula, genuflectet, deinde illam consummabit; sin nulla Particula superfuerit, genuflexionem omittet, sed Calice palla detecto fragmenta colliget quo loco prius erant Particulae, et intra Calicem immittet: hoc ipsum faciet de pixide, videlicet quae fragmenta in ea forte essent, ponet intra Calicem deinde purificationem accipiet et Missam ritu praescripto prosequetur (*b*).

9. Quod si Communio particulis iam consecratis et in ta-

(*a*) Novus est ritus, quo quidam Sacerdos utitur, accipiendi nempe pixidem vel patenam simulque sinistra sustinendi purificatorium. Si ad abstergendum identidem pollicem cum indice dextero adhibendum esset purificatorium, contingere facillime posset, ut fragmenta fortasse digitis praedictis adhaerentia, potius quam purificatorio inhaerescerent, super pavimentum deciderent.

(*b*) Pixidem vino purificare non est necesse; immo si vinum in eam infundi iubebitur, possent fragmenta ipsi forte pixidi adhaerescere, et multo difficilius esset illa abducere.

bernaculo seu Ciborio asservatis administrabitur, Calicem, postquam sumpserit, cooperiet palla, sistens eum versus cornu Evangelii, non vero extra corporale, amovebit vel amoveri iubebit a Ministro chartagloriam seu tabellam secretorum, si porticulae tabernaculi erit applicita, tabernaculum aperiet, genuflectet, extrahet ex illo pixidem, cooperculo ipsam deteget, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum ut recitet *Misereatur* etc. omniaque superius declarata exsequetur. Peracta deinde Communione, redibit ad Altare in quo ponet pixidem, genuflectet eamque cooperiet, porticulam tabernaculi aperiet, reponet intus pixidem, genuflexionem iterabit, tabernaculum occludet, tabellam seu chartagloriam suo loco reponet vel reponi iubebit, et Sacrum, ut supra, prosequetur.

§. 2.

De Communione extra Missam.

10. Quod ad Communionem extra Missam spectat, Sacerdos communicaturus lavabit manus, superpelliceo et stola coloris quem officium requirit, induetur (*a*). Perquam perspicua est

(*a*) Si quis caussam requireret cur in S. Eucharistia extra Missam administranda praescribatur stola concolor officii quod celebratur, responderi posset esse hoc constitutum, ut coloris una eademque ratio esset cum reliquis paramentis quae Altare exornant. Videtur tamen, quod praeter hanc rationem, alia quoque subest magis intrinseca. Vetustis Ecclesiae seculis S. Eucharistia administrari Fidelibus extra Sacrificium non solebat. Mos hic deinde invaluit apud Ecclesiam Hierosolymitanam, quo tempore sede illa potiebatur S. Cyrillus Episcopus, ut desiderio et petitioni satisfieret peregrinorum, qui ad visitanda sancta loca undique confluebant, et quia non semper in promptu erat qui Sacrum faceret, idcirco Panis Eucharisticus ministrari Fidelibus extra Missam ceptus est. Quocirca ad significandum veterem Ecclesiae ritum inter Missam communicandi, constitutum est a Rituali, ut Eucharistiae Sacramentum administretur cum stola quae eiusdem atque officii sit coloris. Quaecumque demum opinio sit gravium auctorum, quos magni facimus, qui affirmant posse aut debere Communio administrari cum stola albi coloris, quum admodum pateat Ritualis dispositio, quae nullis subiici potest interpretationibus, existimamus non esse iis adhaerendum, et legem positivam nobis potius sequendam, quam privatam opinionem scriptorum ceteroquin eruditorum et insignium.

Ritualis dispositio, quapropter non semper adhibenda erit stola albi coloris, quemadmodum monet Baruffaldi in Commentariis ad Rituale Romanum. Si Sacerdos esset Canonicus sive alius quispiam Capitulo addictus, deponenda illi erit cappa vel aliud insigne, et superpelliceum cum stola sumendum. In Altari autem, in quo asservabitur SS. Sacramentum, binae accendentur candelae, paratum in medio erit corporale explicatum, clavicula tabernaculi seu ciborii, vasculum vitreum cum aqua et purificatorium ad Sacerdotis digitos purificandos, positum prope tabernaculum versus cornu Epistolae. Parata ad balaustrium pro communicandis erit tobalea, itemque in promptu erunt cyathi seu paterae vitrae cum vino et aqua pro communicandorum purificatione, si loco illo vigebit mos huiusmodi.

11. Porro Sacerdos superpelliceo et stola, ut dictum est, indutus, capite bireto cooperto iunctisque manibus, praeeunte clerico superpelliceo induto, procedet ad Sacellum in quo SS. Sacramentum erit intra tabernaculum reconditum. Clericus afferre bursam cum corporali poterit, nisi iam fuerit in Altari praeparatum. Quibusdam in Ecclesiis, quae regulariter exsequi functiones sacras student, in more positum est, ut Sacerdos ipse afferat bursam cum corporali ad pectus applicitam, quae consuetudo ubi vigeat, retineri poterit, praesertim nisi Minister Clericus erit.

12. Progressus ad Altare Sacerdos biretum Ministro committet, atque in medio ante Altare pavimento genuflexionem efficiet; ascendet ad Altare, corporale explicabit, nisi iam expansum ibi fuerit, et bursam versus cornu Evangelii, ut in Missa, ponet. Interea Clericus genibus flexis super gradu infimo in latere Epistolae recitabit *Confiteor*. Hoc tempore Sacerdos aperiet tabernaculum seu ciborium, genuflectet, tum hac tum ceteris vicibus manus Altari imponens, extrahet pixidem, quam sistet in medio corporali ac deteget, relinquens operculum in Altari versus dexteram suam, genuflexionem iterabit, convertetur ad populum, absolutionem impertietur dicens *Misereatur* etc. et id totum quod superius numm. 5 et 6. descripsimus, exsequetur.

13. Communione peracta redibit ad Altare, ut superius di-

ctum est, pixidem reponet in medio corporali, genuflexionem iterabit, pollicem et indicem, si quod fragmentum adhaesisset, super pixidem ipsam excutiet, pixidem cooperiet, pollicem et indicem non disiungens, tum digitos eosdem in vasculo praeparato purificabit et purificatorio exterget. Haec faciens recitare poterit antiphonam *O sacrum convivium* etc. post quam ℣. *Panem de Coelo* etc. *Domine, exaudi orationem meam*, et *Dominus vobiscum* cum oratione *Oremus. Deus qui nobis sub Sacramento* etc. cum conclusione longa *Qui vivis et regnas cum Deo Patre in unitate* etc. Tempore paschali recitari poterit eadem antiphona addendo *Alleluia* ad ℣. *Panem de coelo* atque orationem *Spiritum nobis, Domine, tuae charitatis infunde, ut quos Sacramentis Paschalibus satiasti, tua facias pietate concordes. Per Christum Dominum nostrum* (*a*). Post orationem reponet pixidem in tabernaculo, et genuflexione iterata illud occludet. Inde iunctis manibus conversus ad populum, neque Altare deosculans, nec manus oculosve attollens aut extendens, benedictionem largietur dicens *Benedictio Dei omnipotentis* ac Crucis signum super adstantes efficiens inquiet *Patris et Filii et Spiritus Sancti descendat super vos et maneat semper.* Minister autem respondebit *Amen*, ut iam ad versus praecedentes et ad orationem responderit.

14. Sacerdos convertetur iterum ad Altare, corporale complicabit, quod in bursa repositum tradet Ministro, vel per se ipse referet ad Sacrarium, descendet de Altari, genuflexionem in pavimento efficiet, caput bireto operiet ac praeeunte clerico seu ministro redibit in Sacrarium, ibique stolam et superpelliceum demittet.

15. Hanc eamdem methodum Celebrans sequetur, si ante vel post Missam vestibus sacerdotalibus indutus S. Eucharistiam erit fidelibus administraturus.

(*a*) Oratio haec *Spiritum nobis, Domine* etc. recitanda est toto paschali tempore, non vero iis tantum diebus, quibus Corpus Christi praebetur fidelibus, ut praeceptum paschale adimpleant. Eodem modo monemus de recitandis ℣℣. *Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et de conclusione integra in oratione *Deus qui nobis*, ut a Rituali praescribitur.

DEFECTUUM QUI FREQUENTIUS IN MISSAE CELEBRATIONE ADMITTI SOLENT DEMONSTRATIO.

CAPUT XXV.

1. Ut maioris emolumenti fiant documenta, quae pro celebratione Missae tradidimus, defectus seu menda quae praecipue in re divina conficienda incidere solent, enumerare iuvat, quibus ante oculos ordinatim propositis, ea quae superius descripta sunt, in mentem revocari facile poterunt.

2. Nisi qua iusta caussa adsit, Matutinum saltem et Laudes non recitasse ante Missam, defectus est.

3. Item convenientem praeparationem in Ecclesia et in Sacrario, bono etiam aliorum exemplo, non praemittere, praesertim si in Sacrario adsint laici homines, in quibus admiratio gigni possit.

4. Post praeparationem commorari in Sacrario tempus terendo sermonibus futilibus, loquendo de nugis aut novitatibus, multo autem magis alios obtrectando praecipue hiemis tempore circa focum.

5. Lavare manus antequam Missam in Missali reperiat, aut postquam Calicem disposuerit, vel etiam postquam se paraverit.

6. Non praeparare Calicem per seipsum, aut saltem, si iam in promptu esset, non inspicere an regulariter praeparatus sit.

7. Ponere corporale extra bursam vel super aut infra ipsam ac tali modo ad Altare afferre illud et referre in Sacrarium.

8. Loqui cum aliis dum sacra paramenta induet sibi.

9. Se paramentis induere capite cooperto, Calici vel Missali imponere linteolum, biretum, pileolum, conspicilla.

10. Inclinationem facere priusquam sibi imponat amictum, aut se Crucis signo munire cum amictu ipso.

11. Sinistram sibi albae manicam primo induere, deinde dexteram; partem dexteram amictus et stolae non superimponere sinistrae; adiicere *Amen* ad unamquamque orationem sta-

tutam pro paramentis, quum ad ultimam tantum id praescribatur.

12. Linteolum coloratum et sordidum cingulo alligare, idque adeo negligenter ut extra planetam appareat.

13. Manipulum ad cubitum apponere; stolam deiicere per humeros, non eam aptare circa collum, ut Crux, quae est in medio, prodeat e planeta.

14. Albam aut planetam osculari.

15. Nescire orationes secretas, quae in Missa sunt memoriter recitandae.

16. Vagari in Sacrario quum paramentis indutus sit tam ante, quam post Missam.

17. Reverentiam efficere ad Crucem vel ad imaginem praecipuam Sacrarii biretum manu gestando; biretum ipsum capiti detrahere quum genuflectendum sit ante SS. Sacramentum in tabernaculo reconditum, vel quum reverentia facienda sit ad Altare maximum transeundo ante ipsum.

18. Calicem ferre nimium sublime ferme ad oris altitudinem, aut nimium demissum et non ad pectus, vel eum sustinere sinistra tantum, non superimposita dextera. Ire aut redire ab Altari citato gradu, oculis sublimibus.

19. Post genuflexionem ad Altare, in quo adsit SS. Sacramentum, reverentiam quoque ad Crucem adiicere.

20. Sinistra manu applicare bursam ad candelabrorum gradum; iubere aut permittere Ministro ut Missale aperiat et occludat: corporale super mensa non totum explicare, sed unam vel plures partes plicatas relinquere.

21. Morari in medio Altari intuendo Crucem aut orando priusquam de gradibus in planum descendat ad Missam exordiendam.

22. Tergum ad Crucem vertere, eo quod pigeat paullum recedere versus cornu Evangelii, in descendendo tum in principio Missae tum in fine.

23. Non servare debitam gravitatem, tergere oculos, scalpere aures, nasum, capillos aptare atque his similia.

24. Missam incipere antequam sint accensae candelae, aut sinere ut extinguantur antequam perlectum sit Evangelium ultimum.

25. Quum manus iungendae erunt, non extendere et coniungere digitos, nec pollicem dexterum sinistro superimponere in modum Crucis.

26. Se signare signo Crucis extra seipum aut dimidiato et imperfecto.

27. Negligere inclinationum qualitatem *profundam*, *mediocrem* et *simplicem* et alteram pro altera exsequi.

28. Non pati ut Minister responsiones suas ex toto compleat, neque eum opportuno tempore de inconsiderantiis et mendis admonere.

29. Addere particulam *et* in repetenda antiphona *Introibo* post psalmum *Iudica me, Deus.*

30. Pectus ad *Confiteor* percutere cum strepitu et vehementer; se vertere ad Ministrum in dicendis verbis *vobis fratres* et *vos fratres*; respondere *Amen* postquam ille recitaverit *Confiteor;* addere verbum *omnibus* vel *omnium* in precibus *Misereatur* et *Indulgentiam*, aut dicere in hac *peccatorum vestrorum* pro *nostrorum.*

31. Ad orationem *aufer a nobis* non inclinari tempore praescripto, aut post osculatum Altare inclinationem facere priusquam perveniat ad librum.

32. Exsequi caeremonias ante aut post tempus assignatum.

33. Legere aut recitare nimium festinanter et verba etiam per syncopem contrahere; alta voce proferre quod secreto dicendum est et vicissim.

34. Simulare Altare osculari, nec reipsa osculari, vel osculari e latere, non vero in medio, aut osculandi gratia contorquere membra vel caput.

35. Incipere *Kyrie eleison* priusquam se sistat in medio Altaris, et praescriptas inclinationes omittere.

36. Convertere se ad populum dum dicit *Dominus vobiscum* manibus disiunctis, intuendo adstantes, non depositis conspicillis.

37. Dicere *Oremus* antequam veniat ad Missale, duplicare literam *O* ita ut pro *Oremus* dicat fere *Ooremus.* Intueri Crucem dicendo *Oremus.*

38. Recitare orationes non iunctis aut non apertis ante pectus manibus, aut uti ad legendum parvo conspicillo, quo in casu manus non possent esse apertae.

39. Oculos ad Crucem aut in coelum non intendere quum a rubrica praescribitur, contra autem attollere quum non praescribitur.

40. Ad *Munda cor meum* dicere *Iube Domine* pro *Iube Domine benedicere*, aut osculari Altare post hanc precationem.

41. Manibus insistere Altari ad *Munda cor meum*, ad *Sancta* et ad *Agnus Dei*.

42. Incipiendo Evangelium manum sinistram non imponere Missali, ut Crucis signum super textum signet, nec, quum se pollice signabit, manum eamdem infra pectus ponere, nec digitos tenere extensos.

43. Inclinationem facere versus Crucem in legendo Evangelio, aut genuflectere Crucem non librum versus, quum genuflexio praescripta sit.

44. Ad ℣. *Et incarnatus* genuflectere utroque genu, vel morari in genuflexione, aut caput etiam inclinare.

45. Inchoare Crucis signum prius quam verba *Et vitam venturi saeculi*.

46. Detegere Calicem dum recitatur *Credo* aut quum legitur ℣. Offertorii.

47. Recitare eumdem versum extensis manibus.

48. Dum Hostiae fiet oblatio intueri Crucem, aut tres digitos inferiores sub patena non extendere.

49. Detecto Calice velum post ipsum utcumque implicare.

50. Calicem tergere violenter, aut dum e medio Altari transibit in cornu Epistolae; incipere orationem *Deus qui humanae substantiae* dum vinum in Calicem infundet, aut prius quam ampullam vini deponat.

51. Patenam cum Hostia vel Calicem in offertorio nimis elevare, aut utrumque demisse nimis sustinere.

52. Inclinare caput proferendo nomen Iesu et Mariae in oratione *Suscipe Sancta Trinitas*, itemque in reliquis ante Communionem orationibus.

53. Crucis signa super Hostiam et Calicem efficere aut flectendo digitos in ducendis lineis ad illa efficienda, aut manu fere clausa, vel eadem efficiendo saltuatim.

54. Elata voce dicere *Orate fratres*, aut non secreto dicere

ut meum etc. aut subsistere contra populum praedicta verba proferendi gratia; respondere *Amen*, aut continuare secreta priusquam responsio *Suscipiat* a Ministro compleatur.

55. Ad *Sursum corda* clausas attollere manus aut palmis non ad invicem sed ad Altare conversis.

56. Inclinare caput ad *ubique gratias agere* aut ad verba *per Christum Dominum nostrum* in praefatione, vel alio etiam loco praeterquam post *Memento* defunctorum.

57. Pectus percutere dicendo *Sanctus* aut non mediocri voce dicere ipsum; recitare voce intelligibili totum Canonem aut aliquot eius partes, quum omnia secreto dicenda sint.

58. Non iungere manus priusquam signa Crucis faciat, aut suspensam tenere sinistram, dum dextera actionem aliquam exsequitur.

59. Digitos saliva conspergere ad evolvenda Missalis folia.

60. Immorari nimis in *Memento*, vel nimia brevitate conficere, aut alta voce proferre *Memento Domine* etc.

61. Pollices supponere palmis manuum dicendo *Hanc igitur oblationem* etc.

62. Abstergere digitos, antequam accipiat Hostiam, non extremo sed medio corporali prope Hostiam.

63. Imponere brachium sinistrum Altari sustinendo Hostiam ante Consecrationem ad verba *benedixit*, *fregit* etc.

64. Insistere et incurvari indecenter super Altare proferendi caussa Consecrationis verba.

65. Proferendo verba Consecrationis gesticulari capite aut contorquere corpus; non proferre illa secreto, eadem verba repetere, dicere sufflando, aut pedem dexterum suspensum tenere ut statim possit genuflecti.

66. Non removere de Altari cubitos nec ferre manuum articulos versus frontem Altaris post consecrationem, ut commodius genuflectatur.

67. Post elevationem Hostiae detegere Calicem, postea genuflectere.

68. Accipere Calicem ad verba *Accipiens et hunc praeclarum Calicem* manu dextera tantum, os et nasum Calici imponere, aut inclinare eum ad se vel Altari applicatum tenere.

69. In elevatione non sequi oculis Hostiam et Calicem, aut elevare et demittere nimis festinanter, aut plus aequo sustinere sublime in conspectum adstantium, aut nimis attollere extensis monstruose brachiis, aut tam parum attollere ut conspici non possint, aut elevando super caput ponere, aut Calicem osculari.

70. Verba *Haec quotiescumque* etc. tempore elevationis dicere, non post Consecrationis verba dum genuflectitur.

71. Non genuflectere usque in terram, vel genuflectere inconcinne et properanter.

72. Non tenere pollices et indices iunctos a consecratione usque ad purificationem, aut Hostiam tangere digitis inferioribus, aut digitos istos non extendere quum Hostiam accipiet.

73. Ponere manus iunctas super Altare omnino intra corporale post consecrationem non sequendo praescriptiones a rubrica expressas una in perpetuum vice sine ulla distinctione aut limitatione.

74. Pausam facere in commemoratione defunctorum antequam dicatur *qui nos praecesserunt* etc. aut alta voce dicere *Memento etiam*, *Domine*, aut reliquas *Ipsis*, *Domine* etc.

75. Pectus non digitis tribus inferioribus percutere, et reliquis iunctis tangere casulam ad *Nobis quoque peccatoribus*, ad *Agnus Dei*, ad *Domine non sum dignus.*

76. Inclinare caput dicendo *Nobis quoque peccatoribus*, aut alta voce dicere etiam *famulis tuis* cum suspirio, vel dicere *Amen* ante *Per quem haec omnia* etc.

77. Caput etiam inclinare ad *Praeceptis salutaribus*, aut recitare illa apertis manibus, aut oculos non defigere in Sacramentum quum recitabitur *Pater noster*, aut patenam de corporali deducere eamque abstergere prius quam Minister responderit *Amen*, aut non abstergere manu tantum dextera, sed adiuncta etiam sinistra.

78. Non applicare sinistram infra pectus quum signo Crucis se muniat.

79. Osculari patenam in parte inferiori aut in margine, vel abstergere super planetam aut in alia parte postquam illam osculatus sit.

80. Purificare digitos fragmentis terendo unum post alterum in labro Calicis.

81. Se vertere ad alterutram partem dicendo *Domine, non sum dignus*, aut brachium sinistrum imponere Altari.

82. Crucis signum Hostia efficere extra limites patenae et frontis suae in Communionis actu, aut expuere dum sumpturus est, vel etiam osculari S. Hostiam antequam sumat.

83. Nimia vel modica diligentia peccare in colligendis fragmentis, et collectis intra Calicem iniiciendis.

84. Sumere Calicem strependo labiis, aut oculis sublatis, aut sensim et similia.

85. Pallam patenae imponere antequam transeat in cornu Epistolae ad accipiendam ablutionem, aut eam purificatorio abstergere.

86. Accipiendo purificationem ponere Calicem super Altare, aut extra Altare illum Ministro porrigere nulla cogente necessitate.

87. Extergere labia aut os digitis iam ablutis vino et aqua antequam purificatorio extergantur.

88. Corporale complicare elato in altum Calice, bursam ponere non versa ante pectus apertura eius, et relinquere velum ex parte anteriori sublatum.

89. Sinere ut Minister, quamquam clericus, multo peius si laicus sit, Calicem cooperiat et accommodet.

90. Missale non claudere, ut praescribitur, et conclusionem ultimae orationis absolvere veniendo ad medium Altare.

91. Se inclinare ad populum dicendo *Ite Missa est*, aut dicendo *Benedicamus Domino* se inclinare ad Altare aut convertere ad populum.

92. In discessu de Altari accipere biretum antequam reverentiam vel genuflexionem efficiat, aut illud sibi de capite detrahere priusquam reverentiam fecerit ad Crucem vel imaginem praecipuam Sacrarii.

93. Paramenta acervatim deponere in exuendo se, non osculari stolam, manipulum, amictum, aut sibi albam detrahere ex adverso.

94. Sermones conserere et confabulari in Sacrario, aut ex

illo et Ecclesia discedere quin tempus conveniens intercesserit pro debita gratiarum actione.

95. Quod ad defectus spectat in rubricis generalibus pluribus capitibus notatos, quum de rebus agatur, quas omnis Sacerdos novisse et probe scire tenetur, quasque potest unusquisque in Missali legere et perpendere, potiusquam eadem capita retractemus, in totum silentio praeterire operae pretium visum est.

Pro Communione in Missis defunctorum adiiciendum videtur sequens
SACRA RITUUM CONGREGATIONIS

DECRETUM

Emi ac Rmi Patres sacris tuendis ritibus praepositi decreverunt « posse in Missis defunctorum, cum paramentis nigris, sacram Communionem fidelibus ministrari, etiam ex particulis praeconsecratis, extrahendo pyxidem a tabernaculo. Posse item in paramentis nigris ministrari Communionem, immediate post Missam defunctorum: data autem rationabili causa, immediate quoque ante eamdem Missam: in utroque tamen casu omittendam esse benedictionem. Missas vero defunctorum celebrandas esse omnino in paramentis nigris; adeo ut violacea adhiberi nequeant, nisi in casu quo die 2 Novembris sanctissimae Eucharistiae Sacramentum publicae fidelium adorationi sit expositum pro solemni oratione quadraginta horarum, prout cautum est in decreto S. Rit. Cong. diei 16. Septembris 1801. » *Et ita decreverunt ac ubique locorum, si Sacratissimo Domino nostro placuerit, servari mandaverunt die* 27 *Iunii* 1868.

Facta autem per me Secretarium SS. D. N. Pio PP. IX. relatione, Sanctitas Sua Decretum S. Congregationis approbavit et confirmavit die 23 *Iulii anni eiusdem.*

C. Ep. Port. et S. Rufinae Card. Patrizi S. R. C. Praef.
L. ✠ *S.*

Dominicus Bartolini S. R. C. Secretarius.

INDEX

LIBER I.

CAPUT I. De Caeremoniis, quae communes sunt cuicumque sacrae actioni . . . pag. 1

CAPUT II. De modo incedendi, assistendi, atque exeundi e choro . . . . . » 7

CAPUT III. De modo in choro standi, sedendi ac genuflectendi . . . . . » 14

§. 1. *In Officio feriali* . . . . . » Ib.

§. 2. *In Vesperis solemnibus* . . . . . » 18

§. 3. *De Matutino solemni cum Laudibus* » 19

§. 4. *In Missa solemni.* . . . . . » 20

§. 5. *De Missa solemni duobus assistentibus clericis* . . . . . » 21

§. 6. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.* . . . . . » 22

§. 7. *In Officio pro defunctis.* . . . . » 23

§. 8. *In Missa solemni de requie* . . . » Ib.

§. 9. *In Missa cantata de requie duobus assistentibus clericis.* . . . . . » 24

§. 10. *In Festo Purificationis B. Mariae Virginis.* . . . . . » Ib.

§. 11. *In Feria IV. Cinerum* . . . . . » 25

§. 12. *De Dominica in Palmis* . . . . » 26

§. 13. *In Matutinis tenebrarum.* . . . . » 27

§. 14. *In Coena Domini.* . . . . . » Ib.

§. 15. *Feria VI. in Parasceve* . . . . . » 28

§. 16. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 30

§. 17. *In Processionibus* . . . . . » Ib.

§. 18. *In Vigilia et in festo Pentecostes.* . » 31

§. 19. *In solemnitate Corporis Christi* . . » Ib.

§. 20. *In SS. Sacramenti quadraginta horarum expositione* . . . . . » 32

§. 21. *In processione SS. Sacramenti in Dominica tertia cuiusque mensis* . . » 33
§. 22. *In exequiis* . . . . . » Ib.
Pro functionibus pontificalibus . . . . » 34
§. 23. *In accessu Episcopi ad Ecclesiam* . . » Ib.
§. 24. *In Vesperis pontificalibus* . . . . » Ib.
§. 25. *In Matutino et in Laudibus Pontificalibus* . . . . . » 35
§. 26. *In Missa pontificali* . . . . . » 36
§. 27. *Quum Episcopus Missae solemni intererit* . . . . . » 39
§. 28. *In Missa feriali pontificali* . . . » 41
§. 29. *Quum Episcopus Missae feriali solemni intererit* . . . . . » Ib.
§. 30. *In Missa pontificali de requie* . . » 42
§. 31. *Quando Episcopus Missae solemni de requie intererit* . . . . . » 43
§. 32. *De absolutione* . . . . . » 44
§. 33. *In Festo Purificationis B. Mariae Virginis* . . . . . » 45
§. 34. *In feria IV. Cinerum* . . . . . » 46
§. 35. *In Dominica Palmarum* . . . . » Ib.
§. 36. *In Matutinis Tenebrarum* . . . . » 48
§. 37. *Feria V. In Coena Domini* . . . » Ib.
§. 38. *Feria VI. In Parasceve* . . . . » 50
§. 39. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 54
§. 40. *In die Resurrectionis Dominicae.* . » 57
§. 41. *In processionibus* . . . . . » 58
§. 42. *In vigilia Pentecostes* . . . . . » Ib.
§. 43. *In solemnitate Corporis Christi.* . . » 59
§. 44. *In sacra Visitatione* . . . . . » 60
§. 45. *In ceteris functionibus* . . . . . » 61
CAPUT IV. De ordine praecedentiae in choro et in processionibus servando . . . . . » 62
CAPUT V. De ordine in thurificatione servando . . » 66
CAPUT VI. De ordine tenendo in dando osculo pacis » 73
CAPUT VII. De officio thuriferarii . . . . . » 77
§. 1. *In Vesperis solemnibus* . . . . . » Ib.
§. 2. *In Matutino et Laudibus solemnibus* » 79
§. 3. *In Missa solemni* . . . . . » Ib.
§. 4. *In Missis solemnibus ferialibus* . . » 82

§. 5. *In Missis cantatis duobus assistentibus clericis* . . . . . » Ib.
§. 6. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.* . . . . . » Ib.
§. 7. *In Missa solemni quae ante SS. Sacramentum expositum celebratur.* . » 83
§. 8. *In Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis* . . . . . » Ib.
§. 9. *In Missa solemni de requie* . . . » Ib.
§. 10. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis* . . . . . » 84
§. 11. *In feria IV. Cinerum* . . . . . » 85
§. 12. *In Dominica Palmarum* . . . . » 86
§. 13. *In matutinis tenebrarum* . . . . » 88
§. 14. *Feria V. in Coena Domini* . . . » Ib.
§. 15. *Feria VI. in Parasceve* . . . . » 90
§. 16. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 92
§. 17. *In Processionibus* . . . . . » 94
§. 18. *In vigilia Pentecostes* . . . . . » 95
§. 19. *In processione Corporis Christi et in ceteris pro functione quadraginta horarum et tertiae Dominicae cujusque mensis* . . . . . » Ib.
§. 20. *In aliis Processionibus* . . . . » Ib.
§. 21. *In exsequiis* . . . . . » 96
CAPUT VIII. De officio Acolythorum . . . . . » 97
§. 1. *In Vesperis solemnibus* . . . . . » 98
§. 2. *In Matutino solemni* . . . . . » 100
§. 3. *In Missa solemni* . . . . . » 101
§. 4. *In Missis solemnibus ferialibus* . . » 104
§. 5. *In Missa cantata duobus assistentibus clericis* . . . . . » 105
§. 6. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis* . . . . . » Ib.
§. 7. *In Missa solemni quae celebratur ante SS. Sacramentum in Altari expositum* » Ib.
§. 8. *In Vesperis, Matutino et Laudibus pro defunctis* . . . . . » 106
§. 9. *In Missa solemni de requie* . . . » Ib.
§. 10. *In Missis cantatis de requie duobus assistentibus clericis* . . . . . » 107

§. 11. *In Festo Purificationis B. Mariae Virginis* . . . . . » Ib.
§. 12. *In Feria IV. Cinerum* . . . . » 108
§. 13. *In Dominica Palmarum* . . . . » 109
§. 14. *In Matutinis tenebrarum* . . . . » 110
§. 15. *Feria V. in Coena Domini* . . . » 111
§. 16. *Feria VI. in Parasceve* . . . . » 113
§. 17. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 116
§. 18. *In processionibus* . . . . . » 119
§. 19. *In Processione Corporis Christi et in ceteris cum SS. Sacramento.* . . » 120
§. 20. *In exequiis* . . . . . » 121
CAPUT IX. De officio pluvialistarum . . . . . » 122
§. 1. *In Vesperis solemnibus* . . . . . » Ib.
§. 2. *In Matutino solemni.* . . . . . » 129
CAPUT X. De officio cantorum deque organorum modulatore . . . . . » 131
CAPUT XI. De Ministro Missae privatae . . . . . » 134
§. 1. . . . . » Ib.
§. 2. *Pro Communione Ministri.* . . . » 141
§. 3. *Pro adstantium Communione.* . . » 142
§. 4. *Alia quaedam monita ad Ministrum de Missis privatis* . . . . . » 143
CAPUT XII. De officio Subdiaconi in functionibus sacris» 146
§. 1. *In Missa solemni* . . . . . » Ib.
§. 2. *Ad Cleri in Missa solemni Communionem* . . . . . » 157
§. 3. *In Missis solemnibus ferialibus* . . » 158
§. 4. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.* . . . . . » 159
§. 5. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum publice expositum* . . . . . » Ib.
§. 6. *In Missa solemni de requie* . . . » 160
§. 7. *In benedictione SS. Sacramenti* . . » 161
§. 8. *In Festo Purificationis B. Mariae Virginis* . . . . . » 162
§. 9. *In feria V. Cinerum* . . . . . » 164
§. 10. *In Dominica Palmarum* . . . . » 165
§. 11. *In Coena Domini.* . . . . . » 167
§. 12. *Feria V. in Parasceve* . . . . . » 170
§. 13. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 173

§. 14. *In processionibus* . . . . . » 175
§. 15. *In vigilia Pentecostes* . . . . . » 176
§. 16. *Pro Pentecoste eiusque octava.* . . . » 177
§. 17. *In Processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento.* . . . » Ib.
§. 18. *Ad exsequias* . . . . . » 180
CAPUT XIII. De officio Diaconi in sacris functionibus . » 181
§. 1. *In Missa solemni* . . . . . » Ib.
§. 2. *De Cleri in Missa solemni Communione* » 196
§. 3. *In Missis solemnibus ferialibus* . . » 198
§. 4. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis.* . . . . . » 199
§. 5. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.* . . . . . » Ib.
§. 6. *In Missa solemni de requie* . . . » 200
§. 7. *Quum SS. Sacramenti benedictio donatur* . . . . . » 201
§. 8. *In festo Purificationis B. Mariae Virginis* . . . . . » 203
§. 9. *In Feria IV. Cinerum* . . . . » 205
§. 10. *In Dominica Palmarum* . . . . » 206
§. 11. *Feria V. in Coena Domini* . . . » 209
§. 12. *Feria VI. In Parasceve* . . . . » 213
§. 13. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 218
§. 14. *In processionibus* . . . . . » 221
§. 15. *In vigilia Pentecostes* . . . . . » 224
§. 16. *In festo Pentecostes eiusque octava.* » Ib.
§. 17. *In processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento* . . . » 225
§. 18. *Pro exequiis* . . . . . » 228
CAPUT XIV. De officio Celebrantis . . . . . » 233
§. 1. *De officio sine cantu in diebus ferialibus* » Ib.
§. 2. *In Vesperis solemnibus* . . . . . » 238
§. 3. *In Matutino solemni* . . . . . » 242
§. 4. *In Missa solemni* . . . . . » 244
§. 5. *In Missis solemnibus ferialibus* . . » 248
§. 6. *In Missa cantata duobus assistentibus clericis* . . . . . » 249
§. 7. *In aspersione aquae benedictae in Dominicis* . . . . . » Ib.

§. 8. *In Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum.* . . . . . » 250
§. 9. *In officio solemni pro defunctis* . . » 251
§. 10. *In Missa solemni de requie* . . . » 252
§. 11. *In expositione et in benedictione SS. Sacramenti* . . . . . » 253
§. 12. *In Festo Purificationis B. Mariae Virginis* . . . . . » 255
§. 13. *In Feria IV. Cinerum* . . . . . » 258
§. 14. *In Dominica Palmarum* . . . . » 259
§. 15. *In Matutinis tenebrarum* . . . . » 262
§. 16. *In Coena Domini* . . . . . » 263
§. 17. *Feria VI. in Parasceve* . . . . » 368
§. 18. *In Sabbato Sancto* . . . . . » 275
§. 19. *In processionibus* . . . . . » 279
§. 20. *In vigilia Pentecostes* . . . . . » 282
§. 21. *In festo et octava Pentecostes* . . . » 283
§. 22. *In Processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento* . . . » Ib.
§. 23. *Pro exequiis* . . . . . » 285
CAPUT XV. De officio Caeremoniarum Magistri . . » 290
CAPUT XVI. De officio duorum Clericorum Missae cantatae sine Ministris assistentium. » 294
CAPUT XVII. De Sacra Concione habenda . . . . . » 302
CAPUT XVIII. De celebratione Missae privatae . . . » 305
CAPUT XIX. De celebratione Missae privatae pro defunctis » 332
CAPUT XX. Monita pro Missa privata quibusdam anni diebus . . . . . » 333
CAPUT XXI. De Missa privata ante SS. Sacramentum expositum . . . . . » 336
CAPUT XXII. De quibusdam rebus in paragraphis praecedentibus innutis . . . . . » 338
CAPUT XXIII. De Missa privata ante Praesules maiores celebrata . . . . . » 341
CAPUT XXIV. De SS. Eucharistia fidelibus administranda » 344
§. 1. *De Communione inter Missam* . . » Ib.
§. 2. *De Communione extra Missam* . . » 347
CAPUT XXV. Defectuum qui frequentius in Missae celebratione admitti solent Demonstratio » 350
Decretum S. Rit. Congregationis . . . » 357

ERRATA			CORRIGE
Pag.	12	linea 13. §. 14.	num. 14.
»		» 23. §. 9.	num. 9.
»		» 29. §. 9.	num. 9.
»	16	» 18. ℣. breve	℣. brevem
»	35	» 4. post primum psalmum.	post ultimum psalmum.
»	37	» 23. ad incensationem praèdictam.	ad incensationem.
»	76	» 1. not. (*a*) Rituum	Ritum
»	79	» 17. ad psalmum *Benedictus*	ad canticum *Benedictus*
»	102	» 32. a Diacono	a Subdiacono
»	105	» 23. referre.	referre. Idipsum faciet quum illas referet pro purificatione et ablutione Celebrantis, quumque ad Altare afferet Calicis velum.
»	106	» 15. acolythi, dirimentur.	acolythi, ad mediam fere sequentiam cantatam, sument ex abaco candelas, venient ante Altare, genuflectent ; tum salutabunt Celebrantem et chorum, dirimentur etc.
»	122	(*) lin. 1. lib. I. c. 3.	lib. II. c. 3.
»	127	» 8. iniecerit, illud	iniecerit, secundus pluvialista redibit ad laevam eius, et sustollet ei fimbriam etc.
»	144	» 5. genuflectum sit	genuflectendum sit.
»	197	not. (*a*) lin 4. illum	illam
»	228	» 24. repetur	repetetur
»	230	» 29. sinistram suum	sinistram suam
»	232	» 23. dexteram ipsius	sinistram ipsius
»	235	» 27. deinde sedet	deinde sedebit
»	256	» 23. et diaconus reddet aspersorium.	et Diacono reddet aspersorium. Accepto deinde ab eo thuribulo, candelas adolebit quo modo eas asperserit, nullum proferens verbum, ac thuribulum ipsi Diacono restituet.
»	307	not. (*b*) lin. 2. Praedictae indumenta.	Praedicta indumenta
»	315	» 14. ac tradet.	aut tradet
»	318	» ult. dices autem	dicens autem
»	334	not. (*a*) lin. 2. usque ad feria IV.	usque ad feriam IV.
»	345	» 29 deteget, tum	deteget, iterabit genuflexionem, tum

IMPRIMATUR

Fr. Raph. Arch. Salini Ord. Praed. S. P. A.
Mag. Soc.

IMPRIMATUR

Iosephus Angelini Archiep. Corinth.
Vicesgerens.

CATHOLIC THEOLOGICAL UNION
3 0311 00104 0554

WITHDRAWN

48877

BX 1971 .A25 1869 v. 1

Catholic Church.

Manuale sacrarum
caeremoniarum

BX 1971 .A25 1869 v. 1

Catholic Church.

Manuale sacrarum
caeremoniarum

3 0311 00104